

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Politicorvm Liber octauus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

POLITICORVM

LIBER OCTAVVS.

DE

POTENTIA REI PVLICÆ.

CAPVT I.

Potentia humana definitio; eius imbecillitas.

Quid po-
tentia?

POTENTIA est ad sua conseruan-
da, & alterius obtinenda idonea-
rum rerum facultas, ita nobis o-
rator Romanus potentiam de-
scribit. Res illa multis rebus
constituitur, opibus, armis, vi-
ris, commeatu, urbibus, arci-
bus, & prudentia his omnibus

recte vtepte.

Omnis po-
tentia im-
potens.

§. 2. Omnis humana potentia comparatè dicitur.
quicunque enim inferiorum collatione est potens,
ille si maiorem aggredi velit, se sentiet esse imbecil-
lum: concurrant inter se arietes, & de imperio gregis
decertant, at lupo tam victor quam victus in prædam
cedit; ille quoque cum molli pecore ingluuiem farse-
rit, Leonis aut vrsi dente peribit: Septuaginta reges
Adonibezec mutilos reptare sub mensa sua vidit: sed
passus est à potentiore, quod infirmioribus ipse ma-
lum intulit. Messaniam premunt Siculosque, Pœni-
fortiores, sed Romanum hostem potentiorem con-
citant, donec ablato mari, raptis insulis, tributa dede-
runt, deinde urbem quoque & libertatem amiserunt.
Philippus Macedo non vetus ille, sed quem Romani
vicerunt, Athenas tyrannico dominatu infestat, abu-
sus in nobilem urbem potentia, sed eam Romana
vis, iam Carthaginis domitrix elisit, ut Macedonia
tanti imperii possessio modica fuerit.

Potentes à
potentiori-
bus elisi.

Vires suas
victi agno-
scunt.

Nec fere illi, qui vicinis potentiores videbantur,
vires suas agnoscere potuerunt, donec eos ferro ceter
grassantes grandior aliquis monarcha compescuit.
Fere enim illa omnia gentium fata fuerunt, ut dum
potentiæ augendæ insistunt, libertatem amittant. A-
tuorum quoque tempore dum cunctæ ciuitates Italiæ
bello se impetebant, cumque de potentia certarent,
& superba Carthago educerent, in paucorum pote-
statem concesserunt.

Magna po-
tentia non
nisi in ma-
gna republ.

§. 3. Potentia magna non nisi in magna Republica
esse potest. Maxima tamen regna crebro infirma sunt,
& mediocria potentiora. Quemadmodum enim non
sunt corpora validissima, quorum est procerior mo-
les, sed quæ symmetriam ac vigorem habent, ita quo-
que vasta illa corpora terrarum, indole, situ, aliisque
rebus, non spatiis æstimanda sunt. Hoc in magnis re-
gnis potentiam vehementer infringit, cum una pars
debilitatur, aut rebellat; quæadmodum vnus mem-

bri dolor, non modo suo malo torquet artus, sed ani-
mum quoque corporis rectorem deiecit, & cætero-
rum officia membrorum corrumpit, ita quoque in
hac vasta mole prouinciæ vnus alienatio, tumultus
ue, fidas quoque ciuitates commouet. Atque olim
fieri audiuius, & nostro tempore experimur, vnus
prouinciæ rebellionem, quæ vix centesima regni pars
sit, quietem omnium partium turbare, omnes sum-
ptus in vnâ impendi.

Vasta cor-
porum
modis
nexus.

§. 4. Sed quid est potens: quod non potens? Quis
tanto nomine dignus, ut non modo potens, sed etiam
potentissimus? Quoniam non cognoui literaturam,
introibo in potentias Dñi. *בי לא ידעתי ספרות*
non cognoui *יגמלאות*, ut 70. vel ut alii *אגמלאות*,
humanam & subdolum sapientiam, quæ libi
imperii moderari videtur, introibo in potentias Domini,
quæ omnem potentiam fecerunt, *אננטיאבו מיראביליא*
eius, potentiam & iustitiam Dei vsque in altissima. Hæc
est enim vera potentia, hominum est misera poten-
tia, quæ ex minimis momentis pendet.

Potentia hu-
mana est
imbecillitas

Si exiguis finibus constringitur, tota in se collecta
est, & cum in vicino bellum oritur, de tota salute, &
de capite dimicat. si lata ditione populos subiectos
habet, multis partibus vulneri patet, perpetuo labo-
re, innumeris periculis intricatur, quæ enim regio
addita, non secum noua pericula ducit? Multis im-
peras? at multis displices, multi oderunt, in te tuos-
que, sine quibus saluusse non potes, multa licent
multis. Demosthenem dixisse ferunt: si duæ viæ pa-
terent, altera ad inferos, ad solium altera, se eam esse
electurum, quæ ducit ad inferos; credo sincere non
esse locutum; sed tamen miseriam eorum ambi-
tionem esse ostendit, qui per labores, pericula, vulne-
ra conscendunt in cacumen lubricum, nutabun-
dum, fulminibus ventisque agitarum, ubi nec confi-
stere, nec inde discedere possunt, sine conspectissima,
& in qua fortuna imperium exercere gaudet, ruina.
Quot enim non modo reges, sed populi etiam in cel-
so culmine steterunt, ut aliud non viderantur habuisse
se emolumentum, quam ut longius audiretur

Ambitionis
malam.

Regificæ sonitus ruina?

Nam magna sit potentia, certa non est diuturna.
Thebanorum brevis fuit Epaminonda viuentem in
Lacedæmonios dominatus, de quo gloriantibus di-
cebat Cotys. Thebanorum potentiam esse instar
torrentis qui cito exarscit, Spartanorum fluuii per-
ennis more perdurare. Vere de Thebanis dictum;
de Spartanis ex comparatione magis, quam ex vero.
Nam torrentis ille quamuis per se uerantior fuit be-
otio, non diu tamen fluxit. Vidit Euroras Spartam
emergentem, periclitantem, dominantem, teruen-
tem,

Momenta-
nea potentia.

Minima
momenta
regna m-
rima.

tein, demum ex *causa*. & nunc myricas, ubi Sparta fuit.

Regnorum veterū iam pridem nomina deserunt, & ubi retinentur, alia sunt gentes, nulla est fixa potentia, migrant magna imperia. In oriente cœpit monarchia, & in Nabuchodonosore apicem tenuit, caput aureum desinit in pectus & brachia argentea, hæc vetere, & femoribus areis excipiuntur, quæ desinunt in tibias ferreas, & luteas, Dan. 2. Interim non fortuna, sed Deus rotat hunc orbem, in quo si quis superiora tenet, necessest iam descendere, nulla est, aut brevis quies. Dum vero lentius tota regna mutantur, quot interea regum pereunt: quotus quisque suo fato fungitur? & potens est, quem febris exurit? angina stragulat? aqua inter cutem suffocat? & ut breui dicam, tot morborum centuriæ, quot membra sunt, exanimant? Zoroaster potens videbatur, sed spectante sua potentia occiditur, Ninus eo victo sagitta transfusus est, Cyrus de vtre Thomiris sanguinem bibit. Xerxes Artabanus, Darius amici, Alexandrum domesticos hostes, Antiochum cōiunatores occiderunt. Quin nostro tempore, sapientia, bellorum quodque caput est, clementia magnus rex, Henricus I V. cum collecto magno exercitu totam Europam terrore, aut spe impleisset, ab homine fanatico inter stipatores suos trucidatur.

§. 5. Cum igitur potentia omnis brevis sit, cum inualida, parce utendum ea est, non ut sit diuturna, ut monebat Cato, sed ne sit brevissima. Aureum dictum Pertinacis est. Sanctius est P. C. inopem Rempublicam obtinere, quam ad diuitiarum cumulum per discrimina, atque de decore vestigia peruenire. Primum igitur potentia bonum est, moderatus usus. Alterum ne maiora audeas viribus, & fortunam speres adiutricem, quod quamvis aliquando non male cedat, nunquam tamen sine culpa temeritatis committitur. Denique ne sine causa potentiam consumas in eas res, quæ illam non augent, ut Cyrus cum diuideret Gyden in 365 riuos, re pulq; bellandi incilibus fodiendis absumeret; ut Cæsar cum neglecta summa rei ad Massyliam exercitum atterit;

Quamvis Hesperium mundi properemus in axem
Massyliam delere vacat.

At sane non vacabat, si illa occasione Magnus uti potuisset. Hoc moneo, quia semper factum est. In se magna ruunt; Vide Romanam potentiam, postquam patrem habere desiit, in se diuisa est. Illa Roma

Qua nihil in terris complectitur altius æther,
Cuius nec spatium visus, nec corda decorem,
Nec laudem vox vlla capit, quæ lucem ælli
Aemula vicinis fastigia conserit astris.
Armorum, legumq; Parens, quæ fundit in omnes
Imperium, primiq; dedit cunabula iuris.
Hæc est exiguis quæ sinibus orta, retendit
In Geminis axes, paruaq; à sede profecta
Dispersit cum Sole manus. hæc obuia satis,
Innumeras vno gereret cum tempore pugnas,
Et Gallum terris prosternebat, æquore Pænum,
Nunquam succubuit damnis, & terribi nullo
Vulnere, post Cannas maior Trebiamq; fremebat.

Illam tamen vires non in ventos, quod stultum est, sed in sua viscera, quod immanissimum est, omnes absumpsit, donec barbaris, Erulis, Alanis, Gothis, Wandailis, Longobardis seruitum iuit.

§. 6. Quam sit infirmis innixa columnis humana potentia, viresque attrita nullum cœtius est lignum, quam quod non violenta manu, sed exiguis momentis, leuique occasione maxima semper imperia conciderunt. Quod vero ab occasione mutabilis dependet, infirmum est. Romanum imperium à senatu in Cæsares Cuius transfudit, nec illi causa belli alia, quæ magnitudo artis alieni, inde transitum ad Augustum, quia Ciceronem aiebant dictitasse; Puerum laudandum, & tollendum; Eo verbo offensus Octavianus à senatu se abalienauit; quod negaret se commissurum, ut tolli posset. Claudius deinde Imperator factus cum eum è latebris pauci milites protraxissent; atque ita fere sanguinolenta tragedia per orbem Romanum durauit. maxima prælia vna voce, ostentouit in alteram partem inclinant. Vix igitur videtur esse locus potetiae, quæ occasionibus tam multis esse definit potentia.

§. 7. Mihi illa omnia cogitanti in mentem venit, nihil esse in rebus humanis admirabilius, quam Dei prouidentiam occasiones moderantem, nam ipsa potentia rerum humanarum cum maxima est, occasione parua subuertitur. Hannibal in Italiam venit, exercitus à sole, & meridie veniens per fractis alpihus facile vinci potuit ab Romanis, sed omnes occasiones intermissæ sunt; nullius cura prohibitus est, ne transito flumine Italiam intraret, exercitumque recrearet. Omnes occasiones Hannibal captat, diem frigidum, equitem nebula & virgultis occulit, demum etiam ad Cannas puluere, vento, sole pugnavit. Ecce nihil iuuerat potentia, & exercitus, nisi occasione veriprium, nebularum, imbrum, frigoris, venti, pulueris vicisset. Jam summa in trepidatione Roma fuit, & vltimus dies, si Hannibal uti victoria voluisset, sed occasione neglexit; nec suis Roma viribus, sed hostis imprudentia seruata est. Multis formidabile Turcarum imperium videtur, sed reuera occasione sola inualuit, & nunc quoque nostra dissensione se tueretur. Mahometi occasionem dedit Heraclius, cum Saracenicis militibus, cuius fida opera usus erat, pro stipendio contumelias inferret, Saraceni deinde creuerunt, quos Turcomanni subegerunt; Tandem Ottomannorum familia Asiam occupat, cum duo Adronici Auus, & nepos inter se decertarent, facile autem erat vincere discordes. Orhanem deinde eorundem Græcorum, & Cantacuzeni, & Palæologi dissidia potentem fecerunt. Amurathi Palæologus Græciam tantum non in manum dedit; oderant Imperatorem suum Græci rebelles, ille, ut eos compesceret, Amurathen aduocat, qui veniens seditionis vindex, imperium Græciæ obtinuit, pro auxiliatore raptor. Baiazethen Tamerlanes subegit, Calepinus cum ex fuga se collegisset, desperatas res Ottomannidarum proceres Græcorum adiuuerunt, cum vno prælio imperium illud tolli potuisset, itaque mox Machometes Græcorum vires in ipsos conuertit; at Amurathæ secundo regnante Græci illi primum patrum, deinde fratrem puerum aduersarium instruunt. Tanta erat vefania, mollitiefq; Constantino politanorum, ut barbaros armis, pecunia, viris instruere mallent, quam ipsi se firmare. Hinc deinde cum opibus abundarent, victi sunt, quod eas in militem conscribendum impendere nollent. Nobis iam hostis ille timetur, quia occasionem, seditionibus, bellis ciuilibus, hæresibus, diffidentia præbemus. Nec deest illi animus, sed à Persis fatigatur. Nec quicquam promptius est, quam ut ab aliquo discordium in auxilium vocetur. Fecerunt id Græci, fecerunt Hungari, & excidio culpam luerunt; ante Alphonsum secundus, & Ludouicus Sfortia contra Gallos, & Venetos Baiazethen vocauerunt, quin Francisci I. Franciæ regis, & Henrici 2. tempore classem eius discordiæ nostræ in Ligusticum mare, prædæq; accersuerunt; Extat oratio Britannici apud Turcam imperatoris, qua eum hortatur cum sua regina arma in Hispanum vertere. Tot ergo occasionibus aduersitatum expostum regnum, potens dici non potest.

§. 8. Sed neq; Turcicum regnum potens est, si bellum Vngaricum continuatum fuisset, facile mediocri apparatu regno pulsus fuisset. Haidones sese contra eum tuerunt in Pannonia, Cosacci in Polonia vltro arma inferunt; Arabes omnia infesta habent; nec vlla re nunc in Europa subsistit, quam nostra desidia, qui occasione non vtimur.

Dei prouidentia occasiones subministrat.

Turcicum imperium occasione dissensionum creuit.

Græcorum insania.

Queruntur dudum Turcæ inspectore à multis geri.

CAPVT II.

Potentia acquirenda, & augenda princeps
studere debet.

Omni con-
silio poten-
tia est augē-
da.

Non est ex-
emplum vbi
respub. bonis
consiliis vsa
perierit.

Iusta poten-
tia.

Necessaria
est potentia.

Iustitia sine
magna po-
tentia non
defenditur.

Dauid
288000.
satellitum
habuit.

§. 1. IN rebus tam incertis & fluxis consilio, & ratio-
ne est vtendum, quanquam enim nunquam
Respublica intereat, nisi cum consilia corrupta
sunt, possent tamen etiam bona consilia esse inuali-
da, & carere successibus. Sed vt dixi, nulla Respubli-
ca perijt nisi corruptis consiliis; huius enim rei exem-
plum notidum inueni. Hinc ad principem, senatum-
que pertinet, de stabilienda, firmandaque & augenda
potentia semper cogitare, idq; agere, vt nulla dies sit,
qua non adijciatur aliquid virium Reipublica. Quā-
quam enim pleraque ex occasione pendent, infir-
ma tamen maxime percelluntur, quoque minus po-
tes, hoc plura exigeris. Plaga quæ languidum deijcit,
fortem excitat, quæque preces extorquet ab ignaui,
suscitat robur irati. Nihil rerum mortalium tam flu-
xum, quam potentia, sed multis modis tenenda est,
ne de manibus effluat, fluxa res sanitas, quæ sine tot
artuum humorumque legitima contemperatione, &
integritate, aeris insuper, ciborumq; salubritate con-
stare non potest, nec ideo tamen negligitur, sed ma-
gna cura, impendioque seruatur.

§. 2. Potentia comparanda ratio iusta ineunda est;
nam qui inferioribus iniuriam inferunt, deinde eo-
rum viribus auctiores ditioni suæ alios subiungant, in-
iuriam prorsus faciunt. Et potentiam fragili funda-
mento, hoc est iniuriæ superstruunt. Multa enim ma-
la facit effrenis potentia, ideo facile corrui.

§. 3. Causa cur paranda sit potentia est in promptu,
quia sine illa patriam tueri non possumus, cum enim
numerus cupidorum, atque improborum sit maxi-
mus, iniquitatem sine potentia perfringere Respubl.
non potest. Præda igitur subditi erunt, omnium pe-
tulantiæ, rapacitati, violentiæ, crudelitati obnoxii,
nec ipsi tuti principes, sed contemptui erunt, & pre-
catio regnabunt, ius enim regni sine potentia perin-
de habet, vt sine anima corpus, & statua est, non vita.
Cum igitur imperium sit institutum ad omnes & sin-
gulos ab iniuria defendendos, & si læsi sint, vindican-
dos, atq; in integrum restituendos, societatem ciuium
conseruandam; hunc finem princeps eneruis, & in-
ualidus assequi nequaquam valet. Non ergo pruden-
ter faciunt illi, qui ita ciuitatem instituunt, vt nec à
vicinis principibus, nec piratis, & latronibus, nisi ali-
ena potentia tuti esse possint. Iustitia sane patronum
fortem, & antistitem inuictum desiderat.

Exemplum comparanda potentia sit nobis rex il-
le secundum cor Dei, rex & propheta Dauid, cuius
potentia in regno non maximo mihi pene maior om-
nium regum viribus videretur. Nā præter populum,
magnum numerum militum aluit, ita describitur i.
Par. c. 27. Filij autem Israel secundum numerum suum, prin-
cipes familiarum, tribuni, & centuriones, & præfecti, qui mi-
nistrabant regi iuxta suas turmas, ingredientes & egredientes per
singulos menses in anno, 24. millibus singuli præerant. Pri-
ma turme in primo mense Iesbiam præerat filius Zabdiel, &
sub eo viginti quatuor millia. De filiis Pharis, princeps cuncto-
rum principum in exercitu mense primo. Secundi mensis ha-
bebat turmam Dudia Abobites, & post se alter nomine Macel-
loth, qui regebat partem exercitus viginti quatuor millium.
Dux quoque turme tertia in mense tertio, erat Banaias filius
Ioiaæ sacerdos: & in diuisione sua viginti quatuor millia. I-
pse est Banaias fortissimus inter triginta, & super triginta præ-
erat autem turme ipsius Amizabab filius eius. Quartus mense
quarto, Asahel frater Ioab: & Zabadias filius eius post eum,
& in turma eius viginti quatuor millia. Quintus mense quin-

to princeps Samaoth lezerites: & in turma eius 24. millia. Se-
xtus, mense sexto, Hira filius Acs Theuites: & in turma eius
24. millia. Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filiis
Ephraim, & in turma eius 24. millia. Octauus, mense octauo,
Sobochai Husathites de stirpe Zaiat: & in turma eius 24.
millia. Nonus, mense nono, Abiezzer Anathothites de filiis Ie-
mini, & in turma eius 24. millia: Decimus, mense decimo,
Marai, & ipse Netophathites de stirpe Zarai: & in turma eius
24. millia. Vndecimus, mense vndecimo, Banaias Pharathon-
ites de filiis Ephraim, & in turma eius 24. millia. Duodecimus,
mense duodecimo, Holdai Netophathites de stirpe Gorthoni-
el: & in turma eius 24. millia.

En tibi aulae regie præsidium; præter satellites or-
dinarios, ministros, turbamq; viginti quatuor millia.
Quorum ista copia: 1. Dignitati regie asserenda, quis
enim rebellet, cum tot præsidia in vrbibus, & in regia
exercitum videret? 2. Vt à vicinis timeretur, erant
enim viri fortissimi; nam quemcunque virum sortem &
indutrium viderat, eum sociabat sibi. 3. Vrbem regiam eo
modo illi strenue efficiebat. 4. amorem tribuum sibi
conciliabat, armorum studium fouebat, in illa enim
regni luce, in conspectu fortium Dauid sese in illa a-
cie, prætorianæ militiæ exercebant. Et mirum in mo-
dum studium rei militaris accendebatur, cum de or-
natu armotum, dexteritateque tribus concertarent.
6. Hac etiam occasione in vrbe regia, vbi sacerdotum,
& virorum doctorem copia erat, in religione facili-
me instituebantur. Nec contra præceptum diuinum
peccabat Dauid; nam opes, & satellitum ad tutelam
subditorum, & compescendos populos, quos bello
subiugarat, sine Israëlitarum damno collegerat. Sed
quid ego de Dauid loquor? Ecce tibi Josaphat re-
gem duarum tribuum, Juda, & Benjamin, eius poten-
tia describitur in hunc modum. 2. Par. 17. 14. Viri quoque
bellatores & robusti in Ierusalem erant, quorum iste numerus
per domos, atque familias singulorum. In Iuda principes exer-
citus, Ednas dux, & cum eo robustissimi viri trecenta millia.
Post hunc Iohanan princeps, & cum eo ducenta octoginta mil-
lia. Post istum quoque Amasias filius Zechri consecratus Do-
mino, & cum eo ducenta millia virorum fortium. Hunc seque-
batur robustus ad prælia Eliada, & cum eo centum arcum,
& clypeum ducenta millia. Post istum etiam Ioabab, & cum
eo centum octoginta millia expeditorum militum. Hi omnes
erant ad manum regis, exceptis aliis, quos posuerat in vrbibus
munitis, in vniuerso Iuda.

Quis non miretur in tantillo regno vndecies cen-
tena & sexaginta millia? Nec miles ille in præsidio,
sed ad manum regis; nam per vices aderat aula, &
ad subita negocia mittebatur. Diserte enim excipit
urbium prædianarios, eosque in vrbibus, & in vniuer-
so Iuda.

Eodem capite v. 2. alij prædianarij sunt in captis vr-
bibus. Constituitq; militum numeros in cunctis vrbibus, lu-
da quæ erant vallate muris.

Mihi hæc consideranti incredibile pene videretur
nisi Scriptura diceret; deinde parum esse, quod de
magnitudine Romana dicitur. Hos enim milites si-
ne tyrannide rex alebat, nec tributis subditos exhau-
riebat, sed omnium rerum abundantia eos implebat.
Quin etiam edificauit in Iuda domos ad instar turrium, vr-
besque munitas. Hanc tantam potentiam Deus vni-
co regno contulit, quod deinde vnius prouinciæ Syria
fuit appendix, pars quota imperij Romani? Verum
ille qui vere potens est, in tam paruulo regno, tam
magnam potentiam ostendit. Tantum enim absuit,
vt tanto exercitu erarium exinanierit, aes alienum
contraxerit, oppida oppignorarit, iura, immunita-
temque vendiderit, vt in super thesauros eumularit,
nam v. 13. Et multa opera parauit in vrbibus Iuda. Hebra-
us: & fuit ei multum opus, וְהָיָה עָוֹלָא עֲבָדָהּ עֲבָדָהּ
Vocat autem aedes וְהָיָה עֲבָדָהּ, nam sunt palatia, rem-
pla, edificatio. Sic Esdræ 8. 2. וְהָיָה עֲבָדָהּ עֲבָדָהּ, &
Daniel.

Dignitati;
& præsidio
exercitus est
opus.

Exercitatio
armorum.

Josaphati
potentia.

Numerati-
uitates, &
singulisq;
prædianarij
imponere.

Summa-
rentia Iosaphati.

Daniel c. 2. Erat in Susis, & sedes, sepe etiam ciuitas dicitur. De insignibus adibus dicitur, 1. Paralip. 19. Non enim est hominis בריה palatium itaque בריהו perinde est ac si dicat, edificauit Palatinas aedes, altas, turratas: volunt dici ab אבר, quod fortes sint. Deinde vrbes muratas ארבע, Hebr. משכבות thesaurorum, nam in munitis thesauri condebantur. Deinde milites illi non erant barbari, aut imbelles, sed אברו robusti viribus vers. 14. & 16. & v. 17. ducenta millia arcu & clypeo armatorum. Vers. 18. הלחי צבא. Accincti seu expediti ad militiam, quibus verbis milites fortes, excelsi citati bene armati designantur. Quid igitur si pugnandum ei contra Alexandrum Magnum, aut Romanos potentissimos fuisset? Sane par aut superior fuisset; nam his omnibus potentior erat, quod tanto milite munitus, erat tamen diues, Vers. 7. Et factae sunt ei insigne diuitie & gloria. Quin & filiis dedit dona multa argenti, & auri, & rerum preciosarum, cum vrbibus munitis עירי מוצקות, cum vrbibus munitissimis. Perseueranter igitur praefer vrbium praedia alere potuit vnde decies centena sexaginta millia viro- rum fortium; idque fecit tempore pacis, dum opes colligit, quid igitur belli tempore? sed tamen audito vicinas gentes insurgere, timuit, ieiunium predicauit, o- ratione vixit. 1. Paralip. cap. 20. Hoc est quod moneo regem tam potentem, non solum suae potentiae, sed faciem suam posuisse ad querendum Deum, qui pro ipso pugnavit, illi laborem legendorum per tres dies Spoliatorum tantum reliquit. Timuit ne si Dominus non esset cum eo, omnis illa vis in se conuerteret, quemadmodum factum est in castris hostilibus. Ita enim Scriptura. 2. Paralip. cap. 20. v. 22.

Oper Roma
norum mi
litem sus
cipiant.

Tanta po
tentia im
mense non
est
insignat.

Mature est
excedenda
potentia.

Romani ta
ntum vires
exuerunt.

Quibus se
despiciant,
neq. hostis
upat.

Tunc vici
Romani plu
re exerci
tus alunt.

diniam, Hispaniam, diuersa per terrarum orbem arma mitte-
bat. Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit. Tota enim,
vrbe in vna, insula superata est. Grande illud, & ante ad
tempus inuictum caput Syracusa, quamuis Archymedis inge-
nio defenderentur, aliquando cesserunt. Longe illi triplex mu-
rus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebra-
tus Aetnae, quid, nisi haecenus profuere, vt pulchritudini vi-
ctae vrbis parceretur? Sardiniam Grachus arripuit, nihil illi
gentium feritas, insanorumque (nam sic vocantur) immanitas
montium profuere. Sequitur in vrbes, vrbemq; vrbium Cara-
lim, vt gens contumax, viliisque mortis, desiderio saltem patrii
soli domaretur. In Hispaniam missi Cn. & Subl. Scipiones, po-
ne totam. Penus eripuerant, sed insidiis Punica fraudis oppressi
rursus amiserunt, magnis quidem illi praeliis, cum Punica opes
ceciderint: sed Punica insidia alterum ferro castra metantem,
alterum cum euasisset in turrim, circum facibus opprimerunt.
Igitur in vltionem patris, ac patrii missus cum exercitu Sci-
pio, cui tam grande de Africa nomen fata decreuerant, bella-
tricem illam, vrbis, armisque nobilem Hispaniam, illam semi-
narium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (inre-
dibile dictu) totam a Pyrenaeis montibus in Herculis columnas
& Oceanum, recuperauit, nescias citius, an facilius, quam ve-
lociter, quatuor anni fatentur: quam facile, vel vna ciuitas
probat. eodem quippe, quo obfessa est, die, capta est: omenque
Africana victoria fuit, quod tam facile victa est Hispana Car-
thago. Certum est tamen ad praefigendam provinciam ma-
xime profecisse singularem Quic sanctitatem: quippe, qui
captiuos pueros, puellasque praecipua pulchritudinis, barba-
ris restituerit, ne in conspectum suum quidem passus adduci,
ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis, vi-
deretur. Hac inter diuersa terrarum populus Romanus:
nec ideo tamen Italia viceribus inhaerentem sum mouere po-
terat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant: & dux
acerrimus, contra Romanos Italici quoque viribus vrbeba-
tur. Iam tamen eum plerisque oppidis, & regionibus excuf-
seramus. Iam Tarentus ad nos redierat, iam & Capua, se-
des & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cuius
amissio tantum Peno duci dolorem dedit, vt inde totis viri-
bus in Romam conuerteretur. O populum dignum orbis im-
perio, dignum omnium fauore, & admiratione hominum,
ac Deorum? Compulsus ad vltimos metus ab incepto non de-
stitit; & de sua vrbe sollicitus, Capuam tamen non omisit, sed
parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flaccum in
vrbe secuta, absens simul, praesensque pugnabat. Quid ergo
miramur? momenti castra a tertio lapide Annibali, iterum t-
psos deos, deos inquam, nec fateri pudebit, restitisse. Tanta enim
ad singulos illius motus vis imbrium effusa est, tanta ventorum
violencia coorta, vt diuinitus hostem sum moueri, non a caelo,
sed ab vrbis ipsius monibus, & Capitolio videretur. Ita-
que fugit, cecidit, & in vltimum Italia se recepit sinum,
cum vrbem tantum non adortam reliquisset. Parua res
dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam sa-
tis efficax: quod illis ipsis, quibus obfidebatur diebus, ager, quem
Annibal castris infederat, venalis Roma fuit: haecque subie-
ctus inuenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imi-
tari; subiecitque Argentarias vrbis tabernas, nec seclor inuen-
tus est, vt scias etiam praesagia satis fuisse. Nihil actum erat ta-
ta virtute, tanto fauore etiam deorum. Siquidem ab Hispania
Asdrubal frater Annibalis cum exercitu nouo, nouis viribus,
noua belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se
cum fratre iunxisset: sed hunc quoque castra metantem Clau-
dius Nero cum Luito Salmatore debellat. Nero in vltimos Ita-
lia angulos sum mouerat Annibalem. Luitius in diuersissimam
partem, & ipsas nascentis Italia fauces signa conuerterat. Tan-
to, id est, omni, qua longissima Italia, solo interiacente, quo con-
silio, qua celeritate, Consules castra coniunxerint, inopinante-
que hostem collatis signis compresserint, difficile dictu est. Certe
Annibal re cognita, cum proiectum fratris caput ad sua castra
vidisset, Agnosco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hac fuit
illius viri, non sine praesagio quodam fati imminenti, prima
confessio. Verum nihil mirabilius quam haerente in I-
talia Hannibale mitti in Africam Scipionem.

Romani de
se solliciti
Capuanam
obsidionem
urgent.

Nimis len-
ti in obsidio-
ne Sagunti.

Miserissima
auaritia
parua.

Semifaucij
pugnare co-
guntur, qui
integri no-
lunt.

Hec ille in laudibus Romanorum suorum, & mul-
tus, & verus. At vero si initio vel dimidiū curæ, sum-
ptuumq; impendissent, facile erat illis Hannibalem
profligare, imo Africam occupare. Capta Sagunto, a-
missis ad Ticinum, Trebiam, Thrasymenum, Can-
nas exercitibus, alienatis, captis, versis contra Roma-
nos vrbibus Italiae, vastatis agris, incensis villis, tum
demum serio pugnant, exercitus in Africam mittit.
Nonne hoc oportuit initio fecisse? Auditō Sagun-
tum obsideri, parare exercitum pro Hispania fortem,
ad excipiendum Hannibalem fortiozem, ad Africam
oppugnandam fortissimum; hoc rebus integris faci-
le erat, accisis arduum, sed tamen factum est. Maior
error Constantinopolitanorum imperatorum toto
tempore potentia Turcica crescentis, nunquā enim
serio restiterunt, sed corrigi tamen potuit circa tem-
pora obsidionis Byzantinae. Si enim vel decimam au-
torem expedere Palæologus voluisset, exercitum
ex regnis Christianis Turcico parem efficere potuisset;
sed defosso incubabant auro, quo deinde non
modo exuti sunt, sed multi etiam ad indicandum
tormentis concili. Nec minor error Christianorum
regum; sex millia Græcorum militum, tria Veneto-
rum, & Genuensium erant, in portu naues septem
Genuensium, tres Cretensium, & aliquot ex Chio,
classis Veneta spectatrix erat, & omnes principes
Christiani, qui deinde suæ negligentia magnas pœ-
nas dederunt, amissis tot regnis. Tum vero si singuli
reges, tres; singuli principes, vnam nauem; singulae
vrbes, duos milites auxilio misissent, Græciam, Ma-
cedoniam, insulas, Vngariam teneremus. Sed eodem
in errore pergitur, nec tempestiue partem opum ar-
cendo hosti damus, mox omnia daturi. Quam lenta,
accisa, nec sine duris conditionibus subsidia bello
Hungarico ante annos aliquot decernebantur? (de
illis qui clam cum Turca conspirabant non ago.) Ne-
que tamen nunc quisquam dubitat, quin occupata
Pannonia, immisissq; in Germaniam Heidonibus,
cæterisque Vngaris, omnes de omnibus fortunis &
libertate dimicaturi simus.

Si enim potentia necessaria modo pro limitaneis
principibus non conficitur, illorum prouinciis oc-
cupatis, per raptas opes, & victas gentes nos oppri-
ment; nec illa in nos mitiores erunt, sed negati auxi-
lij pœnas exigent, & quæ primum scutum erant Ger-
manici imperij, incipient esse spinæ in lateribus no-
stris. Hac generatim de potentia necessitate, vsq;
iusto, & tempestiuo sufficiant.

CAPVT III.

Potentia duplex: domestica, ex- terna.

Potentia
duplex.

§. 1. **D**UPLEX potentiam distinguunt politici,
domesticam, & externam. Domestica est
contra seditiones, conspirationes, rebelliones ciui-
um, quæ sunt contra Rempublicam, principem, se-
natum, aut partis alicuius contra alteram partem.
Externa contra vicinas Respublicas, aut reges ad vim
propulsandam, aut inferendam.

§. 2. Non potest esse firma potentia contra ho-
stem externum, nisi sit etiam contra internum. *Omne
enim regnum in se diuisum desolabitur, & domus supra do-
mum cadet.* Tantum enim valet contra hostem ciuitas
vnita. Quocirca Romani, qui semper domi imbelles
fuere, si periculum ingrueret, dictatore facto omnes
in ordinem redigebant. Verum hac de re egi, cum de
Monarchia, deque concordia tractarem.

Domestica
potentia dif-
ficilior.

§. 3. Domestica potentia difficilius acquiritur, ser-
uaturque, quam externa. Quia multo facilius inue-

nias, qui hostem vincat, quam qui ciuem regat. Ho-
stis enim robore, stratagemate, ira, vigilantia, fraude
superari potest, cuius non nisi prudentia & virtute re-
gitur.

§. 4. Hinc nulla est potentia domestica, nisi timea-
ris, & ametis. Timeri necesse est, quia amore nemo
officium faciet, si ipse se magis amet; vnusquisque au-
tem sibi magis conciliatus est, quam alteri. Cum igitur
se res dabit, vt suo periculo, sumptu, labore tua
prosperitas querenda sit, à se quisque charitatem in-
choabit, & principem postponet. Amari tamen ne-
cesse est. Si enim in periculo sit princeps, senatus, res-
publica, nemo metuet; nec enim timeamus eos, qui
sibi timeant, & magnis in rerum difficultatibus ver-
santur: cum igitur per contemptum est sublatus me-
tus, si non fuerit amor, omnino deferent, quem
nec amant, nec metuunt, & si forte oderunt, perse-
quentur.

§. 5. Mihi si vera libere proloqui necesse est; Vi-
detur stultissima omnium cogitatio, qui potentiam
ambiunt, nam si ad publicam tantummodo salutē,
aut diuinam gloriam potentes esse cupiunt, vt bonos
tueantur, improbos compescant, regium animum
laudo; quia iustitia vitam impendit. *Omnis enim po-
tentia brevis vita.* Ecclesiastici cap. 10. v. 11. Pauci prin-
cipum non Christianorum à suis tuti fuerunt, pleri-
que occisi, nullus omnino, qui modo gustant im-
perium, qui non insidias multas, conspirationesque
pertulerit. Quod ego multis demonstraui, nunc
itaque de potentia acquirenda, augendaque pertra-
ctemus.

CAPVT IV.

Potentia in quibus consistat, & de eius capite, quod est auctori- tas.

§. 1. **V**IRI Respublicæ in pietate, & virtutibus
consistunt. Deinde in illis quæ virtutes con-
sequuntur in principatu. Quorum primum est au-
toritas, seu fama & maiestas, deinde amor ciuium.
Tertio, opes, arma, viri, arces, vrbes; hæc enim pru-
dentissimi regum ad præsidia subditorum institue-
runt. Nunc de auctoritate agamus.

§. 2. Auctoritas cum preesse apud Romanos acci-
pitur, est iudicium senatus, cum vel ob paucitatem se-
natorum, vel tribuniciam intercessionem, aliamue
ob causam senatusconsultum fieri non poterat, Græ-
cum nomē habere negant; nam *ἀὐθεντία* maius quid-
dam est, & *ἀὐδία* plus quam auctor. quandoqui-
dem, & in iure ciuili, & in communi sermone *ἀὐδία*
dicuntur ea, quæ non semiplenam auctoritatem ha-
bent; seu quæ à summo magistratu confirmata, & ra-
ta sunt. nam reuera *ἀὐδία* in iure, si non sit *ἐκ τῆς
ἀὐτεξουσίας* ex plena potestate, inanis est: perscriptæ
enim auctoritatis nulla hodie est, vt ita dicam, aucto-
ritas.

Auctoritati affinis est maiestas, non enim stricte
de maiestate agimus, quæ quinque capita amplecti-
tur, ius legum ferendarum, antiquandarū, belli & pa-
cis; tributorum, monetarum; conferendorum ma-
gistratuum. Sed auctoritatem, & maiestatem prin-
cipis pro eius æstimatione, fama, & vt nunc loquuntur,
bona reputatione accipimus, quæ quidem contem-
ptui opponitur, sed tamen plura complectitur, amo-
rem, famam, laudem, timorem, reuerentiam, & bo-
na quibus ista gignantur. Est vero potentissimus ille
princeps, qui subditos suos potestate paternā, alie-
nos fama & exultatione addictos habet.

§. 3. Fa-

Domestica
potentia fun-
damentum
amor & ti-
mor.

Sibi poten-
tiam opta-
re dama-
bile.

Auctoritas
magnum
adiumentū
Respublicæ.

Dignitas
est virtus
superior.

Maiestas
principis
vera.

§. 3. Fa-

Principi fama contraria.
§. 3. Famam etiam priuatus qui negligit crudelis est, princeps vero tam famam quam salutis suae custos est. Vere in hanc sententiam dictum; Regnantis facultas tunc fit diuor, cum remittit, & acquirit thesauros fame, neglecta uilitate pecuniae. Et Augustinus. Qui fidens conscientiae suae famam negligit crudelis est. Nam reuera Homicidij genus est famam impetere, qui vero Reip. famam corrumpit, crimine maiestatis tenetur. Fama igitur sollicitus sis oportet, si principem agere delectat. Non est laus culpanda, sed propter eam operari, inquit Hipponeus antistes, at ego tibi, o princeps, hunc scrupulum exima. Principi operandum est etiam propter laudem, non ut in re inani listat, quorsum enim tam magnus umbram caperet? sed ut fama bona ad populi salutem vtatur. Si enim pecuniam conquirere, homines occidere ob publicum bonum possumus, cur non & in eum usum famam quaeret princeps? Ager laudando non fit melior, & umbram corporis comes non facit illud tutius; sed fama tam saepe sola principem tutum, & saluam Rempublicam efficit.

Principis operum fama salutem quaerit.
Plura opinione, quam re geruntur. Quid enim si de te tanta opinio, ut praesentia praedia disples, ut inimicus lacessere non audeat? ut solo terrore bella coficias? Cum Curiones, & populares regum & optimatum uitae obtrestando Rempublicam labefactent, & euertant, cur tu eam tua laude non seruabis? Nec clam est principum famam odiorum flammis amburi, inuidiae nube obscurari; semper enim sunt, quos necessario princeps offendit, qui bene de eo, cui merito se irasci putant, loqui non solent; Laborandum est itaque Principi, ut fama publica uoculas priuatum opprimat. Celerrime paratur, amissa non reacenditur, semel firmata etiam contra uitia perdurat. Salomon opinione sapientiae regnum iam degener tenuit tamen, & si Roboam prima regnandi praepcepta discere uoluisset, filio quoque integrum tradidisset. Est fama uirtutis comes, Dei beneficiu, cuius respectu fere regna dantur, & auferuntur. Cura enim maiestatis tam ad uirtutem pertinet, quam politia, quae sine maiestate esse non potest.

Fama necesse sit.
§. 4. Amplitudinem igitur suam, celsitudinemque quam Graeci *συμφορην* uocare consueuerunt, tueatur; & augeat princeps, ut re ipsa sit *σεβαστος*, haec enim dignitas Reipublicae sine incolumitatis dispendio non tollitur; nisi enim sit animis obtemperantem in sita veneratio maiestatis, & opinio principem ea dignum esse, iam opinione maius uulnus ciuitas accepit: mox enim personabunt illae uoces: Num saluos facere nos poterit iste? ita nec saluum eum cupiunt, cum morte eius res suas meliores fore sperent, nec pericula pro eo subeunt, cum se illi praeferrant. Omnibus modis ita sit affabilis, ut tamen seruet dignitatem, modo ne sit sub dignitatis nomine tumor. Qui in illis est, qui per suas, alienasque clades ad inanem gloriam grassantur, de quibus alio dixi loco, qui propter pauca lauri folia integras delere gentes non exhorrescunt.

Dignitas est salua.
Dignitatis uirtutis cura est uicina superbia.
Fama uirtutis para-
§. 5. Famam autem potentiae, quae pene tam necessaria est, quam ipsa potentia, parabis illo, quem hoc libro tradam, modo, ut scilicet, quae conquis in publicum, sint nota. Conscientia te quietum, uirtus bonum, fama optima notum, venerabilemque faciet. Primum igitur est, ut uita sit talis, qualem desideras famam; quia ut uelis aliam uideri, aliam esse, difficile est in principe, qui est in conspectu multorum, & si forte aliquando aliquos, nunquam omnes decipiet, Hinc nullus improbi diu bona fama fuit. Magnum frenum est male actus fama, cum leges negliguntur. Pluris famam Alexander quam gesta sua fecit, sed tamen quam magnam, tam malam consecutus est. Quid non fecit Augustus ad famam, ingenia sui seculi omnibus modis fouit, componi tamen aliquid

de se, nisi serio, & a praestantissimis offendeatur, ut refert Tranquillus. sed tamen quid effectum? Illa praestantissimorum de Augusto elogia perierunt. de uitijs eius & probis plura superant. Ad principem itaque pertinet etiam haec famae pars, uirtutem colere, famam non ambire, nisi qua salutaris est patriae; tam enim inhonestum est uirtutem gloriae, quam uoluptatum esse seruam, nisi per gloriam patriae seruiat, aut Deo. Necprobo Themistoclem quem Miltiadis trophaeum excitabat, mallem id faceret amor ciuium, sed quia procul ille erat a uano pectore, incitatur ad pericula a trunco, qui non poterat ab Athenis uirtutum alticibus. Fugienda est etiam haec ipsa substantia gloriae, pusilli animi nota, qua se Traianus, non inter malos alioqui numeratus Imperator, contemptibilem fecit, praeceps enim aedificijs utcunque restauratis nomen inscribebat suum, adeo ut non immerito herba parietaria magni Imperatoris iudicio dictus sit. Hoc igitur famae est fundamentum, quemadmodum & imperij, sine famae mercede uirtutem sequi, nec aliter famam, quam publicae salutis instrumentum sectari.

In fama querenda errores.
§. 6. Hanc apud domesticos, exterisque existimationem diuina prouidentia conciliat. Est enim donum Dei, ut omne genus potentiae, ita haec quoque pars, quae in aliena opinione consistit. Hac Deus seruum suum Abrahamum inter ferocissimas, robustissimas gentes communije; dicebat enim illi populus Heth. Princeps Dei es apud nos. Sic Israelitae post eadem Sichimorum tutatus est, Gen. 35. Cumque profecti essent, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. Sic & Josue inualuit c. 5. 1. Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhaeorum, qui habitabant trans Iordanem ad occidentalem plagam & cum illis reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccaisset Dominus fluenta Iordanis coram filiis Israel, donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel. Sic Josaphat tutus fuit, 2. Par. 20. 29. Irruit autem pavor Domini super uniuersa regna terrarum, cum audissent, quod pugnaisset Dominus contra inimicos Israel. Qui uidit, regnum Josaphat, & praebuit ei Deus pacem per circuitum.

Virtus sine mercede colenda est.
E contrario destituta Dei praesidio regna maxima, regesque in perpetuo metu vixerunt; Vel Romanum imperium a pice, domi insidia, foris bella, miserrimae gentes Triballi, Thraeces, aliaeque carperunt: nunc Turcicum imperium, Haidones, Colacci, Arabes, Cilices, Piratae deuastant. Babylonium imperium, atque adeo caput gentis, mundi miraculum Babylonem aggressi sunt Persae, gens haecenus serua & rusticana; Persas iam in fastigio positos deturbant Macedones gens foeda, & non nisi de contemptu nota, nisi quod Philippo rege, latrocinio, & fraude creuerat.

§. 7. Ut aestimationem suam quoque princeps tueatur, magnopere conferet, ita iudicare, ita leges ferre, ne quid retractet, qua in re Justinianus, quantumcunque profuerit, sibi magnopere obfuit, cum eius iurisconsulti leges figerent, & refigerent. Deinde in publico semper grauius & pro dignitate agat: valde enim ad auctoritatem confert, cum magnates, quos populus miratur, & suspicit, tam humiliter principi seruiunt. Tertio. Raro vel in publico, vel in senatu, vel etiam in priuato concilio, nisi meditato loquatur; ita tamen ut superbia, & stuporis opinionem non incurrat. Ne Pallantem ex nequissimo seruo superbissimum dominum imitentur, qui nulli domesticorum loqui dignabatur, nunquam domi quicquam nisi nutu, vel manu significauit, vel si plura demonstranda essent scripto, ne uocem sociaret. Quarto. Si uultu non sit venerabilis, id agat tamen ut semper serio sit, nunquam in risum facilis. Quinto. Vox grauis, iocus, nisi acutus, nullus, uelut sine cura, preciosa infra modum

dum dignitatis. Incessus grauis, tardus; vectio cum austeritate, ut & in ministris sit maturus omnium agendi modus, non inordinati discursus. Sexto. Familiares intimos habeat paucos, quibuscum iocetur, arcana promat, idque caute; nam plerique talium, vel indicant alijs, glorianturque de familiaritate principis, & inuidiam sibi, principi imprudentiae opinionem conciliant; maxime si boni non sint, & rara est ea felicitas, ut bonos multos circum se habeant. Attalus Rex imagines ex longinquo spectandas dicebat; & sane raritas admirationem parit, satietas familiaritatis minus verendos facit. Septimo. Magnopere caueat, quod pauci etiam boni principes cauerunt, ne ab vno, alteroue regi videatur. Hunc enim pro principe venerantur, principem pro statua habent. Hinc odium omnium regum in illos reges, Seianum, Plautianum, & quos nostro tempore potentiae poenas dedisse videmus: quidquid enim administratur etiam recte, odiosum optimatibus est; quia auctor consilij inuisus est. Octauo. In legationibus quoque recipiendis splendida sit modestia, ut videatur luxum fugere, dignitatem amare. Mulierculum est toto thesauro lucere. Augustus consuevit veste, & habitatione contentus erat, Alexander Severus gemmas vendidit, quod diceret, in virtute, non decore imperium esse. Thesauros nullo modo legatis aduenis ostendet: nam superbiam interpretantur, & inuidiam concipiunt, si ingens sit, si mediocris, contemnunt. Et principem stultum arbitrantur, qui parua magni aestimet.

CAPVT V.

Diuitias Principi querendas esse.

Principi ho-
neſte opes
querendas.

§.1. **A**VARVM principem, iam supra cum de liberalitate agerem, detestatus sum, nunc quoque eum detestor: sed tamen prouidum, & benenummatum requiro; imo vnam ex primarijs principum virtutibus esse affirmo, diuitiarum cumularum industriam; nec parum delinquant, qui eam gubernationem instituunt, ut ararium semper vacuum sit. Hoc igitur nunc mihi ostendendum est, primum, ac sanctum id esse, principisque & Reipublicae officium, ut sequentibus deinde disputationibus de ratione colligendi opes tractare possim.

Diuitia pu-
blico neces-
saria.

§.2. Initio hoc tanquam fixum, ratumque statuo; Non probandos diuites, qui desiderijs vastantur, cupiditatibus dissipantur, timoribus cruciantur, tristitia contabescunt. haec enim hominum vitia sunt, tam in paupere, quam mediocri, & diuite. Sed diuitias principi, & Reipublicae necessarias assero; Donum Dei sunt, ut docet Augustinus, gratum cum datur priuatis, necessarium, cum principi. Itaque & illas propter supplementa necessitatis, ut loquitur Augu. in Pl. 66. desiderabit princeps. Ad formicam mittitur piger, & tempestiui laboris admonetur, ne hyeme esuriat, quo mittenda est Respublica, ne se deserat? Habentes pecuniam non peccant, sed nimium amantes. Imo tanto tutius, & melius habentur, quanto minus amantur. Nec mihi opponant apostolicam comminationem. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem. Pro me enim respondet Augu. l. 1. c. 10. de ciuit. Profecto in diuitijs cupiditatem reprehendit, non facultatem. Nam quam priuati difficulter opes tenent, & non diligunt, Respublica tamen facilius ut instrumenta virtutis, & praedia defensionis vltimare potest; Nescio, inquit Augu. quomodo cum superflua, & terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita constringunt. Sed hoc ex eo est, quod pecunia priuatis ad sua desideria implenda petuntur, principi ad salutem Reipublicae.

Auaritia non
opes danatur.

§.3. Regum omnium sapientissimos habemus ab orbe condito Dauidem, Salomonem, Josaphat, Ezechiam, Josiam. Opes Dauidis ostendunt ea, quae pro templo collecta sunt. 1. par. 22. 14. Ecce ego in paupertate mea preparavi impensas domus Domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: auri vero, & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides preparavi ad vniuersa impendia. De eius Thesauro multiplicibus. 1. Par. 27. 25. Super thesauros autem regis fuit Azmod filius Adiel. his autem thesauris, quierant in vrbibus, & in vicis, & in turribus, praesidebat Ionathan filius Ozia. Ecce 1. thesauri regis, 2. in vrbibus, 3. in vicis, 4. in turribus. adde agros, & pecus. Ecce regem tot thesauros possidentem, nec avarum tamen, imo liberalem, masetum, qui canere coram Domino consueuerat. Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem in die mala liberabit eum Dominus. Nam thesaurus egenis, pauperibus, toti populo seruabatur.

Dauid &
alii reges
probat the-
sauros colle-
gerunt.

Liberalis
Dauid, &
diues.

De Salomone frustra pauca dicuntur, quia multa passim habentur. 2. Reg. 10. 26. Congregauitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum.

Et 2. Par. 9. dicitur fuisse ditior vniuersis regibus, & praebuisse tantam copiam argenti in Ierusalem quasi lapidum.

De Josaphati diuitijs supra dixi, deque eius exercitu.

Ezechiae diuitias Scriptura praedicat, 2. Par. 32. 27. Ezechias fuit autem Ezechias diues, & inclutus valde, & thesauros sibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidum pretiosi, aromatatum, & armorum vniuersi generis, & vasorum magni pretii. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & praesepia omnium iumentorum, caulium, pecorum, & vrbes edificauit sibi: habebat quoque greges ouium & armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei DOMINVS substantiam multam nimis.

Ezechias
diues.

Josiae quidem pietas, & zelus magis probatur in Scriptura, quam opes, diuitem tamen fuisse ostendit potentia, qua omnes abominationes sustulit de terra, atque ipsa excelsa, quod nemo regum haecenus fecerat. Et phae tale restituit, quale nunquam fuerat, in quo ipse de substantia regis dedit triginta millia pecoris, & tria bouum millia. Nec exiguum est signum potentiae, quod Pharaoni Neco contra Assyrios pergenti occurrit; nam sine dubio Necoanis exercitus, quem contra potissimum regem ducebat, ingens erat, nec tamen eo se imparem Josias putabat, & forte vicisset, nisi Dominus expeditionem improbasset. Tantos viros rerum male gestarum accusare dementia est, multumque aberrant, qui regum esse putant aurum dare, non feruare. Dandum est, & seruandum, vtrumque necessarium est. Sed cum ratione dari non potest, nisi seruetur. Quod si tamen hos arguere libeat, quid Iosepho faciemus? qui immensis redditibus regiam Pharaonis intruxit; nam & pecuniam accepit, & pecora & agros, ac deniq; quintam annuarum frugum partem. Cur tanta opum abundantia regem intruxit? si ex arte regnandi non erant illae diuitiae? Ego vero arbitrator, omnem Romanorum redditum publicum exiguum esse partem opum Pharaonicarum, si frugum omne genus spectetur. Nam primo in terra Gessen virorum habitabant sexcenta millia, illiq; Israelitae erant, totidem fuerunt Aegyptij, vt in vniuersum fuerint duodecies centena millia, totidem adde feminas aui maturi, erunt vicies & quater centena millia, quem numerum ex pueris, & puellis tenera aetate, & seruitijs duplicabis, ut sint in sola Gessen quadragies & octies centena millia, cuius pars quinta fuerit minimum nouie centena millia, quae ex solius terrae Gessen quinta parte Pharaon alere potuit. Si enim tota terra toti populo sufficit, ergo & pars quinta quintae. Imo plurimum tritici efferebatur in vicina

Iosias di-
ues.

Ioseph rem-
publ. diuitie
fecit.

ἡ δὲ αὐτὴ γὰρ, ὡς περ καὶ ταῖς αὐτῶν τῶν χρεῶν. ἔδεν γὰρ ὅργανον
ἀπειρεσὶν ἔδμεναι ἐπὶ τῶν χρεῶν, ὅτε πάλαι, ὅτε μετὰ. ὁ δὲ
πάλαι ὅτε ἔργα, ὅν ἐλπίθης ἐστὶν ὁικονομικῶν καὶ πολιτικῶν.
Videntur vero ex his vera diuitia constare; quæ est enim ex hac
possessione sufficientia ad beatam vitam non est infinita, quæ
admodum versu Solon expressit:

Diuitiarum terminus nullus constitutus est homi-
nibus. Est enim terminus, ut cæteris artibus; Nullum
enim vilius artis est infinitum instrumentum, nec
multitudine, nec magnitudine. Diuitiæ autem sunt
multitudo instrumentorum æconomicorum, & poli-
ticorum. Plurimis autem instrumentis Resp. opus
habet, quocirca nisi prædæ esse malit, temporis illa
comparanda sunt.

Expedit ad-
ministrare
se diuites.

§. 7. Nec modo principem siue Rempubl. esse di-
uitem debere cõtendo, sed administratos quoque; non
quod diuites inidoneos ad gubernacula adhibendos
iudicem, hinc enim mala illa sequuntur, quæ prudẽ-
ter Gregor. Tolosan. notauit l. 5. c. 1. §. 25. Paucorum rur-
sum reipubl. institutionem, dicit Plato eam potentiam, in qua
magistratus a censu estimatione ciuibus tribuuntur, & in qua
diuites dominantur, pauperibus vero nulla est reipub. commu-
nio: sic quo magis pecunie & census honores dant, eo magis vi-
lus virtus efficitur, & alii aliorum exemplo magis cumulantis
pecunie quæ bonis moribus, intenti sunt: & boni pauperes ex-
cluduntur. hincq; & sequitur illius reipub. corruptio, non secus
ac tuta nauis a periculo naufragii nõ est, in qua diues gubernati-
oni præstitit, ignarus artis, & inopis gubernandi peritior ne-
quaquam admittitur. Incipiunt & deinceps breui esse ex vna
dua reipub. vna diuitum, alia pauperum: & semper accidit ita
homines intra eadem mœnia habitantes sibi inuicem insidiari.
Sequitur & malum aliud, quod semper diuites tenuiorum fa-
cultatibus inbiant, vris premunt, cogunt vendere, reddunt o-
mnino mendicos, fures, latrones, prædatores, & tandem coniu-
ratores seduciosos, & rempublicam occupantes. Sed institui,
seligiq; velim; nam illi possunt iuuare Remp. & quia
honoris, gubernationisq; sunt participes, etiã volunt.

C A P V T V I.

Varij modi diuitiarum conquirendarum.

Principes et
iam auaros
pecunia de-
ficit.

§. 1. CVM sit naturale acquirẽdi studium, faciliuf-
que multi principes inueniantur, qui auari-
tia, & cupiditate prolabantur, quam qui ad liberali-
tatem propendunt, etiam illi, qui liberales & magni-
fici haberi desiderant; nã tales importunius exigunt,
quæ non bene collocant, mirum tamen est, frequen-
ter fieri, ut maximis imperijs pecunie defint; de an-
gustijs ararii Romani perpetuæ querelæ leguntur. Per-
fatum reges inter montes aureos in bello cõtra Græ-
cos pecunia deficiebat, & qua vna re superiores erāt,
ea vna vincebantur, nunc quoq; idem nostro tempo-
re accidisse videmus pecuniosissimis Hispaniarũ reg-
ibus, multæ occasiones omiffæ, multæ clades acce-
ptæ, militum variæ seditiones ob dilata, vel non solu-
ta stipendia, cum tamen interim Hollandiæ ordines
plerumq; militem in officio continuerint. In imperio
quoq; Romano didicimus experiẽtiã quosdam prin-
cipes, non magnis finibus imperantes collegisse the-
sauros, cum alij interim quæ multis partibus latiora
sunt dominia, perpetua inopia conficerentur. Confi-
derentur acta duorũ insignium in Germania præsu-
lum, & Principum; Julij Wirtzburgensis, & Theodo-
ri Paderbornensis, vterq; arces, Academiã, templã e-
rexit, ararium pecunia, apothecas commeatu intru-
xit, oppignorata recuperauit, noua adiecit, vtriusq; e-
nim Episcopatus incrementa tanta sunt, vt ex eo quod
addiderũt, alij princeps alius possit. Cum interim alij,
nec maiore splendore excedẽtes aulæ, nec pressis bel-
lo, ditiores opulentes alieno ære grauarent. Mi-

NB.

Par nobile
principum
nostri sæculi

randum magnopere circa annum Christi 800. accifo-
iam admodum imperio orientali, regnante Basilio, tan-
tas tamen diuitias fuisse, quantas vix in toto imperio Ro-
mano nisi valde florent. Zonaras refert impleretur Aerar-
ium, & ipsos aditus, viasq; pecuniis cõfertim stipatis. Habuit,
inquit, in thesauris ducenta millia talentum auri. Nam alte-
rius pecunie nec numerus iniri poterat, adeo vt terra eam info-
deret, arariis aut repositoriis vtiq; repletis. Quin & arcus ha-
buit lapillis gẽmisq; pretiosis plenas, cum aliis, tũ illis, quæ can-
dent, & quas margaritas proprie appellamus. In quibus du-
centa illa millia talentum auri, quid reddunt? ipsos
mille & ducentos milliones. Mille & ducentos mil-
liones si quis nunc rex possideat, facile si vi velit mũ-
di imperium obtinebit. Benjamin Iudeus circa an. 1200.
Constantinopolim vidit, & narrat. In ea vrbe, inquit, vidi res
atq; opes inenarrabiles. Deferuntur enim in Principis palatiũ
quotianis tributa, quibus turres implentur coccinea purpureaq;
veste, & auro: ita vt nullibi terrarum par congesta pecunia ex-
emplum reperiri possit. Affirmatur etiam ipsius solius vrbis ve-
stigia, ex foris vanalium, & portu ac mercatorum pensionibus
collectum, ad viginti millia aureorum in singulos dies accedere.
Hæc considerans ratione, & quæ totolias conficien-
darum opum tradere animus est, nõ quod quæstores,
& consiliarii principum non plures norint, sed quia
non meliores; dum enim festinant erarium, ac sele-
tare, Rempubl. exarant, cum enim sumptus magni
sint, cum Resp. maximo præsidio egeat, tanquam va-
stum corpus copioso alimento, id accelerare student,
efficiuntq; ex voracitate, & tuberculatione morbos,
& quidẽ multo periculosiores, quã sint ex abstinentia,
& parcitate. Nũmus decim^{us} in Belgio rebellionis oc-
casio fuit, at nũc si quæras ex fœderatis de 10. nũmo,
vere respondebũt; bene fecũ agi, si 10. nũmũ retineat.

§. 2. Ratio augendi ararii vel est honesta, vel inho-
nesta. Honestã quoq; triplex est; Honestã & onerosã
subditis, vt tributa. Honestã, & non onerosã subditis,
vt accurata acceptorum, & expensorum ratio. Hone-
stã & vtilis subditis, vt leges sumptuariæ, agricultura,
mutuum. Improbã quoq; praxis & fraudulẽta quæ
triplex est. Alia enim aperte iniqua est, & publi-
cum furtum, vt vñra, iniqua oppressiones; alia non
quidem iniqua est, sed odiosa tamen, nec decet prin-
cipem. Vt si legem feras, ne quis vestem sericam tulif-
se velit, deinde dissimules, donec violari libere lex in-
cipiat, interea trãsgressores per Coryceos tibi annota-
tos multã punias. Alia nec iniusta, nec odiosa, sed for-
dida, & contemptum adducens. Vt cum Vespasianus
vestigal vñarium collegit. Possunt quoq; in hone-
sto tributo, aliisq; aliqua interuenire, quæ iniustitiam
adferunt, imo in illis quæ nec grauiã, & vtilia sunt, fie-
ri quædam odiosa, & videri velut fordida.

Hinc generales regulæ principi seruandæ sunt.
1. Nunquam per iniuriã a subditis teruncium exi-
gendum: nam ad restitutionem tenetur & princeps,
& consiliarii auctores. 2. Cum iuste exigitur pecunia,
sed odiose, & cum infamia, & nota aliqua, nõ nisi ne-
cessitate eo modo vtendum est; plus enim odio nocet,
quam compendio proficitur. 3. Cum lucrum est
sordidum, mediocri necessitate, sit honestũ. cur enim
non vendas lotium vt subditus defendatur, ne pau-
per moriatur? 4. Inter honesta genera ararii ditandi,
id primum amplectẽdum est, quod publice & priua-
tim conducit, vt eadem opera, princeps, & subditi di-
tescant. 5. Secũdo amplectendus ille modus, qui pro-
dest Reip. & nulli priuato obest, qualis est ille de ra-
tionibus exigendis. 6. Vltimo deniq; veniendum ad
hoc, vt etiam subditi grauentur, ne resp. detrimentũ
patiat. ita tamẽ vt omnes cognoscant, non cognati
principis, aut eius voluptatibus, sed vniuersi quique
cõmodis impendi. Grauißimas exactiones in Hollã-
diã suã si Barneuelti, cũ diceret: præstat grauari patriã,
quam amitti, vt fatetur in Apologia, cum inter illa graui-
uam;

Lipßius de
magnitud.
Imp. Rom.

Tantum o-
pum in par-
uo imperio,
quantum o-
lim vix in
magnio.

Com-
per-
nu-
per-

Ser-
uili-
infi-

Honestissi-
mi lucra,
quædam in-
terueniunt
inhonestã.

Regule gene-
rales exigi-
de pecunia.

Specie-
non ef-
tima

Mim-
rege

uamina, & ex grauium opes immensas & ille, & alij collegerint. Sed nunc singula videamus.

CAPVT VII.

Tributa legitime pendī, eorumque modus.

ARGVTE veteres pecuniæ custodem posuere Saturnum, pigrum, tardum, morosum, qui anno magno vix semel arcam recludat; collectioni vero quemadmodum omni lucro Mercurium; ille enim superis pariter gratus, & imis, rapido velocior Euro cum plantaria induit, terras, maria, inferos ad ipsos excurret, interdum cælos ipsos licitatur, vndiq; congerit; quod nunquam saturata auiditas Saturni recondat. ita est, ad omnem motum, ad omnem occasionem tributa dicunt rerum auidi aulici; & cum virgula sua discurrent Mercurij: de hoc igitur præsidio, non exspoliatio Reipublicæ dicamus.

§. 2. Tributa imperandi potestas Reipublicæ est concessa, hoc est illi, quæ suprema est. Romæ senatus ius monetæ eudendæ vsurpabat, ideoque & inscriptio erat, S. C. Hoc est, Senatus consulto, commissa deinde res triumuiris monetilibus, nummum illi sua auctoritate signabant, indicabantque; hisce elementis III. viri A. A. A. F. F. Triumviri auro, argento, ære flando, feriendo. Huic facultati olim erat additum ius tributū imperandi. Est autē hoc ius maiestatis, nemo enim præter summum magistratum tributa, aut actiones potest exigere. I. 3. c. noua Vectig. instit. non posse. Hoc ius olim nequaquā ciuitatibus communicatum est. Nunc prope omnes principes, & liberæ ciuitates ea vtuntur. Sed mihi non de iure, quod liquidum est, sed de modo agendum.

§. 3. Vectigalia consueta, mediocria, agri publici, tributa, non sunt dimittenda, quamuis decuplo amplius annue conferant, quam in vias, pontes, magistratus, proemia vitorum fortium infumatur. Nam vnus belli apparatus plus auferet, quam multorum pax annorum. Cicero ad Atticum vectigalium immutationem queritur, portoria Italiæ sublata, instantē campani agri diuisionem, etiam vicissimam auferendam. Honorius, & Arcadius, Theodosius, & Valentinianus, ne vectigalia minuerentur, prouiderunt. Nero impetu nueni tentauit, sed à prudentibus repressus est, Tac. l. 13. ann. dicitabant enim fore, vt vis imperij frangeretur; at illam cogitationem facile excusserunt liberti, qui ad prædam cum inflammarent.

§. 4. Causa vectigalium debet esse iusta, ita Notitia causa uell. l. 49. Si quis illorum, scilicet magistratum, aut in publicorum tributorum exactione negligenter se gesserit, aut collatores nostros damnis, contumeliosisue oblationibus inuoluerit, simul bonis excidet, simul summo subiicietur supplicio. Etenim Deo auspice, hoc vnum nobis studio est, vt prouincia bonis legibus regatur, tutosq; habitentur, atq; præsidium iustitiæ fruatur. & publica tributa citra querelam inferantur. Impossibile enim est vt sacris tributis non illatis aliqui Reipublica conferantur. Militares namq; copie, assignato sibi salario inde percepto, hostibus resistunt, & collatores à barbarorum incursionibus & truculentia vindicant: deniq; agros atq; ciuitates à latronum alioque modo incompotam vitam sectantium, vt & irruptionibus, agendis excubiis defendunt: ex illis etiam reliqua cohortes, ea quæ ipsis attributa sunt, accipiunt: muri atque ciuitates itidem instaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: postremo spectacula, aliaque omnia, quæ ad delectationem singulorum inuenta sunt, ex iisdem curantur: vt quæ ab illis contribuantur, partim in ipsos, partim propter ipsos infumantur & impendantur: nobis autem nihil præter istarum rerum curas habere contingit, non tamen eas mercede vacuas, cum magnus ille Deus, & seruator noster Iesus Christus magnitudine clementie suæ, permultis propter hoc nos bonis remuneretur.

Et Nouel. 161. c. de prouinciarum præsidibus c. 2. §. Atq; vt hac ita caueremus lege, ex eo nobis in mentē venit, quod

pluris à nobis sit subditorum opulentia & medela quā reditus, qui exinde inferuntur imperio. Contrahimus enim vna cum largitionibus, præsidium in arctum ipsa etiam suffragia, quæ imperialibus inferuntur rationibus: & magnum reddebant pecuniarum cumulum: quo magis hac causa & reipublica meliore successu potitur, & locupletior redeat aliquot retro temporibus, à nonnullis excogitatis præstationibus liberata. Vna enim hæc res potentia nostra studio est, vt prouincia & bonis gubernentur legibus, & tuto inhabitentur, neq; nō ex præsidium iustitiæ fructum capiant, & tributa publica sine querela inferantur: neq; enim aliter conseruare licet Rempubl. nisi pientissime præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriatur copia, vt resistatur hostibus, & per agros ac vrbes agantur excubie: perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparatur quoq; muri & vrbes, deniq; omnia alia proueniunt, quæ commune subditorum vtilitati conseruat.

Princeps enim cum præsideat corpori tanquam caput, ratione, & amore in accipiendis à cæteris mēbris annona vti debet; meminisse, se à membris portari, illis languentibus esse se casurum.

Non enim aliud conferre tenentur subditi, quam quod honestæ principis sustentationi, & Reip. præsidio satis est. Nam magistratus tributum accipiunt, vt præsidet, & defensores iustitiæ, nec enim voluntas ea est populi, nec prudenter esse potest, vt tantas opes, nulla, vel exigua sua vtilitate conferant. Recte autem monet & Theologia & iuris scientissimus Joannes de Salas de legib. tract. 14. disp. 15. sect. 10. Difficilimum esse iudicare de iustitia tributū. Difficilimum autem est iudicare, iniustum esse tributum à legitimo principis subditis non exemptis, quia non possunt priuati omnes iudicare de causa, quæ principem mouit ad imponendum tributum: sepe enim est occulta, & iusta: sepe etiam videri potest cessasse, quia temporalis erat, vel certe quia non mandatur executioni, prout statutum vel promissum erat, & nihilominus tributum non statim est iniustum, vel quia alia causa exorta est: vel quia Princeps aliis actionibus, vel oneribus vexatus cogitur cessare ab vno opere, vt aliud magis vrgens efficiatur. Deinde ex defectu solius distributionis difficile est damnare tributum, tum quia vix constare potest de forma distribuendi, quando tributum in aliqua materia simpliciter imponitur, & accidentarium est ab illis, vel illis vendi, aut emi: tum etiam, quia si quid maioris oneris redūdet in quasdam personas ex aliquo tributo, solet per alia compensari, vt augendo pretium aliarum rerum. Vnde sola incertitudo causæ, & aliarum conditionum ad iustitiam tributū requisitarum non satis est, vt cesset obligatio soluedi tributum, quia cognitio horum non pertinet ad personas oēs particulares, & Princeps, qui habet prudentiam vniuersalem, multis iustis rationibus, moueri potest, quæ non facile possunt cæteris innotescere: vnde dico, dubiū mere negatiuum per se nō satis esse ad excusandum à solutione tributū. Sape enim fundatur in sola ignorantia rationū vel conditionū tributū, q̄ satis non est ob rationem factā, & quia in dubio præsumitur pro principe, nisi alias cōstet esse tyrannū: & alias populares homines obligari nō poterunt: quia ex se semper dubitabunt, nisi in fide maiorū fundentur. Itaq; in incommode cauit Julian. ne per indulgentias tributa concederentur. Si enim nihil vnquam contribuant, vix bellum geri poterit.

§. 5. Cum opus est tributo nouo, paruis potius summis diuidatur, ita n. nec graue est, & minor est causa sagacibus ad furta ministris. Cypselus impio se voto obstrinxerat, omnes Corinthiorū fortunas se sacratum, leni tamen imperio id fecit, nam decimam sacrauit, atq; ita decimo demum anno se voto exoluit. itaq; iniustum tributum fuit etiam ex modo petendi, quod Antonio pendebatur ab Asia, cum ait: Ne vrrib. (Appian. l. 5. ciuil.) agrisq; pellamini, pecunia dāda est in vsum militum: nec ea maxima, sed quæ audita libenter acquiescat. Deditis hostibus nostris, Caspio & Bruto, in duob. annis tributa decem annorum: ea succerim: & nobis, nisi quod danda sunt in vno annō. Exemplo fuit C. Sulla, qui bello Mithridatico imperauit quinque annorū vectigalia, sed statim danda.

Difficile est damnare vectigalia.

Iudicium de iustitia tributorum.

Crebra sint potius quā graua.

danda. Hic annorum proportio non seruatur, & necesse est pauperes omnibus bonis eueri. Aurea sententia est Soarez l. 15. c. 16. 1. Nam si imponatur, super rem immobilem, non debet excedere quantitatem moderatam, consideratis fructibus eius, & laboribus, ac expensis, quae circa illam fiunt: nam si in hoc tributum sit nimis onerosum, plane erit iniustum. Si autem imponatur super res mobiles, quae venduntur & emuntur, vel arte fiunt, obseruari debet, ne tales sint huiusmodi res, vel tantum & non magnum tributum, ut redundet in maius onus pauperum, & artificum, aut mercatorum, quam possint sustinere commode ad vitam & familiam sustentandam.

Onera cuiq;
pro facultate
imponenda.

§. 6. Vectigal pro ratione census, facultatumq; cuiusq; exigatur. Alioquin necesse est pauperes deglubi, non tonderi, quod ne Tiberius quidem avarorum crudelissimus, crudelium avarissimus voluit. nam radices excidit tales, ne recrescant olera. Hinc & Seruius apud Romanos censum instituit, ut est apud Liu. Florū, alios. Prima classis, centum millium aris, secunda 70000. tertia 50000. quarta 25000. quinta 11000. Minor census siue sexta classis reliquam turbam continebat. Equester census alius erat. Eadem ratio apud Athenienses. Demosth. de munerib. Cato auare censum egit. l. 39. quāquam quādam recte, ut ornamenta censeret. Nam id nunc quoq; recte facit, qui ornamenta, & vestem mulieribus potius censet, quam agellos, & saxa rusticorum; nam ad facultates & ista pertinent. Hic etiam habenda ratio rerū, quibus vectigal imponitur, nam vectigalia, quae rebus, quae causa negotiationis deferuntur, imposita sunt, extenduntur per iniustitiam ad ea quae in vīu sunt, quod prohibetur l. vniuersi & l. omnium. e. de vectig. Turca in speciem paruum tributum exigit, cum bellum in Christianos meditatur, à singulis ducatum, sed alio suo onere premit.

Aerarium
est cor reip.

§. 7. Aerarium est bonorum publicorum collectio, fiscus interdum dicitur; nam priuatum principis patrimonium dici aerarium raro solet. Aerarium publicum non est proprie principis patrimonium, nec pleno iure eo pot vti, nisi ad vsum publicū. Magna laus principis priuato fisco detrahare, & publicū augere. ita Hadrian. teste Spartiano, Dānatorum bona in fiscum priuatum redigi veruit, omni summa in aerarium publicum recepta. Minyas rex ut testatur Plin. l. 33. c. 3. Paulan. Bæot. l. 9. primus aerarium adificasse dicitur, sed inter barbaros; iam olim constructa erant aeraria in Aegypto. itaq; recte Soarez noster l. 5. de leg. c. 13. Soluenda tributa realia censet ex iustitia commutatiua. Imo recte docet ibid. §. 9. Quia debitum alendi regis, & onera publica sustentandi est naturale, & tributum lege iusta impositum est medium iustitiae.

Potius opera,
& com-
meatus, quā
nummi exi-
gendi.

§. 8. Cum bellum immanes & incerti sumptus sustinendi sunt, viros, equos, naues iniungi potest; omnia enim haec facilius tolerant, quam pecuniae collatione. Angariam vocant hoc genus tributū, cum labor personarum, equorum, bouum postulat. Qua tamen in re cauendum, ne opere publico tempore arationis, messis, vindemiae, nundinarum exigatur, q̄ crebro faciunt ministri, ut pecuniā eliciant. Deinde ne procul vehere cogatur vina, frumenta, aliaq; quae praxi Verres utebatur. & nunc nō nesciunt principū mercuriales. v. g. debetur principi cētū vini plaustra, aestimatur carissime, vinū nō pecuniā tradere subditi volūt, at in longinqua vehere iubetur, tēpore occupatissimo aut pluuio.

Fraudes se-
per publicis
interven-
iunt.

§. 9. Cauendum ne furta ministrorum interueniant; nusquam grauius delinquitur. Ducta millia talentū Asiae Antonius, & Dolabella imperarunt, alterum tantum accreuit auaritia, fraudibusq; publicanorum. Hodie quoq; cum in contributionem cōsentiant, additamenta pro collectoribus nimis grandia adiunguntur. Quantum error in his rebus committatur docent oculi; ministri enim pleriq; qui rei pecuniariae admoventur, quamuis instar siccissimarum spongia-

rum tenues sint, & exsucci, instar bouū quas vidit Phario, deformes, & macie confectas, ut nunquam similes viderit in Aegypto, breui tamē impinguantur, quāuis ad incitas principes redigatur. Arbitratur Lipius principum quo publicanos in Caesarū prouinciis non fuisse, nimium enim seueiebāt, Julius eorum iniurias, & iniurias ipsos fustulit, & permisit fructus colligere ab agricolis; & tributa induxit. Exēpla Verrina multa sunt, quae hodie maiore exitio repetuntur.

§. 10. Maior etiam error est, cum oppignorantur vectigalia, aut proceribus donantur. Correxite eam re Henricus 3. rex Castellae. Historia, quia hodie eadem executio necessaria est, sic habet ex Mariana l. 3. c. 7. Id secutus Henricus eo nomine tertius Castellae rex, cui excelsus animus fuit, maior aetate, prudentia, vectigalia à proceribus occupata, memorabili exemplo liberauit. Burgis, quae vrbs in veteri Castellae est, minor annis morabatur, seq̄, aucupio coturnicum oblectare solitus erat. Accidit ut ad multam diem aliquando in aulam rediret sessus mora, sessus labore, nihil obsonij paratum erat. appellatus de ea re regius obsonator renuntiauit, non tantum pecuniam regiam, sed fidem etiam consumptam. Rex in praesenti dolore dissimulato, oppignorato pallio, arietinas carnes emi iubet: ex ijs & capris coturnicibus prandium omnino parari. Audit inter prandendum meliori conditione proceres agere. quotidie inter se laetissima conuiuia frequentare omni alia cura solutos, certare luxu & splendore mensarum. Forte ea nocte apud Toletanum Archiepiscopum Petrum Tenorium cenabatur. adeft inuoluto capite rex. omnia videt latitia & delicijs redundare. per acta cena pro se quemcumq; narrare, quātum redditum ex paternis oppidis, quantum ex regijs vectigalibus quotannis perciperet. Postera die rex vindicta audius, & certus fuit quē graui se morbo implicatum teneri, suprema mandata velle dare, ea denuntiatione proceres festini & pauidi, diuersi in arce conueniunt, ij exclusi famulis, ut erat iussum, admittuntur, consistuntq; ad multam in conatione diem, mora causam mirantes. Rex tandem ad proceres ferro reclusus, districto ense ingreditur. Cum p̄uolatus eo aspectu omnibus asseisset, irato similis toruo aspectu rogat ex proceribus, quorū singuli reges in prouincia vidissent, quibusdam duos, alijs tres aut quatuor, ut cuiusq; erat aetas, respondētibus. Equidem inquit, verum est quod dixisti, cum ego hac aetate vixi nihilominus in Castellae reges nouerim? mirantibus dicti causam atq; suspensis animis quorsum res easura esset, exspectantibus. Vos, inquit, omnes, vos, inquam, reges estis. regni arcibus & copijs occupatis mihimane nomen, sordes & egestatem reliquistis. an idonea causa videatur cur nos ludibrio habeatis? Sed ne amplius faciatis vestrum munus capitibus sanciam. Simul quae ad supplicium postulabat, parari affertiq; iubet. Contenta voce licetores euocat, militesq; sex cētos, quos arcano paratos habebat. Aliis attonitis metu, Toletanus Archiepiscopus, ut erat magno animo, in genua procumbens lachrymis toto ore manantibus veniam precatur: idem eius exemplo ceteri faciunt. Mortis metu persusis & supplicibus veniam dat: neq; ex arce tamen ante vnum & alterū mēsem dimitti placuit. Quo spacio arces & vectigalia regi tradere compulsi sunt. ita ille supra annos animumq; gerens, curaque virilem. Nec minus turpe est in principis voluptates assumi, quam in luxum procerum. Publicum est enim non principis patrimonium.

Proceres a-
uari sangui-
nem reipub.
exigunt.

O quē mul-
tis hoc prin-
cipibus est
faciendum!

§. 11. Multorum est & prudentissimorum consilium, ut vectigalia patriae cōmodo instituantur, q̄ ea moderatione fieri potest, ut sint magna, nec vliū tamen grauent, aut molestant. Si in merces cōmunes, necessarias, viles, portoria nulla vel exigua statuuntur, in res inutiles, noxias, preciosas, line quibus hoc vitae quodcumq; est bene degitur multa & grauiā, imo in ipsos artifices. Vere Bodin. l. 6. de rep. c. 2. Vectigal Deo gratissimū, regi beneficissimū, subditis vtilissimū, quibus imponitur, quae ad mores corrumpendos faciunt. Memini vidisse me in locis, ubi cereuisiae vltus est, & vini raritas, tertiam vini partem Reip. pendit; quia vinum necessarium ciuibz suis esse negant. Graui itaq; tributo eos, q̄ faccarū, aromata non necessaria, illecebras Indica-

Salubris est
pena, cum
luxus tribu-
tis acceditur

Tribus
colle-
cent
his cap-
endi.

tarum deliciarum condituras vendunt, premere, est
ere ciuitatis, nec minus dulciarios, cupediarios, vini
peregrini caupones, cum moribus obliuunt plurimum
exactionibus tenuare iustum est. Quin purpure, pan-
no bombycino, sericis segmentis, attalicis petistro-
matis, auratis valis nunquam iniquum facile vecti-
gal imponere Respublica, cum melius pecunia im-
pendatur ad iuuandam publicam salutem quam ad
deprauandos luxu mores. Sane Romani Arabicis
mercibus, vinonibus, & margaritis ingentia vecti-
galia imposuerunt. Hoc à Romanis præstitum. Cicero
in Verr. queritur socios ex Veris exportationibus
perdidisse sexaginta H.S. (Lipio 1500. Philippæ) id-
que ex vicefima portus tantum Syraculani. En vice-
simam in portorio. Apud Iustin. octaua datur, & o-
ctauarij vocantur, qui exigunt. In Quint. & Sym-
macho, quadragesima. Optime Liplius grauius ve-
ctigal soluisse quæ ad delicias magis & pompas in-
uectæ, quam vium. Cæsar peregrinarum mercium
vectigal instituit, credo ante fuisse, sed portoria aucta
à Cæsare. Hac mente fuit Alexander Seuerus, qui
Bracchionum, linteonum, citrariorum, pellionum,
plauitatorum, argentariorum, aurificum & aliarum
artium vectigal instituit; si inutitum, recte. Vtinam
& Cithædorum, & aliorum qui iuuentutem cor-
rumpunt.

§.12. Omnibus etiam peregrinis mercibus non
necessarijs, non tamen inutilibus, maiora vectigalia
imponent; sic enim pecunia in prouincia manebit,
nempe panno Anglicano, pellibus satmaticis, vinis
Valconicis, similibusque, nam si vera audire, & dice-
re volumus, quid est quod exteræ regiones Germa-
niæ adferunt, quo carere non possit, si forte pisces, &
caecos Hollandicos excipias, cur igitur tot miliones
hinc auferunt peregrinarum mercium infinitores?
Animosum principem quæro, qui ista tollat, aut par-
cum, qui inde ditescat. Plin. l. 11. c. 1. Arabiam, Indiam,
Seras milies H.S. imperio auferre, (duos miliones
& semis) idem l. 6. c. 23. eas merces centuplicato ve-
nire. Causæ plures, sed primaria portorij magnitudo.
Quid enim si centuplicato veniant, nonne ex illis
ducenti quinquaginta miliones conficiebantur?
Quod in iter quinquaginta miliones impenderent,
ex duobus & medio centum lucrentur, quid ma-
gni fit Reipub. centum miliones conferant, non po-
test de hac re queri luxur eorum, qui illa ad ostenta-
tionem centuplicato emunt, nec negotiatoribus la-
bor improbus, qui stultorum vitijs alimenta peregrina
ministrat. Per luxum in precia illa itum est.

§.13. Cum autem tributa per harpyias, & hiru-
dines populi crebro augeantur, cum labores populi,
sudoresque in sua præmia vertant, in principis odia &
execrationes concitent, cura adhibenda est, vt que-
relas suorum cognoscat princeps; & rationem à pro-
curatoribus exigat, minutatimque describi curet, quid
sit à singulis impensum. Quod si quis plus exegisse
inuentus sit tanquam proditor principis puniatur.
Quod non modo de magnitudine pecuniæ acrerum
intelligo, sed etiam de monetâ, quam asperam, ad li-
bellam cum fastidio exigunt, nec communi precio,
vt pauperes vix inuenire nummos, quos habent, fu-
ribus illis idoneos queant. Verum contra hos omnia
regna clamant, & illi tamen discedunt. Itaque Consi-
lium meum est, vt ad certos delectos à populo viros
integre fidei deferantur omnia, illique præfente ma-
gistratu Regi tradant.

Hoc consilium integrum Franciæ regnum proba-
uit, vt refert Bodinus, se n. comitijs interfuisse apud
Tectosages, cū supplicaretur Henric. II. Galliarum Re-
gi, vt fraudatores, & auiscatores remoueret: se inte-
gra fide, ad diem omnia tributa repræsentaturos, in eam
etiam regni partem, quam rex designaret, delaturos;

hoc regi, & populo expedire. Probauit consilium
rex, sed fucatis argumentis à sententia abductus, æra-
rium, & subditos coactoribus reliquit agitando; nam
non modo plus exigebant, sed minus etiam redde-
bant, regi, & regno ex æquo infidi. Multo animosius
Rithardus Britannia Rex, qui eos noxæ conuictos
ultimo supplicio affecit. Antoninus Pius eam mode-
ratione suis præcepit. Procuratores enim suos modeste su-
scipere tributa iussit: excedentes modum, rationem factorum
suorum reddere præcepit: nec unquam latatus est lucro, quo pro-
uincialis oppressus est. Contra procuratores suos conquerentes
libenter audiuit. Contrarium fecit pro ingenio suo Ca-
ligula. Vectigalia noua atque inaudita primū per publicanos,
deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque
ptorianos exercuit, nullo rerum aut hominum genere omisso,
cui non tributi aliquid imponeret. Pro edulis, quæ tota vrbe ve-
nirent, certum statumque exigebatur. Pro litibus atque iudicijs
vbiuag, conceptis, quadragesima summa, de qua litigaretur,
nec sine pena, si quis composuisse, vel donasse negotium conuince-
retur. Ex regularum diurnis quæstibus pars octaua, ex capturis
prostitutarum quantum quæque vno concubitu mereret. Addi-
tumque, ad caput legis, vt tenerentur publico, & qua meretriciū
quæue lenocinium fecissent, nec non & matrimonia obnoxia
essent. Ingens bellum dura & iniqua exactio dedit, de
quo Tacitus l. 4. ann. Tributum iis Drusus iusserat modi-
cum, pro angustia rerum, vt in vsus militares, coria bouum pende-
rent, non intentæ cuiusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensu-
ra: donec Olenius è primipilaribus, regendis Erisis impositus,
terga virorum dilegit, quorum ad formam acciperentur. Id alijs
quoque nationibus arduum apud Germanos difficiliter toleraba-
tur, quæ ingentium belluarum feraces saltus, modica domi ar-
menta sunt. ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora
coniugum aut liberorum, seruitio tradebant. Hinc ira & que-
stus. & postquam non subueniebat, remedium ex bello, rapti
qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olenius in sen-
sus fugam puenit, receptus castello cui nomen Fleui: & haud sper-
nenda illic ciuium, sociorumque manus litora Oceani præside-
bat. Nec minore fuit periculo Claudius, de quo Suet.
Tranq. Clau. Cæsar: Parrem etiam census omnes ordines
conferre iussit, & insuper inquilinos priuatarum adium atque
insularum pensionem annuam repræsentare fisco. Exegitque
ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum
pulsulatum, aurum obryzum, vt plerique omnem collationem
palam recusarent, consensu flagitantes, à debitoribus potius
renouanda præmia quæcumque cepissent.

§.14. Placet veterum Romanorum in prouiden-
dis temporum difficultatibus sapientia; Triplex illi
ærarium habuerunt, primum quod & sacrum dixerunt in
æde Saturni, loco munificissimo, cuius auctore laudat
Valerium Publicolam, in eodem loco tabulæ, signa mi-
litaria, leges, & senatus consulta seruabantur, in hoc
ærarium vicefima conferebantur, eratque ad extrema
Reipub. tempora reseruatum, nam tempore Punici
belli secundi apertum est, Fabio quintum, & Flacco
quartum Coss. Deinde tempore ciuilibus libelli. Ater-
num erat tantum bello Gallico destinatum App. l. 2.
de bell. ciuilib. Tertium erat opulentissimum, in quo
ciuium, sociorum tributa, vectigalia, prædæ, census
populi, hoc Cæsar spoliavit, vt Lucanus refert.

Tunc conditus imo

Eruitur templo, multis intactus ab annis
Romani census populi, quem pumica bella,
Quem dederat Perses, quem tui præda Philippi
Quod tibi Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quod te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores seruastis auorum.
Quod dices Asia populi misere tributum.
Victoribus dedit Mmoia Creta Metello:
Quod Cato longinqua vexit super aquora Cypro.
Tunc orientis opes, captorumque vltima regum
Quæ Pompeianis prælatæ est gaza triumphis
Egeritur, tristi spoliantur templarumina.

Aaa 4

Sed

Ærarium
multiplex,
vt clarius
constet, ra-
tio.

Tributorum
collectores
centum octi
lis custodi-
endi.

Sed nec sanctiori arario pepercit, cū pecuniā egeret, & summa pericula instare non ignoraret; supererat enim Hispanica, Pharsālica, Africana pugna, & vltima ad Mundam praelia. Recte omnino fecerint Respublicae, si loco munito quem adire sine procerum consensu, ne principi quidem liceret, thesaurum in vltimos casus recondere.

*Timor su-
rum cautos
non negli-
gentes facit.*

Frustra itaque disputatur à politicis recens natis, an expediat in Republica thesaurum asseruari. nam quemadmodum in familia multum prodest praesente pecunia tempestiue omnia comparare, nec deesse occasionebus, ita in Republica est necesse. Hac de causa Davidis thesauros non arce modo, sed in vrbibus, vicis & turribus legimus, Ezechiae quoque, & aliorum: Pharaoni qui non nouerat Ioseph, Hebraei edificauerunt vrbes מִשְׁכָּנֵי תַבְּרַנְאוֹל, seu thesaurorum; nam in quibus thesauri, in iisdem erant & militum praesidia seu tentoria. Nam quod aiunt posse ab hoste, vel seditiosis occupari opes publicas, & patriam suis diuitijs opprimi, dilatum est; Neque enim quisquis ideo pecuniam negligit, quia furibus domus obnoxia est; Eo argumento conuincerent, non oppida, non arces, non portus muniendos, imo nec priuatim opes habendas, ne habeat hostis aut malus ciuis quo patriae noceat. Vigilandum est, & cum pericula instant, munienda vrbes thesaurorum, quae fortes fidaeque esse debent. Atheniensium consilium non probo, qui Delphis thesaurum habebat, qui sola superstitione tutus erat, quem hostis vel atheus, vel facetus facile mutuo ab Apolline acciperet. Brenno, vel Dionysio, aut certe Diagora opus erat. Nam commune ararium Graeciae in Delo tenne erat, singulae vrbes sibi prospiciebant.

*Militare
ararium
quod diu
forbuit si-
muleuomit*

Augustus prudentissime seorsum ararium militare constituit; Suetonius c. 99. *Quicquid autem vbi-que militum esset, ad certam stipendiorum premiorumque formulam astrinxit, definitis pro gradu cuiusque, & temporibus militiae & commodis missionum: ne aut etate aut inopia post missionem sollicitari ad res nouas possent. Vtique perpetuo, sine difficultate sumptus ad tuendos eos, proseguendosque suppetere, ararium militare cum vectigalibus nouis constituit.*

Prudens consilium, nam ceterae expensae in magistratus, in opera, in munera ordinaria erant, & perpetua, bellum magnos, subitos, incertos sumptus postulat, atque ut erat late patens imperium, diuersis in partibus eodem tempore bellum gerebatur. Hoc ararium primo constabat collatione Viceimarum, quae ex legatis, & haereditatibus dabantur, nisi essent sanguine iuncti, aut pauperes. Magnum hoc tributum fuit in tam magno Imperio, sed iniquum, quia alia vectigalia sufficiebant alendo exercitui, sed in ludos, saginam, populum, arenae crudelitatem absumebantur. Addita vicissima quinta mancipiorum, quod maximum etiam omnino, inter tot myriadas venalium, & crebra mutatione, & precio quae optime considerat Lipsius l. 2. de magnitudine. Roman. addita his centesima rerum venalium. Aerarij illa separatio probanda est, sed nouae exactiones necessariae non fuerunt. Persarum Reges liquefactum aurum, & argentum fictilibus vasis infundebant, Herod. l. 3. nec diuersum ararium habuerunt militiae & pacis. Ne autem rationes conturbentur, atque ut maneat quod destinatum est ad extremos casus integrum, expedit esse separata quae extra ordinem impendi debent.

*Decima
frugum.*

§. 15. Romana vectigalia Lipsius docet fuisse à decumis, epastione, eportorijs. Primum frumenti decumam accipiebant, App. l. ciuil. & constat ex

Verrinis. Haec fere in victis populis & agris. De plantarijs & arboretis, quintam carpebant. De pastione certo precio conueniebant, nam publicanus agrum elocabat, & rationes conficiebat, ideo ager scripturarius, & vectigal illud scriptura dicebatur. Ex rebus inuehendis aut euehendis, magnum compendium etiam conficiebatur; Haec iusta erant, si hostium victorum agris imposita, & iusto bello. Hispani inter hos & Afri, quin & Galli pessima conditione fuere, agri ipsorum censu grauius, & capita.

*Quinta ar-
borum.*

*Victis dura
seruitus
imposita.*

*Capitatio
grauis cen-
sus.*

Capitationem vocabant, graue fuisse constat, Lampridius ait eos qui sub Heliogabalo decem aureos praestiterant, sub Alexandro tertiam aurei partem praestitisse. Ex censu illo numerum capitum nouerant. Iosephus in Aegypto 750. myriadas hominum ait, idque ex tributo quod in capita singuli pendebant, liquere. Augustus illa omnia adornauit, & auxit. Vespasianus omnibus prouincijs tributa auxit, quibusdam duplicauit; vt Suetonius ait. Haec magnam partem iniquissima fuerunt, cum non modo tanta darentur; sed acerbissime exigerentur.

§. 16. Principi igitur Christiano agendum est, vt tributa partim tollat, partim moderetur, atque ad veterem rationem deducat. Seruij instituto tenue tributum erat, auxit Tarquinius, sed iterum ad priscam formam redactum est. Diu deinde obseruatum, vt diuites censum, pauperes operas conferrent. Nunc in Germania tributa crescunt, quia in magna diffidentia, se muniunt singuli: quod si eam pecuniam iunctis animis contra Turcam impenderent, quae se mutuo terrent, omnes duplo sibi ampliores ditiones comparare possent. Itaque & subditi grauantur, nec tamen araria implentur, cum ille vnus sit finis tributorum, ne tempore belli pauperes grauentur.

*Germania
tributis
grauiatur.*

§. 17. Cum vero legitime tributa exiguntur, negare illa iniustum est; itaque poena à Seruio statu raynacula, & mors, vt ait Lilius, Halicarnassaeus, lege cautum fuisse, vt publicatis bonis verberati venderentur, si professionem elusissent, aut minoris bona sua existimari voluissent. Zonaras ait eos, qui se, aut bona ad censum non detulissent, ipsos à Consulibus, bona à Censoribus venundata. Herodorus Persas eadem cautela egisse testatur lib. 3. Darius enim tributa distinxit, & annua 14560. talenta Euboica corasit, forte non magna ea summa exercitui alendo. sed facile excusantur qui iusto bello victis gentibus tributa imponunt, sic Ioatham Ammonitis imperauit centum talenta argenti, & tritici hordeique decem cororum milia.

*Poena ne-
gantis tri-
buta.*

§. 18. Tres conditiones sunt tributi, vt iustum sit. Potestas, causa, proportio. Horum si quippiam desit, non obligabit tributum. Potestas est in Principe supremo, cautā est necessitas publica; proportio vt tributum respondeat facultatibus. His positis conditionibus iudico cum nostro Ioanne de Salas tract. 14. disput. 15. se. 10. Omnes obligari ad soluenda tributa, ita sentiunt, quos ille citat, Gabriel 4. dist. 15. quest. 5. articulo 2. Antoninus 2. parte tituli. 1. c. 13. Syluester verbo gabella. questio. 8. Medina de refectur. questio. 13. & sequentibus. Castro 1. de lege penali c. 10. versus finem, Corduba in summa q. 95. Hostiensis 3. summa tit. 1. c. 13. de censibus, §. ex quibus causis Panormitanus cum alijs in cap. in nouo amicus de censibus. Conarruius regul. peccatum parte 2. §. 5. nu. 5. vbi ideo obligat mercatores, vendentes, ementes, & transportantes merces ad se manifestandum & offerendum publicanis & exactionibus. Fundamentum est, quia tributum non est poena, sed verum debitum fundatum in verotitulo iustitiae: quisquis autem tenetur soluere debitum sine vlla coactione, vel exactione, imo

*Ante sen-
tentiam om-
nes ad tri-
butum obli-
gantur.*

*Vtrum
in alio
casu
licet.*

*Traditio
immanis.*

Imo licet occultum sit, tenetur manifestare creditori, vel solvere: unde Matth. 17. reddite quae sunt Caesaris, Caesar; scilicet tributa, ut omnes intelligant, & Rom. 13. reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, &c. Item tributa sunt velut stipendium iustum, quod Regi datur propter ministerium, & expensas necessarias ad defendendam & gubernandam Rempublicam. Dignus autem est mercenarius mercede sua, nec alligandum os boni tritorum: eadem ratione decima debentur, licet non pellantur, quia sunt iustum stipendium, & debita sustentatio ministrorum: Rex autem est minister Dei pro Repub. Rom. 13.

Non expellenda coactio.

E ratio manifesta conuincit. Principes enim ius habet imperandi, ergo cum legitimum est imperium, parendum est; nam quod multi contendunt, tum de iure, cum rigore exigatur, soluedum, quia cum poenas adiungant, videntur esse poenales duntaxat, deinde alioqui conscientijs magnus laqueus inijceretur. Haec, inquam, rationes nihil efficiunt, nam etiam si poena cum lege ponatur, nihilominus tamen conscientiam obligat; absurdum sane foret, principem legitimum, vectigalia iusta ad Reipub. necessitates eo adducere, ut non pareatur, nisi rigore, armata manu, rigidis minis exigat; Hoc est, principes nolle clementes esse, & comes. Bono principi nullus sit magnus honor exhiberi potest, & tu cum pro te excubante in deferes, nec nisi malo coactus adiuuabis? Deinde si legitime debes, non ergo est expectanda exactio rigorosa. Ut enim ipse rigore exigat, tu effis resistendo, & velut malum nomen non patieris expungi, nisi vi, aut iure agatur. Denique periculum in mora est, crebro, cum non succurritur mature, alij qui prompti sunt, offenduntur. Itaque auctores qui aliter sentiunt periculose, & forte seditiose errant, si de iure queratur; sed credo potius eos, ita sentire de rebus quae passim sine necessitate imponuntur, de quibus accusari solent consilij principum, populi hirudines, sed vere damnantur ipsi principes.

A tributis eximere non licet sine iusta causa.

§. 19. A tributis iustis exceptio sine iusta causa darrinallo modo debet. Nam id dupliciter fieri potest; Primo, ut princeps tributum illi remittat, quod cum sine iusta causa facit, partim prodigalitate, partim iniustitia delinquit, quia debito praedio Rempublicam priuat, quod posterius genus maxime locum in eo habet vectigali, quod non principi, sed Reipublicae impendendum est. Quod si vero certalunna toti Reipublicae, vel ciuitati imperata sit, princeps non potest aliquos eximere, & in reliquos onus inclinare, etsi enim singuli parum detrimenti sentiant, omnes tamen laeduntur, immo omnibus contra ius summa imponitur, atque ex eo peccatum mortale oritur. Nam si quis per merum ab incolis alicuius ditionis centum aureos extorqueat, quamuis illa multitudo sit, ut singuli tantum denarium pendant, iniuria tamen grauis est, & centum aureos restituere tenetur. Par est hic, quantum ad obligationem pertinet, ratio. Nam princeps quod vnus solucere tenetur, a ceteris exigit. Multum autem sane refert, cuiusmodi exemptiones non concedi, quod si princeps quorundam importunitate vrgetur, ipse vel obligationem suam ostendat, vel de priuato patrimonio satisfaciatur. Quod moneo propter quosdam, qui principes ad colligenda tributa semper excitant, & cum ad rem ventum est, immunitatem suis praedijs impudentissime postulant. Quamquam & alio scelere huius criminis infamiam redimunt, nam in tributis colligendis id agunt, ut semper aliquid pro honorario principis super sit, quod deinde ipsis donatur, qui ex suis possessionibus vectigalia pependisse gloriantur.

Primo omnes in alios trahere non licet.

Tributa immunitatem.

§. 20. Non modo causam requirunt tributa, illa quae publicae rei causa dantur, sed etiam cessan-

te causa cessant, ni alia causa successerit; nam quae principi ad sumptus, & pro laboribus dantur, libera manent. Damnabilis omnino est continuatio tributi, cum causa cessarit. Soarez noster ita definit l. 5. de leg. c. 15. §. 5. 6. Circa hanc conditionem est considerandum: si loquamur de tributis; quae penduntur ipsi Regi ad suos sumptus, & propter suos labores, & vigilias: talium tributorum iustitiam non pendere ex usu: nam siue male, siue bene Rex postea expendat tales redditus, non erit iniustus accipiendo tributa, quia vere est Dominus illorum, & de illis potest libere dispensare, siue iniustitia, dummodo suo muneri satisfaciatur, gubernando, & defendendo Rempublicam, sicut tenetur. Alioqui si in hoc deficiat, iniuste accipiet, & retinebit haec tributa, quae propter officium dantur, & sunt tanquam merces operis, quam iniuste accipit, qui non laborat. Si vero loquamur de tributis impositis ad opera communia Reipublicae, de his clarum est, debere expendi in talia opera, aliis committi fraudem & iniustitiam, quae potius est in acceptance & retentione illius, quam in impositione. Nam hac potuit esse iusta, si reuera causa suberat; postea vero acceptio vel retentio fit iniusta ex defectu debiti usus. Necessarium ergo est, ut tributum expendatur in opus, propter quod impositum est, nam illius tributum non fit proprie Rex Dominus, sed dispensator. Vnde ad summum poterit interdum, quando vera necessitas occurrerit, commutare illud in aliud opus, pertinens etiam ad communem regni, vel populi vtilitatem. Nam quoad hoc habet supremam potestatem, & administrationem. Ex quo vltius inferitur, tributum pendere (ut sic dicam) a causa in fieri & conseruari. Nam si causa necessaria ad iustitiam tituli, non potest plus durare tributum, quam causa. Quia cessante causa (vique necessaria, & in suo genere adaequata) cessat effectus, cap. cum cessante, de Appellat. Quod ita fere explicat Glossa, citans variationem in capite. Post translationem, de Renunciat. verb. cessante, & notant Doctores in l. cum Pater, §. Dulcissimi. ff. de leg. 2. Sed in presenti, causa est necessaria ad iustitiam tributi, ut dictum est; ergo illa cessante, cessat iustitia, & consequenter debet cessare tributum. Et confirmatur, quia si cessante causa tributum exigatur, iam plus exigitur, quam sit necessarium; ergo in eo non seruatur aequitas, nec iustitia, quia, ut diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam causa est necessaria ad iustitiam tributi; ergo si causa sit perpetua, tributum poterit esse perpetuum, si autem sit causa temporalis, tributum debet etiam esse temporale, ita ut illa cessante, hoc etiam cesset.

Cessante causa cessant tributa.

Principes male gubernans tributa accipere non potest.

Causa tamen iusta est, si consensu ad aerarium augendum vtilia sunt, eique inferuntur, nec alios in usus expenduntur, ideoque expedit omnium in conspectu inferri. Ita Aristoteles l. 5. Polit. c. 8. Ut neigatur aerarium compiletur, pecunia publica tradatur praesentibus ciuibz omnibus: & rationum exempla diligenter cum exemplati comparata, per curias & centurias & tribus distributa reponantur. Vt autem sine quaestu gerantur magistratus, ijs, quorum fides & industria in magistratu fuerit probata & spectata, honores oportet lege lata esse decretos. Iam vero in democratijs quidem, locupletibus parcendum est, non solum eorum fundis & praedijs, sed etiam fructibus non diuidendis viritum, atque ad alios transferendis: quod fit in nonnullis Reipub. ad ministranda formis, neque tamen animaduertitur.

Minuenda vbiq; tributa.

§. 21. Vltimum est, monere omnes, ut minimum tributorum accipiant: nam odio se grauant, mercimonia minuunt, agriculturam tollunt, preciarum, praesertim praediorum valde reddunt vilia. Et quamuis suada, & violentia armetur princeps, est tamen inexpugnabilis inopia. Imo libere clamat cum populo Rom. Diabolus auferat noua vectigalia, & auctores cum eis. Marcus Aurelius Antoninus cum vetusta oppida diruta cerneret, raras incolas, remissis vectigalibus omnia restituit. Quis nunc principum quattor, qui non plus fisco, quam iustitiae fauceat? Quam multi

Modus oppida restituendi.

Contra ho-
stem vix li-
benter con-
ferunt,
quanto mi-
nus prolu-
xu aulico.

Consilii te-
merarii
pena.

multi qui ararium faciunt spoliarium, & cruentarum praedarum receptaculum: Nunquam maius periculum, quam cum propter tributa tumultuatur ignobile vulgus. Romani Hannibale imminente tributa renuerunt, nec nisi Senatus exemplo Rempublicam iuuerunt, cum tamen necessitas praeculis esset, quanto magis si fastum aulicorum sustineri suis damnis intelligant, ut Carolo Sexto Parisiensis ciuitas obiicit: Achaeum tributis omnia exhaurientem Lydi suspenderunt. In gratiam vero eorum, qui nouos exigendi pecuniam, hoc est praedandi modos principibus suggerunt, adscribam ex Erasmo sane miserabilem, seu historiam, seu fabulam. Ostenditur, inquit, Lutetia in foro frumentario os cloace, in qua sepeliri se iussit quidam, quem seropoenituit mali Consilij. Viderat Regem tristem & sollicitum: causa mororis erat angustia rei pecuniariae. Is quo Regem subleuaret, suaserit, ut ex minutis etiam rebus, quas rustici deferunt in urbem, vnum aut alterum aerum nummulum exigeret, idque in biennium duntaxat. Et cum viderent, ex eo in urbe frequentissima colligi pecunia vim non modicam, ad hoc exemplum plures exactioes excogitae sunt. Qui dederat Consilium, cum videret, se non idem auctoritatis habere in dissuadendo, quod habuerat in suadendo, in maximos animi moerores incidit, adeo, ut de salute quoque sua desperaret, & ut de seipso penam sumeret inconsulti Consilij, simulque moneret alios, ne ad eundem impingerent lapidem, testamento cauit, ut in ea cloaca sepeliretur, in quo totius illius fori sordes consueunt, in quo manet etiamnum in hunc usque diem exactiois executio.

Chrysargy-
rum exige-
bant bene-
fii viri.

Sed haec parum mouent eos, quos auaritia obcaecauit, quicquid peruenirent demetia, ut fordidissimum lucrorum sint interdum administrum, Chrysargyrum, ut ait Cedrenus, pensio fuit talis, ut, quisque mendicis aut pauper, meretrix siue iam emerita, omnis seruus itemque libertus, inferrent in ararium pro vrina & stercore, iumentorum etiam & canum siue in agris, siue in oppidis habitarent. Et homines quidem utriusque sexus numisma argenteum, equus, mulus, bove tantumdem, asinus, & canis, folles sex.

Nō possunt
rapacium
artes omnes
abscindi.

Sed tamen hoc munus colligendi tributi ambabant, non aliter quam militarem praefecturam, aut ciuilem Magistratum, ut Euagrius ait. Foricarios vocant eiusmodi conductores iuriconsulti. O quam nihil turpe putant, quibus opes imperant. Qui auaritia cecati sunt. Nunquam sua Luscinae decet cantio, nunquam illis auri cupidis obtentum, quasi praesidium regno quaeratur. Principes sua sponte rapaces & auidi, & qui Magistris non egerent, plura tamen semper a nobis contra nos didicerunt. Verum cum omnia egerit Princeps, aliqua non omnia emendabit, multi in periculis apertis furandi, ad calliditatem, & imposturas animum conuertent.

CAPVT VIII.

Munera personalia non minus utilia tributo.

Opera vti-
les, si mode-
rata.

Opera pu-
blica.

§.1. Aliud genus tributi est, quod parum visita-
tum, sed tamen utilius est collatione pecu-
niariae. Nec admodum graue, si moderate adhibea-
tur. Nam opere non difficili efficiunt subditi, quod magno sumptu per conductos agendum esset. Maxi-
me visitata sunt opera. 1. Ut ad restauranda publica a-
edificia, arces, Xenodochia, Ecclesias, ad noua aedifi-
canda cum opus est, materiam conuehant, quā in re
videndum, ut in plures diuidatur labor. 2. Ut vias, si-
pas, pontes reparent. 3. Suis quique in ciuitatibus
mœnia reficiant. 4. Syluam cedant. 5. Syluam plan-
tent. 6. Agrum communem, seu Reipublicae colant.
6. Ad metalla adhiberi durum est, sed nihil obstat, ea
quae faciliora sunt, imponere, ut terram, quae in su-
perficie est, remouere.

§.2. Legitimae etiam harum impositionum, cum
operae exiguntur, causae requiruntur, ut sint a legiti-
mo principe, ex necessitate publica, sine grauiamine
magno subditorum. Ius Regis ostendit Samuel ma-
xime his in rebus. 1. Reg. 8. 11. Hoc erit ius Regis qui impe-
raturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, & facietque sibi equites & praecursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suo-
rum, & messorum segetum, & fabros armorum & curruum
suorum. Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias & foca-
rias & panificas, Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta op-
tima tollet, & dabit seruis suis. Sed & segetes vestras, & vi-
nearum reditus addecimabit, ut det Eunuchis & famulis suis.
Seruos et vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & afinos au-
feret, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit,
vosque eritis ei serui. Olim iure, seu potestate illa abusi
sunt plurimi. Et hoc ipsum ius iniquum esse supra
ostendi. Vbi sunt, inquam, ea opera plerique regum ty-
rannice, nec, quod sciam, quicquam Pharaonē supe-
rauit, nisi forte Romani, qui non modo filios Israel
oppresserunt, sed Aegyptios quoque, nam Scilli pyrami-
des extruere sunt coacti. Sed studiose hoc actum, ut
res miraculi similis appareret.

Operum
duri exactio
res.

Pharao o-
peribus af-
flicti.

Primo magnitudine ipsa, Pyramis fuit 80. iu-
gerum, ut refert Herodotus, Plinius, & Theodorus
asserunt trecenta & sexaginta hominum millia ad hoc opus
deputata fuisse. perfecti sex annis viginti, ex saxis durissimis e-
ternumque permanens, dolatis tamen artificiosissime, licet dif-
ficile tractatu, & firmissime coagmentatis, quorum nullum
fuisse ait, minus triginta pedum, ex Arabicis montibus excisa,
& terra longo admodum itinere usque ad Nilum protracta, ibi-
que nauigis imposita, & ad montem Africum vecta: atque ibi-
dem in terra vndique arenosa exstructam. Vbi postea nulla neque
agris vestigia, neque casorum lapidum ramenta apparuerunt,
tandem ab ipsis Diis tanta moles congesta esset: in ea extru-
enda pecuniam pro apio, coepit & alio duntaxat expositam ad
mille & sexcenta talenta excessisse, quae efficiunt nonagies cen-
tena & sexaginta millia coronatorum. Herodotus literis Aegy-
ptiacis moli adscriptum esse tradit. In fundo tumuli esse, cui
moles hac tanta imposita sit, huic per fossam Nilum intromis-
sum fuisse. Quartus à Cheope Rex Aegypti Aficis cupiens an-
tecessores rerum gestarum gloria antecellere, lateritiam con-
struxit Pyramidem, cuius lateri haec verba inscriptae sunt
Herodotus. Ne me ceteris Pyramidibus compares, quae tantum
illis praeceles, quantum Iupiter ceteris Diis. Nam fundum, La-
cus Conto verberantes, quod Luti conto adhaerebat, id colli-
gentes, me composuerunt, & in talem mensuram redegerunt.

Insanabile
delitum Py-
ramidum.

Opus
hyli-

Peasiles horti Babylonis, muri que immensa ma-
gnitudinis indico opere facti sunt, quamuis innum-
merabilis multitudo seruientium in id coacta sit. De
Nabuchodonosore enim dicitur, quod victis non
aperuerit carcerem. Ille autem Babylonem ita am-
pliauit, & munivit, ut extructor eius censeri posset.
Fuit igitur olim prima pars tyrannidis premere ope-
ribus subiectos, & seruitorum instar laborum praes-
tationes exigere. Atque in statua Nabuchodonoso-
riana Regnum Babylonicum est aureum, Persicum
argenteum, Graecum aereum, Romanum ferreum.
Non est inter Monarchias illa comparatio, ut Roma-
num tanto deterius sit Babylónico, quanto ferum
est auro, nec illa quidem est distinctio inter Persi-
cum & Babylonicum, quae inter aurum & argen-
tum. Est enim decupla ut Pollux ex Menandro, &
Ep. ad Commodum docet, vel duodecupla, ut Plato
in Socrate, & ex 2. Reg. 24. & 1. Par. 21. vers. 24. & 25.
probare conatur noster Villalpandus. At Babylo-
nica Monarchia duodecim Graecis non potuit aequari.
Præcipuum itaque fuit, in eo, quod in ratione reg-
nandi, seu potestatis, maior, potentior, gloriosior,
& quasi imperiosior esset Babylonica. Hoc autem
in ea barbarie præcipue quaesitum est, non tam ut
aurum colligerent, quam ut nationes seruientes habe-

Babylony-
rannice ex-
structa.

Argentum ad
aurum duo
decupla
proportio.

Leuiti-
operibus
exigere

Olim magis
seruitia
quam aurum
exigebant.Dicitur et
perfectum
munus
Babylonis.Opera Ba-
bylonis.

habent. Neque Nemrodus Babylonicæ turris au-
thor pecuniam quærebat, sed nominis gloriam, ex
tam celebri monumento, nec singulæ familiæ ad
domos, & vrbes condendas secedebant, sed ad infan-
tissimam illam substructionem animis intenti erant.
Hoc igitur vere regnare putabant, operas & corpora
subiecta habere. Hinc & Sesostris curus regum cer-
uicibus egit, nec aliter Romanus ille rusticulus im-
perator, malle se imperare diuitibus, quam diuitem esse.
Hinc Nabuchodonosor terras gentium desolatas
reddidit, & congregauit quasi arenam maris captiuita-
tem. Falsa quidem puto, quæ Berofus, Abydenus, ali-
j de operibus referunt, sed hyperbolas tamen illas
indicare maximas res ab illis effectas. Nabuchodo-
nosorem refert Berofus, nouam Babylonem, veteri
addidisse, tres intra, totidemque extra *περισσους* po-
uisse, ex latere, & bitumine, & addit: *πλήν ὕλης καὶ ὕ-
περβολῆς ὡς περὶ ἀλά, καὶ ὡς περὶ πύργου συντελέσθαι ἡμέρας δε-
κα πέντε*. Describit deinde hortos pensiles, in quibus
montes, & siluas, flumina que effecerat, in gratiam
uxoris, quæ nata ex Media patris collum simi-
litudinem in plantis Sennar concupierat. Ba-
bylonem aiunt in quadropositam, cuius singula la-
tera stadiorum 120. fuerint, id est, 15 milliari-
um Germanicorum. Latitudo murorum 15. cubitorum
regionum, altitudo ducentorum erat, superat au-
tem cubitis regius communem tribus digitis. Nunc
quidem omnes Europæ Reges vt hodierna sunt im-
peria, tantam urbem condere non possent, multo
minus tam celeri opere, nam opus fuit tricies cente-
nis millibus artificum, præter baiulos, fossore, aliof-
que, quos duplo plures esse oportuit, vt altitudo
tanta murorum, montium, deriuatio riuorum &
amni-um. Alii in metallicis occupantur; Romani
tamen in alijs, tum in venatione, illa scilicet priculis si-
mula leonum, tigridum, leopardorum.

Verum omnium tyrannorum sæuitiem exupera-
uit Tarquinius Priscus frustra inter bonos reges nu-
meratus. De eo Plin. l. 36. c. 15. Sed tunc senes aggeris va-
stus spatium, & substructiones infans Capitolii miraban-
tur: præterea cloacas, operum omnium dictu maximum,
fissos montibus, atque (vt paulo antea retulimus) vrbe pen-
sili, subterque nauigata. A. M. Agrippa in adilitate post
Consulatum, per meatus corruuati VII. amnes, curaque præ-
cipiti torrentium modo aperire atque auferre omnia coacti, in-
super mole imbrum concitati, vada ac latera quatunt: ali-
quando Tiberis retro infusus recipiunt fluctus: pugnantque di-
uersi aquarum impetus intus: & tamen obuia firmitas re-
sistit. Trahantur moles interstantes, non succumbentibus
causis operis: pulsant ruina sponte præcipientes, aut impacta in-
cendunt: quantur solum terra motibus: durant tamen à Tar-
quinio Prisco annis D. CCC. prope inexpugnabiles: non omit-
tendo memorabili exemplo, velleo magis, quoniam celeberrimi
rerum conditoribus omisum est: cum id opus Tarquinius
Priscus plebis manibus faceret, esset que labor incertum longior
an periculosior, passim conscita nece. Quiritibus tadium fu-
gentibus, nouum & inexcogitatum antea, posteaque reme-
dium inuenit ille Rex, & omnium ita defunctorum sgeret
crucibus corpora spectanda ciuibz simul & feris volucribzq;
laceranda. Quamobrem pudor Ro. nominis proprius, qui sape
res perdit, seruauit præliis, tunc quoque subuenit, sed illo
tempore imposuit, tum erubescens cum puderet viuos, tan-
quam puditurum esset extinctos. Amplitudinē caueis eam se-
cissē proditor, vt vebem feni largē onustam transmitteret.
Nimis atrox, & iniusta tyrannis illa fuit, nulli princi-
pi imitanda.

Leuitas in
operibus
exigenda.

§. 3. Humaniter pieque princeps faciet, si vbi
iusta est pecuniarum exactio, eam in operas conuertat,
sed ea conditione, vt qui operas præstare nolunt,
certam precij summam pendant, quæ cedat labo-
rantibus; Lenissima illa ratio tributi, & in vrbi-
bus muniendis crebro usurpata. Diuitibus facile

est quædam soluere, pauperibus cum aliquo lucro
laborare. Quamuis Valens, & Valentianus edixe-
runt, cauendum, ne quis hanc, quæ personalis est
functio, precio putet esse taxandam. c. 10. t. 47. Illud
conuenit præcaueri, ne quis hanc quæ personalis est functio,
pretio putet esse taxandam. Maximarum culmina digni-
tatum, consistoriani quoque comites, notarii etiam nostri
& cubicularii omnes, atque excubicularii ab omnibus for-
didis muneribus vindicentur, ceteros autem palatina, vel
militari intra placitum prærogatiua munitos, ita demum
privilegium simile contineat. Si prioribus statutis se ad huius-
modi exceptionem docuerint pertinere. vt non singulis indul-
ta personis, sed in communione dignitati vel corpori huius-
modi beneficia doceantur fuisse concessa, circa Rhetores atque
Grammaticos eruditionis viriisque vetusto more durante.

§. 4. Olim priuato sumptu multi opera publica
curabant, ideoque & nomen inscribebant. Nota est
hac in re magnificencia Periclis, & populi Athenien-
sis. Merito eum iura honorant, qui Rempublicam i-
psam cohonestat. Qui liberalitate, non necessitate debiti re-
ditus suos interim ad opera finienda concessit, munificencia sua
fructu de inscriptione nominis sui operibus si quæ fecerit, cape-
re per inuidiam non prohibetur. Curatores operum cum redem-
ptoribus negotiū, Respub. autem cum his, quos efficiendo operi
præstituit. Quatenus ergo & q. s. cui obstrictus est, æstimatio
præsidii prouinciæ est. Nec eius nomine, cuius liberalitate opus
extructum est, eraso, aliorum nomina inscribantur, & pro-
pterea reuocentur similes ciuium in patrias liberalitates, præ-
ses prouinciæ auctoritatem suam interponat. Quodq; ma-
gis mirere cohibenda aliquando illa liberalitas fuit,
ita eodem loco. Opus nouum priuato, etiam sine princi-
pis auctoritate facere licet, præterquam si ad emulationem al-
terius ciuitatis pertineat, vel materia seditionis pbeat, vel cir-
cum theatrum, vel amphitheatrum sit. Publico vero sumpto opus
nouum sine principis auctoritate fieri non licere, constitutioni-
bus declaratur. Inscribi autem nomen operi publico alterius,
quam principis, aut eius, cuius pecunia id opus factum est, non
licet. Fuisse etiam in opera publica legatam pecuniam
ostendit ibidem lex, quæ mauult eam in tutelam eo-
rum quæ sunt, conuerti. Pecuniam, inquit, quæ in opera
noua legata est, potius in tutelam eorum operum, quæ sunt, cō-
ueri edam, quam ad inchoandum opus erogandā; Diuus Pius
rescripsit: scilicet, vt si satis operum ciuitas habeat, & nō facile ad
reficienda ea pecunia inueniatur. Si q. s. opus ab alio factū ad-
ornare marmoribus, vel alio modo ex voluntate populi factu-
rum se pollicitus sit, nominis proprii titulo scribendo, manentibus
priorum titulis, qui ea opera fecissent, id fieri debere sena-
tus censuit, q. si priuati in opera, quæ publica pecunia fiant, ali-
quam de suo adiecerint summam, ita titulo inscriptionis vt
eos debere isdem mandatis cauetur, vt quantam summā con-
tulerint in id opus scribant. Hanc publici emolumenti
rationem si princeps excitare posset, vt in turres, pō-
tes, arces, aliaque ædificanda, tutanda honoris ergo
priuati conferrent, magno sumptu Respublica leua-
retur; consequetur vero illud, si parcus in tributis
fuerit, ea suadendo tantum acceperit; Nunc magnæ
opes, in opera illa impenduntur, & opera plurimo-
rum exiguntur. Multo vehementius animaduerten-
dum, ne in venatione opera agricolarū vtatur; nam
seque & iumenta fatigant, à nobilibus agricolæ du-
riter tractantur, principem execrantur. Qui autem
potest principi placere recreatio, inter miserorum
gemitus, itatorum execrationes?

Olim per-
sonalis fun-
ctio non fa-
cile remit-
tebatur.Laudandi
qui priuato
sumptu
Rempubli-
cam iuuat.Opera no-
ua publica
sine princi-
pis volun-
tate ne fiat.Opera pu-
blica con-
seruanda.Nec vena-
tionibus
vexandi.

§. 5. Interim exemptio concedi non potest, nisi
bene merito, & dignitas non eximit, c. 8. t. 12. Adpor-
tus, aqueductus & murorum instauracionem sine extructio-
nem, oēs certatim facta operarum collatione instare debent,
neq; alijs ab huiusmodi consortio dignitatis priuilegijs excu-
sari. Merito oēs qui bonis cōmunibus vtuntur, ad cō-
seruationem adiuuabunt. Hoc nunc agendum; nam
olim ex fandis Reip. curabantur vt Arcæ, & Honor.
A. A. sanxerunt c. 8. t. 12. Ne splendidissima. Milites ta-
men

men etiam finitis stipendijs eximuntur à Valent. Theodol. Arcadio. c. 10. t. 48. de excusat. item illustres personæ, sed tantum à sordidis muneribus. Item studiosi, maiores 55. annis, c. 10. t. 49. si cæcus pater, morbo auriculari, vel podagra conflitantes, t. 50. ibidem.

CAPUT IX.

*Honestà ad opes via, nec cuiquam molesta,
bona Oeconomia.*

Oeconomia
facilis ad
opes via.

§. 1. **R**Eges, omnesque Principes satis sunt diuites, si boni Oeconomi fuerint. Si parsimonia, sed regali videntur. Prudens dictum Chilonis apud Laertium l. 1. Non posse præesse Reipublicæ, qui non præsit suæ domui recte: Est enim domus maxime similis ciuitati quæ gubernatur. Sed grauis mihi hic paratus aduersarius Megalonymus Parophæus. Ille omnem Oeconomiam à generoso Principe remouet; Quid tu nummularium ex Rege facis, vt instar Eucleonis circumspicet? amicos omnes offendat? Illum ad granaria, ad cellam vinariam, ad cæpas, & allia æstimanda deduces? Sit libera mens Principis, ad maiora fastigia rerum. Bella, pacem, fœdera, iustitiam administret, esse multa quæ sibi pereant, gaudeat: humiliores sublimitate suâ curas in alios conijciat. Sit discrimen inter Principem, & eius Procuratorem.

Oeconomia
an sit con-
tra digni-
tatem re-
giam.

Princeps li-
beralis esto,
sed iudicio.

§. 2. Plus mali illa adulatio, quam cogitari possit, adfert Reipublicæ, & Principem euerit. Principem magni animi, & quod inde sequitur liberalem esse volo. Ad liberalitatem autem pertinet, non vt temere profundat; sed accipiat, à quibus oportet, loco, tempore, modo quo oportet, conferuet, expendat, donet secundum rectam rationem. Hæc principem facere posse, nisi accuratam Oeconomiam rationem habeat, dico neminem. Nam si negligens sit rerum suarum hæc incommoda oriuntur; 1. Vt ipsi ad incitas redacto, callidissimi furum nummos ad fœnus locent. 2. Deinde vt inscius ditet hostes, eosque infensissimos efficiat. Caue enim credas eos, qui tuâ focordiâ abusi, vario peculatu rem fecerunt, tibi vnquam bene precari, mortuum te vellent, quamdiu timent. Deinde priuatis laboribus principem non occupo. Sed ostendo animaduertendi necessitatem. Inter tot oculos petentium, manus rapientium, linguas mentientium, principem velut aureum pecus constituis, & præcipis eum ne scire à quibus expiletur. Nec audio cum dicis Oeconomiam viros bonos esse præponendos; Faciet enim eos focordia principis malos, magna lucra, maior impunitas, nihil moderabile suadent. Tercio Oeconomia principis facilis est, ea neglecta curas adauget, & quod indignum est principi, facit anxias. Qui enim affatim habet, vnde viuatur, alijque tribuat, iucunde ætatem transigit, cui in dies crescit æs alienum mordacibus animi sollicitudinibus subdere cogitur. Equidem permulta sibi perire, si cognoscit, nec indolet, nec iubet melius expendi, vix hominis nomine dignus est. Si ignorat, quid acceperit, quid habeat, quid cuique datum sit, sed tantum nouit panem quem edit, & quem dat parasito depeculanti, non nisi titulo tenus princeps est, exteris risui, subditis oneri, minutis quæstui, & seruus est seruorum suorum, præda furum purpuratorum.

Princeps
ignarus re-
rum suarum
miser est.

In eodem o-
pere diuersi
efficiuntur.

§. 3. Cum igitur viderim, nouerimque homines, qui eadem vt videtur, agentes, & eadem curâ, diuersissimo euentu res administrant suas, cæpi mecum, cur ita fieret, cogitare. Ad diuinam quidem bene-

dictionem rei familiaris augmenta, ad maledictionem detrimenta referre ex Scriptura didici; quia tamen ordinaria miracula non sunt, de medijs, & industriâ hominum tam contrarios effectus esse deprehendi. Caius & Titius Agriculturam, & pecuariam exercent; alter opes accumulatur, alteri retro semper res labitur. Duo negotiantur, huic res crescit, illi decrescit; Duo habent rerum agendarum instrumenta, alter ordine collocata statim depromit ad vsum, alter agendi tempus quærendo impendit. Nonnulli magno sumptu ædes extruunt, quæ inutilis sunt, quia ratio architecturæ neglecta est, alij minore expensâ domos ad omnes vius idoneas concinnant, in quibus nullus angulus est, non accommodatissimæ. Causa igitur est, quia alij arte quadam, ordine, & methodo negotia tractant, alij temere, vt vt sub manum veniunt, omnia transigunt, Qui canere organis discunt, magno labore vix leuem harmoniam efficiunt, instrumenta ipsa, quæ concinnare nesciunt, facile corrumpunt, ita priuati patrimonium, principes prouinciam suam, dum Oeconomiam nesciunt, aut contemnunt, magnis detrimentis afficiunt.

Nosenda
aconomia.

§. 4. Oeconomia quadruplex est, vt distinguit Arist. Oeconomicorum 2. Οικονομία τέσσαρες δὲ εἶσι δὲ ἐν τῷ ποτὶ διελθῶν τὰς γὰρ ἄλλας εἰς τὸ ἐμπιπτόντας εὐρησόμεναι βασιλική, σατραπικὴ, πολιτικὴ, ἰδιωτικὴ. τούτων δὲ μέγιστη μὲν ἡ βασιλική, ἡ σατραπικὴ, ποικιλοτάτη δὲ ἡ πολιτικὴ, ἡ ἰδιωτικὴ. ἡλαχίστη δὲ ἡ ἰδιωτικὴ, ἐπὶ κοινῶν μὲν τὰ πολλὰ ἀλλήλους ἀναγκάων ἐσίν. ὅσα δὲ μέγιστα δὲ αὐτῶν ἐκείνοι συμβαίνει, τὰντα ἐπισκεπτοὶ ἡμῖν ἐσίν.

Sunt autem formæ administrationis domesticæ, vt in formatione quadâ res distinguatur, quatuor: nam ceteras in istas incidere reperimus: Regia, satrapia, ciuili, priuata. Harum maxima & simplicissima est Regia. Varia autem præ ceteris ac facilissima, ciuili. At priuata, minima illa quidem est, sed & ipsa admodum varia. Atque esse multa inter has communia necesse est: quæ aut per se in singulis eueniunt, ea nobis sunt consideranda.

Quadruplex
aconomia.

Regiam diuidit in nummariam, Εξαρχία & Εισαρχία, & ἀναλόμια. de illis quæ importantur, & exportantur capite de tributis actum est, de sumptibus iam dicetur. Quod si regium est, denarijs, & aureis modum statuere, si omnibus rebus & reclus tributis imponere, si fraudare eum non potest, vel fixi ciceris emptor, si scrutatur vili vendentem scruta popello, cur contra dignitatem fuerit, sic comparata tueri: rationem exigere: scire quò perueniant? Impositores igitur se produnt, qui regibus omnes sinus, omnia prædâdi vocabula suggerunt, centesimas, quinquagesimas, quadagesimas, vicesimas, decimas, quintas, columniaria, hostiaria, Chrysargyron, fumarias, cumque tot curis collecta ista fuerint, regem attendere verant, indignum esse dicentes paruis rebus adesse Ionem; quasi vero dignum sit Ionem paruis rebus ostiarum, & manipulatim corradendis adesse, ex omnibus cumeris sua granaria, ex omnibus zonis gazophylacia sua stipare, deinde ne Gryphis illis qui sunt ἀρπακτικώτεροι γαλῶν, furaciores felibus, desit occasio harpagandi, oculos claudere. Quid vero Aristoteles nonne discrete ponit τὰ ἀναλόμια, impendia, & sumptus. Hi, nisi fallor, principem suum magnanimitatis specie eo ducent, vt cum ratione insaniant; nam stultissimo eum labore consumunt, vt nempe omnes neruos ad colligendum intendat, collecta non seruet, quod perinde est ac si in dolium pertusum labore improbo aquas infundat; quodque Danaïdum apud inferos supplicium esse hñxere poetæ, hoc illi dignitatem interpretantur; ne quicquam dubitare possit; hoc eos velle; vt princeps suo periculo, labore, odio emungat pecunia subiectos, quas ipsi deinde nescio principe in sua compendia vertant.

Parasiti
Regem vo-
lunt in con-
gregando
esse diligen-
tem, in cu-
stodiendo
negligentem.

Summa æconomia. §. 5. Satrapica etiam ad Regem pertinent, hoc est, ut monet Aristoteles, quæ ἐκ τῆς γῆς, è terra nascuntur, de quibus accuratissimam rationem subducet. Omnibus verò in vnum redactis, hæc summa est æconomia, ne plus impendatur, quam accipitur, hinc enim mutua pecuniæ, oppignorationes, & maiestatis omnis decor diuitum fastui addicitur. Sed parum est, non plus impendere, quam accipias, si nihil ex industria reponas, quod ad incertos temporum casus assumatur. Cum enim magnos redditus possideant, magnos quoque acerrare thesauros possunt, non immundo principali splendore, sed ordine constituto. Qui semel in vsum productus efficit, ut absque villo labore rationes constent. Multa in λόγῳ διοικητικῷ Xenophon de ordine, qui si adhibeatur, tam facile numerosa palatij phalanx, quam parua domus regetur.

Ordo accuratus. §. 6. Primo laborandum est, ut ministri fideles habeantur, quod quidem in paucis consequetur; nam in tot populus vix vna fides. Paucorum tamen fida pectora multorum rapacitati obistere poterunt. Deinde ne vllus sit ociosus, cuique sua munia assignentur, cuius rationem plerique eodem die, plurimicadem hebdomade reddere teneantur. Tercio purget aulam, & contrahat; ab inutilium turbâ hominum, qui nec profunt Principi, nec eum muniunt, nec splendorem adaugent, penitus liberet. Fecerunt magni reges & principes, qui magnam, decoram, regiam aulam habere, quæ populofam maluerunt. Inutilem turbam iudico, qualis est apud Turcarum Imperatorem. Primo n. factores aulici trecenti sunt in aula, si-

Turba inutilis in aula Turca. gnium magni luxus in vestitu. Item fabri ferrarij trecenti. Janizari noui 500. arci purgandæ, ministrisq; vilibus additi. Quadringenti qui canes, & Falcones curant, triginta luctatores, has aliasq; hominum quisquiliâs ad numerum moderatū redigere possit. Fecit hoc olim Antoninus Pius. Salaria (inquit Iulius Capitolinus) multis subtraxit, quos ociosos videbat accipere, dicens, nihil esse sordidius, imò crudelius, quam si Remp. arderent, qui nihil in eam suo labore conferrent. Vnde etiam Mesomedes lyrici salarium imminuit. Rationes omnium provincialium apprimè scint, & vestigalium. Patrimonium priuatum in filiam contulit: sed fructus Reipublicæ donauit: species imperatorias superfluas & prædia vendidit: & in suis propriis fundis vixit variè ac pro temporibus: nec vllas expeditiones obijt, nisi quod ad agros suos profectus est ad Campaniam, dicens, grauem esse provincialibus Comitatum Principis etiam nimis parci. Aureus sermo, Grauem esse Comitatum Principis, etiam nimis parci. Nam Comitatus preciosus est, & de quo publice magnifica est ciuitas, in eo priuatum est tyrannus. Quod splendide effunditur, acerbissime exigitur.

Insigne æconomia exemplum. Alexander Seuerus: Malum dicebat esse Principem, qui ex visceribus provincialium homines non necessarios, nec utiles Reipublicæ aleret. Circumspiciat Princeps aulam, quantumque hominum ad ocium & delicias sustentat, tantum se Reipublicæ pestem alere sibi persuadeat.

§. 7. Omni in re immodicos vitet sumptus, ut in gemmis, ædificatione, similibus. gemmas, ut capillos pueriles contemnat. Egregiè Alexander Seuerus, ut refert Lampridius, Gemmarum quod fuit, vendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens gemmas viris vsui non esse: matronas autem Regias contentas esse debere vno reticulo, atq; in auribus & baccato monili, & corona, cum qua sacrificium facerent, & vnicò pallio auro sparsò, & cyclade qua sex uncis auri plus non haberet. Prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit. Imitati sunt eum magni viri, & uxorem eius matrone prænobiles.

Augusta parsimonia exemplum. Caligula è contrario nihil, quo prodigi solet pecunia, neglexit, itaque cum inuenisset aureorum ducenties tricies centena millia, ea ante annum tertium dilapidauit, ut Dion in Caligula. Sunt autem sexagin-

ta sex milliones nostrorum aureorum, duplo enim majores erant Romani, quod eo mirabilis erat, quia eo tempore rarior, & carior erat pecunia, plusq; vno aureo, quam nunc decem, efficiebatur, bouem enim aureo emere poterant. Sed & quidam studiose omnia perdebant, ut monstrum illud, de quo Cornel. Ipse sola perdendi cura, stabula aurigis extruere, Circum gladiatorum ferarumq; spectaculus opplere: tanquam in summa abundantia pecunie illudere. Quin & natalem Vitellii diem, Caccinna ac Valens, editis tota vrbe vicatim gladiatorib. celebrare: ingenti paratu, & ante illum diem insolito.

Verum hoc fuit in quarta illa bestia, hoc est, Romano imperio, ut comminueret, & reliqua pedibus conculcaret, quocirca semper fuit publica egestas, & virorum, & pecuniarum, exemplum cape. Vopiscus in Probo. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores valide per milites radicibus enulsæ connexis longe lateq; trabibus affixæ sunt, terra deinde superiecta, totusq; circus ad syluæ confectus speciem gratia noui viroris effronduit. Immissi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cerui, mille apri, mille dæmæ, ibices, oues ferae, & cætera herbatica animalia, quanta vel alii potuerunt, vel inueniri. Immissi deinde populares, rapuit quisq; quod voluit. Addidit alia die in amphitheatro vna missione centum iubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant: qui omnes confectis interempti sunt, non magnum præbentes spectaculum cum occidebantur. Neq; enim erat bestiarum impetris ille, qui esse ab eis egredientibus solet. Occisi sunt præterea multi qui diripere volebant sagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum leones, & vrsi simul trecenti: quarum omnium ferarum magis constat spectaculum fuisse quam gratum. Edita præterea gladiatorum paria trecenta, Blemius pleriq; prægrandibus, qui per triumphum erant ducti, pleriq; Germanis, & Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Isauris. Verum de impensis postea dicturus sum, quæ in munera, & donationes factæ. Nunc alia videamus.

CAPVT X.

Mercaturam augendam.

§. 1. **D**E negotiatione duplex mouetur questio. Quidam enim mercaturam omnino prohiberi mallent in Republica. Vitia enim inuehit; alij tantum Rempublicam verant negociari. Habent illi rationes suas; Egregium esse, non querere externa, propriis esse contentos. Cic. Brut. Deinde importatis rebus ad luxuriam pertinentibus, relanguescunt animi, virtusq; remittitur. Cæsar. l. 2. bell. Gallici. Constata autem ἀλὲτον κακίας μάλλον, ἢ καλοκαρδίας ἀποπέσει εἶναι. Opes vitiorum potius, quam virtutis esse administras. Deinde ciuitatem mercatura facit egentiozem; quia sumptuosiore. Ex Hispania & Peritiua ingens auri, & argenti vis adfertur, nec aliud ramen effectum est, quam ut ex abundantia pecuniæ rerum precia creuerint, quam ob causam postquam Indicum aurum ad nos peruenit, censum antiquæ tabulæ, quæ frumentum, vinumq; continebant soluendum, mutata sunt. Deinde ante Concini glia, Aniro, Xylo, Sandaracha, Saccharo, cana fistula, margaritis, argento viuo non egebamus, jam ambitio legem fecit, ut illis deliciis & venenis impleri ciuitates oporteat. Pulchre hac de questione loquentem Danubianum agricolam inducit Guevara l. 3. c. 4. horologii. Quod nullam in patria nostra Rempublicam, nullam politiam esse dicitis; sed brutorum nos instar syluestrium viuere, non magis, quam superiora illa, ratione vlla niti-tur. Nosenim in terra nostra negociatores mendaces, & turbulentos, aut qui ex peregrinis locis instrumenta inuehant vitiorum & luxuria, minime ferebamus. Itaq; cum in vestitu honesti essemus, & in victu sobrietate gauderemus; commercii multis minime indigebamus. Quamquam autem non sunt

Prodigi Principes odia omnium incur-runt.

Rom. imperio veteri ppria prodigalitas.

Negotiationis incommoda sunt, ut omnium rerum, quarum vsus, egentiozem; quia sumptuosiore. Ex Hispania & Peritiua ingens auri, & argenti vis adfertur, nec aliud ramen effectum est, quam ut ex abundantia pecuniæ rerum precia creuerint, quam ob causam postquam Indicum aurum ad nos peruenit, censum antiquæ tabulæ, quæ frumentum, vinumq; continebant soluendum, mutata sunt.

Mercatura facit, ut multis egeamus, quos ante ignota fuerunt.

Nobili an
probrosa
mercatur
a?

in patria nostra mercatores Carthaginenses, oleum Mauritanie, negociatores Tyri, clalyb Cantabricus, aromata (& vnguentum) Asiatica, aurum Hispanum, argentum Britannicum, electrum Sidonium, sericum Damascenum, frumentum Siculum, vinum Creticum, purpura Arabica: tamen nec bellua sumus in terra ista, nec omni prorsus Rep. caremus. Illa n. & id genus alia, magis vitiis incutiunt, quam virtutum stimuli sunt hominibus. Idem Guevara l. 3. c. 28. M. Aurelium inducit, grauiter exprobrantem viro nobili, q. relictis honorib. publicis, ad negotiationes sese plebeas abjecerit. Mirari satis nequeo, Cincinnate, cur hostes, equitis Romani more desertis oppugnare, & mercator, tanquam ex plebe factus sis. Ille q. dem indecorum arbitratur, sed loquitur tamen de iniusta negotiatione, qua relictis extraneis nocetur domesticis. Ita enim ait. Sic habeto Cincinnate, non damnari a me commercia & negociatores, no vituperari ementium vendentiumq. contractus: vt n. sine equitibus bene geri bellum nequit; ita sine mercatoribus non potest stare ciuitas. Verum non aliam inuenio deserti militis, & infestitate mercatura causam, quam vt otiosus sedens in foro rapias

Fraus & avaritia ne-
cinnate miserum, & pluri vendito, multa p. m. t. & pauca
gotantium prestat; mensura in accipiendo dandog. diuersa vitor; ne q.
reprehendi- te decipiat, vigil, und peruigil esto; q. in huiusmodi rebus so-
lente est is, qui mercaturam exercent. Ego v. iuratus affirmo,
iustior fore mensuram, qua vitam tuam dimittentur, quam
taberna tua vnam.

Negociati- §. 2. Negotiationem legitimam, qualem diuina, &
atores ve- humane leges p. m. t. omni ope cōseruandam, au-
tusi fuere gendamq; cenleo. Gen. 37. v. 28. Ismaelita sine repre-
hensione negociantur, ferentes resinam, stactem, aliaq. a-
romata in Aegyptum. Quin & Gen. 34. 21. Ismaelita; Viri

Tyrii Prin- illi pacifici sunt, & volunt habitare nobiscum, negociantur in
cipes nego- terrā, & exerceant eam, qua spaciofa, & lata cultoribus indi-
ciatores. get. Quamuis de cultura accipi possit, Hebr. tamen
verbum נָסַח negociationem significat, erant igitur
& Patriarchae נָסַח mercatores. Quin & Salomo-
ni 3. Reg. 10. 16. negociatores, & scruta vendentes au-
rum adferunt. Et 2. Par. 1. 16. Negociatores Regis di-
cuntur. Et 2. Eld. 3. 32. In porta gregis edificat artifices
& negociatores. Tyria. negociatores Principes erant,
& infitiores incluyi terrā. Ilā. 23. 8. sed & Babylon ne-
gociosa fuit, Il. 47. 15. Ez. 17. 4. in Chanaan vrbs nego-
ciatorum. Verum omnes Tyrii illa diues superauit Ez. 27. 8.
Habitatores Sidonis & Aradii fuerunt remiges tui: sapientes
tui: Tyre facti sunt gubernatores tui. Senes Giblii & prudentes
eius habuerunt nauas ad ministerium varia supellectilis tue:
omnes naues maris & naua earum fuerunt in populo negotia-
tionis tue. Persa & Lydi & Libyes erāt in exercitu tuo viri bel-
latores tui: clypeum & galeam suspenderunt in te, p. ornatu tuo.
Filii Aradii cum exercitu tuo erant sup. muros tuos in circui-
tu: sed & Pygmei q. erant in turribus tuis pharetras suas suspen-
derunt in muris tuis p. gyrum: ipsi compleuerunt pulchritudinē
tuam: Carthaginenses negociatores tui multitudine cunctarū
diuitiarum: argento, ferro, stanno, plumbog, repleuerunt nundinas
tuas. Gracia, Thubal, & Mosoch ipsi infitiores tui: man-
cipia; & vasa aerea adduxerunt populo tuo. De domo Thogor-
ma, equos & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum. Fi-
lii Dedan negociatores tui: insula multa negotiatio manus tue:
dentes eburneos & bebeninos commutarunt in pretio tuo. Syrus
negociator tuus ppter multitudinem operum tuorum, gem-
mam & purpuram, & scutulata, & byssum, & sericū, & chod-
chod pposuerunt in mercatu tuo. Iuda & terra Israel ipsi infitio-
res tui in frumento primo: balsamum & mel & oleum, & re-
sinam pposuerunt in nundinis tuis. Damasc. negociator tuus
in multitudine operum tuorum, in multitudine diuersarum o-
pum, in vino pingui, in lanis coloris optimi. Dan & Gracia &
Mosel in nundinis tuis pposuerunt ferrum fabrefactum, stacte
& calamus in negotiatione tua. Dedan infitiores tui in tapeti-
bus ad sedendum. Arabia & vniuersi Principes Cedar, ipsi ne-
gociatores manus tue: cum agnis & arietib. & hedi venerunt
ad te negociatores tui. Venditores Gaba & Reema ipsi negotia-

Tyru ne-
gocia- rix
nobilissima

tores tui: cum vniuersis primis aromatib. & lapide precioso, &
auro, q. pposuerunt in mercatu tuo. Haram, & Chenna, & E-
dem, negociatores tui Saba: Assur & Chelmad venditores tui.
Ipsi negociatores tui multifariam, inuolucris hyacinthi, & po-
lymitorum, gazarumq, pretiosarum, quae obuolunt & asfrica
erant funibus: cedros quoq, habebant in negotiationibus tuis.
Nauas maris, Principes tui in negotiatione tua: & repleta es
& glorificata nimis in corde maris. Quin & vastissima
Niniue plures fecit negotiationes suas, quam sint stella celi.
Itaq; q. incluyas ciuitates & regna q. runt negotiatio-
nem augeant necesse est. Mores fateor p. negociatio-
nes, & diuitias iacturā facere, verū non rerum, sed ho-
minū illa vitia sunt; alioq. nec terrā fecunditate q.
rere oporteret, illa n. etiā fecunda vitorū mater est;
Deus tamen populo suo terrā pstantissimā donauit,
non ignarus eā liberalitate ad nequitia plurimos esse
abusuros. Atq; hac ita refero quasi certa sit illorum
ratio, q. negociationi mala illa tribuunt; quā tamen
in re mihi haud leuiter errare videtur. Neq; n. minus
doli fraudumq; inuidia etiā, & liuoris plus in pau-
perū tugurijs inuenitur. Barbararum gentiū, ad quas
negociatores nō cōmeabant, vitia haud leuiora fine-
runt, neq; hodie etiā minora reperiuntur. Nam im-
primis longissimē ab humanitate abierunt, legē na-
turalē pelsū dederunt, anthropophagiā, aliaq; hor-
renda legib. sanxerūt, & vt nunc in Brasiliensib. alijsq.
que America populis apparet, & historia docent, pe-
ne obbrutuerūt, cum tamen odiorū, superbia, libidi-
num non minus sit inter eos, q. opulentissimos quos-
que, tam n. sub pannis illi, q. hi sub serico inardescunt.

§. 3. Quæstura, seu χρηματιστική duplex est, alia est
naturæ consentiens, & ex ipsa naturā orta. Nā & huius,
h. e. facultas conquirendi ejus, q. vitæ necessarium est
nobis a natura insita, quemadmodum omnibus ani-
malibus, & appetitio & conquisitio p. abuli diuersif-
simis modis innata est, instrumenta que data, quo se
singula pacant, vt i. Pol. c. 8. demonstrat Aristot. Et
bestia q. dem vnam rationem obtinendā ejus rei, q.
necessaria est, tenent, vt illā consequantur, atq; re ipsā
apprehendant, vt bos fœnum, offa canis, cervum leo.
Hominibus v. altera data etiā ratio, vt cum vni super-
est, q. alteri deest, vicissim pmutent; q. q. dem duobus
modis fit; Primo, cum res rei succedit, mutatur cal-
ceus pileo. Si Hispania vinum pmutat tritico Polo-
nico, simplex est illa commutatio. Secundo, cum res
cum re non commutatur, sed nummo; q. necessitate
est inuentum, & jure gentium; cum n. res transferri
non possint semper, factus est nummus, q. morali le-
ge vim omnium rerum continet. Deinde raro fit, vt
eodem numero ac valore alter habeat, q. alteri ne-
cessarium est, ita nummus illa omnia liquida facit;
nec differt ab alijs rebus, q. aliarum rerum vsus sit du-
plex; vino enim ad sitim restinguendam vitumur, &
commutamus alijs mercibus; nummi verō omnis
vsus in commutatione cernitur. Tō νόμισμα ὅς σοι-
χέον, ὃς πέρας ἐς τὴν ἀλλαγὴν. Nomisma n. elementū
& finis est commutationis, vt Aristot. lib. i. pol. c. 9.
Hinc constat artificialem quoq; mercaturam a natu-
rā proxime esse; nam quemadmodum Polonus triti-
cum ferit, non modo, vt panem coquat, sed etiam vt
commutet cum nummo, illo vero alia vitæ prædia
conquirat, ita quoq; negociator emptum in Hispaniā
vinum in Poloniam deuchit, vt nummo alia ne-
cessaria comparet, vterq; operam impendit, vterque
periculum subit, minus operæ, sed plus periculi est
in negociatore. Natura igitur & hanc vitæ tuenda ra-
tionē docuit; Ego sanē Abrahamū mercatori fuisse
nihil ambigo; habuit n. oues, & boues, & camelos,
argentum, & aurum, q. fodisse eum non credo, cum Abrahā-
pegrinaretur ppetuo, sed ex commutatione pecorū, mus nego-
& venditione acquisiuisse. Ad hoc ergo pecora aluit, ciator fuit,
vt venderet, familiam emeret, pecuniam cumularet.

§. 4. Hq.

Prosit Reipublice, quae opes inueniunt.

§. 4. Honestas est igitur illa ratio, quemadmodum cum ex arte mechanica, vel terrae laboribus victus queritur, vel ex pastu pecorum, quae est mobilis & viua agricultura. Neque in eo opprobrium est, quod rem minore precio emptam carius distrahant, quamuis facta non sit melior. Nam id fieri Reip. interest, ideoque res ordinarie ratione loci, temporis, aliarumque circumstantiarum melior censetur, praecipue ratione impensarum. Si nihil horum sit, non erit legitima negotiatio, ut cum pecunia datur, & nihilo deterius accipitur, nec minus tamen precium augetur. Honestum est rem precio distrahere, id omnes etiam Reges faciunt, cum re quapiam abundant. Non minus honestum est rem emptam, & meliorem factam maiore precio diuendere. Ut si pullos equorum educes, & care diuendas. Hoc autem est negotiatorum; Honestas igitur eorum ars est atque exercitatio.

Melior autem res censi debet, etsi aliquid quando facta sit deterius. Nam ibi cuiusque rei precium est, ubi usus est; vinum Rhenanum in Suecia melius est moralis aestimatione, quamuis passum vectitionis & mare deterius est, quam in solo nativo. Magna enim precio impensa, & pericula vectitionis aestimantur. Nam reuera ut necesse est facere sumptum, qui quaerit lucrum, ita merito accipit lucrum, qui fecit sumptum. Est autem hoc verum lucrum; quia iustum; prudenter enim Jambus ille:

Τὸ κέρδος ἢ γὰρ κέρδος, ἢ δὴ δικαίον ἢ
Lucrum putato lucrum, si iustum sit.

At dices luci cupidine periclitari turpe est; nec magnum virum decet. Tu igitur mihi castra nrare, & ex triginta legionibus unam cohortem delige eorum, qui non lucri, & praedarum spe, quotidie mortualem vestem induant; cur hos laudas, negotiatores vituperas?

§. 5. Non igitur prudenter factum ab illis, qui negotiatores ab Republ. remouerunt. Thebani quidem nisi negotiatione decem annos abstinuissent, ad gubernacula Reipubl. non admittebant, quod etiam Lacedaemoniorum moribus & legibus receptum fuit; sed errore vtriusque ciuitatis; Thebanos in consilium de Republica vocare opera precium non est, Baeorum in crasso iurares aere natum.

qui vnus Epaminonda virtute torrentis instar breui inualuere, & cum illo desistere. Lacedaemonij initio solam bellicam virtutem professi, & paupertatem, latronum auarissimi euasere; habuitque illa ciuitas, ut nonnulla bona, ita plurima mala, ut non facile potenti aduersario resistere potuerint. Esse autem ad consilium Reipublicae, administrationemque admittebunt mercatores demonstro.

Primo ex natura rei, cum enim τῆς χρηματικῆς pars sit, ἢ μελαγχολικῆ, & τῆς μελαγχολικῆς μέγιστον ἐμπόρεια. Consequitur opus maxima est ratio commutatio, & praecipua pars commutationis est negotiatio. Consequitur hoc praecipuum instrumentum esse rei domesticae constituenda, adeoque Reip. quae ex familijs bene constitutis nascitur. Quod si quis ista consideret, videbit Venetias, Florentiam, Messanam, Noribergam, aliaque emporia, & maxime abundare, & Reipubl. optime constitutam habere. Olim tanto in honore fuerunt, ut etiam belli tempore essent inuiolabiles, imò nostris temporibus, cum inter Belgas & Iberos feruebat bellum, non tamen ablata est mercatura.

Secundo. Quo plures sunt, & potentiores in vrbe negotiatores, eo plura sunt subsidia Reipubl. multiq; modi ciuitati conseruandi. Nam variarum rerum copiam ad omnes euentus habere vtilissimum est. Lucrum habet, sed lucrum indigentiae auxilium est, ut monet Arist. Eth. 8. Lucrum, h.e. cum emolumento Reipubl. sine damno alterius, vel etiam cum lucro.

Tertio. Vtiliores etiam sunt Reipubl. si praesideant

negotiatores diuites, & splendidi. Nam ita censuerunt Tyrij, Carthaginenses, aliaque opulenti, in Reipublica. 2. Magna emolumenta adfert illorum industria; tum quia, variarum nationum ingenia, opes, conditionesque norunt; tum quia facili negotio, moderato precio, quae ad Reipubl. tutelam pertinent, etiam arma, puluerem pyreum, tormenta bellica comparant. 3. Agendi etiam dexteritate, humanitateque pollent; nam quo veniunt, etiam eam inferunt, & inter causas, cur prisca Belgarum fuerint incultiores, Tacitus adfert, quod rari ad eos commigrent mercatores.

§. 6. Inter gentes humanas ac ciuiles, h.e. quae vere prudentia, victu moderato vritur, quemadmodum omnes viuere necesse est, quod verum Dei cultum retinent, mercatura necessaria est. Quid n. nunc tueri Rempubl. Christianam, ac Regum dignitatem, nisi mercatorum industria? Sola Hispania opes vnus regni, sola Vlyssipona magni regni opes confert. Vbi igitur negotiatio, ibi & magna vrbes, ut Hispania, Vlyssipona, Londinum, Antuerpia, Hamburgum, Lubeca, Amstelodamum; quo fit ut hominum multitudine exundante, multi haberi, & conduci ad patriae defensionem possint. Quin si verum fateri volumus sine mercatoribus non modo bellum gerere, sed nec aulam retinere Reges commode possunt. Gentes etiam exteras conciliant, dum grata atque opportuna inferunt; Tria sunt quibus Lusitano Regi Indiae quaesita sunt, Religio, bellum, negotiatio. Religio caput fuit, reliquis Deus, ut instrumentis vti dignatus est. Interim nunc Indiarum censu ipsae tenentur. Dixit Innocentius VIII. Hispanos ad gubernandum natos esse, ut hac in re nihil erroris committant; itaque tot gentes in officio nunc continent. Verum publica illa laus est, post illud dictum forte errores priuati commiserunt, non consilio publico, sed cupiditatibus praefectorum. Ego v. eos ad negotiandum natos puto; nam Principes, Marchiones, Nobiles tanta decentia per alios negociantur, ut feruent dignitatem praestant omnibus gentibus, & rem augeant. Imò cum omnia cum florente Romano imperio consero, assero illud regnum magis negotiationum opportunitatibus quam vi armorum consistere. Roma quoque stare sine negotiatione non poterat, primarij ciues in orbe negociabantur, & nunc eandem viam insistant Hispani.

§. 7. Negotiatores non modo singuli fouendi sunt, sed honestum quoque est more prisco Reges, Reipubl. nobiles, Senatores, publice priuatumque negociari, & illorum nomine splendidos, & copiosos ciues. Hoc vitatum fuisse prisce, docet, Sidon, Tyrus, ante illos Niniae, Babylon, postea Carthago. Non aequant tamen Romanos, Martium populum, cuius dignitas ex censu, census autem mercatorum maximus esse asseret. Romanam Reipubl. spectemus. Primas tenebat Senatus, consilium orbis terrarum, Regum confessus etiam hostili testimonio iudicatus, primo centum, deinde trecenti; tandem sexcenti agente Luitio Druso, tandem mille tempore ciuili Belli fuere; Augustus ad sexcentos redegit. Capita erant impetij, & lumina prouinciarum, a censore legebantur, & quamuis ingentium vitiorum probis non vacarent, multis tamen virtutibus haec compensabantur, donec vitia vicerent, & libertatem abstulerunt. Secundo loco erat equester ordo, nobilis sane, & magnam partem senatoribus: Ipse etiam seminarium Senatorum, ut vocauit eum Alexander Imperator. At magna horum pars negociabatur. Crassus cui ex diuitijs nomen, Architectos & fabros ad quingentos in seruis habuit, quorum operam elocabat, in vrbe ruinis, vel incendijs obnoxia. Collegium mercatorum Roma institutum fuisse, auctor est Liu. factum est Appio Claudio, & P. Seruilio Coss. Erat Romae potentissima societas publicana.

Emporia sollicita curant.

Hispania & Lusitania auro Indico defenditur.

Regius census Romae ex negotiatoribus erat.

Equites Romanorum auctor est Liu. factum est Appio Claudio, & P. Seruilio Coss. Erat Romae potentissima societas publicana.

suos Princeps si faciat, non video cur dignitatem non seruet; omnia despiciat negotiator, sub Sole torrido, monstra natantia, &

Negotiator
pericula
contemnit.

Lusitanem Icarium fluctibus Africum,
Mercator metuens, ocium & oppidi
Laudat iura sui; mox reficit rates
Quassas indocilis pauperiem pari.

Regum quoque & Principum est pericula capessere, pro patria, non timidorum mori. Stare in prima acie, inter tela versari, obire excubias, fodere vallum, ambulare per ptuinas, vitam fragili rati committere, quam mox hostilia rostra incurrant, in tantâ maiestate summum decus censetur; de hostico militem alere, colonias ducere prouidi ducis est; Hoc in speciem majus; at reuera sapientius, rectiusque, si industria acquirat opes, regnum tueatur; si India, si Asia ararium auget. Salomonis sane naues ibant in Tharsis, nec sine negotiatione regiâ merces referebant. Quia ibat classis eius 3. Reg. 10. 22. per mare cum classe Hiram semel per tres annos in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephorum, & simias, & paños: magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terra diuitiis & sapientia.

Simia &
pau in ne-
gociatione
Salomonis.

Aurum & argentum absque dubio à classis præfecto emebatur, aduectis alijs mercibus; deinde dentes Elephantorum quorsum numerarentur, nisi magno numero adferrentur? nec video, cur tantam eboris copiam Rex conuehat, venditum igitur est ebur per insitiores Regios, sicut olim piper & aromata Indica in Lusitania. Simias etiam, & paños, quid attineret nominare, si pro solâ regiâ curaretur, non autem pro vniuerso regno, in quod distrahebantur? sine utilitate ludicra animalia allata non credidero, sed ut greges illi per opulentissima Asiæ Emporia distraherentur. Quod verò quidam arbitrantur sordidum esse ex negotiationibus facultates augere, falluntur. Nam ubicunque non est sordidum accipere à mercatoribus, rusticis, olitoribus, pauperibus vetigalia, non est etiam sordidum commutatione rerum lucrum facere, modo publicum bonum quaeratur.

Theophilus
imperator
negotiationem
regine
damnat.

Magnanimitatem Theophili in ore ferunt; Nauem onerariam cum mercibus vxoris allatam, cum priuatorum eximi impasseret, græco igne combussit; conuictis, & maledictis Imperatricem insectatus; Mercaturam esse priuatorum, eorum emolumenta, non esse à Principibus eripiendam, sed permittendam tenuioris fortune hominibus. Præclara in speciem oratio, re ipsâ euanida. Theophilum igitur consideremus, & factum eius æstimabimus. Curopalata vitam ejus scripsit, illo ex fonte ceteri hauserunt. 1. Iustitiam simulat. Post Michaelis mortem filius eius Theophilus, qui ad virilem iam peruenerat ætatem, patrium exceptit Imperium Octobri mense, Indictione octaua, verbis, iustitia vehemens amator vocari studens, legumq; civilium perfectus obseruator; sed reuera seipsum ab externis, qui eum nolent, custodiens, ne forte quis facinus in se aliquod auderet, hæc simulabat. Statim igitur à principio omnes, qui cum patre in Leonis necem conspirauerant, è medio tollendos, & cade afficiendos curauit. Quare edictum proposuit, ut omnes quicumq; ab Imperatore beneficium aliquod accepissent, & insuper quicumq; Imperatoris causam, dignitatis fuissent participes effecti, in Magnauram, aut Pentapyrgium cogerentur. Quod ut factum est, omnibus, ut iusserat, congregatis, quasi antea seritatem, veluti in tenebris occultasset, miti ac submissâ voce ad eos, qui simul conacti erant: Volebat (inquit) & in animo habebat parens meus, ô popule, eos qui sibi auxilio fuissent, & pro obtinendo imperio propugnacionem suscepissent, multis beneficiis afficere, & alijs honoribus honestare: verum fato occupatus, me imperii successorem, ne ingratus videretur, qui de se bene meriti essent, debitorem reliquit. Idcirco quilibet à multitudine separatus, seipsum aperte nobis ostendat, ut nos cognitos amicos dignis eos præmijs remuneremur.

Theophilus
non verè
contempsit
lucra.

His verbis decepti miseri, & à mente deducti, singuli quicumq; Leonis cadi operam nauarant, seipsum indicabant.

Theophilus
omnia si-
mulat.

Simulatoris igitur hoc dictum fuit, & simulatoris avari, qui famam magnifici aucupabatur. Nam reuera Iconoclasta fuit; & persecutor acerrimus avarissimusque: ita habent Acta S. Joannicij Anachoretæ. Sceptra quidem Romanorum tenebat Theophilus. Ille autem cogerendo auro totus inhiabat, & ab eo superabatur, & alioqui non ferens esse Christianus, & se impie gerens in diuitias imagines, & quomodo potestate, ita etiam Iconomachorum dogmate alios superans, talem laqueum abscondit omnibus Christianis, Scribis & exactoribus omnem simul vicum occupat, volens facere duo, quæ sunt pessima, nempe & avaro suo gratificare animo tributorum exactionibus; & sibi fieri manifestum vnumquemq; qui doctrinam sequebatur Orthodoxam, ut eos vi caperet, & efficeret, ut vel inuitè adiungerentur hæresi Iconomachorum.

Theophilus
negotiationis
osor, ra-
pinis sauit.

Nonne miraris tam rapacem exactorem capitacionis, in negotiatione tam esse seuerum? sed vxori Theodore fecimâ eximâ indignabatur. Non contentiebat, nec mater ejus Theodista Iconoclasmo, ut recenser Curopalata, inde ira, & quauis ex causâ, quæstra occasio vindictæ. Narrat historiam de Bederi nouo Theristâ Curopalata.

Laudanda igitur Theodora heroïna imperatrix magnæ virtutis, monstri illius conjux, quæ seruitio virum enixa, qui omnia templa imaginibus spoliabat, omnes carceres Episcopis, Pastoribus, Monachis complebat. Montes & speluncæ plenæ erant interfectorum fame & siti; qui S. Methodium sepulchro viuum clausit, qui Joannem Magum ipse magicis delectatus Patriarcham Constantinopolitanum fecit. Crudelis igitur, & avarus, & sub ipsâ morte sæuiens, in exemplum liberalitatis, & magnificentie produci non debuit. Hæc ideo monere oportuit, quod multi Scriptores ex vno aliquo ambizioso dicto, vel etiam simulato de rebus serijs judicant.

Odio vxoris ortho-
doxa Theophi-
lus eius mer-
ces exurit.

Maior auctoritas est in edicto Honor. & Theod. Cesarum. Nobiliores natalibus & honorum luce conspicuos, & patri-
monio ditiores, perniciosum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, ut inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi, vendendi, commercium. Cod. l. 4. tit. 63. l. 3. Non ideo arcentur, quod illicita sit mercatura, sed quod difficilius in eadem ciuitate tenuiores cum illis contrahant, cuius rei nunc nullum est periculum. Mercatura autem postea concessa videtur nobilibus diuitibus, quiq; sunt in magistratu. Nam teste Harmen. 2. tit. 5. §. 19. omnibus integrum esse commercia exercere. Certè olim vsitatum fuisse potentibus docet lex l. tit. 63. l. 4. Cod. Negotiatores, si qui ad domum nostram pertinent, potentiorum quoq; homines necessitatem debitam pensionum, ut honestas postulat, agnoscere moueantur: ut per cunctos qui emolumenta negotiationibus capiant, tolerabilis fiat agnoscenda deuotionis affectus.

Nobiles
mercatores
esse leges ve-
rant.

Causa quia
cum illis dif-
ficilius con-
trahere pos-
sunt plebei.

Tempore Henricorum, & sequentibus magna pars nobilitatis Germanicæ ad latrocinia, & rapinas versa erat, ut historix & adhuc diruta castella docent; causa tanti mali erat, nobilibus vel interdicta, vel p-
bro data negociatio, & nunc quoque multi è nobilitate egere malunt, creditoresque fraudare quam negociari, cum tamen Hispania, Italiaque magnates, quemadmodum & Belgici, commercia magno studio, continuoque exerceant, idque amulatione Emporiorum, in quibus habitant; nam se contemptos esse vident, si penes se tantum genus, penes alios res sit. Genus, & virtus, nisi cum re vilior alga est, opinione hominum, malâ illâ quidem, sed quæ in gubernandâ Republicâ plurimum momenti habeat.

Potentes ne-
gociari per-
mittuntur
legib.

Nobilitatē
negociari,
quam præ-
dari præ-
stat.

Non damnari mercaturam in viro nobili, & militari leges imperatorie manifestum faciunt. Nam militibus prohibetur, qui scilicet singulare Sacra-

Solis militibus, qui aluntur à re- pub. prohibetur negotiatio.

mentum habent, t. 35. c. 12. causa verò additur lib. 15. Milites, qui à Repub. armantur & aluntur, solis debent vtilitatibus publicis occupari: nec agrorum cultus, & custodia animalium, vel mercimoniorum quaestui, sed, propria munus insudare militie, nullum præterea ex militibus posthac prædictis obsequiis vacare magnitudo tua patiatur: sed frequentes in numero suo esse iubeat: vt armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. Quod si quis ex militibus iudicibus vltos militum tam diuinitis quam regis, vel priuatis domibus vel possessionibus, diuersisq; alijs obsequiis, contra interdictum serenitatis nostræ crediderit deputandos: sciat se ab eo, qui contra veritum fecerit, & ab eo qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri protinus exigendas. Ecce pari loco mercimonia & agriculturam ponit, vtrumque prohibet, quia aluntur ab Republica, & quotidiano armorum exercitio ad bella parari debent.

Merces re- nita.

§. 11. In mercibus varia prohibentur, hoc tempore omnia Turcis vendi prohibentur, quibus contra nos iuari possunt, vt arma omnia, quæq; ad arma perri- nent. Olim etiam efferre aurum non licuit. Ita Grat. Valent. Theod. aaa. t. 63. Non solum Barbaris aurum mi- nimè prebeat: sed etiam, si apud eos inuentum fuerit, subtili auferatur ingenio. Sed si vltius aurum, p. mancipiis vel qui- buscunq; speciebus ad Barbaricum fuerit translatus à mer- catoribus non iam damnis, sed suppliciis subiunguntur. Et si iudex reperiunt non vindicat, tegere, vt consuevit criminosi festi- nat. Nunc in Sicilia & Hispania equi milites mitti prohibentur.

Merces no- nita.

§. 12. Non permittantur inferri merces, quibus patria, & natia viliora sunt; itaque nec in Germania Creticum, aut Hispanicum vinum, nisi cum ingenti portorio permittent Principes, nec Anglicanum pannum, cum tantam vestium varietatem texant ipsi Germani; Franci autem cum ferici multum habeant, domesticum facile diuendi patientur, externum por- torijs grauabunt.

Princeps fautor negotiatorum cito diues- rit.

§. 13. Mihi demum Princeps ille prudentissime fa- cturus videtur, q. honestissimum quenque, ad nego- ciationes excitabit potius, q. ociari sinat, si eos, q. opes per negocia augent, ad munia publica vocet; si mer- catoribus non modo immunitates, & priuilegia præ- stet; sed constanter etiam eorum securitati consulat. Si suis cum ad varia regna proficiuntur omnia co- gnoscere iubeat, si pegrinis jus accurate, citoq; dicat, illis suos consules, & magistrat, si multi sunt, con- cedat. Si fraudes, Monopolia, aliq; quæ bono publico obstant, diligenter impediatur.

Omnib. in- iusta nego- ciatio in- terdictur.

§. 14. Qualitum etiam hoc sapè est, an clericos nego- ciari fas sit? Primo, non modo Clericis, sed omni- bus Christianis negotiatio illicita vetatur iure Ca- nonum, & lege diuinâ. Ita dist. 88. c. 11. Eiciens Domi- nus vendentes & ementes de templo significauit, q. a homo mer- cator vix, aut nunquam potest Deo placere. Et ideo nullus Chri- stianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, p. iudicatur de Ec- clesia Dei, dicente Propheta. Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini, quemadmodum enim, q. ambu- lat inter duos inimicos, ambobus placere volens, & se commen- dare, sine multiloquio esse non potest: (necesse est enim vt isti male loquantur de illo, & illi male de isto) sic qui emit & ven- dit, sine mendacio, & periurio esse non potest. Et can. 13. Quid est aliud negotiatio, nisi qua possint vilius comparari, ca- rius velle distrabere: negotiatores ergo illi abominabiles existi- mantur, q. iustitiam Dei minime considerantes per immodera- tum pecunie ambitum polluantur, merces suas plus periurijs onerando, quam pretijs. Tales eiecit Dominus de templo di- cens: nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.

Deinde dissuadentur omnibus negotiationes pe- culose, de pœnit. dist. 5. can. 2. Qualitas lucri negotian- tem aut excusat, aut arguit: quia est & honestus quaestus, & turpis. Verumtamen pœnitenti vtilius est etiam dispendia pati, quam periculi negotiationis obstringi: quia difficile est inter e- mentis, vendentisq; commercium non interuenire peccatum.

Textio, Clericis negotiatio sicut alia secularia ne- gocio prohibentur. Ita dist. 88. c. 2. Consequens. & c. 8. Inutile. & c. 9. Negotiatorem clericum, & ex inope diuitum, ex ignobili gloriosum quasi quandam pestem fuge. Et c. 10. Fornicari omnibus semper non licet: negotiari verò aliquan- do licet; aliquando non licet. Antequam enim Ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari: factio iam, non licet. Et q. 14. q. 4. Clerici aut ab indignis quaestibus nouerint abstinentum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio, vel cupiditate cessan- dum, aut in quocunq; gradu sint positi; si cessare noluerint, mox à clericalibus officiis abstinere cogantur.

Quarto, negotiationibus temporis aliqd impen- dere clericus potest, si non cupiditate, sed animo iu- uandi miseris id agat. Ita 88. c. Decreuit sancta Synodus nullum deinceps clericum aut possessiones conducere, aut nego- tiis secularibus se miscere, nisi propter curam pupillorum & or- phanorum ac viduarum, aut si forte Episcopus ciuitatis Ecce- siasticarum rerum sollicitudinem habere præcipiat. Vbi liquido patet, quia alia sunt negotia secularia, alia Ecclesiastica. Non- ne Moyses in seculo erat, cum crebro tabernaculum intraret & exiret, qui intus contemplatione raptus foris infirmantium negotijs vrgebat. Et c. 7. Episcopus gubernationem vidua- rum, & pupillorum, ac peregrinorum non per seipsum, sed per Archipresbyterum, aut per Archidiaconum agat.

Quemadmodum superiori libro de Clericorum lus? dominio seculari & causis audiendis diximus, ita quoq; de negotiatione ratio cinandum est; nec hac in parte periculum est, qui enim ad pauperes suble- uandos negocijs se implicat, cum res natura sit indif- ferens, ex bono fide sancta efficitur; nec facile frau- dem faciet, aut mentietur, quem pietas non auaritia ad commercia adduxit.

Quinto, si in pupillorum, & pauperum causâ ne- gociatio permittitur, multo magis in sua causa, si in- ops est, præstat negociari, quam mendicatione alios ne- grauare. Hinc apparet Platonem cum vrbes longius a portibus remouendas arbitrat, ne turba ingruat in- condita, vitijsq; deformeatur, & ego q. 14. & ideas separatas, Chimerasque, & Outopias condere. Non se hominum studiis, affectibusq; accommodare, & docere id quod in vsu esse potest.

Cur enim si portu opportuno sit ciuitas, vt onera- riæ subire pontes, & in mediam urbem inuchi possint, puerile con- eam in montem subducam, vt magno labore exone- rari naues, magno sumptu aduehi merces oporteat? Hoc merito in magistro suo reprehendit Aristoteles; opportunitas enim rerum humanarum non est ne- gligenda. Ego verò vitiosorem talem urbem, quæ à portu abest longiuscule; quam eam, quæ in sinum o- nustas opibus classes admittit, fore existimo. Nam il- la remotior ingenti copiâ nautarum, cymbarum, bajulorum, agalonum, iumentorum, aurigarum indi- get, qui magnis vitijs urbem inficiunt, & primo ad- tu excipiunt appellentes. Mihi hoc sanè ad arden- dam mercaturam tale consilium videtur, quale esset, si quis Ringauianis nostris, qui faelices Rheno colles incolunt, suadere conaretur, vt in vicinis montes migrarent, eoq; vina sua adueherent, ne facili extero- rum appulsu mores vitarentur; sed hæc non sunt e- jus qui Remp. instituere velit, sed metaphysica specu- lantis. Ego factum probo imperatoris, qui suo tem- pore habitus est optimus. Nam prouincias quatuor consulares ante rexerat, vita moderatus, discipline militaris peritissimus, quem non honore modo, sed Perinax

ueneratione quoque dignissimum iudicauerunt, cuius designati fama barbari metu virtutis spectatae & fi- ducia iustitie quam in eo esse norant, se vltro illi de- diderunt, qui in periculo extremo nihil nisi impera- torie dixit, aut egit, quem prætorianorum iniuria ca- sum populus Senatusq; adeo ægrè tulit, vt furentib. similis discurreret, tumultu, luctuq; omnia comple- ret, hæc enim de illo Herodianus atq; alij. Pertinax ille

Negotia sa- cularia & cupiditas clericis pro- hibita.

Clericus bo- no fine, & modo nego- ciari, & sa- cularia tra- ctare potest.

Si vidua- rum, & pupillorum, ac peregrinorum non per seipsum, sed per negocietur, aut popu- lum?

lus?

Clericus

pauper bo-

neq; ne-

gociatur,

quam alios

grauat mē-

dicando.

Platonis

puerile con-

silium.

Vrbs a por-

tu remotior

magna ho-

minum fa-

tu indiget.

Perinax

in signis im-

perator.

Artius

minu

damu

est agi-

tura.

ille est, qui priuatus Grammaticem docuit, ordines duxit, & habitus est parior, quæ & necis causa illi fuit. De illo refert Julius Capitolinus. Tam parcus autem, & tam lucri cupidus fuit, ut apud vada Sabaria, mercaturæ exercuerit Imperator per homines suos, non aliter quam priuatus solebat. Hæc Capitolinus parum sincere, nam manifestus est falsi, cum ait: nec multum tamen amatus est. Quomodo non multum amatus, quem Senatus populusque ita Imperatorem factum latatus est, ut de nullo omnino tam sincerum gaudium fuerit? quem tantum luxerunt, quantum nulla mater filium: ipse Capitolinus ait populum ejus mortem indignissime tulisse; milites quidem eum & aulici odio habuerunt, & causa odij iniquissima; quæ rapinas & libidines eorum compecebat. Denique Severus Successor nomen Pertinacis ascivit, ut boni Principis mores æmulatus videretur. non facturus, nisi carus fuisset Pertinax. De auaritia eum non excusos ipse se, cum recusat imperium, purgavit. Ad hæc quicquid, enormibus Tyrannorum atque immensis largitionibus insuerunt, si frugalius paulo aut continentius ex pecunie inopia agere instituit, non tam id modera cuidam dispensationi prudentiæque attribuit, quam auaritiæ continuo tibi, & fordes exprobrant: neque cogitant neminem posse magna turpis dilargiri, qui se à vi atque arapinis abstineat. Qui autem recte ac prociuius, dignitate dispensat non modo nihil cuiquam iniuste eripit, sed & ceteros frugis esse docet & parcere pario. Et hanc ad normam facta ejus fuerunt. Vetiustigia, inquit Herodianus, quod omnia quæ ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant, in suuorum ripis, in vrbium portibus, per vias & itinera, penitus remisit, atque in antiquam libertatem reuocauit. multaque item ad idem exemplum facturus videbatur. Nam & delatores vrbe exegerat, & vbi inuenirentur puniri imperauerat, cauens, ne cui iniuria fieret, aut de vanis criminibus periculum constaretur.

Egregium factum si recte perpendatur, omnia dilapidauerat Commodus, decies HS. Pertinax inuenit, h. e. vix 30. millia; donatiua tamen erogate, Remp. regere, aulam constitui oportuit, inter hæc tamen vetustigia tyrannica abrogat, legitimos opum quærendarum modos exquirat, inter eos & mercaturam habet, quam priuatus exercebat, nec illi vitio datum est, quod post tot bella confecta feliciter, prouinciasque administratas Senator summæ dignitatis iam sexagenarius negociaretur, populo venerabilis & Senatui, Imperatoriibus, & exercitui carus erat, dignus quæ ex negociatore fieret Imperator. Quæ Historia satis ostendit, quod supra dixi. Martium illum populum impensius etiam Mercurium, quam Graduum patrem stirpis, ut putabant, auctorem coluisse.

Hinc opes illæ Crassi, quibus exercitum alere posset. Plinius tamen Crasso ditiores libertos fuisse meminit. L. Domitius militibus promittit quaternam iugera, quæ pro militum numero erant quadraginta octo millia. Plin. l. 18. sex Dominos Africæ misisse possedisse. Non igitur milites duntaxat Romani, sed & Aratores & Mercatores, & vtrumque inter arma. Sed de agricultura jam dicam.

CAPUT XI.

Agriculturam ante omnia curandam, & ornandam.

§. 1. **A**gricultura inter omnes artes primatum obtinet, nam Protoplastus in Paradiso ad hortum colendum positus est, & Noë vir agricola post cataclysmum cepit exercere terram, & plantauit vineam. Causa est, quia agricultura arrium omnium est fundamentum. *ἡ ἀρχὴ τοῦ βίου καὶ τῆς πόλεως.* inquit Aristotel. l. 1. 7. c. 8. Polit. *ἡ ἀρχὴ τοῦ βίου καὶ τῆς πόλεως.*

Primum suppeditati oportet alimentum, deinde artes. Et explicatius de ea differit l. 1. Oeconomiae c. 2. Hoc autem est, ut prouisum sit, qualem illam esse conueniat. Facultatum verò ea cura prima est, quæ naturam sequitur. Natura autem ordine prior est agricultura, secundumque locum obtinent, quæcumque à terra profertur aliquid, qualis est metallorum ars, & si qua alia eiusmodi est. Maxime sanè agricultura iusta est: non enim pendet ab hominibus, vel volentibus, ut quorum sunt caupona, & qui mercede operas dant, vel nolentibus, qualis tota res bellica est. Maxime præterea naturalis est, Naturaliter enim à matre cunctis nutrimentum suppeditatur, itaque & hominibus à terra. Ad hæc plurimum confert agricultura fortitudini.

Hæc igitur pars omni in genere curanda est Reipubl. siue agrum vberem habeat, siue minime, nam & sterilis cultu fit vilis, & siuis amatur, idcirco Vlysses, qui prudens fingitur, Ithacem asperam, & saxosam diligebat. Hæc itaque conseruanda est; Quia maxime naturalis est, & iusta. Arist. 1. Pol. c. 10. Quare ea pecunia querenda ratio, natura consentanea omnibus est, quæ est à fructibus & animalibus. Cum sit autem ea duplex, quemadmodum diximus, & altera quidem sit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens: & hæc quidem necessaria sit, & laudatur: illa autem, quæ in permutacione nummi consistit, merito vituperetur (non enim natura consentanea est, sed in ea alter ab altero lucrum aucupatur) optima ratione omnibus in odio est ratio feneratorix, quod ab ipso nummo questus fiat, & non ad quam rem paratus est vsurpetur. Permutacionis enim gratia natus est: sanus autem eum auget & multiplicat. Vnde etiam apud Græcos hoc nomen reperit (τοκογ. enim à pariendo, quod illi dicunt τοκω. manauit.) Quod etiam Turcica Barbaries censuit, quanquam enim Ottomanni agricolis vitam reddunt non vitalem, de quo citore post dicam; Agriculturam tamen magni faciunt, ut constat ex consuetudine, quæ receptum est, ut Imperatores ex hortu viuant, ita narrat Leoniceus. Turc. hist. l. 1. c. 20. Est quoque in Imperatoris palatio hortus maximus & amenissimus, cuius qui curam gerunt, Bostangiel, hoc est, hortulani vocantur, suntque eorum 200. iuuenes à 15. anno vsque ad viceimum. Horum est officium pascendo, & irrigando hortum colere & inundare. Stipendio indies donantur trium vel quatuor asprorum, & vestitu annuo. Qui primus fructum, ubi maturauerit, præfecto obtulerit Imperatori exhibendum, is mille aspris donatur. Hortulanorum Præfectus Bostangi Bascia vocatur, cuius stipendium est 200. asprorum singulos dies. Hic reliquis Eunuchis dignitate minime æquipollet, sed solummodo seruus est Imperatoris. Fructus, qui ex hortu isto colliguntur, ab hortulanorum Præfecto venduntur, pecunia ea Imperatori offertur, nec in alium usum adhibetur, quam ut cibaria pro ipsius Imperatoris mensa inde coemantur. Lucrum enim è fructibus terre acceptum, honestum & diuinum iudicat Imperator, quippe quod non ex subditorum grauaminibus, sed ex diuina benedictione colligatur, idcirco, verat ex ea pecunia, quæ ex relictis, decimis & exactionibus conquiratur, cibaria pro sua mensa comparari.

§. 2. Omnes qui prudenter Remp. instituerunt, aut gubernarunt, agriculturæ primas dederunt Atque ab illis incipiam, quorum est in tuto gloria, Iosephus ex agricolacione ditauit Pharaonem; David ipse ejus rei summam curam habuit: Postquam enim Scriptura opes ejus & potentiam recensuit, curam quoque rei rusticæ describit 1. Paralip. 27. 26. Operi autem rustico, & agricolis, qui exercebant terram, præerat Ezer filius Chelub: vinearumque cultoribus, Semeias Romathites: cellis autem vinariis Zabdiel Aphonites. Nam super oliueta & sicca, quæ erant in campetribus, Balaniam Gederites: super apothecas autem olei, Iosab. Porro armentis quæ pascabantur in Saron, præpositus fuit Sethrai Saronites: & super boves in vallibus, Saphat filius Adli: super camelos vero, Vbil Ismaelites: & super asinos, Iudias Meronathites: super oues quoque Iaziz Agaræus. Omnes hi Principes substantiæ Regis David.

Agricultura naturalis.

Cauponariam, & feneratoriam Aristoteles reiecit.

Ottomanni agriculturam magni faciunt.

Turca mensa ex venditis fructibus.

David agricultura de ditus.

Iofias.

Ezechias.

Romani agricola.

Annis 50. auaritia aduersus, agriculturam conducent.

Diuidi agros expediat.

Bellorum premia agri.

Pena negligentis Coloni.

Nec minus studiosus fuisse agriculturam videtur Iofias, qui populo in epulum dedit minoris pecoris 30000. bouum tria millia de Regis substantia. Principes templi dederunt pecorum duo millia sexcenta, boues trecentos. Deinde Chonenias & ceteri fratres ejus dederunt Leuitis quinque millia pecorum, boues quingentos. De Ezechia dubitare fas non est. 2. Paral. 32. 28. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & praesepia omnium iumentorum, caulasque pecorum, & vrbes sex adificauit sibi, habebat quippe greges ouium, & armentorum innumeraabiles, eo quod dederat ei Dominus substantiam multam nimis.

Ozias etiam inter belli curas agriculturam deditus fuit, 2. Par. 26. 10. Exstruxit etiam turres in solitudine, & effodit cisternas plurimas eo quod haberet multa pecora tam in campestribus, quam in Eremita vastitate. Vineas quoque habuit, & vitatores in montibus, & in carmelo; erat quippe homo agriculturae deditus.

Egregium plane regem & optimis conferendum, nisi familiari potentibus superbia lapsus, dum Sacerdotio iuihat, regno excidisset. Romani quoque ab initio agricolae fuerunt; nam agri colendi, & militandi leges illis Romulus praescripsit. Hinc consulares & Triumphales agricolae, Cicerones, Fabij, Marci, Dentati, Catones, Serrani, quin etiam ex Imperatoribus Diocletianus, atque alij.

§. 3. Deus ipse populo suo terram diuidi imperauit, leges constituit, ne possessiones miscerentur, annum quinquagesimum, quo ad dominos pristinos redirent, sanctum instituit, ne pauci latifundia occuparent, pauperesque pellerent. In paucas enim particulas agrum diuidi expedit, ut melius colatur. Laudabilem consuetudinem Aphytaeorum refert Aristoteles l. 6. Polit. c. 4. Nunc autem in Aphytaeorum lege haec omnia dirigere nos oportet. Est enim ad id, quod dicimus, vtilis. Nam illi, quamuis & multi sint, & agrum angustum habeant, omnes tamen sunt agricola, non enim censentur totae possessiones neque fundos integros in censum referunt, sed in tot particulas diuidunt, ut etiam pauperes censibus diuites superare possint. Secundum eam multitudinem, quae ex agricolis constat, populus ille est optimus, in quo sunt pastores, & qui ex re pecuaria vitam tolerant.

Hac etiam ratio fuit legum Agrariorum apud Romanos, quae contendeant, publicos agros viritim diuidendos esse, tum ut necessitatibus ciuium succurreretur, tum ut agri diligentius excolerentur. Lycurgus etiam omnibus agros diuisit, ut laborum quilibet & fructuum terrae particeps esset; eandem rationem secuti sunt Athenienses. Veteranis suis Romani in subsidium vitae agros dabant, quae occasione ad seditionem vsi multi, & ad militem concitandum Caesar, cum quereretur negari terras, quas noster veteranus areret, cum tamen Pompeius magnus Piratis victis dederit.

An melius fient Piratae Magne coloni?

Hinc & victos agris discedere iusserunt. Innumera exempla sunt, de Gallis Cicero pro Fonteio testatur. Huic Provinciae, quae ex hac gentium varietate constaret, M. Fonteius: (ut dixi) praefuit: qui erant hostes, subegit: qui proximi fuerant, eos ex iis agris, quibus erant multati, decedere coegit: ceteris, qui idcirco magnis saepe erant bellis superati, ut semper populo Romano parerent, magnos equitatus ad ea bella, quae tum in toto orbe terrarum à populo Romano gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum, ad Hispaniense bellum tolerantum.

Coloniae deducebantur diuisis agris. Solos Thracas, & Thespienses agriculturam ofores nouimus. De Thracibus narrat Herodotus: Ociosum esse, laudabile apud eos fuisse, contemptissimum esse cultorem agrorum. Sed barbaros & latrones fuisse constat, nec Rempublicam habuisse, sed caedibus & rapinis viuere.

§. 4. Respublica primum, agrorum, vinearum

culturam praeter fructum, quem magno faenore reddidit terra, etiam praemio, poenaeque promouebit. Romanorum si quis agrum sordescere sinat, ararius fit. Gellius l. 4. cap. 12. Snaadeam sane singulis annis bis inspici agros, hortos, vineas, sedulis cultoribus laudem, interdum partis tributi remissionem dari, ociosos argui, agrum bonum, sed negligenter cultum magis grauari.

Valentinianus & Valens prudenter, qui ita statuerunt c. 11. t. 58. 1. 3. Quicumque, deserta praedia meruerint sub certa immunitate, ad possessionem impetratorum, non prius sinantur accedere, quam vel fidei iussoribus idoneis periculo curialium datis, vel fundis patrimonij sui maxime vtilibus obligatis, idonea cautione firmauerint susceptam à se possessionem nullo detrimento publico relinquendam.

Hoc posterius diffidentia genuit; nam olim sat erat colonum esse, cum publice agricolis faueretur; ita magna in gloria erat agrum bene coluisse; familiam magnam alere regium. Abraham, ceterique Patriarchae, & diues ille Jobus patientiae exemplum, exercitus pastoritios, & egregie fortes habuerunt.

Magni igitur honoris ea res fuit: Eumolpus Pertronianus per Numidiam tam magnam familiam sparsam habuisse dicitur, ex more Romanorum, ut capere Carthaginem posset, cur sparsa? nonne ad agriculturam, & pastiones Arabant utique; Romani, pascebant, fenerabantur, negociabantur. Et his artibus bellum sustentabant.

§. 5. Nouos agros, seu noualia institui, vepribus excisis, siccatibus paludibus, interdum excisis syluis, deductis riuus, & in cilibus. Hoc olim facile erat, cum spaciofa terra delectum sui paucis habitatoribus preberet, nunc arduum optimis occupatis in sterili sudare solo. Verum hortor Principem, ut circumspiciat, quid negligatur, quid colui possit.

Nam ignauia cultorum & deluetudine multa fertilia terrarum inculta & horrida jacent. Quid cultus Aegyptio, sed tamen Augustus purgatis Nili fossis, quae obliuata erant feraciorum illam fecit, ut annonam Roma certiore haberet. Veteranis etiam non semper agri culti assignabantur; ita queruntur seditiosi Tiberiano tempore, Vligines paludum nomine agrorum assignari. Sic desertos agros cum immunitate assignabit, ut fecit Constantinus cap. 11. t. 58. l. 1. Cum diuus Aurelianus parens noster ciuitatum ordines pro desertis possessionibus inuenerit, & pro his fundis, qui inuenire Dominos non poterunt, quos praeceramus earundem possessionum triennij immunitate percepta de solennibus satisfacere: seruato hoc tenore praecipimus, ut si constituerit ad suscipiendas easdem possessiones, ordines minus idoneos esse, eorundem agrorum onera, possessionibus & territoriis diuidantur accepta.

§. 6. Hoc imprimis ipse Princeps faciat, ut exemplo Oziae cisternas fodiat in deserto, turres aedificet, greges alat, agros colat. Insigne exemplum est Perthinax inter raros Principes. Ita de illo Herodianus: Postremo nondum bimestri imperio expleto, quum quidem ille iam non dubium sua probitatis specimen dedisset, vniuersis in optimam spem erectis inuidit repente mala fors, quae omnia funditus euerit, sic ut egregij illi conatus rebelement omnibus profuturi, in medio quasi cursu prolaberentur. Nam primum quidem quicquid in Italia, aut alibi inculti gentium soli, etiamque sub Regibus vacaret, id totum occupacionibus, & colentibus adiudicauit, decemque annorum immunitatem ac perpetuam dominij libertatem agricolis concessit.

Aurea lex est Valenti. Theod. Arcad. 6. 11. t. 58. l. 8. Qui agros Domino cessante desertos, vel longe positos, vel infinitos, ad priuatum pariter publicumque, compendium excolere festinat: voluntati suae nostrum nouerit adesse responsum: ita tamen, ut si vacanti ac destituito solo notus cultor insederit, ac vetus dominus intra biennium eadem ad suum ius uoluerit reuocare, restitutus primitus, quae expensa constituerit, faciat.

cultatem loci proprii consequatur. Nam si biennii fuerit tem-
pus emensum, omnis possessionis & domicilii carebit iure, qui
siliuit. Tanta cura colendis agris boni, & prudentes
Imperatores instituerunt.

*Germania
etiam infe-
cunda, in-
cultis, nunc
terraru est
cultissima.*

§. 7. Quantum referat Agricultura studiosos esse,
docet nostra Germania; quæ olim aspera cultu, nec
urbes, nec panem habebat, pulcibus utebantur; con-
sulantur Cæsar, Tacitus, Strabo l. 7. Ab Istro irriga-
ti desertas regiones scribit Procopius, Sueui hoc lau-
di sibi ducebant, longissime vacare regiones circum
quaque, itaq; sexcenta millia Cæsaris tempore si-
ne cultore squaliebant. Cæsar lib. 4. bell. Gall. nunc
verò cultissima tot urbibus est, ut nulli regioni ce-
dat. Neque dici potest optima quæq; esse occupa-
ta; nam & olim ita videbatur, cum saltus vnus esset
Germania; nunc quoque quod de herbis dixerunt
nonnulli; optimas calcari, de Germania quoque v-
surpare possumus; optimas glebas calcari, non coli. Vi-
di priuatis, vidi Nobiles, Prælatos, aliosque, qui re-
purgatis collibus, vites plantarunt, aut fruges fecerunt,
pascua lata effecerunt. Quantas opes Reipublicæ
parare posset Princeps, si vel coli suo sumptu, vel co-
lendos priuatis pro decimis assignaret?

*Adhuc tota
ferilitas
Germania
nondum cen-
tata est.*

Quis verò Principum est, qui non aliquot millia
jugerum in mediocritate colligere possit? Det
libertatem subditis, ut si opportunitis locis cultura
idoneum locum occupant, datâ Reipublicæ pen-
sione annua sibi retineant, atque ad hæredes trans-
mittant. Veteres Germani agriculturæ non studue-
runt, Strabo libro 7. Sueuorum natio, ut superius dixi,
partim intra, partim extra, syluam (Herciniam) habitat,
Getarum contermina gentis. Sueuorum quidem gens amplissi-
ma, è Rheno siquidem vsq; ad Albim peruenit fluium, eorum
portio etiam trans Albim loca depascitur, quemadmodum Eu-
modori, Lancoargi; nunc autem isti trans fluium in fugam
compulsi exciderunt. Commune a. est omnibus, qui hunc tra-
ctum incolunt, ut aliis facile migrent, & propter victus tenui-
tatem, & propter agrorum ignauiam colendorum, & propter in-
opiam pecuniarum. Cumq; in tuguriis habitent, in diem ha-
bent suppellestem, plurimamq; pecoribus trahunt alimo-
niam. Sicut & Nomades, eorumq; instar domestica in carris
tollebant instrumenta, quocumq; fors tulit & opinio, suis cum
armamentis conuertuntur. Sunt autem & alii Germania po-
puli indigentia magis laborantes, Cherusci, Chatti, Gama-
brini, Chattuarii, ad Oceanum præterea peringentes Su-
gambri, Chaubi, Bructeri, Cimbri, Chauci, Chaules, Gam-
psiani, ceteriq; quam plurimi.

*Vastati a-
grilus bar-
bararu vr-
bium.*

Singulis annis etiam agros mutabant, quod ma-
gna negligentiaë causam dabat, ita Julius l. 6. Agri-
cultura non studet (Germani) maioreq; pars victus eorum in
lacte, caseo, carne consistit. Neg, quisquam agri modum cer-
tum, aut fines habet proprios: Sed magistratus ac Principes in
annos singulos gentibus cognationibusq; hominum, qui vna
coerunt, quantum eis, & quo loco visum est, attribuunt agri,
atq; anno post alio transire cogunt. Ciuitatibus maxima laus
est, quam latissimas circum se vastatis finibus sedes habere.
Hoc proprium virtutis existimatur, expulsos agris finitimos
cedere, neg, quemquam propè audere consistere. Contraria
cultis populis tenenda est ratio, ut agri vndiq; colen-
di quærantur.

*Belge olim
sera natio.*

§. 8. Quid fecerit priorum industria facile con-
spicimus, & fruimur. Cæsar lib. 3. de Belgis nostris
ita loquitur: Vbi Oceano, inquit, appropinquat (Rhe-
nus) in plures distat partes, multis, ingentibusq; insulis ef-
fectus: quarum pars magna à feris barbarisq; nationibus in-
colitur, ex quibus sunt, qui piscibus, atq; ouis auum viuere
existimantur. At nunc toto orbe terrarum locum cul-
torem an inuenire possis? Cultura hoc fecit. Olim
tota ditio Fuldenis salus erat, jam nulli Germania
parti, excepta Rhenana & Istriana, cedit.

Victus olim in Belgio Germaniaque miserimus,
nec alius esse posse putabatur; Tac. de German. In

omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in hæc corpora, qua
miramur, excrescunt: sua quemq; mater vberibus alit, nec
ancillis ac nutricibus delegantur. Domum ac seruum nul-
lis educationis deliciis agnoscas. Inter eadem pecora, in eadem
humo degunt. Est tegmen omnibus, sagum, fibula, aut si de-
sit, spina consertum, cetera inuicti totos dies iuxta focum atq;
ignem agunt. Peucini, Venedorumque, & Fennorum
nationes Germanis, an Sarmatis ascribam dubito: quæ-
quam Peucini, quos quidam Bastarnos vocant, sermone, cul-
tu, sede, ac domiciliis, ut Germani agunt, sordes omnium ac
torpor, Procerum connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum
habitu sedantur, Et mox: Fœminis mira feritas, sed pa-
upertas, non arma, non equi, non penates: victui herba, vestitus
pelles, cubile humus.

*Victus &
sordes Ger-
manorum
veterum.*

Domus vix vllæ, specus, & antra fuerunt. Tacitus.
Suam quisq; domum spacio circumdat, siue aduersus casus ig-
nis remedium, siue infœcia edificandi. Ne camentorum qui-
dem apud illos, aut regularum vsus: materia ad omnia vtun-
tur informi, & circa speciem aut delectationem. Quadam lo-
ca diligentius illuminant, terra ita pura, ac splendens, ut pictu-
ram, ac lineamenta colorum imiteretur. Solent & subterrane-
os specus aperire, eosq; multo insuper fimo onerare, suffragium
hyemi, & receptaculum frugibus.

*Domus ger-
manorum.*

Et Seneca: Germani, inquit, errant incertis sedibus: sunt
apud eos perpetua hyemes, solum infœcundum, nulla ades, ve-
nationibus viuunt: vbi cunq; nox fessos laboribus deprehendit,
cubant sub frondibus, aut in speluncis foueisque: non habent
domos, sed casus soliti & culms coniectas. Incole circum agun-
tur chorizontium more in congelato mari, victitantes carne
ferina, gens nuda, & pellibus solum ferarum vestita, & pro-
pterea vilis despectaq; ab omnibus.

*Germani
despecti.*

Manferunt hæc vsq; ad Christiana tempora, Ca-
rolum, Bonifacium, donec cultura ostenderet, omne
solum esse fertile. Hæc idcirco attuli, ut discamus ad-
huc loca superesse culturæ. Nam quemadmodum o-
lim infrugifera loca illa putabantur, quæ nunc cul-
tissima, fertilissimaque sunt; ita nunc quoq; infignes
agri sunt, quos aratra nōdum violant; paludes
sunt, quas ficari posse multorum industria docuit.

§. 9. Agros non modo tempestas, & bellum, sed
maxime onera ciuica faciunt steriles, quibusdam in
locis depascuntur eos greges ceruorum, in alijs mi-
les amicus, sed concussor, in plurimis & tributa. Ita
ut colere non libeat. Imò ipsi tributorum magnitudi-
ne compulsi sterilitatem mentiantur, ut exactores ce-
uient; ita factum colligimus ex lege Grat. Valent.
Theod. aaa. c. 11. t. 57. Quisquis vitem succiderit, aut fe-
racium ramorum fecerit vitiauerit, quo declinet fidem censuum
& mentiantur callida paupertatis ingenium: mox detectus
competenti indignationi subiiciatur, illo videlicet euitante ca-
lumniam, qui forte detegitur. Laborasse pro copia, ac pro re-
parandis agrorum fertibus, non sterilitatem aut inopiam pro-
curasse. Datum Prid. Non. Ian. Constantinop. Eucherio &
Syagrio Cosi.

*Tributa fa-
ciunt agros
steriles.*

Quæ enim cura fuerit agrorum, si melior putatuit
sterilitas, quam crudelitas lauernionum, malo, sed
specioso iure grassantium? Hinc lege, Qui grauatos,
& l. Peræquatores, benigne succurritur miseris.
Bellis ciuilibus magna etiam cura agricolarum ha-
bita, sed postèriora tempora omnia in pectus vertere.

*Timore ir-
ratoru ste-
rilitate ef-
ficiunt.*

§. 10. Reuocanda lex antiqua de pace agricola-
rum, quam Cyro tribuit Xenophon lib. 5. Cumq; co-
gitasset fore ut qui ad se defecerant, quoniam essent Babylonii
finitimi, malo afficerentur, nisi ipse adesset semper: Ita ut quo-
cunq; ex hostibus missos faciebat, is iussu Assyrio dicerent, &
ipse caduceatorem ad eum hac dicturum misit, se paratum
esse sinere agricolas terram colere, nullaq; iniuria afficere. Sic
etiam ille velle agrum colere agricolas eorum, qui ad se defece-
rant. Quamquam tu, inquit, fietiam possis prohibere, paucos
quosdam prohibeas: (parum enim est agri eorum, qui ad me
defecerunt) at ego multam tibi regionem colimittam. Quod
autem ad perreptionem fructus attinet, siquidem bellum
fuerit;

*Bello agri-
cola im-
munes.*

ferit, ille fructum percipiet, qui superior fuerit: Sin pax erit, perspicuum est te percipiturum. Quod si aut ex militibus meum arma inferant tibi, aut ex tuis mihi, deus vtrique pro virili vltionem capiemus. Hec ubi caduceatori iussisset, eum misit. At Assyrii his omnibus auditis suadebant Regi, ut hac concederet, & quam minimum belli relinqueret. Et Assyrius siue à suis persuasus, siue quod ipse ita vellet, hac concessit: ac fœdera percussa sunt, ut terram colentibus pax esset, armatis vero bellum.

Hoc quoque consilio, saltem publico, imitati sunt Belgæ; multi enim agricolarum, qui in finibus erant, partis vtriusque protectionem habuerunt, sed consilio publico; nam vtroque à milite damna passi sunt. Quin jam ante Cyrum ea humanitate vti sunt reges, Nabuzardan Præfectus Babylonij Regis vinitorios & agricolas reliquit, Indorum etiam eam fuisse consuetudinem auctor est Arianus l. 5. de reb. Alexandri Diodor. Sic lib. 2. c. 10. Sunt enim tam victori quam victo necessaria opera agricolarum. Hoc igitur genus hominum, nunc omnium primo prædis obicitur. Quocirca ad bellum remorem annonæ caritas cre-scit. Agricola necessitate compulsi, ipsi quoque bel-ligerantur, aut ad latrocinia sese conuertunt.

Defendere
agricolas
est pascere
ciuitates.

§. 11. Magnæ quoque fuerit prudentiæ agrico-las immunes conferuare ab aulicorum, nobilium, potentium, tabularum injurijs, illæ enim efficiunt, ut nec agrum colant diligenter, nec de augendâ re cogitent, ut ille dum

Nec spes libertatis erat, nec cura peculî.

Nec igitur dominos plures sentiant in villulis suis, nec rure in urbem extrahantur. Eorum etiam sim-plicitati consulatur, dum ingratissimis vrbibus necessaria inferunt, ita constituerunt Clemens V. & Pius V. qui vestigalia exigi ab agricolis annonam importanti-bus vetuit. Hinc illa præclara; ne bouem aratorem pignori accipere liceat, ne pro repressalijs liceat agri-colas molestari. Olim potentes vrbani onera in ru-sticos deriuabant, quod vetuit Imperator Constantinus c. 11. tit. 57. Quoniam tabularum ciuitatum per collu-sionem potentiorum sarcinam ad inferiores transferunt: iube-mus, ut quisquis grauatum se probauerit, suam tantum pri-sistinam possessionem cognoscat. Datum 15. Kal. Febr. Roma Constantino A. 111. & Licinio Cæs.

A militum etiam molestia vindicantur c. 11. t. 60. Præta provincialium nostrorum, & præcipue rei pri-uatae nostrae, perniciosum vel periculosum est militum molestia fatigari. ideoque lege ad amplissimam præfecturam promulgata, censemus, ne hoc deinceps vsurpetur. Super qua re vniuersos quorum interest conuenire tua magnificentia non moretur, neque permittat possidiores vel colonos prætorum gratia qualibet importunitate vexari. Dat. Non. Sept. Honorio X. & Theo-dos. VI. AA. Cæs.

§. 12. Sua vnumquemque non aliena colere val-de expedit. Apud Romanos toties definitus est agri modus, quem vltra tenere nemo posset, semper ta-men leges illæ violatae, etiam ab ipsis legislatoribus; nam inde fit, ut opprimantur agricolæ, hinc postea pulsis agricolis ergastula omnium possessiones oc-cupabant, inducuntque in nobilem terram seruitute sterilitas secuta, qualis nunc apud Turcas est. Tanta enim est in vastis terrarum fertilium spacijs sterilitas, inopia colentium, ut bellum domi sustinere nullo modo possit eorum Imperator. Quia enim Turco-rum subditis persuasum est, omnia sua esse propria Imperatoris, atque ille hoc iure vtitur, hinc agricul-tura destituitur terra, ideoque hominibus, hoc est, fundamento virium. Nam primo Europæi tyranni-ce habentur, & in maximâ desperatione versantur, nec ad rebellionem tyrannidi tante concitandum, quicquam deest, præter occasionem; Impetium igitur hoc incultum est, & vastum, solitarium, debile. Prouerbio dicitur, ubi Ottomanni caballus figit pe-

dem, ibi nunquam herbas nasci. Cujus causæ multæ sunt, sed præcipua, quod vel illi è fundis auferuntur, vel fundi ab ipsis, pro regnantium arbitrio.

§. 13. Agriculturâ simplicior est, & facilior pas-tio; Faciliam vitam pastores ducunt. Aristoteles Polit. lib. 1. c. 8. Victus enim ab animantibus cicuribus si-ne labore eis contingit & cessantibus. Cum porro necesse sit pe-coribus locum mutare propter pascua, ipsi quoque, vna sequi co-guntur, veluti vna agricultura operam dantes. Alii ex ve-natione viuunt: Sed alii ex alia, exempli gratia. Hi ex latro-cinio, illi ex piscatu, quicunque, lacus & paludes & fluuios, aut mare piscationi opportunum accolunt: alii ex aucupio, aut præda ferarum bestiarum. Plerique autem homines è terra vi-uunt, & ex fructibus mansuetis. Hæc maximè curæ fuit Orientalibus, & regia planè, nunc contemptissima est; sed Princeps addet dignitatem, si quidem facile, & sine injuria discere cupiat.

§. 14. Quietis rusticana conuenit, & ad securita-tem pertinet, ut in villis pagis quæ suos habeant judi-ces; nam multa inde commoda oriuntur; non co-guntur in vrbes, non auocantur à labore, facilius li-tem componunt, breuiori compendio ius dicitur. Nec imperitia obijci potest, habent illi lites non in-tricatas, & leges paucas, ex quibus sententiam di-cunt, quod si res difficilior agitur ad vicinas vrbes consilij causa mittitur. Iustum verò est, ut mercato-rum causæ mercatoribus, ita rusticorum rusticis committi, & fabrorum fabris, modo à perito dii-gantur, ne à communi jure recedant. Nam reuera multi nunc *diacrioi* concutunt miseros, auctoritate, minis magistratuum terrent. Id olim præfides, pub-licani, eorum familia, milites cum aperte in pacato solo prædari non possent, in more habebant, ut per calumniam opprimerent. Hæc causa olim Variaræ cladis, cum imperium eorum Germani accepissent, sed mores ferre non possent; præcipue verò in cau-sidicos sequebantur, vnius linguam excisam manu te-nens Germanus Eia vipera, inquit, etiam nunc sibi-la.

Concussio-
nes rustico-
rum impe-
dienda.

§. 15. Optanda quidem esset omnium agrorum fœcunditas, sed quia eam Deus dare iustâ causâ no-luit, arandus est & ager exsuccus. omnis Res publica sibi talem deligeret, qualem lib. 7. cap. 5. Politic. de-scribit Aristoteles: Similiter autem & de agri natura se res habet. Nam quod ad illud attinet, qualis esse debeat, nimi-um omnes cum laudauerint, qui sit rerum omnium copia re-ferus atque instructus, suusque ipse bonis contentus: talis autem sit necesse est, qui sit omnium rerum ferax. Omnibus enim re-bus abundare, & nulla egere, hoc est, suis ipsius bonis conten-tum esse, omniumque rerum copia refertum atque instructum esse: multitudine autem, & magnitudine talis, ut qui in eo ha-bitent, possint viuere ab omni opere vacantes liberaliter simul & temperanter.

Magnus, &
fertilis ager
optandus
sed qui ha-
bitetur ar-
dens est.

Sed rarus ejusmodi est ager, non omnis fert omnia tel-lus, quædam valde pauca. Itaque jura, quæ agricul-turam constituerunt, misceri agros iussere, ut qui in-fœcundum fastidiret, fertili priuaretur, ita de publi-cis agris leges: Quisquis (c. 11. tit. 58.) conductor fuerit in-uentus possessor fundi fertilis, qui ex publico vel templorum iu-re descendit, huic ager iungatur inutilior, quod si contra id re-luctandum existimauerit, alius possessor sub eadem præstatio-ne quæatur: vel si voluntarius, qui sit conductor non inueni-atur, tunc ad possidiores antiquos, id est, decuriones vel quosli-bet alios loca iuris prædicti adiunctis inutilibus reuertantur idoneis fideiussores præstitis.

Miscendi
agri fertiles
& infœ-
cundi

§. 16. Quin & illud sagax antiquitas prouidit, ut munire, & colere limites posset, ne inculti jacerent agri, sed si eos milites colere vellent, immunes esse iusserunt, ita Theod. & Valens AA. c. 11. t. 59. Agros no-liberi limitancos vniuersos cum paludibus omniq. iure quos ex præscia fuere. dispositione limitanci milites ab omni munere vacuos ipsi cu-rare pro suo compendio atque arare consueuerant: & si in præ-senti coluntur, ab his firmiter ac sine ulla concussionis graua-

mine

mine detineri: & si ab aliis possidentur (cuiuslibet spaci temporis prescriptione cessante) ab vniuersis detentoribus vindicandosidem militibus sine vilo prorsus (sicut antiquitus statutum est) collationis onere volumus assignari: in his etiam contra eos, qui preceptionibus nostris obuiam venire tentauerint, proscriptionis poena valitura. Nam si quis forte (quod minime audere debuerat) emptionis titulo, memorati iuris possideat pradia: competens ei actio contra venditorem intacta seruabitur.

Milites veterani noui coloni. Imitare animose Princeps, firmabis opes, & regnum; Ecce gentium Domini per militem agros limitaneos, hostium excursibus obnoxios colebant, nec tum pudebat Veteranos arationis, qui pro extremo premio agros expectabant, qui nouerat maximos Imperatores post trabeam, ad suam triumphalem redisse. Denique hoc age, ut vbique tuus ager, tuum pecus videatur. Miror Romanam industriam. Augusti imperio, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino Cofs. C. Caelius Claudius Isidorus testamentum edixit, Plinius lib. 33. cap. 10. Quis uis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum 4116. iuga bouum tria millia sexcenta, reliqui pecoris, ducenta quinquaginta millia, in numerato sexcenties decies quinquies centena Philippicorum millia, computatione Lipsiana. Hæc priuatus, & bellum passus. Cur non Princeps, si omnes occasiones inquirat, idem poterit?

Turca fides agros coleret orbem totum occupare posset. Ad Agriculturam refero piscinas, saltus, omniaque quæ terra & aqua proueniunt. Quorum fructus si Princeps sequatur, nihil opus fuerit, quotidie noua uectigalia, noua tributa imponere. Terra ipsa satis secunda fuerit ad dignitatem tuendam, hostemque arcendum. Quod si Turca, qui tantum terræ desertæ & fertilis possidet, vel millesimam aliquam partem in Grecia, in Asia, Palæstina serid colendam susciperet, facile tantos greges, quantos Josaphat, Ezechias, Josias, in sumptum exercitus alere posset, sed noluit Deus tantæ sæuitiæ addere prudentiam politicam, ne viribus suis totum orbem occuparet.

CAPVT XII.

Principi fossilium rerum precia conquirenda esse.

§. 1. Germanis nostris argentum, & aurum propitius, an irati Diu negauerint, dubitat Tacitus; sanè nunc quam plurimum auri, argenti, gemmarum possident. Multi etiam laborem improbum, τὸν ὑσταλλῶντων, metalla exquirentium valde reprehendunt, aurum irreperitum, ajunt, melius situm, dolent cum Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Metalla scrutari oportet est principum. Plinius libro trigesimo idem studium, quod docet, insectatur, Metalla nunc, ipsæque opes, & rerum precia discuntur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuicijs foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi delicias gemmas, & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cadesque. Persequimur omnes eius fibras, viuimusque super excavatam, mirantes dehiscente aliquando, aut intremiscere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione sacra parentis exprimi possit. Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quarimus, tanquam parum benigna fertillique, quaquà calcatur. Inter hæc minimum remedium gratia scrutamur. Quot enim cuius fodiendi causa medicina est? Quamquam & hoc summa sui parte tribuit, ut minime parca, facilius, in omnibus qua profunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, qua occultauit atq; demersit, illa qua non nascuntur: ut repente mens & inane euolans reputet, qua deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousque penetret

auaritia. Quam innocens, quam beata, imò verò & delicata esset vita, si nihil aliud, quam supra terras, concupisceret, breuiterque, nisi quod secum est! Eruitur aurum & chrysocola iuxta, ut pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat vnam vitam inuenisse pestem, nisi in pretio esset, auri etiam sanies. Querebat argentum auaritia: boni consuevit interim inuenisse minium, rubentisq; terra excogitauit vsum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretiare rum? Accessit ars pictura, & aurum argentumq; calando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines calare inuit, ac per obscenitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc & sordere coepere: & auri argentiq; nimium fuit. Murrhina & chrysellina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuria gloria existimata est, habere, quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & Smaragdus textimus calices: ac temulentia causa tenere Indiam inuat: & aurum iam accessio est.

Opum abusus est, sed non nisi opib. defendi Respubl. potest.

§. 2. Hæc omnia auaritiæ sunt conuitia, non facultatum, ut initio dixi; De v s enim hæc quoque donauit in vsum humani generis, quod abundare, & splendere voluit; nec alio modo subterraneæ diuitiæ vituperantur, quam ea, quæ foras ipsa producit, vinum, & fruges, animalium delicia, formarum venustas, his enim omnibus stultitia abutitur. Metallorum itaq; opes sapiens Princeps inquit, & ea Republicam iuuabit. Aurum per bella querere, nefas est; per maria, periculum; per falsitates opprobrium, in sua verò natura, iustitia, ut monet Cassiodorus. Ratio triplex ejus inueniendi. Apud nos, inquit Plinius libro 30. cap. 4. tribus modis; Fluminum ramentis, ut in Tago Hispania, Pado Italia, Hebro Thracia, Pactolo Asia, Gange India; alio modo scrobibus puteorum effoditur, aut ruina montium. In fluminibus licet præstantissimum dicatur, & absolutissimum cursu ipso trituque perpolitum, non tamen jam amplius inuenitur, aut potius non queritur.

Vitia vituperantur, non facultates.

Tribus modis aurum quaritur.

Cum verò ex metallis, gemmis, marmoribus, omnibus metallicis, & sanie metallorum ingentes utilitates oriantur, non sunt negligenda, sed tanquam Reipublicæ data beneficia cum gratiarum actione vsurpanda. Quod si jam olim venæ compaterint, inuestiganda porro; de nouis quoque sedulo cogitandum. Neque existimandum ita, Deum dispensasse, ut veteres omnia eruerint; Immensæ diuitiæ latent abdita sub montium molibus, aliæ profundis, aliæ penè in propatulo. Tanta est eorum varietas, ut certare videantur cum illis, quæ enascuntur. In summâ tellure Principatu Neronis in Dalmatiâ inuentum est aurum, singulis diebus etiam quinquaginta libras fundens, cum jam inuentum in summo cespite, ait Plinius.

Aurum in summo cespite.

§. 3. Statuendum omnino plurimas esse passim venas metallorum per Europam, & Asiam, quæ negliguntur, cujus signum est fluuiorum arenæ aureæ, quæ indicant vicinas ripas abundare auro. Neque vllum Principem arbitror esse, qui non eas diuitias habeat, sed deesse industriam scrutandi. non affirmo vbique aurum esse, sed speciem aliquam metallicam, seu fossilium rerum. Aurum, argentum, electrum, æs, ferrum, stannum, plumbum, argentum viuum, sandaracham, minium, cadmiam, alumen, sulphur, bitumen, terram Samiam, Ectetiam, Eliam, Selinusiam, Pignitidem, Ampelidem, Cimoliam, Sardam, Vmbriam, tot lapidum genera. Nam quotidie noua hujusmodi inueniuntur, quod signum est esse. Præcis temporibus nihil horum erat in hac nostra Septentrionali Europâ, nunc pluribus locis plurima sunt; quia olim aliæ erant curæ mortalium, nunc illa queruntur. Tacitus; Argentum negat esse in Germania, at nunc inuenitur, & hoc, & aurum.

Omnib. in terris aliqua metallica inesse.

Nulla

Locis hor-
ridis metal-
la non de-
sunt.

Cur minor
metalli sit
cura.

Palestina
metalli di-
ues.

Arabia au-
ro abun-
dans.

Nulla pars Germaniæ est, in qua non aliqua effo-
diantur; In Comitatu Tirolensi, Bohemiâ, Saxonîâ,
Pannoniâ, Transyluaniâ, Poloniâ, Hassiâ, Eiflâ, do-
tes illæ sunt. Imò in ipsâ Norvvegiâ sub frigore ar-
cto propè Ringaricham argenti venæ sunt, & in Su-
undhalangio cupri abundantia; In Suecia quoque
montes auri, argenti, æris, plumbi numerantur, sub
gradu 62. Ipsâ Britannia stannum argenti, ppè æmulū
gignit. Electrum mittit Borussia, Gemmas Herci-
niæ saltus. Causa cur minus in hoc genere elabore-
tur, est vel mutatio dominorum, & gubernantium,
vel bella, vel sanè sumptuum magnitudo; hinc pri-
uatorum vix opus est, olim publicani conducebant,
plures simul, & diuites. Rarus jam in Hispania fos-
sor auri est, quia noua Hispania, & Peruvia fertilior
est; negare tamen non possumus in Hispania metal-
licos esse montes, cum Scriptura, & experientia id
ostenderit; propè Carthaginem nouam quadragin-
ta non minus hominum millia perpetuo in opere
versata sunt, vt auctor est Polybius; quis credat vic-
inos montes aurum non habere: aut Carthaginenses
penitus exhaustos?

Nullum tamen Principem plures metallorum fo-
dinas habere arbitror, quam Turcarum Imperato-
rem, qui cum tamen sit auri ficientissimus eo bono
non vitur, & penuriâ petitorum, & Dei prouiden-
tiâ, ne tantis opibus contra reliquias Christianorum
instruat. Deuterom. 8. 9. Deus promittit terram
cujus lapides ferrum sunt, & de montibus ejus me-
talla fodiuntur. Copiam magnam indicat, cum di-
cit אֲבִירָה בְּרֹךְ lapides eius ferrum; quasi ferri sit ea
copia, quæ lapidum, & hoc mirum cum sit, eadem
est ratio argenti, vt supra dixi. Æris quoque multi-
tudinem significat, cum ait אֲבִירָה excides, quasi in-
star saxorum æs excidatur de montibus. Auri verò
abundantiam fuisse ostendit Deut. 1. 1. Hæc sunt ver-
ba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Iordanem,
in solitudine campestri, contra mare rubrum inter Pharan, &
Tophel, & Laban & Haseroth, vbi auri est plurimum. Vbi
noster, & Chaldaus אֲבִירָה vertunt abundantiam,
seu sufficientiam auri, LXX. αὐτὰρ χρυσία, vel vt
alii, αὐτὰ χρυσία ad aurifodinas, siue quis verè in-
telligat esse sufficientiam auri, siue autem loci no-
men, parum effecerit contra id quod dixi; nam si
nomen est loco, inditum est ab auri copiâ, siue Scri-
ptura dicit aurum esse plurimum, conuincimus me-
tallorum esse multitudinem. Est in eo tractu vrbis,
de qua Genes. 36. versic. 39. אֲבִירָה - אֲבִירָה aqua aurea,
quamquam potest esse nomen feminae. Et 33. v. 25.
Ferrum & æs calcamentum eius dicitur, seu אֲבִירָה,
quod interpretantur æris & ferri fodinas, quasi dicat,
ferrum & æs calcatio tua, hoc est, sub pedibus tuis
vbique fodinæ ferri, & æris, hinc Sarepta Sidonio-
rum אֲבִירָה conflando dicta est.

Sed ad αὐτὰ χρυσία redeamus, de quibus Christia-
nus Adrichomius ita habet in Theatro terræ sanctæ
de Pharam Numer. 16. Aurifodina Hebræicè Di-zabab;
Græcè catachrysea dicta; vbi auri est plurimum. Sunt au-
tem montes auri fertiles in deserto, itinere vndecim dierum de
Oreb, iuxta quos Moyses Deuteronomium scripsisse perhibe-
tur: Sed & metalli æris, quod nostro tempore corrui, mon-
tesq; venarum auri plenos olim fuisse vicinos existimant. Deu-
teronom. 1. Hieronym. in loc. Hebr. & Epist. ad Fa-
biolam mans. 42.

De Arabia quoque constat auri ditissimam esse.
Auri quoque, ait Adrichomius in Manasse, Numer. 12.
& argenti venis ac glebis vsque adeo scater, vt omnis pene gen-
tis huius suppellex, alia auro, alia argento splendeat. Ven-
dunt & aurum finitimis triplo æris precio, argentum duplo,
ac quondam, vt Ezechiel nos docet in Tyri mercatibus præ-
stantissimas aromatum, auri & pretiosorum lapidum mer-
ces proponere solebant, quæ hinc in vniuersum mundum aue-

hebantur. Preciosissimarum siquidem ac selectissimarum
gemmarum, sardonichum videlicet, adamantum, margari-
tarum, baccarum, aliorumq; diuersi coloris ac clarè spenden-
tium lapidum felicitas huius Arabia terra admodum ferax est.
Nec terra tantum, sed & quod adiacet ei, mare huiusmodi la-
pidibus affluit. Nam hic ostrea seu conchyliæ capiuntur, in
quibus margaritæ nascuntur, & maturescunt. quæ quod nul-
le due indiscreta reperiantur, etiam vniones dicuntur, Qua-
rum tam nobilis natura est, vt nullo equari precio possit. Vnde
de Cleopatra Ægypti Regina legitur, quod hic inuentam mar-
garitam ducentis & quinquaginta aureorum millibus rede-
merit.

Nunc tamen nec magna cura est opes illas emen-
di, nec potestas; nam latrocinii, vastitate, timore ty-
rannidis omnia plena sunt.

§. 4. Omni generi metallicarum rerum conue-
nit, vt administrantur quidem per homines idone-
os, sed laborum maxima pars à damnatis ad opera
perficiatur. Itaque olim sapienter à Romanis, alijsque
factum, nec peccatum est, nisi iniqua iudicis olim
sententia, quæ Christiani Episcopi, Sacerdotes, lai-
ci fideles ad metalla pro pietate damnabantur. Qui
jure merito ita per flagitia meriti sunt, huic penæ
subijcendi sunt, & crebro mortis penam, in hanc
commutari fas est. Ægyptij vt Pyramidum, dedu-
ctionum Niliacarum barbara opera per damnatos,
& captiuos effecerunt, sic quoque ad aurum effodi-
endum improbos destinabant. Diodorus libro 1.
Quorum Reges omnes criminis damnatos, item ex hostibus ca-
ptos, siue quis Regem offendisset, ipsum & totam cognationem
interdum, auro effodiendo deputabant: simul & facinorum
penam sumentes, simul & quæstum vberem ex eorum labore
capientes.

Non ignoro innocentissimos plurimos magna tyran-
nide attritos omnia dira subiisse, sed monco Princi-
pem, vt verè reos, verè nocentes, vel ad totam vi-
tam velut penæ seruos, vel pro delictorum mensu-
râ ad certum tempus in tenebras istas ableger, mi-
rum enim est, quantum exercitatio illa modestiam
adjuuet, vbi omnis lassitudo exigunda est è corpore.
Nec difficilis custodia, tum quia in speluncis conti-
nentur, tum quia totum hoc genus ferratile est.
Quid enim? Proflint Reipublice penæ eorum, quo-
rum scelera obfuerunt Nunc in carcere multi mul-
tos annos continentur publico sumptu, truncantur
auribus, publicè flagellantur, exilio mutantur, in-
terim cum vitæ ciuilitate degenda copia denegetur,
ad furta, latrociniaque iterum accinguntur. Nus-
quam enim ob infamiam possunt consistere. His ta-
men interponi alij tum præfecti tum mercede con-
ducti debent, vt fugiendi occasio desit. Multas mi-
serorum centurias hodie carceres continent, qui
tam atrociam non admiserunt, vt morte puniendi
sint.

§. 5. Hanc ad industriam omnia cætera, vt Chry-
stallinas, vitriarias, lapidarias, aliasque officinas re-
uoco, salinas enim aliaque nominare superfluum est,
cum jam acidularum quoque vsus lucrum adferre
cæperit, & precio bibatur vnda. Salinas Ancus
Marcius Romæ primus instituit; qui & sex modio-
rum milla in congiario dedit populo. Plinius libro
30. c. 7. Olim res rara difficilisque, nunc in prom-
ptu. Sed tamen nusquam quod meminerim ea co-
pia, quæ in Italia, vbi Tarentinus lacus æstiuus
Solibus siccatur, & totus in sale m-
abit.

CAPVT XIII.

Parsimoniam summum vestigalesse.

*Parce & in-
dicio dona-
dum.*

§. 1. Deliberalitate Principis ubi disserui, parsimoniam etiam commendavi, quæ est fons, & firmamentum liberalitatis. Eadem de re dicendum fuit, ubi de Oeconomia actum est. Nunc verò de eâ agendum Parsimoniâ, quæ *ἡ χρηματιστικὴ* necessaria est, & munera iudicio, & moderate donat. Multit enim Principes largitionibus quibuscumque curâ, & economiâ, agriculture contraferunt, omnia profundunt. Hos velim ista secum perpendere: & recta ratione euncta dispensare.

*Largitiones
accidunt,
non minu-
unt avari-
tiam.*

§. 2. Hominum naturam accipiendi, habendi; autem, auidam considerent, atque id certo statuam, nunquam futurum, ut dona avaritiæ satisficiant: Oraculum est Aristotelis lib. 2. Pol. cap. 7. Præterea inexplabile quiddam est hominum improbitas. At primum satis habent duos obulos duntaxat accipere: ubi autem hoc patrium & autum fuerit, semper eo amplius desiderant, donec in immensum progressi fuerint. Infinita enim & immensa est cupiditatis natura: ad quam explendam plerique, homines omne studium atque adeo omnes vitæ rationes conferunt.

*Prodigos
plurimos
dando of-
fendit.*

§. 3. Nullum quidem Principem satis videri liberalem assentatoribus, sed nullum æque offendere, atque eum qui prodigus est, qui ut ajunt, clausis dat oculis, nec merita accipientium, nec dignitatem ponderat. Nam qui indignus est beneficio, etiam ingratus est. Et digniores qui paria, aut minora acceperunt, injuriâ se affectos putant.

*Ingentia
promissa
Galba.*

§. 4. Prodigos plerumque male perisse. Galba aulicis & prætorianis ingentia promissit, seque & plures perdidit. Prudenter Plutarchus, Promissus, eius rei gratia aulicis, & prætoris (ut vocant) militibus virum denarios septies mille, is qui in provinciis militabant, MCCL. quam pecuniâ nisi pluribus quam Nero maleficus totum humani generis accessisset, nullo modo comparare poterat. Ea promissio primum Neronem, mox Galbam perdidit: quorum alterum spe accipiendi prodiderunt, alterum quod non pendebat, necauerunt: ac postea quærentes eum qui tantundem daret, priusquam voto potirentur, inter defectiones & prodiciones perierunt ipsi.

*Improbis
multibus
vix daret.*

§. 5. Si quid liberaliter donare velit, id potius eripiat iniquis, indignis, verbi gratiâ, Judæis, scænotoribus, similibusque Christianis, multas improbis extortas det bene meritis, sic enim non modo præmia, sed pœnæ etiam erunt, & exempla colendæ virtutis. Præclare Galba, ut refert Plutarchus: Munera, quæ Nero scænicis, & Xysticis dederat exigi seuerè, decem autem tantum in parte relicta, iussit. Hoc si in plerisque Neronianis largitionibus fecisset, pecuniam magno exercitui alendo colligere poterat.

*Salomon
prodigus &
cautor.*

§. 6. Dixi multos Principum hac in parte delinquere; nec mirum: Salomon ipse, Regum ditissimus, qui præbuit argentum sicut lapides in Ierusalem; postquam iam senex deprauatus est per mulieres, hac solâ re provinciam afflixit. Habebat Reginas septingentas, & concubinas trecentas; quas largitiones fuisse dicemus, ut septingentas Reginas ornaret: aulicâ, redditu annuo instrueret: templa illis extrueret? Hinc merito illa querelâ, 3. Reg. 12. 4. Pater tuus durissimum iugum posuit super nos. Nam ad septingentas Reginarum luxuriantium aulas nullæ opes satis esse potuerunt, itaque quæ pessime impendit, injuriose extorsit; solent autem ista se mutuo comitari malè partum esse, & male expendi.

§. 7. Hoc quoque in Romanâ Republica factum. Nam ut cætera politicè constituta fuerint, certè flagitiosissime opes tanti imperij sunt expensæ. Agit hac de re Justus libro secundo de magnitudine Romanâ, cap. 10. & sequentibus. Diuidit sumptus in necessarios, & arbitrarios. Necessarii in militem, & magistratus. Pisoni centies octogies in Macedoniam eunti datum nomine Varsij. Centies HS. sunt 50000. Philippicorum. Populo prius minore precio, deinde lege Clodianâ gratis frumentum est datum, ex quo magna labe in Republicâ. Accipientium fuere aliquando 320000. Ex Egypto singulis annis ducenties centena millia modiorum frumenti aduehebant, ex Africa duplum, sexcenties igitur centena millia modiorum; in singulos dies centum sexaginta quatuor millia trecenti octoginta tres. Hi tanti sumptus, quibus poterant maximi exercitus alii, in plebem substrariam improbam, seditiosam, ut plurimum impendebantur, poterantque eo vel sexdecies centena millia sustentari; Aurelianus & porcinam carnem distribuit, ut ait Vopiscus, Seuerus oleum.

*Romanis fa-
ctum. Nam
certè flagitiosissime
opes tanti imperij
sunt expensæ.
pecuniam
profuderunt.*

Largitiones deinde singula fuerunt, non admiranda, sed stupenda, ut ait Lipsius. Suetonius refert, militibus Cæsarem singula interdum mancipia, & prædia viritum dedisse. De mancipijs non miror vndecies centena millia. Tæsar illud interfecit, plures in seruitutem redegit. De prædijs multum est, sed ex iniuria. tamen ociosorum bona suis attribuit, sic in Senatum liberalis fuit. Suetonius: Parte magnâ, Senatus gratuiro, aut leni suore, obstrictis ex reliquo quoque ordinum genere velinuitatos, vel sponte ad se commeantes, vberissimo congiario prosequabatur.

Et non minore studio Reges atque provincias per orbem terrarum illiciebat: aliis captiuorum millia dono offerens; aliis quod vellent, & quoties vellent, auxilia submittere, superque Italia, Galliarumque, & Hispania, Asia quoque, & Græcia potenterissimas vrbes, præcipuis operibus exornans.

Hæc ex prædâ, in Gallia enim fana, templaque, Deum donis referta, expilauit, vrbes diripuit, sepis ob prædâ, quam ob delictum.

Hinc L. Paulo Cos. 500. talenta data, id est, noningenta millia Philippicorum. Plus Curioni, ut refert Appianus; is sexcenties HS. accepit, id est, Quindecies centena Philippicorum. In milites præter stipendia impendit bello ciuili quindecim milliones, ut probat Lipsius. Populo frumentanti denos frumenti modios, totidem olei libras, trecentos nummos, & centenos pro morâ; Erant autem eo tempore, qui è publico pascebantur trecenta viginti millia. Augustus vno donatiu cum aduersus Antonium arma parasset, jamque de summâ rerum ageretur, centum quinquaginta milliones promissit, ut computat Lipsius. Aliorum Imperatorum plures largitiones fuere. Donationes illæ totum imperium euertebant, & integrarum nationum opes ad alios transferebant.

Fuit imperium Romanum horribili illa bestia, quæ est quarta apud Daniele, præfiguratum; illa dicitur comedens, & comminuens, & reliqua pedibus conculcans. Quod postremum ad ludos pertinet, absumebat, comedebat, rapiendo, vestigalia colligendo, colonias deducendo. Pedibus conculcabat, dum per lasciuiam, & luxum perdebat. In ludos scænicos, in circenses; in gladiatores tanta pecunia impendebatur, qua defendi totum imperium posset.

In scena quis apparatus? in Agamemnone 600. Sumptus muli; Nero theatrum Pompei in vnum diem aut inutiles. operuit, Cæsar apparatus scenæ fecit atgentum in funere patris, & nondum tunc Cæsar erat. Docet & Plinius libro trigesimo tertio, passim in municipiis

*Ciuiibus
bellis largi-
tiones cre-
uerunt.*

pijs & colonijs fuisse lœnas argenteas. Heliogabalus teste Lampridio Circenses exhibuit in Euripis vino plenis, & miror cum in meraco naues decurrerent, an vnus anni vinum suffecerit tanto farori. Adde deinde pleno fluitantia vela theatro, & Arabes nimis Romæ maduisse suis. Quin & missilia sparsa, omnium rerum per omnes dies, singula quotidie millia auium, cuiusque generis multiplex penus, tessera, frumentaria, vestis, aurum, argentum, gemma, margarita, tabula picta, mancipia iumenta, atque etiam mansuetæ feræ, nouissime naues, insulæ, agri. His donationibus tam cœcis, tam noxijs, ne Oceanus quidem sufficere posse videtur, & mœnera hæc capiebat improbissimus quisque.

In bestis capiendis, alendis magnam impensa.

Sumptus etiam maximi imperij in solos gladiatores effundebantur, ducenta, aut trecenta millia fuisse arbitratur Lipsius. Ego plura omnino, si iungamus bestiarios, & bestias; & hæc propriè mœnera nominabant. Nunc causam Romani ararij toties exhausti consideremus. Primo emendi gladiatores plerique, deinde saginandi, 3. exercendi, 4. custodiendi, 5. nobiliter arandi. Bestiarum venationi, custodia, escis, centum millium hominum alimenta deputo, Gordianus feras libycas centum, vrsos vno die mille dedit, alij alia, Seuerus è nauì solutuli quadringentas feras. Statuamus enim decem millia ferarum semper alita, absumunt illæ tantum quantum triginta millia hominum; singulis annis capta quina millia putemus; quot hominum millia, in leonum, vrsorum, tigrum venatione occupata censuimus? non quæro, quot perierint, cum vel vnum leonem, capere sit arduum. Sed operosius & periculosius erat venationis opus, quod sagittis, & venabulis feræ conficiendæ non erant, sed viarum fossis & retibus capiendæ, in naues imponendæ, per longa spacia Romam mittendæ, additis curatoribus, animalibusque mansuetis, quibus vescerentur, vt in bestiarum capturam, alimentaque expensæ tantæ videantur factæ, quæ integro exercitui sufficerent. Hinc publica ararij paupertas, & sæpius integritarum nationum opes exhaustæ, ipsæ venditæ, sed pecunia in largitiones, & mœnera effusa.

CAPVT XIV.

Potentiam legibus sumptuariis mirabiliter augeri.

Sumptuaria leges varia.

Publica paupertas ex parsimonia nascitur.

§. I. **L**E G E S sumptuarias appello, quibus sumptuum moderatio præscribitur; Quas ad tria capita reuoco, aliæ enim conuiuiorum modestiam præcipiunt, quas Cato cibarias appellabat, aliæ vestium præcia moderantur, aliæ ædificationes & familiam regunt. His legibus non modo parsimoniam vtilissimam partem, sed salutem etiam Reipublicæ contineri arbitror. Si enim sibi suisque Princeps leges figat, easque sequantur subditi, necesse est ex omnium parsimonia, & frugalitate, publice vbertatem, diuitiasque nasci, minus contentionem, scelusque esse, quæ ex prodigalitate plurima oriuntur, dum per injuriam queritur, quod per lasciuiam effundatur. Legibus deinde illis pax, & tranquillitas, ordinum distinctio, decorumque conferuatur, & maleuada paupertas aueritur. Nam reuera sumptu nimium plerique prodeunt, & sese ipsi in extremam necessitatem coniciunt. Magnæ olim prouidentia fuit, cum sumptus definirent. Numa alioqui supersticiosissimus legem tulit: *Vino rogum ne spargito*; ne sumptu Dij potius,

quam animo colerentur. Cum enim semper luxuria auferceret, nec modum inueniret, legum repagulis opus fuit, quibus intra metas, atque orbitam continerentur.

§. 2. Humani generis maleuolentissimas querelas optimo iure miraremur, nisi jam visitatæ essent. Quicquid ita meritis aduersi euenit, tempora, Magistratus, D E V M aliquando, demum omnia potius quam sua quisque vitia accusat; si robigo segetem exussit, si prata aruerunt, si pruina pampinos decussit, si miles pecora auerit, si tributa Princeps indixit, omnia querulosi, acerbis, tristibus, & interdum seditiosis vocibus resonant. Tempora esse grauiora, omnia accidi, vitam vix esse vitabilem, ciuem nullum posse emergere, agricolas premi vndique, & vndique exhauriri, nobilitatem prope interitum esse.

Quibus tamen in terris tam crebræ querimonie distantur, qui deprimi se, & exhauriri clamant? Illi ipsi, qui suorum damnorum causam ipsi adferunt. Res ipsa loquitur, exempla centena hac ipsa hora ostendam. Agricola, cuius auus inemptis dapibus mensam priuatam, conuiuia, nuptias instruebat, non jam bubula, agnina, vitulina, anserina, gallinacea contentus est, pisces peregrinos, exotica vina, fructus Italicos, Hispanicos, aromatum omnium condituras, adulteriaque congerit, & rustica corda, insueta deliciarum, aratum cum ipsa glebâ absolvere docet.

Ciues qui manu victum querunt, conuiujs indulgent, nihil rerum preciosarum, quas in diuitum, & nobilium mensis viderunt, omittunt, nuptiali conuiuio æ alienum contrahunt, de quo liberi jam grandes fœnus exsoluere coguntur. De vestibus quid dicam? Vicariorum filij, opificesque, qui omnia sua bona secum portant, diuitum nobiliumque habitum imitantur, & superant.

Hæc autem magnam partem prauâ emulatione faciunt, vt diuites videantur. Non adhuc infaniam istam, vt meretur, accusare audeo, & querere, cur simulanda opulentia ad egestatem properent, cum frugalitate rem parare possint? Nondum hoc ago, sed impudentiam istorum retundo, qui de suis temporibus detrahunt, cum magna sint ipsi labores temporum. Rusticus, cuius, sartor, faber, queritur ob temporum difficultatem emergere se non posse. Idem tamen vestitur vt nobilis, conuiuiatur vt diues, ædificat vt Princeps, familiam alit quasi Magistratus, neque animaduertit causam esse paupertatis ex moribus acceptam.

Laudas præteritos, præsentis despicias, imò execraris annos, causas paupertatis enumeras; sed rusticus fœnicatus, annulatus, in domo pictâ, ad phasianos, turdos, perdices, ad vina preciosa, ad testudinem & musicam aulicam, forte & ebrius, querelas deponis. Non audio, nisi mores immutari, nulla tempora tam felicia sunt, vt talem faciant beatum, ne ipsa quidem felicitas seruire te possit. Reuerendissimus Princeps meus JOANNES SCHVVICAR D V S S. Sedis Moguntinæ Archiepiscopus, Anno 1615. leges sumptuarias edidit, causasque præfatur; Se iam aliquot annorum experientia didicisse, subditos suos in superiori, & inferiori diœcesi, in oppidis, & pagis, præcipue in conuiujs baptismalibus, agapis patrimoniorum, & nuptialibus, expensis magnis se grauari eam rem, nullum velle postremas tenere, eos qui re tenui sunt, opulentiores emulari, inde multos interdum ita premi, & ære alieno grauari, vt emergere non possint, nec debita obsequia Magistratui præstare.

Ita plane est; certant inter se sumptu, omnes vincuntur, grauiissime læduntur, si quis superauit; deinde desperatis suis rebus, nec patriæ fidi sunt, nec

Magi-

Magistratibus obsequuntur. Vetera sunt illa vitia, & nisi seueram manus rectoris obstitat, excutiantur. Sammonio⁹ Seuerus de lege Fannia, eadem penè recenset. Fannia lex, inquit, ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum, neque eam Praetores aut tribuni, vt ple-
Luxu Ro-
manorum. rasq; alias, sed ex omni honorum consilio & sententia ipsi Cof. perculere, cum Respublica ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi potest detrimenta pateretur. Siquidem eo resre-
di-
derat, vt gula illecti pleriq; ingenui pueri, pudicitiam, & li-
bertatem suam venditarent: pleriq; ex plebe Romana vino
madidi Comitium venirent, & ebrui de Republica salute con-
sulerent. Hec Sammonicus.

Nostri etiam Principis lex omnibus plaudenti-
bus lata est. Gaudebant frugales patresfamilias si-
ne dedecore & obloqui apiciorum posse se esse so-
brios, & frugales, nec modo periculum profusionis
lege excussum, sed necessitatem etiam parsimoniae
indictam. Nec tamen desunt, qui contra tendant,
in luxuria duntaxat diuites, in iuuandâ Republicâ
pauperes.

§. 3. Leges Moguntinae sumptum definientes, in numero conuiuorum, ferculorumque, in tempo-
re, & muneribus describendis consistunt, quædam
verò contiuiia profus tollunt.

De his ita edicitur.

Sponsio-
rum conui-
uia soluta. I. In sponsaliorum contractu, in pagis nullum conuiuium instituitur, qui verò contractui definiendo adfuerint, tenuis illis ex pane, & vino refectio tribuitur. In vrbibus tamen, si opulentiores sint sponsus & sponsa, sumptu vtriusque fami-
lia, conuiua decem, aut duodecim vocari possunt, ita tamen,
vt ultra tres horas conuiuium non extendatur, pœna trans-
gressoris decem libra denariorum, articulo quarto,
§. tertio.

Numerus
conuiuia
nuptialia. II. Conuiua nuptiales ciuibus, & opificibus quinquaginta, Academicis, illis qui à consilio, aut in iudicijs sunt, quemadmodum & opulentis nego-
ciatoribus septuaginta quatuor; Consiliarijs auli-
cis, & iudicij aulici Assessoribus nonaginta qua-
tuor permittuntur. artic. 4. §. 4. & 5. Multa in
singulas personas, quæ superant numerum, dicta est,
quatuor libra denariorum. In pagis verò etiam di-
toribus quadraginta tantum, cæteris triginta per-
mittuntur.

Monuscula
baptisma-
lia. III. Omnibus in hac lege dispensandi potestas auferitur, itaque à solo Principe illa peti debet, aut ipso absente ab ejus locum tenente. §. 7. art. 4.

IV. Ratio ferculorum hunc in modum in bapti-
smali conuiuiio definitur. Primo. Qui primario aut
mediocri loco sunt, mittere puerpurâ primo die ba-
ptismatis poterunt jentaculum, hoc est, vini ampho-
ram, & duos albos, aut tantundem simulaginci pa-
nis, idque vbi in vsu sunt jentacula. Vbi mortis non
est ea sumere, duas amphoras vini, & duos albos mit-
tere licet, non tamen id licet opificibus, & mercena-
rijs; multa decem libra denariorum transgressori ir-
rogatur. artic. 3. §. 7.

Refectio
post bap-
tisma. V. Si quispiam post Baptismum obstetricem, aut alias quæ puerperio interfuerunt, inuitare voluerit, nihil illis nisi iusculum cum carne, assaturâ, caseo ap-
ponet, non liba, aliaue. Multa 6. libra denario-
rum. Nec mulieres supra duos batzios in refectio-
nem impendent.

Fercula
nuptiarum. VI. Nuptiarum fercula ista sunt; Ciues, & opi-
fices, quatuor tantum fercula proponent. Primo.
Jusculum, cum carne lixa, vel gallinâ. 2. Olus cum
carne lixa, vel petasone, vel farciminibus, pro ratio-
ne temporis. 3. Pisces. 4. Assatura, cui addi pote-
runt, vel grundelli, vel cancri, vel coagulum, vnum
ex his, non plura; Medij status hominibus altera
assatura permittitur, vt Academicis, diuitibus, mer-
catotibus. At Consiliarijs & aulici iudicij Asses-
oribus, bina alia fercula, multa 10. libra denariorum.

Quod si magnæ dignitatis quispiam adsit in solâ il-
lius mensa iusculum honoris ergo apponi potest.
Ita tamen vt picta eduliorum simulachra penitus
tollantur. artic. 4. §. 19.

VII. Baptismo finito nullum virorum conuiuium
est. artic. 3. §. 10.

VIII. Tempus quoque definitum est, in pagis
furgendum circa horam secundam à mensâ, in vrbibus
horâ quartâ, aut quintâ. non quod vrbicis plus
indulgeatur, sed quod tardius confidere soleant.
Omnes verò honeste, & compositè redire domum
jubentur.

IX. Altera die iterum, sed vndecimâ horâ con-
ueniri poterit, sed in pagis hora quarta pomeridia-
na, vt tamen omnia hora octaua finiantur. Inte-
rim nec pueri, nec alij non inuitati de familia addu-
cantur, nec quicquam foras mittatur.

X. Munerum hæc ratio est. Ciues & opifices
patrinis non nisi medium Philippicum; Academicis,
& ditiores integrum, vel florenum aureum, Con-
siliarij aulici ducatum donare poterunt, alia munu-
scula penitus omitantur, sub pœnâ decem librarum
denariorum. Si quis auratos, argenteosque scyphos
dederit, quadringentis libris denariorum multabi-
tur.

Obstetrici honorarij loco duos albos, & ædituo
tantundem offerent. Diuites 4½ donare poterunt.

XI. Donaria seu strenæ inter patrinis, octauam
floreni partem non excedent, liba, cætera dulcitaria
omnino tolluntur; pœna 5. libr. denar.

XII. In confirmatione quoque munus non ex-
cedet tres Batzios, si libellum precum donare malue-
rint, is precium quinque, aut sex batziorum non ex-
cedet, idque tantummodo primarijs concedetur.

XIII. In nuptijs nec indulgia nisi parentibus, nec
sudaria nisi paranympo, proximisque agnatis do-
nenrur. pœna 5. libr.

XIV. Conuiue precium statutum non excedent,
nec Adolescentes, & Virgines medium philippi-
cum.

Par Coniugum mediocrium dalerum imperia-
lem.

Digniores florenum aureum.

Praelati è secundario clero, & sæculares in hono-
ratiss officijs ducatum. Qui plus dederit, 10. libris
denariorum multabitur.

XV. Valde opulentis permittitur, vt pro memo-
ria scyphum argenteum donent, verum id solis pa-
rentibus, fratribus, & sororibus, nulli alteri, sub pœ-
na 50. librarum denariorum.

XVI. Liberæ nuptiæ, quibus nihil soluitur, pe-
nitus abrogantur; si tamen ex primarijs Consilia-
rijs quispiam eas velit vsurpare, quinquaginta aut
sexaginta conuiuas tantum adhibebit, nec in publi-
câ domo, sed priuatâ prandium instruet, nec mune-
ra, nisi à parentibus, fratribus, & proximis agnatis
accipiet, qui secus fecerit, centum libris multa-
bitur.

XVII. Inuitatori vbi sex mensæ sunt, floreni duo,
vbi plures mensæ, floreni tres, nulla alia munuscula
dabuntur.

Musici duo floreni, qui si plus possant, decem
florenis multa dicitur. Adolescentibus insignia ne-
dentur, sub pœna octo florenorum. Coco vbi sex
mensæ, quinque floreni, vbi decem, septem floreni,
lotricibus 3. alb. Versanti veru 2. alb. amplius pe-
tenti multa 4. librarum denariorum constituta est.
Si orator, musicus, cocus eo precio seruire nolit, to-
to anno ad nuptias non adhibebitur, si in illis contu-
macia appareat, etiam jure ciuium priuari poterunt,
& vrbe proscribi. Aedituo iusculum cum particu-
la carnis, & duabus vini amphoris donabitur. Ea-
dem

Ebrietas vi-
tanda.

Munera
patrinorū.

Munera
obstetricis
& æditui.
Donaria
patrinorū.

Munera
nuptialia.

Nuptia li-
beræ.

Officialiū
merces.

dem cibaria cum vna vini amphora tubicini, qui in turri ex cubat, dabuntur. Qui nuptiale vinum cellae inferunt praeferunt ordinariam mercedem nihil accipient, vnam tantum amphoram donari illis licet; Vigilibus quoque non nisi duae vini amphorae, & duo panes dabuntur.

Sponsorum
munera.

Denique inter sponsum & sponsam donaria, sudaria, aliaque prohibentur preciosa. Cuius itaque & opifices, quinque: mediocres, octo: maioris dignitatis homines, decem florenos non excedent. Desinquentibus multa quadraginta librae denar. dicta est.

§. 4. Atque illae leges sunt nuptiarum, quas ad alia conuiuia quoque extendi opera precium fuerit. Atque ita maiores fecere.

Nam primo parsimoniam ciborum communium praescripserunt, preciosos & exóticos damnauerunt. Extant censoriae leges, inquit Plinius libro trigesimo sexto capite primo, glandia in cenis, glivresque, & alia dicta minora apponi vetantes. Et libro octauo capite quinquagesimo septimo, Mures cenis ademptos, ait; quos censoriae leges, (Princeps M. Scaurus in consulatu) non alio modo cenis ademerit, quam conchyliis, & ex alio orbe aduictis aues. Quid autem? Vetere tanquam delicias, quae nunc velut rustici cibi fastidio sunt. Plinius libro octauo capite quinquagesimo primo de suis agens. Neque ex alio animali numerosior materia ganea: quinquaginta prope sapores, cum ceteris singuli. Hinc Censoriarum legum pagina, interdicit aue cenis abdomina, glandia, testiculi, vulua, sinapita, verrina, ut tamen Publii Minorum Poeta cena postquam seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito. Placere autem & feri sues. Iam Cato Censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiso, media ponebatur lumbis aprugnis appellata. Solidum aprum Romanorum primum in epulis appositum. P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Consulatus legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nunc quotidiana res est. Et hoc Annales notant, horum scilicet ad emendationem morum: quibus notata quidem cena, sed in principio, vini ternique pariter mandantur aprum.

Apri inter-
grum.

Gallina al-
tilis retita.

De Gallinis idem narrat libro decimo cap. quinquagesimo. Gallinas saginare Deliaci copere: unde petis exorta; optimas aues & suapte corpore vinctas deuorandi. Hoc primum antiquis cenarum interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fannii Cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucrum poneretur, praeferunt vnam gallinam, quae non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. inuentumque diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis multo ita gratiores approbantur.

Ea parsimo-
nia Roma-
ni regnan-
tibus indi-
cta est.

An hoc persuadebis nostro saeculo post bellum punicum, cum Italia, Sicilia, Hispania, Graecia, magna pars Asiae seruiret Romanis, tantam fuisse parsimoniam, ut sancirent lege, ne quid volucrum praeferunt vnam gallinam poneretur, quae non esset altilis? O dignos rerum dominos, qui latissime imperantes ne rusticorum quidem nostrorum delicias gustauerunt. Legem fuisse obseruatam idem ostendit, quia hoc caput per omnes leges ambulauit, quia gallinacei in locum matrum substituti sunt.

Quantum in
die infumi
liceret.

Quod Fanniae legis mentionem facit Plinius, addita est illa legi Orchiae, quae numerum conuiuiarum praescripsit; Fannia enim sumptus moderatur. Nam ludis Romanis, plebeis, & Saturnalibus, & quibusdam alijs diebus in singulos dies centenos aris infumi concessit, decemque alijs in singulis mensibus tricenos; ceteris autem omnibus diebus denos. Lex illa ingenti fauore omnium ordinum excepta est: quia igitur asses centum permittit, centusis vocata est a Lucilio.

Quantum vero lex permittit cum decem, aut centum asses permittit? Minima res as est, non assis te facio, est in Proverbio contemnendum. Minimus itaque nummus as est cum de pecuniaria re agitur numerata; Epicurus gloriabatur se asse non toto pasci. Metrodorum, qui nondum tantum profecerat, toto. Seneca Epistola decima octaua. Comedit autem, ut ipse gloriatur, panem duntaxat, vnde non agitur, & aqua & pane viens, Seneca indicat panem hordeaceum fuisse. Non enim incunda res est aqua, & polenta, aut frustum hordeacei panis. Epicurus polentam vocat, quam Plinius polentam. Fuisse hanc magnam parsimoniam ostendit idem Seneca. Liberaliora sunt alimenta carceris, sepositos ad capitale supplicium, non tam anguste pascit, qui occisurus est. Alimenta carceris erat libra faris in singulos dies.

Epicuri
parsimonia

Exiguum autem erat, ut est apud Salustium, mortem prohibebat, sed vires tamen eo senescebant. Seneca: exultabis dupundio satur. Duos igitur asses ad satiandum pane ventrem impendebant. Hinc appareret severitas legis Fanniae, quae die festo non nisi centum asses permittit conuiuijs apponi, quae summa incredibilis videtur, nam centum asses dalerum imperialem minus quinta eius parte efficiunt; faciunt enim nouendecim circiter batzios.

Conuiuia
Romana.

Hoc precio die toto, duobus in cibum & potum, tribus in condituram, non modo ciues, sed Principes Senatus in summis Festis contenti esse iubebantur. Eo modo conuiuia restringere non possumus, sed tamen quid factum sit, nosse expedit. Non ignoreo eo tempore magnam fuisse rerum vilitatem, sed tamen quacunque aestimatione magna est parsimonia, & severa lex. Quinque enim conuiuias patrifamilias demus, vtrius sextus sit, vxor septima, in panem quatuordecim asses computo, ut quisque dupundio satur sit, in vinum, quod illo tempore rarum erat, pulsus per bella vinitoribus, viginti octo asses, iam asses quadraginta duos habes. Nec minus tamen potest; Nam qui parcissime hordeaceo pane saturabantur, asses in sumebant, & Seneca dupundium, hoc est, duos asses requirit in conuiuium, ubi panis festo concolor, & polline nitidus requirebatur, minus consumi non potuit; Vinum etiam facile in duplum panis precium superabat, nec ignorabant Romulidae ebrietatem, ad Comitium enim ebrij veniebant Quirites, & suffragia dabant, quae ex re etiam concludo ebrietatem eo tempore admodum probrosam non fuisse, cum publica esset, & comitio se ingereret. Pro reliquo apparatu sunt quinquaginta octo asses, quorum viginti nouem in prandii reliquum apparatus, totidem in cenam impendendi.

Vitia cum
inualuerit
probrosam
sunt.

Quid vero decem asses vno die? Non sunt duo batziji nostrates. Quod si nunc similis aliqua lex in usu esset, quot millium census annuos adferret? Neque tamen adeo seueram, & astrictam probo, quia non facile obseruatur.

Didius legem Fanniam ampliauit, ut ea Italici omnes tenerentur, deinde sanxit, ut non modo qui prandia cenarum maiore sumptu fecissent, sed etiam illi, qui ad eas vocati essent, poenis legis tenerentur.

Licinius Crassus, qui dictus est diues, sumptuariam & ipse legem tulit, non admodum diuersam a Fannia. Hoc ab ea differt, quod Kalendis, Nonis, Nundinis Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses, edundi causa consumere liceret: ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quam carnis aridae pondus tria, & salamentorum pondus. Ea vero quae ex terra,

Hinc appa-
ret prisca
temperan-
tia.

terra, vite, arboreue nata essent promiscue largita est. Hæc summo studio, consensuque recepta est, sed mox à Sulla dictatore laxata, qui Calendis, Idibus, nonis, ludis, & festis sequestros tricenos in cœnam, cæteris diebus non amplius ternos. Secutus est Antius, sed legi ejus obstinatio luxuriæ restitit.

Augustus corruptis moribus vtcunque luxuriam compescere aggressus est. Nam profectis diebus ducenti, Festis, & Calendis, Nonis, Idibus, trecenti, nuptijs & repotijs sequestrij mille permittuntur. Vide de hisce Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 17. Agell. libr. 2. cap. 24.

Post ista luxuria inualuit, paupertas, & interitus omnium secutus ast, donec ablatum est sceptrum, & sobrietatem docuit necessitas. Id quod nobis quoque continget, nisi legibus, perdendi licentia comprimatur. Nam si ea, quæ priuatorum mensis apponuntur spectemus, Metelli Pontificis cœnam facile æquabunt, de quâ vt sumptuosa Macrobi. libr. 3. Saturn. cap. 13.

§. 5. Altera pars legum sumptuariarum est, vt vestium luxur tollatur, qui nunc tantus est, vt discrimen ordinum omnium tollat, omnia misceat. Ne verò paruum insaniam putemus, aut paruum Reipublicæ detrimentum, vidi mercede laborantes, & opifices toto anno sedulos, genium suum defraudantes, vt nobiliter vestiri possent. Jam pagus majore sumptu vestitur, quam olim magna ciuitas. Dixi hæc de re libro sexto nonnihil, verum nunc Principem fortem requiro, qui paterne subditis provideat, ne sumptu excedant. Nam in parerga & vestium ornatum multi miliones impenduntur, qui in res utiles conferri possunt.

Duobus modis hoc consequi Princeps poterit; Primo, si ipse modeste vestiatur, & precia, varietatemque colorum, aliarumque rerum displicere demonstrat; cum enim aulici omnes placere Principi velint, multi etiam adulenter, absque ullo præcepto aulam compositam, grauem, sine vestium insolentia videbit, hac composita, si Nobiles alijque negotiorum causâ eo veniant, primò verebuntur, cum animaduertent, se omnibus cultiores, deinde in faceris, & irrisus aulicorum incurrunt. Est enim vilissima vestium superbia; quia muliebris, & in paruis rebus occupatam mentem offendit.

Hinc adolescentem, aut virum curiose, & studiose componentem inopinus deprehendas, erubescunt; quasi aliquid turpe commiserint, & indecore virilem animum abjecerint, non minus, quam si iuicibus ludere, aut equitare in arundine longâ inueniantur. Principem Satrapæ, & Prætores imitabuntur, & quos excedere ex subditis animaduertent contemptu vindicabunt. Quis verò non erubescet cultior esse domino suo? Quis preciosis gemmis & annulis digitos grauatus in conuiuio splendere audebit, cum præsidis puras manus intelligit? Quanti verò hoc sit, nemo ignorare potest, nunc enim opificum, mercenariorum, rusticorum digitis tantum auri teritur, quantum ad magnos exercitus alendos satis est. Et hac in re æmulatio est perniciosissima, celerimeque malum in omnes transfuscat.

Altera ratio est facilis, & lucrosa; vt Princeps cuilibet ordini vestium materiam, modumque præscribat, legemque pœnâ graui fiant. Primo quidem, vt in legem committentes, pœnâ pecuniaria teneantur. Deinde, vt si cuius annuli, aut byssinæ vestis tribuatur, certâ pecuniæ summâ eam potestatem redimat.

Vtrumque æquum est; nemo enim in legem committere, nisi diuitiarum suarum jactator, quo ipso contemnetur ornatus, & fugietur à prudentibus. Duorum hinc commodorum alterum habebit. Vel vt superbia iuuat ærarium, vel obedientia opulenter ciuitatem. Sit sanè ciuitas, quæ centum animarum millia contineat, omnes preciosius, quàm pro statu amicitur, & quidem in cunis, & inter vagitus fastus exultat. In singulas personas decem florenos, quos præter honestatem impendunt, computo; nec minoris luxus ille constat, quamquam enim aliqui non delinquant, plerique tamen majores summas perdunt, & centenos millenosque nonnulli dilapidant; Ecce, si legibus ciuitas illa regeretur, jam millione integro dior esset. Legibus igitur sumptuarijs disciplinam Princeps sanciat.

§. 6. Imperatorum Romanorum magna fuit in vetandis preciosis vestibus seueritas. Nam primo Valens, & Gratianus contextere eas priuatis vrbibus noluerunt, cap. 11. tit. 8. Auratas ac sericas paragaudas auro intextas viriles priuatis vrbibus contextere conficereque prohibemus, & in gynaciaris tantum nostris scripiamus.

Hic tantum viriles ponit, nam Codex Theodosianus etiam muliebres vetuit, quas Justinianus indulgit. Sed deinde mitigarunt eandem legem, seu potius asperarunt, Gratianus, Valentin. Theodosius cum Principis ministris eas vestes concesserunt; nam concessio alios inuitauit, ita lex habet. Nemo auratas habeat, aut in tunicis, aut in lineis paragaudas, nisi hi tantummodo, quibus hoc propter imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plebetur, quisquis verito se, & indebito non abdicauerit indumento.

Theodosius vetuit purpuram, vt soli Principi debitam, & serica omnia. Temperent vniuersi cuiusque sint sexus, dignitatis, artis, professionis, & generis, ab huiusmodi specie possessione, quæ soli Principi eiusque domui dedicatur: nec pallia tunicasque domi quis sericas contextat aut faciat. Quæ tincta conchylio, quæ nullius alterius permixtione contexta sunt, proferantur ex adibus: tradanturque tunica aut pallia ex omni parte textura cruore infecta conchyliis. Nulla stamina subtexitur tincta conchylio, nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda, fila decurrant: reddenda ex ario holobera vestimenta virilia protinus offerantur. Nec est, vt quisquam de abiurato precio conquatur: quia sufficit calcata legis impunitas. Ne quis verò nunc huiusmodi suppressione in laqueos nouæ constitutionis incurrat, alioqui ad similitudinem læsæ maiestatis periculum sustinebit.

Hic purpuræ priuatis interdicitur, & pœna grauis, nempe periculum ad similitudinem maiestatis. Deinde reddenda est sacris thesauris precio non recepto. Eodem titulo & nundinæ purpuræ prohibentur, & Tyriorum seu Phœnicum officinas explorare iubet Theodosius & Valens.

Quod verò fucare purpuram vetat, id æquum est; nam magnis precijs fraudantur emptores. Vtueretur Theodosius, Arc. Honorius, Vellera ad ultimum colore fucata, in speciem sacri muricis intingere. Si igitur similem Principi vestem gerere crimen Maiestatis erat, legibus & morte vindicatum, cur non suis modestiam Princeps præscribat, vt æris alieni, paupertatis, turbarum, æmulationum causam abscindat?

§. 7. Neque nouis opus est legibus, jam ante decreta sunt, quæ seruari oportuit, modo anima, & vigor à Magistratu legibus contra vitia indatur.

Multis in Comitibus Imperatorum & Principum Leges præstitum est de re vestiana, jam ante annos centum clare de vestitu.

Ccc 3 & quin-

Ingenere
ditus est
parsonia

Aurata, &
serica vestes
vetite.

Ex aula ad
alios mana
uit luxus.

Purpura a-
rario red-
denda.

Purpura
sub pœnâ
capitis ve-
tita.

Superbia in
vestitu om-
nes pudet.

Vestium
omnis
emulatio-
ne.

Vestium ex-
cessus priu-
atur multa.

& quinquaginta, sed contra edicta omnia semper luxur in creuit. Testis ipse Principum Senatus. Anno millesimo quingentesimo Maximiliano Augusto ita decretum est. Cum Comitibus prateritis de vestium superuacuo luxu, precisque multisariam tractatum sit, praefertim in conuentu Eriburgensi, legesque & constitutiones factae, necdum tamen publicatae fuerint, has nunc per nos, & ordines imperij nostri iterum renouauimus, & acceptauimus, quasdam earum etiam vberius declarauimus, auximus, emendauimus ut sequentia indicant.

Ordinamus, iubemus, statuimus, volumus, omnibus & singulis Principibus, Electoribus, Ducibus, aliisque Magistratibus, cuiuscunque dignitatis, generis, statusque sint sub poena nostra indignationis, & poena serio mandantes, ut ipsi & eorum quilibet, subditis, & ad se pertinentibus, hanc Imperij nostri constitutionem, & infra scriptam legem de vestium superuacuo precis post mediam quadragessimam, Dominicae Laetare, proxima, imperent obseruare, atque in usum constantem deducere. Quod si Electorum, Principum, aut Magistratuum quispiam, in negotio poenae huius causae lentus, & indiligens fuerit; tum regius Fiscalis postquam Electores, Principes, Magistratus ea super causa monuerit, potestatem habebit violatores citandi, puniendique, nec interloquendi, aut impediendi ius erit Magistratibus, quibus legis transgressores subiecti sunt. Nos quoque tanquam auctores legis, hanc constitutionem in aula nostra, & prouincis hereditariis inchoabimus primi, firmiterque seruari curabimus.

Leges vero istae sunt.

Principio itaque indicamus, ordinamus, instituimus, volumus id quod & in Comitibus Eriburgensibus decretum ac sanctum est. ut vulgus rusticorum, & operarii tam in oppidis, quam alibi in pagis pannum ne induant, cuius vlna dimidium excedat florenum: Praeterea quoduis genus auri, argenti, Egregiae leges, sed nunc gemmarum, holoserici, serici, vestis acupictae omnibus, seu plus sartori eorum vxoribus, seu liberis interdicimus. Hoc tamen decreto datur, quia Principes, Prelatos, Comites, Dominos, Nobiles, vna cum Sarrapis aut Officialibus suis exemptos volumus: quin eos annuo pro consuetudine, vti & alios suos famulos vestire ius fasque esto.

Item opifices cum famulis & aliis quibuscunque mercenariis vtantur pro caligis aut vittis panno, cuius vlna quadrantes floreni tres non exsuperet. Pro togis & palliis, panno paruo, cuius vlna dimidium florenum non excedat, contenti erunt. Neque aurum, argentum, vniones, sericum, holosericum, vestem vndulatam aut acupictam gestabunt. De opificibus, feminis, liberis eorum, quod attinet ad vestitum, idem esto iudicium.

Item Equites, aurum, argentum, sericum, immo nec pectorale, nec vllum auro, argentoque intertextum habeant, nec vestes suas serico discriminent.

Sericum.

Item omnibus & singulis industria plicata, pectoralia auro & argento distincta, argenteas & aureas quoque vittas prohibemus. exceptis Principibus, Magnatibus, Comitibus, Dominis & Nobilibus, quos hoc decreto solutos volumus. verum vnusquisque pro statu suo mediocritatem siue modestiam diligit, luxuriamque superfluum deuitabit. Et imprimis Nobiles, qui nomen Equitis aurati Doctorisve non sunt sortiti, vniones, vel aurum suis indutis pectoralibus, ne obtexant. Nobilibus tamen Equitis aurati, aut Doctoris titulo insignitis, binas argenti vncias, nec vltra mitris praeferre concedimus.

Item ciuibus in oppidis, qui Nobiles, Equites, aut Doctores non sunt, vsum auri, vnionum, holoserici, purpurae, pretiosarumque pellium suffulturas prohibemus, thoraces tamen sericos holosericosque vel pannum Damascenum in vestem indulgemus. Similiter vxorum filiorumque vestes holoserico sericoque, non tamen aureis & argenteis segmentis insignire liceat. Porro filiabus eorum virginibus, spiris, gemmis, & vnionibus variis, ne sit interdictum, hac tamen lege, ut modestie mediocritatisque leges non transgrediantur.

Item Nobiles non dum Equites aurati aut Doctoris titulo

inaugurati, nec aurum, nec vniones palam gerant, nec diuersicolorem vestitum, nec nimio opere acupictum, hunc tamen si curare est animus, ne quid nimis.

Item Nobiles, Equites aurati, Doctores veste Attolica abstineant, huiusmodi tamen thoracibus iis etiam vtendi copiam facimus.

Anno 1530. regante CAROLO V. sic statutum

DE IMMODICO VESTIVM splendore.

Cum honestum, decens, & aequum sit, quemlibet, cuiuscunque ordinis ac generis sit, pro statu, dignitate, fortuna & opibus suis conueniente vestitu ac habitu vti, ad cuiusque statum facilius ac certius internotandum placuit cum Electoribus, Principibus, Statibus de sequente vestium Ordinatione conferre, conuenire, concludere, id quod sub animaduersione poenae adiuncta omnimodis obseruatum volumus.

DE RVSTICANIS RVRI VEL IN PAGIS degentibus.

Et primo quidem sancimus, ordinamus, decernimus, ne vulgus rusticorum, operariorum mercenariorum, in pagis aut rure degentium, non exterum, sed patrium intra Germaniam textum & huiusmodi vsitatum (excipe Londinensem, Mechliniensem, Lyrensem) pannum in vestem adhibeant. Tunica non talares, non rugosa sint, sed surarum tenus porrigantur, nec nisi sexplicas habeant. Femoralia tamen à Londinensi, Mechliniensi, Lyrensi panno commoda fuerint, quin gossypinum thoracem absque laxioribus manicis curare licebit, ita ut semper fenestratum, confectumque vestibus abstineatur.

Praeterea decernimus, ne aurum, argentum, gemmas, sericum, acupicta collaria interulus assuta gestent, seu auro seu serico filo elaborata, nec pectoralia, cristas, fascias sericas, calceos fenestratos, pileos Doctores, sed galeros ac vittas.

Similiter vxoribus ac liberis nihil amplius vltiusue indultum, quibus & omnia collaria, mamillaria, calantica, aureis fimbriis prae-textas, aurea, argentea, byssina cingula, coralla, omne aurum, argentum, gemmas, byssum interdicimus, si libus solummodo ac virginibus crinale sericum concessum esto.

Similiter vxores summum à Londinensi tela amiculum non alia, & herones vero ex agnibus, caprinis, & id genus vilioris nota ac pretii pellibus subdititiis, sine tegmentis & fimbriis conficere & gestare possint.

DE CIVIBVS ET INCOLIS Ciuitatum.

Item cum in ciuitatibus & oppidis triplex potissimum ciuium sit & incolarum genus, videlicet vulgares ciues & opifices, mercatores & negotiatores, & alii Senatorii, ac Patrii ordinis aut honestioris familiae ac prosapia, suo censu redditibus & succo viuentes. Statuimus, ordinamus, decernimus, ne plebs opifices, mercatores, auro, argento, gemmis, holoserico, bombycinis, oculatis, fenestratum, dissectum, aut segmentatis vestibus vtantur, nec pileo Doctorali, nec Martium, aut id genus preciosis animalium pellibus habitum suffulciant, mediocri, decentique cultu, viuerent vulpium, agnorum, & id genus parabilioribus contenti.

Eadem vxorum ac liberorum ratio. Illis tamen annulus aureus sex duntaxat florenorum sine gemma, collare bysso praetextum, calantica, aureola fimbria paruula, digitos lata duos, damascenum, aut sericum amiculum, cingulum non vltra decem florenos tantummodo argenteis non deauratis bullis distinctum permittitur. Virgines crinale holosericum argento non auro illisum praeferrant, licet.

Item opificum tyronibus ac famulis iam rude donatis vsum auri, argenti, byssi, cristae aut pluma vestimenti fenestrati vsum interdicimus, nec alio se habitu ferant, quia proxime de opificibus & mechanicis, in vrbis est commemoratum.

Quod si vero quis ex opificum tribu & numero in Senatum adlegeretur, non alio, quam deinceps diceretur, Mercatorum cultu vti licebit.

D 2

DE MERCATORIBVS, ET NEGOTIATORIBVS.

Mercatores, Negotiatores urbici, holoserici, damascenas, sericas, byssinasve togas ne induuntur. Aurum, argentum, gemmas, aurea, argentea capillaria vitantur, toga undulata, Bombycini thoraces, (non holoserici, non murice tincti) non segmentati, annuli item aurei permittuntur.

Tela 2. flor. pretio superante ne vitantur. Martium, muris aranei, aut id genus nobilioribus ac rarioribus pellibus vna cum vxoribus abstinento.

Vxoribus item, par in veste cultus, nec supra duas holoserici byssi, serici, damasceni vlnas in quoduis vestimentum impendant, simbras superne attexere non vetitur.

Item vetitum illis cingulum 20. florenorum precium excedens.

Item simbria aut sinus, in peplo aut calanica 5. digitos lata.

Item holosericum byssinumq, amiculum, cum spintere seu fibula aurea, 20. flor. excedens.

CIVES VRBANI, QVI SENATORII, PATRICII ordinis, aut precipue familiae, redditibus suis ac censibus viuunt.

Omnes hi eo prorsus vestitu, ac cultu sint, quo supra est de mercatoribus & negotiatoribus indicatum, praeterquam quod togas undulatas tribus vlnis serici praetextas, similiter pelles martium (non tamen selectiores) vti & holosericos & byssinos thoraces, (non murice tinctos) byssina criminalia gestare possint.

Aureos itidem annulos non tamen 30. 40. florenorum precium superantes, iis permittimus.

Vxores eorum non dissimili mercatorum mulieribus sint habitus, praeterquam quod 4. vlnas holoserici, aut byssi, non ostro tinctae distinguendis ac variandis vestibus liceat impendere. Torquem item aureum 30. 40. 50. flor. cingulumque 30. flor. concedimus.

NOBILES.

Nobilibus porro holosericum, aut sericum conchyliatum interdiciamus, summum Damascena tela, aut huiusmodi byssum conceditur, quas sex non amplius vlnis vermiculare possint. Similiter annulos aureos, discriminatim, torquem non maiora, quam 200. flor. pretio, quem tamen tanta obuoluant aut distinguant, pro vetere more ac consuetudine iis praeferre liceat.

Qui Principis alicuius Aula Praefectus, Cancellarius, Marchallus, Consiliarius, Ignobilis tamen fuerit, non dispari ab Nobilibus cultu vti poterit.

Equires tamen aurati eximuntur, quibus torques publicitus absq, tanta gerendi ius fasq, esto, ac ne torques 400. florenorum precium excedat.

Pelles muris aranei, & id generis non prohibemus.

Nobilium coniuges 4. tunicas byssinas sibi curare possint, iisq, palam vti, vnam nempe holosericam, tres reliquas e panno damasceno, aut id genus bysso, nec plures quaternis. Attamen absq, gemmis, argento, auro. Quod si eas segmentis ac simbris insignire placuerit, licebit id quidem gemmis, aut argento superne, nec supra latitudinem quadrantis vlnae.

Equitis aurati coniux hanc simbriam, auro, superne tamen, & eadem latitudine attexere poterit. Et vero si quibus numerus maior vestium, quam modo commemorauimus fuerit, cumq, filiabus ac liberis seruent, non erit vetitum.

Vittas aureas aut pileos, quorum spira & ornamenta 40. florenos ne superent, vsurpent, licebit.

Nobilis item semina, torques, fibulas, spintheres, monilia & id genus ornamenta muliebria, quae omnia (exceptis annulis) 200. flor. ne excedant, gestare poterit.

Item segmenta & cingula aurea 40. florenis, ne sint maiora.

DE DOCTORIBVS.

Doctores eorumq, vxores poterunt ornatam vestem, annulos aureos, & alia pro statu suo insignia praeferre.

DE COMITIBVS ET BARONIBVS.

Comites ac Barones veste Attalica ne vtantur, sed solum holoserico, ostro, aliq, bysso, & serico, nec auro illis, nisi sine Equites aurati.

Torques 500. flor. gerere liceat.

§. 8. Vltima sumptuariae legis materia est in aedificati-
um exstrukione & familia, aedificare enim domos & multa corpora alere eis *est vltima ratio & est vltima*. Recta est ad paupertatem via. Valde prouidendum Principi, ne domorum splendore ac magnificentia ita certent ciues, vt ad egestatem redigantur. Cum enim incerti sumptus aedificationis sint, nunquam tam exacte rationes ducuntur, vt non destinatis maiores impensa sint faciendae. Estque hoc superbe aedificantium solenne erratum, vt aedes relinquere, & migrare cogantur. Expedit itaque vt ratio constet publicis aedibus, ne dum ample, & magnifice habitant, patrimonium, & comitatum sibi coarctent.

§. 9. Huic quoque errori, vel morbo, si sanitatis *Aedificati-
ones.* leges praescribi possunt, illae seruandae sunt. 1. Vt *omnia infra
Principes & Respublica sibi temperet. Curiam, au-
molestiae.* lam, omniaque habeat infra maiestatem, ne ciuium emulationem accendant.

1. Opera noxia, temporaria, inutilia omittant. Talia sunt, Theatra, Circi, Pyramides, Colossi, hortu penfiles, arcus triumphales, & quicquid talium barbarus fastus adinuenit. Hac sane in re Romani deliquerunt, Theatrum Scauri, quid iuuat, de quo Plinius lib. 36. cap. 15. Non patiemur duos Caios, vel duos Neronas, ne hac quidem gloria fama frui: docebimusque etiam insaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio, an Aedilitas maxime prostrauerit mores ciuiles, maiusque sit Sylle malum, tanta priuigni potentia, quam proscriptio tot millium. Hic fecit in Aedilitate sua opus maximum omnium, quae vnquam fuere humana manu facta, Scauri. non temporaria mora, verum etiam aeternitatis destinatione Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum, in ea ciuitate, quae sex Hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scena e marmore fuit, media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuria. Summae tabulis inauratis columna, vt diximus: ima duodequadragentum pedum. Signa aerea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum LXXX. millia, cum Pompeii amphitheatri cotes multiplicata vrbe, tantoque maiore populo, sufficeret large XL. millia. Sed & reliquus apparatus tantus Attalicae veste, tabulis pictis, ceteroque choragio fuit, vt in Tusculanum villam repositis, quae supersuerant quotidiani vsus delictis, incensa villa ab iratis seruis concremaretur ad H-S milles.

Quid Curionis? nili vt ciues faceret penfiles? Quid pons Heliogabali? omnia illa perdendis opibus fuerunt. Nonne si ea pecunia in munitionem impensa fuisset, fieri inuisa Roma poterat?

3. Vtilia opera, vt munitiones, molendina, aqueductus, portus, navigabiles fluuiorum alueos, iudicio, & pro sumptu faciet. Talia sunt, quae Q. Marcius Rex fecit, quae eodem loco Plinius recenset. Insussus a Senatu aquarum, Appia, Anienis, Tepula, ductus rescire, nouam a nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Praeturae sua tempus adduxit. Agrippa vero *Opera im-
in Aedilitate sua, adiecta virgine aqua, ceteris corriuatis atq, mensi sum-
emendatis, lacus septingentos fecit: praeterea salientes 105. ptus, sed v-
castella centum triginta complura etiam cultu magnifica: o-
tilia.* peribus iis signa trecenta aerea, aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spacio.

cio. Adicit ipse in Aedilitatis sua commemoratione, & ludos vnde sexaginta diebus factos, & gratuita prebita balnea centum septuaginta, quae nunc Roma ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à Caio Cesare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsum, ut in omnes vrbs montes leuantur, influxere Curtius atque Caruleus fontes. Erogatum in id opus festerium ter milles. Quod si quis diligentius aestimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, curiis, hortis, suburbanis, villis, spacioque aduentis, extructos arcus, montes perfoscos, conualles aquas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corruatio aquarum, quae terrenus mons, egeretur in vertice machinis, aut flexu caderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quae neque concipi animo nisi ab iis, qui videre, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus praeterea: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum tot pontes tantis impendis factos. Et inter plurima alia Italiae miracula, ipsa marmora in lapidinis crescere auctor est Papyrius Fabianus, natura rerum peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium vulcera. Quae si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

Celsitudo adificiorum. 4. Aedium priuatarum certus sit modus. Augustus aedificandi ambitionem coërcuit; cum enim nimium attollerent, ut periculum ruinae struerent, aërem interciperent, lucem excluderent, septuaginta pedes definiunt, teste Strabone; Nemo etiam idem fecit; Trajanus sexaginta permittit.

Aedificandi insania cito crescit. 5. Sumptum aedificiorum in rebus inutilibus, quae nec ad firmitatem, nec commoditatem facit omnino prohibeat. Nam finem insania aedificandi nullum habet; Marci Lepidi domus pulcherrima fuit, at intra annos triginta quinque centesima non fuit. Ita Plinius libro trigesimo sexto capite decimo quinto. Computet in hac estimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimaque certantes centum domos, posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nectamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duae domus vicerunt.

Sumptuosae sunt marmora, sculpturae, picturae. Haec lege tria praecipue inhihentur, marmora peregrina, sculpturae, picturae.

De marmore haud vana est Plinij querela libro trigesimo sexto capite primo. Cadimus montes, trahimusque nulla alia, quam deliciarum, causa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento prope maiores habuerunt Alpes ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris: nunc ipse caduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Euehimus ea, quae separandis gentibus pro terminis constituta erant: nauesque marmorum causa fiunt, ac per fluctus seuissimam rerum naturae partem, huc illucque portantur iuga montium, maiore etiamnum vesania, quam cum ad frigidos potus vas petitur; in nubila, coeloque proxima rupes cauantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet, quae praetia horum audiat, quas vehi trahique moles videat.

Scaurus trecentas sexaginta columnas marmoreas ad theatrum mensuram contulit, sed ex rapina paterna prouinciarum, & tabulis Sullanis. Lucullus marmori dedit nomen ad memoriam vanitatis, & fuisse ex illis duodequadragenum pedum. Videmus celerem vitiorum triumphum. Lucius Crassus Orator primus peregrini

marmoris columnas habuit, sed Hymetticas, & fenestras tantum, nec longiores duodenum pedum, nec sine opprobrio, nam idcirco Brutus cum Venerem Palatinam appellabat.

Multo magis cauendum, ne materiam superet opus, sculpturae, picturae, incrustatura, inaurationes vetandae, quorsum enim tanti sumptus, & cura? cur luto auro politur? Aut quid Regijs palatijs amplius tribui potest, quam ut marmore, aere, ebore, electro, argento, auro adornentur? Merito tantum fastum priuatarum obnoxium faciet seruituti, ut legatos, aut peregrinos excipere cogatur, atque ut alibi de foco, & regulis, ita hic de auro tributum detur.

Familiae exercitus prisci habuerunt, multosque Familiae ad solitudinem redegerunt comitatus. Nunc quoque prouidendum, ne illi, quorum status mediocris est, familiam inutilem domi alant. C. Cæcilius, Claudius, Isidorus quatuor millia, centum & sedecim seruos habuit, sed plerisque viles, alij plures sine causa, Romae tanta erat ea in restudium, ut hac re priuati, & Respublica extrema passa sit. Seruile bellum ex gregibus mancipiorum, conflatum est; Roma in perpetuo periculo fuit.

Periculum Romae à seruis. In Senatu dicta est aliquando sententia, inquit Seneca libro 1. de clement. capite vigesimo tertio, ut seruos à liberis cultus distingueret, deinde apparuit, quantum periculum foret, si serui nostri numerare nos coepissent. Demetrius Pompejanus libertus, quem non puduit locupletiores esse Pompeio, magnam familiam habuit, Seneca libro de Tranquillitate animi capite nono. Numerus illi quotidie seruorum, velut Imperatori exercitus referebatur: cui iam dudum diuitiae esse debuerant, duo vicarii, & cella laxior.

Pompa senat. De pompa Demetrii narrat Plutarchus in Catone Vticensi. Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam in vitroque via margine, compositae stantes, viros, iuuenes, pueros, cum discrimine atatum in festo omnes habitu & veste: Magistratus praeterea Candidatos, Sacerdotes etiam ipsos, coronatos. Cato stomachari, & putare sui honoris causa factum, & succensere iis, quos praemiserat, tamquam indicassent. Itaque propior descendit vehiculo, & suos idem facere ac pedibus ire iussit: tantum saluandus & pompa illa deducendus. At ecce senex quidam, coronam & virgā insignis (designator uerbat) ne salute quidem dicta rogauit. Vbi Demetrium reliquissent? & quando venturus? Demetrius is erat Pompeii libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant coniectos. Itaque hic comites Catonis & indignari, & risu emori: Cato nihil aliud prolocutus, quam, O miseram ciuitatem! in eam ingredi.

Seruorum multitudo, clientium, ministrorum scopulus est nobilitatis, & Principum. Quamquam exterarum nationes fere gloriolae illius appetentiores, ut Turcae, quo enim quaeque gens magis barbara est, eo pluribus imperitare domi gaudet. Atque hac de legibus sumptuariis.

CAPVT XV.

Aliae honestae, & subditis viles rationes, quibus opes Reipublicae firmantur.

§. I. **O**PES Reipublicae necessarias docui, illae honestae vel cum ciuium incommodis, vel absque eorum detrimento, vel denique cum utilitate eorum congregantur; de postremo modo

ago, & rationes alias nonnullas, per singulas quidem non magnæ rei, sed plures simul validas, vberesque adferam.

Mancipio - vñ vñus ma- le desit mulieris En- raga locis.
§. 2. Ad opes congregandas plurimum conducit mancipiorum emptio, & legitimus, humanitateque temperatus vsus. Paulus hortatur seruos, vt obediant dominis suis, non ad oculum seruientes. Nec contra Christianam mansuetudinem est, seruorum opera vti; Abraham sanè mancipia plurima habuit, alij sancti, quorum seruis etiam vtilior fuit illa subiectio, quam periculosa libertas. Quin de seruitijs æquissimæ sunt leges Moysi Exod. 21. versicul. 2. & sequenti, & Leuit. 25. versiculo 6. & 42. & 44. Si enim iure occidi possunt, igitur, & seruitio mancipari.

Seruorum vñus luctus.

Deinde iura ciuilia, vsusque perpetuus Christianorum hoc contestatur, nec Paulus Onclum manu mitti iubet, sed Philemoni restituit. Seruitus enim aliud non est, quam in aliena esse potestate, cuius consilio & voluntate regatur, vt operas ei præstet, nec proprium quicquam possideat, nisi domino concedente. Seruitus esse autem debet ex iusta causa, æqua, clemens, secundum illud axioma:

Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

Multis vñ- lectis, seru- it.
Vtile verò hoc est in communi; nam cum multi sint natura, neglectu institutionis, efficacia seductionis improbi, atque in vitis contumaces, plane vile est illis seruitutem seruire, qui ferre non possunt libertatem; Quot myriades vagabundorum, & errorum Republicam grauant, & cum est occasio produnt, nonne præstabat moderatis dominis eos seruire? laboribus exerceri? peculium colligere, vindicta prætoris manu missionem expectare; si frugi non sunt, regantur *δυναστικῶν* imperio; si prudentes & moderati, qualis Abrahami seruis, libertatem adipiscantur; nam duram istam & crudam seruitutem veterum, quia ius vitæ & necis in miferos vsurpabant, qui ægros, aut senes domo eiciebant, ad bestias vendebant, jamdudum iura Christiana sustulerunt. Iusta igitur est, & legitima ratio, nec quemquam in Republica grauat, nisi eum, qui merito seruis est, imò hostibus quoque timorem incutit, dum metu seruitutis bella fugiunt.

Seruorum manus opera celeriter perficit.
Vtilitates porro quæ inde nascuntur plures sunt.
1. Opera magna publicæ & priuatim celerrimè fieri possunt, quid enim non faceret suis operis Clodius, aut quingentis fabris Crassus diues? Causa est, quia obnoxij sunt, vgeri, cogi, flagellari possunt, quæ tamen in re iustitiæ & clementiæ habenda est ratio. Nec alio modo vrbes olim, grandesque substructiones, nisi seruli manu factæ; ita filij Israël edificarunt Pharaoni Pithom, & Rhamesse, vrbes tabernaculorum. Qui liberi sunt pro arbitrio veniunt, abeunt, potant, negligunt.

2. Minore sumptu omnia conficiunt; opera conductæ preciosæ sunt, tardius opus aggrediuntur, lautius viuunt. Itaque dimidium pretij lucratur ille, qui seruis vtitur. Nullam illis mercedem pendit, & vilius quam liberos pascit.

Mancipio - rum vñus luctus.
3. In metallis, fossis, aquæ ductibus, muris fundandis, lignis cedendis, agris colendis, etiam priuati multa per seruos commode efficere possunt, expeditque Principem seruos publicos habere, aut diuites esse quosdam, qui priuatis operas seruorum elocent.

4. Emolumenta plurima inde consequi, docet nos Pharaon, qui post tot clades adhuc vtile præponens honesto. *Quare dimisit in Israel, vt non seruiret nobis? Tunc quanta fecerunt instant, vt Christiana mancipia abducant?*

Cur non illorum seruitio nos vicissim vtimur? De iustis, & mansuetis seruitijs semper loquor. Cur nobis id non liceat, aut commodè, cum Italos & Hispanos ex mancipijs diuitias congregare videamus?

5. Quam multi seruorum ingenijs sint, & ad magnas artes, ad regendam Rempublicam, in necessitate, ad militiam, præterita sæcula docuerunt. Manlius Antiochus, Taberius, Eros alijque docti fuere. Alij in omni artificiorum genere exercitati, quin etiam institui possunt, vt heris sint viles, & carius diuantur.

§. 3. Artium omnium mechanicarum, quæ necessariæ aut viles sunt, cultura. Quod Respublica efficiat, si honoratos fecerit artifices, si priuilegia conferat; idque imitatione veterum legum.

Ita enim Constantinus ad Maximum cod. 10. titul. 64. *Artifices artium breui subdito comprehensarum, per singulas ciuitates morantes ab vniuersis muneribus vacare precipimus: siquidem in discendis artibus otium sit accommodandum: quo magis cupiant, & ipsi peritiores fieri, & suos filios erudire.*

Ex notitiâ autem sic eos recenset. *Architecti, medici, pictores, statuarii, marmorarii, lecticarii, seu arcarii, clauarii, quadrigarii, vel quadratarii, quos Græci vocabulo πτερας appellant, structores, id est, edificatores, sculptores ligni, muscarii, deauratores, albini, quos Græci χρυσοποιῶν appellant, argentarii, barbaricarii, diatretarii, ararii, fusores, signarii, fabricarii, bracharii, partecarii, atq. libratores, sigilli, qui Græci dicuntur ὑπογραφεῖς, aurifices, viuarii, plumbarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores, dealbatores, cutores, trigarii, cistarii, bractearii, id est, πρὸς τὰς ἀργύρας.*

Artifices, q. inuinitatem habent.

Constantius, & Constans easdem immunitates confirmant (eodem titulo) Mechanicos, Geometras, & Architectos, qui diuisiones partium omnium, incisionesq. seruant, mensuræq. & instituta opera fabricantibus stringunt, & eos, qui aquarum ductus, & inuentos modos docili libratione ostendunt, in par studium docendi atq. discendi nostro sermone compellimus. Itaq. immunitatibus gaudeant, & suscipiant docendos, qui docere sufficiunt.

Aristoteles eos quidem repellit à Republica, sed injuriâ, cum exercitatio prudentiæque illis sit, cum præsidia ad vitæ necessaria habeant. Hodie enim hæc est eorum ratio, vt non frangant laboribus corpora, sed firment, quæcunq. sunt in vrbibus honestissimæ artificum tribus; atque hoc ad veterum normam, & Rempublicam sacram institutum est. In Israëlita In

Repub. artifices D. v. s. ipse honorauit. Ex. 31. Ecce vocaui ex nomine Beseleel Vri filij Hur de tribu Iuda, artifices & impleui eum spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere, ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, & argento, & ere, marmore, & gemmis, & diuersitate lignorum. Dediq. ei socium Ooliab filium Achisamech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi posui sapientiam, vt faciant cuncta quæ præcepi tibi, tabernaculum fæderis & arcam testimonij, & propitiatorium quod super eam est, & dignos incuncta vasa tabernaculi, mensamq. & vasa eius, candelabrum purissimum cum vasis suis, & altaria thymiamatis & holocausti, & omnia vasa eorum, labium cum basi sua vespere inspiret sanctas in ministerio Aaron Sacerdoti eius & filiis eius, &c.

Hoc initio artium posito, magna semper fuit dignitas artificum, sed & opes; hoc ipsum calamitatum tempus ostendit, nam cum Joachin Rege Babylonis abduxit Principes, fortes, & artifices, & solum pauperes reliquit. 4. Reg. 24. 14. Et transtulit omnes artifices Israhel in captiuitatem: & omnem artificem & inter præclisorem: nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi puos.

Translulit quoque Joachin in Babylonem: & matrem regis & vxorem regis, & Eunucho eius, & iudices terræ duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem. Et omnes viros

Artifices Israhelita inter præclisorem: nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi puos.

Translulit quoque Joachin in Babylonem: & matrem regis & vxorem regis, & Eunucho eius, & iudices terræ duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem. Et omnes viros

viros robustos, septem millia, & artifices & inclusores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitq; eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem. Et constituit Mathaniam patrum eius pro eo: imposuitq; nomen ei Sedeciam.

Inclusor
quis sit?

Salomon
architectos
magnifi-
cat.

Artificum
societates
Roma.

Artes diui-
tias & pau-
pertate in-
tercidunt.

Artes nobi-
lium.

Inter diuites igitur & Principes erant inclusores, & artifices, adeo vt dicatur totam Ierusalem transtulisse, quia primarios in captiuitatem adduxit. Inclusorem vocant Hebraei *חֲסִידִים* LXX. *συγκλειόμεναι*, quidam janitorem, alij custodem, alij stringentem enses, alij peritos castra metandi. Eadem habentur Jerem. c. 24. 1. & 29. 2. Sed malo ingeniosū artificem ita vocari, qui faciat *בִּסְגָרָה* artificiosas juncturas aedium, columnarum, instrumentorum, ita nonnulli fabrum metallicum interpretantur. Qui verò eos vocant magnos, vel magni aestimatos, vt R. Dauid in l. Radicum, quanquam à *סָגָר* quod est aurum obrizū, purū, seu *סָגָר* fulum, deducere videantur, eodem tamen modo accipiunt; nam hi tales magno in precio erant, quapropter & R. Dauid in Comm. Sapientes & Consiliarios vocat: nec mirum ita Be-selechem Deus appellat. Quod hic factum videmus, id Isaias jam ante praedixit, fore vt auferat Deus sapientem de architectis cap. 3. v. 3. Salomon etiam hac aestimauit, 3. Reg. 7. 14. Misit quoq; Rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduae de tribu Nephtali, patre Tyrio, artificem ararium, & plenum sapientia & intelligentia & doctrina, ad faciendum omne opus ex ere.

Othonielis nobilissimi & fortissimi viri nepotes ex filio Saraia, ex nepote Joab artifices fuere. Nam fuit ille pater vallis artificum, ibi enim artifices erant, 1. Paralip. 4. vers. 14. vbi Hebraus simpliciter, quia artifices erant, & LXX. *ἐν*, quod artifices erant. El. 2. 3. 33. artifices quoq; adificauit Ierusalem. Nec minus Romae aestimati sunt, nam & ad Magistratum admissi sunt, & jus ciuium, quod summum erat, victa factione patriciorum occuparunt. Romulus in curias, seu fratras distribuit ciues, Numa Pompilius, vt Plutarchus ait, vt odiosum discrimen nationum tolleret, artium diuisionem, artificumque & architectorum sodalitates, & collegia instituit.

Maxima verò subsidia Reipublicae conferunt artifices, nam negotiatores alliciunt, ocium fugiunt, opes important, in bello utiles sunt.

Quod si eorum industria honoretur, multo magis florebut. cum enim sint compendiose rerum agendarum rationes, quae in artibus valent; minore cura & labore Rempublicam iuuabunt.

§. 4. Primum igitur est, vt artes honorate sint; alterum quod inde sequitur, vt quaedam ita honeste habeantur, vt eas quoque diuites, & nobiles faciant. Plato artes deserit, ait duas ob causas; diuitias, & nimiam paupertatem, diuites enim ocio & luxu diffiunt, pauperes instrumenta, & materiam non habent.

Nec deerunt, modo Princeps velit. In oriente pastoricia vita honestissima, & regia habebatur, agricultura, nemorum, vitiumq; platio magna dignationis, nunc equestris exercitatio, & venatio nobilitatem fere detinet. Accedere tamen & aliae possunt. Imprimis quae liberales sunt, vt pictura, sculptura, architectonica, sclopetorum, arcuum, bipennium, ensium politura, omnia quae ad aquarum medicarum distillationes pertinent, herbarumque curas; si enim irritum conatu tam multa in Alchymiam opera impenditur, cur non potius certo euentu in res viles impenduntur? Denique quicquid ad gemmarum, auri, argenti polituram pertinet, opulentis conuenit. De liberalibus supra dixi.

Ad pauperes, & mediocres, qui censibus suis annuis viuere nequeunt, quod attinet, repeto legem quam alias dixi. Omnes examinandos, quae arte victum quaerant, ocio locum non dandum. Pueros

continuo ad leuiora artificia adhibendos, ita vt nemo vacet, vagabundos coercendos, quibus verò non facultas, sed voluntas laborandi deest, ad opus cogendos; quod si fiat, decuplo minor erit pauperum numerus, quorum aliqui etsi debiles sint, nonnulla tamen sellularia officia praestare poterunt. Ceteri non difficile elemosynis sustentabuntur, qui vere pauperes sunt. Poteritq; id obseruari, quod olim populo Israëlítico dictum est, non erit inter vos mendicus. Nunquam v. opus deerit, si Princeps agros colat, noualia instituat. Quid fieri possit, docent ea, quae sunt. Belgae lanificia tractant, pannos, lineos, laneos, aulæaq; contexunt, quibus Germaniam, Galliam, Hispaniam, Africam, Asiam, Indiam vtramque vestiunt, cur non imitantur, & hoc, & alia Germaniae Principes? hinc lanam coemunt, auehant, reuehant, & portiorum, vecturæq; sumptus duplicant. Hoc demum in Republica magnum est incommodum, quod cum artefacta ab externis emuntur, omnia maiore precio veneunt, ciuitasq; exhauritur. Deinde artificum copia facie admiranda inueniunt, quale fuit Curionis illud inuentum, cum pensile theatrum fecit. Plinius libr. 36. cap. 15. Theatra duo iuxta fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento: in quibus vtriusq; antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperet scena, & repente circumactis, vt contra starent, postremo iam die descenditibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisq; in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an auctorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilisq; sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quadam immortalium generi humano portio in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quae vilitas animarum ista! aut quae querela de Cannis! quantum mali potuit accidere!

Hos in castra ducas, si oppidum machinis defendendum sit, quid non efficiant? In res viles ingenia exerant.

Artium mechanicarum contemptus ex superbia Græcorum Philosophorum, & Oratorum orta est. Et nunc quoque contumeliose habentur à multis, da- tanquam sordida, cum tamen prima fuerint generis humani post agriculturam exercitamenta. Mihi magis Indorum placet industria, qui singulos singulas artes exercere permiserunt, sed Philosophis plures ob honorem sapientiae, vnde colligimus Philosophiam Indicam non ociosarum argutiarum fuisse sectatricem, sed sapientiam communi & ciuili vitae consulentem.

§. 5. Honesta quoque fuit, & utilis ratio colligenda in necessitate pecuniae, quam Sabellicus libr. 6. & 7. ait Venetos secutos. Nam publice dixerunt, fore, vt qui Rempublicam pecunia iuuissent, ex illis triginta in numerum Senatorum adlegerentur, maneretque ea rata dignitas eorum posteris, ceteris finitro bello singulis annis quinque nummum millia diuiderentur. Certatim dederunt opulenti, & ex aemulatione creuit ararium. Factum id prudenter ab Republica, nec inter veteres & nouas familias aemulatio vlla publica est. Id cur non Reges imitentur? Certe Hispaniarum Rex aliquot ante annos dum ditissimos Italarum nobilitat, magna bellorum subsidia comparauit, honos verò nobilitatis in copiosos, ingeniosos, negotiosos conferendus est, ne si in egestatem recidant, ordini sint opprobrio. Nulla hic Reipublicae, nulla priuatis interitur injuria. Quod si nobilitas tantum virtutis esse debere obijciatur, facilis

Artium
multitudo
pecuniam
at-
trahit,
&
recinet.

Artifices
varia ex-
citant.

Artes non
sunt sordi-

Nobilitas
opib. data.

Facilis responsio, Eos qui pecuniâ patriam adjuvant, non inferiores esse alijs, qui fumosas imagines jactant; nec enim solius pecuniæ, sed virtutis etiam ratio habetur. Magno verò illos esse animo, vel hinc discimus, quod magnas pecunias minoris, quam mediocrem honorem æstiment. Hoc suaserim illis Principibus, quibus nobilitas subiecta est, & ubi illa quoque negociatur; Quod si multitudine novorum vetus vilescat, minus id mali est, quandoquidem per virtutem recuperare dignitatem potest. In Gallia id quoque factum, & immunitatem magnâ summâ redimebant; id olim quoque factum, cum jus civitatis Romanæ integris nationibus datum, aut venditum. Ingens imperij tanti accessio. A. 22. versicul. 26. ἐγὼ πολλὰ κεφαλὰς ταύτης τῆς πολιτείας ἐπηράμην. Ego magnâ summâ civilitatem illam consecutus sum: Si multa millia civitate donabant, sed id magnâ summâ, multa millia magnarum summarum quantam pecuniam effecerint, non est dubium. Sic & jure civium mediocri aliquâ pecuniâ poterit Princeps, aliaque largiri, quæ honorifica sunt, nec aliorum tamen commodis, vel libertati præjudicant.

Nec dissimile huic est, quod Bizantij in necessitate fecerunt, cum enim lex esset. Ne quis jure civium frueretur, nisi utroque parente civis natus; edixerunt; si quis Reipublicæ triginta libras conferret; quamvis alterutro parente tantum civis natus, civis eo, quo qui optimo, jure haberetur.

§. 6. Tamerlani illud barbaræ crudelitatis fuit, in urbem quam obsidere meditabatur mercatores cum preciosis pellibus mittebat, jubebatque facili precio distrahere, ut emerentur; deinde cum urbem occupasset, pelles quas commodè abscondere non poterant, recepit. Honestæ ratio: si enim ex hostium pecuniâ exercitum alebat, & merces deinde recipiebat, alijs vendendas. Ita Haimo Armenus.

§. 7. Edouardus Quartus Britanniae Rex, amicos rogavit, ut sponte sibi pecunias conferrent, ad expensas militiæ, se ex factis singulorum benevolentiam æstimaturum; quare ipsa contributio nominata est benevolentia. Idem Henricus Septimus imitatus est. Polydorus libr. 26. & 27. Si magna incubat necessitas, est recta ratio, sed animaduertendum, ut vicissim illis beneficiat, alioqui nihil durius, quam Principis priuatæ apud amicos preces; si enim negent aut parce donent, paratam sibi cladem putant. Si quis aut nolit, aut non possit dare, inimicus Principis efficitur, quia graviter sibi offensum arbitrat.

§. 8. Antoninus Philosophus, ut pecuniam conficeret, omnia vasa aurea, argentea, murrina, crystallina, gemmas, omnem vno verbo suppellectilem, vxorisque ornamenta publice vendidit, ut pecuniam conficeret. Non dissimile est illud Epheliorum, qui ut lib. 2. Oeconom. refert Aristoteles, cum pecuniâ egerent, lege sanxerunt, ne aurum ferrent mulieres, deinde ut civitati mutuum darent. Quidam hæc fordida putant, ego magnificum arbitror; nam ornatum externum contemnere regium est; deinde subditi paritur, & nobilium, potentiumque animi ad Republicam adjuvandam inflammanantur, quis enim e gemmâ diuite bibet, si Principis fictilem suppellectilem intueatur? Venetis parum illa res ex sententiâ cessit, cum ciuibz extorque pecuniam vellent. Nam edixerunt, ut quicquid auri, argentiue cælati esset, id ad duum viros deferrent, ut nummi cuderentur; decimæ partis lucra reciperent, qui non tulissent, eorum bona venderentur; sed cum reculerent, captis pignotibus & carceribus coacti sunt. Id factum bello contra Ju-

lium 2. Bemb. libro 7. & 10. hist. Venetæ. Hoc quidem durum, si fides erat; nam magnum lucrum promittebatur, nec poterant negare Reipublicæ, si satisfacere poterat. Sed illi bellum & belli causas execrati, suspèctamque fidem Senatus habentes rerum suarum tenaces erant. Potest tamen eo modo Princeps uti, nec inter odiosa censendus est, si cautum sit de summâ & lucro. Non enim decet vllum sibi tantum placere, ut periclitante Principe non nisi ex auro bibere velit, cum præsertim lucrum ex beneficio liceat expectare.

CAPVT XVI.

Modi pecuniæ colligendæ ab Aristotele libr.

2. Oeconom. recensiti, alijsque similes.

§. 1. DIGNVM arbitrat Aristoteles cognoscere, quomodo veteres pecuniam confecerint, cujus ego narrationem ordine, ut ab illo proponitur, prosequi decreui; Quædam improbandæ sunt, quædam, sed paucæ laude dignæ, nonnullas iustas facit necessitas.

Cypselus Corinthius cum votum fecisset Ioui: Si civitate illa potius fuisset, Corinthiorum se dedicaturum facultates universas: iussit censum describi: illis autem profectis, decimam bonorum partem abstulit à singulis, de reliquis iussit eos negotiari & rem facere. Annoque vertente fecit idem. Euenit itaque ut annis decem & ipse haberet omnia bona Corinthiorum, eaq. consecraret, & Corinthij interea quærent, pararentque alia. Improbum votum non oportebat exple, secundum tamen erat, ut humaniter exequeretur. Julius simili modo cum jurasset se piratas crucifixurum, prius occidit.

§. 2. Lygdamis Naxius, quibusdam in exilium actis, cum facultates illorum nemo vellet, nisi admodum paruo, emere, vendidit ea ipsis exulibus. Ea etiam quæ ut dona Diis consecraretur in officiniis non prorsus elaborata iacebant, vendebat tam exulibus quam alijs, permittens ut emtoris nomen in vnoquoque, perscriberetur.

Causa cur paruo emere vellent, erat, quia incerta videbatur possessio per tyrannidem addicta, & odiosa in vulgus; Exules mediocri precio redimere, quam omnia perdere malebant; si iuste expulsi, non fuit iniquus in venditione, quæ etiam illud effecit, ut inter se exules committerentur, dum alterius bona alius emit.

§. 3. Byzantii in pecuniæ penuria publicos lucus & loca sacra vendiderunt. Fructuosa quidem ad certum tempus, sed infructuosa ad proprietatem perpetuam. Itemque ea, quæ sodalitates possidebant, & quæ ad sacra gentilitia pertinebant, cum alia, tum in agris priuatè sita. Nam hæc magno emebantur, quorum reliqua erat possessio. Sodalitatis a. tradebant publica alia, quæ erant circum gymnasium, aut forum, aut portum, nec non forensia loca, ubi aliquid vendebatur. Præterea salinas maris, & salu mercaturam. Item ubi quæstus faciebant præstigiæ artifices, vates, & qui medicamenta vendebant, & huius generis alii: constitueruntque, ut tertiam partem quæstus penderent. Iam permutandæ pecuniæ mensam tantummodo vnam elocarunt. Neg. licebat alio nummo, vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. Quod si quis fecisset, pecunia ea multabatur. Cum autem apud illos lex esset: Non habendum pro civis, qui non utroque parente civis natus fuisset: egentes pecuniâ scitum fecerunt: Qui altero tantum parente civis natus esset, si per soluisset duodecim millia nummum, pro civis habendum. In caritate verò annona cum pecuniâ inopia laborarent, deduxerunt navigia ex ponto. Quod cum mercatores iniquo animo ferrent, vsuras persoluerunt eis decimas. Qui emebant autem tunc, ab eis ultra precium ipsum illas

illas decimas exigebant. Cum autem ex incolis quidam fenore collocaſſent pecunias, oppoſitis bonis, neq; eſſet vnde ille perſoluerentur, ſciturum fuerunt: vt qui tertiam partem debiti ſen pecunia mutua, tributi nomine conferret, bona illa tanquam propria retineret.

Multa in hac Byzantiorum *γενετολογία* ſunt notatu digna, nonnulla forte in neceſſitate imitanda. Primo vendiderunt *τα τεμένη*, hoc eſt, omnia loca Dijs conſecrata, vt ſunt luci, areae, templa, ſacella. Secundo, Loca fructuoſa, vt lucos, agros vendiderunt ad certum tempus; Infructuoſa, vt areas, ſacella in perpetuum; alioqui emptorem non inuenirent; quis enim infructuoſa emeret? vt fructuoſa redderet, iterum dimiſſurus? Tercio vendiderunt *τα διασπονία*, hoc eſt, loca quæ ad ſacros conuentus pertinebant, ſeu ad ſodalitates, *διασπονία* enim dicuntur, qui religionis ergo ſocietatem inieuerunt, vt Bacchici, Eleuſini, alij *διασπονία*, quæ ad hos pertinent, præſertim domus, & loci conuiuales. Erant autem vel *πατριωτικά* ſacra, vel vt quidam legunt *Φερεϊατικά*; Tum verò *ἐν τοῖς ἰδιωτικαῖς* in agris priuatis ſita. Vocantur domus ipſæ Polluci libro 6. *Φωλητήρια* ſpeluncæ, luſtra, in quibus perpotabant. Erant ejuſmodi multa in hortis priuatis, & agris, quæ tamen ſodalitiorum erant, non eorum in quorum poſſeſſionibus inueniebantur, idcirco Domini magno emebant, vt agros liberos haberent. Quarto ſodalitijs alia dabant, quæ publicè fructuoſa non erant. Quinto ſalinas vendebant. Sexto. Cum opus eſſet permutatione pecuniarum, vnicum ſolum conſtituerunt, vt certo precio id faceret, nempe monetam magno exponeret, vili precio recipere. Quæ res fuit manifeſto iniuſta, præſertim cum alio nummo vti non poſſent. Vno itaque denario iureos permutare facile fuit. Nec minus iniuſta lex illa de ſenore, quæ omnia ex mala Reipublicæ adminiſtratione initium habuerunt.

Hippias.

§. 4. Hippias Athenienſis eminentia in ſuperioribus partibus ædium, & proiecta in publicas vias, itemq; ſcalarum gradus, & præmunita veſtibula, & ianuas quæ aperiendo extroſum verteantur vendidit. Emebant igitur hæc illi pradiorum Domini, & ita copioſa pecunia collecta eſt.

Jure hæc fieri poterant, ſi projecturæ, & gradus contra legem erant; nam cum publicum occuparent, & contra leges eſſet priuatis ædificationibus vias impeditores facere, jure ſibi Reipublica occupare potuit: Hippias in eo calliditas eminuit, quod diſſimulatam legis transgreſſionem juſtitia ſummo prætextu puniuit; nam Domini ædium hæc magno redimere cogebantur, niſi totius ædificij imutatione, & deformatione majores ſumptus facere vellent. Quod ait, *καὶ δὲ τὰς ἀνορθωσέας ἐξω*, ianuas quæ extroſum aperiuntur, fuit hoc & olim vetitum apud Romanos. Neque enim hoc cuiquam facile, imò ne triumphalibus quidem domibus concedebatur, ſed quorum cum inſigni laude triumphus eſſet. Plinius libro 36. capit. 35. Subit verò cogitatio, quæ a portio harum fuerint areae illæ, quæ inuictis Imperatoribus decernebant publice exadificandas domos: ſummusq; illarum honos erat, ſicut in L. Valerio Publicola, qui primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratris eius, qui bis in eodem Magiſtratu Sabinos deuicerat, adici decreto, vt domus eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reſiceretur. Hoc erat clariffimum inſigne inter triumphales quoq; domus.

Periculofe autem Hippias, & odioſe; nam malitioſa, & aſtuta tyrannidis hoc eſſe videbatur. *Προφάσμα* vel vt alia lectio habet *πρεφάσμα*, (quamvis *πρεφάσμα* malo, ſunt enim loca ante ſcenam, vel ſeptum, & hoc loco tutamina ædium,

& ſepta in publicum extenſa) vendebat, quæ niſi redimerentur, vt dixi, omnino pereundum erat domibus.

§. 5. Nummum autem, qui tunc Athenis uſurpabatur, Hippias, improbum eſſe uſiſit, & precio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperauit. Cumq; conuenirent, qui alio ſigno vellent eudere, idem illud argentum elocauit.

Hic mera fraus, & impoſtura tyranni, vt fraude pecuniam colligeret, deinde reprobata ante, denud approbaret. Multa nunc quoq; in moneta cudenta & recudenta fraudes verſantur, ſed ferè aliquo juſtitia prætextu.

§. 6. Præterea, qui triremis aut tribus Magiſtri, aut ludis ſuppeditare impensæ, aut in aliud iſtiusmodi munus publicum ſumptus facere deberent, conſtituta ſumma mediocri, ex his uſiſit cum, qui illam pendere uoluſſet, inter perſunctos ſuo munere perſcribi.

De trirémibus, & neceſſarijs male conſtitutum eſt, de ludis, conuiuijs, alijsque ordine & recte. Si enim in ludos impendendæ mille drachmæ, ſexcentas publico dari præſtabat, & ludos omitti. Magna hic occaſio imitandi, vt Principes noſtri omnes ſumptus, qui inanibus pompis impenduntur, ad vera, & vtilia conuertant; nec ille ſtulte, licet auare, qui cum coronas ſtatuas, & vana meditentur, cauam manum oſtendit, inque ea collocari uoluit.

§. 7. Sacerdoti (*ἱερεῖα*) etiam Mineræ, quæ in arce conſecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id eſt, duos aſſes, ac tantundem ab iis qui ſobole eſſent aueti.

Interpres vertit *χοῖνα* ſextarios duos, ſed rectius noſter Villalpandus apparatu in Ezechielem ex Fannio oſtendit *χοῖνα* continere quatuor ſextarios,

Qui (ſextarios) quater aſſumptus graio ſit nomine chenix.

Arbitratur verò quinque pondo panis contineri.

Magna contributio efficitur in populosa ciuitate, ſed tyrannica, & fordida, mortuos & naſcentes cenſere. Non diſſimilis tamen capitationi Romanæ, quæ efficiebat, ne multi gauderent ſibi filios naſci, quod aliqua vires fecere.

§. 8. Athenienſes in Potidea, indigentes pecunia ad bellum, iuſſerunt proſtreri cunctos, cenſum bonorum non ſimul vniuerſorum, in tribu ſua ſingulos, ſed ita vt quoque loco quidque poſſideretur, vt pauperes aſtimationem ſubiicere poſſent. Si quis verò prius nihil poſſideret, eius capitis aſtimatione erat minarum duarum. Hinc igitur tributum, quod exigebatur a ſingulis integrum conferebatur. Hæc in re nihil iniqui actum, fraudi non vere profitentium obuiam itum eſt.

§. 9. Antiffæus cum pecunia inopia premeretur ciuitas ipſius, & morem haberent, vt Dionyſia ſeu Bachanalia ſplendide celebrarent (quibus magnos ſumptus faciebant de totius anni apparatu, cum in alia, tum victimas pretioſas) quod ille feſtus dieſtunc inſtaret, perſuaſit eis, vt votum nuncuparent, ſe proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant, vt venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pecunia non modica ad præſentem ipſius uſum collecta fuerunt. Rectè ille, & quod idolo promittebatur, id quoque in cauſa Dei fieri poteſt, in neceſſitate enim publica templorum ornamenta auelli, & vendi poſſunt, Idolorum verò debent. Monet Sanctus Mater-nus Imperatores, vt omnium templorum ornamenta demonibus ſacrata in Reipublicæ uſum conuertant.

§. 10. Lampſaceni cum aduentus expectaretur trirémium multarum, & venirent polenta ſex modij denariis quatuor, iuſſerunt in foro verſantes vendere eos ſex denariis. Et ad olei congium, qui veniret denariis quatuor, adicere tres obolos, ſeu aſſes ſex. Idemq; ſacere de vino & cæteris. Priuati igitur

lum iniurias, iudicio constituto edixit: si qui lege non egissent intra tempus prescriptum, non amplius de prioribus criminibus iudicia eis darentur. Tunc itaque complurium causarum atque litium collatione, & promouationes multis propositis, ad se referens, & ab utrisque per diuersos aliquid accipiens, non parum pecunia contraxit. Altera fraus, & nimium quoque vilitata, cur enim tanta vehementia agitur, ut causae ad certa tribumalia trahantur, nisi quia & commoda attrahuntur.

Clazomenii.

§. 23. Clazomenii in penuria annonae cum pecunia deficerentur, scitum fecerunt: Ut qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublicae cum fenore. Existit autem hic fructus in regione illorum copiosus. Cum igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigiis euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, unde frumentum ipsis aduenit, pigrore dato olei pretio. Legitima fuit illa negotiatio, commutatio olei pro frumento. sed quod imperet oleum habentibus, ut mutuum dent Reipublicae, iniquum est.

Clazomenii.

§. 24. Alterum fuit multo ingeniosius. Militibus (inquit) cum deberent stipendii nomine quadringenta & octoginta sestertia, neque possent dissoluere, annis singulis fenus pendebant duobus sestertia nonaginta & sex. Quia vero hoc pacto de se nihil decederat, & sumptus facere frustra ipsi pergebant, percusserunt nummum ferreum ad argenti rationem, sestertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentissimis in ciuitate, pro eo atque consentaneum erat cuique, & tantundem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in cotidianos usus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fenus pendebat illis, & diuidendo semper pro parte sua cuique distribuabant, nummosque ferreos recipiebant. Aristoteles ait debuisse viginti talenta, tulisse autem quogov τήλαγα τάλαντα; Ferrea autem pecunia non minus negociari poterant ciues quam argentea, cum iussu Magistratus valeret, Senatus nummos ipsos cum argenteis permutteret, donec intra annum quintum omnes reciperet.

Enicus.

Multi in necessitate hanc rationem secuti sunt; Enicus Lupides ut refert ex Nebuff. Tolofanus l. 3. c. 6. num. 26. Sic Enicus Lupides, comes Tondillanus, dux insignis, in bello Granatenfi Almae vrbi praefectus, in summa rei pecuniaria desperatione, dum expectaret pecunias a Rege Ferdinando, & regina Isabella, ex charta panucea fecit schedulas sua manu propria, atque subscriptione signatas, quasdam vocans aureos, argenteos nummos, aereos asses, semissas, trientes quadrantes, hisque inter se emptiones & commercia facta sunt, pollicitus se daturum pro illis scititiis, varias pecunias, post receptionem.

Et num. 27. Id ipsum fecisse tradit Sabellus. Dominicum Michaelem, Ducem Vectorum, cum procul abesset domo classe Tyrum obsidens, in expeditione Asiatica: cum enim pecunia defectu stipendium reddi nequiret remigibus & sociis naualibus, & ex loro pecuniam publica forma signauit, quam pro aurea & argentea certis distinctam characteribus, in stipendium naualibus numerauit turmis, pollicitus fore, ut mox domi pro alutinis, aurei & argentei pari numero habentibus representarentur nummi. Quod & factum est.

Haec ratio pecuniae cum non precio metalli, sed sola aestimatione, quae ex fide, quae constituenti habebatur, rata habeatur, non est usurpanda, si omnia in dubio sint, nam eo casu desperationem inijcit, multo minus si fides non habeatur; nam eludi se putant. Itaque si Mausolus, aut Condalus è loro, vel plumbo nummos eudat, nemo eos accipiet. Pecunia enim illa proprie non est, sed tessera potius dandae pecuniae verae, vel chirographum, quod nihili facimus, si vel ab impostore, vel ab egeno detur.

Selybriani.

§. 25. Selybriani in pecuniarum inopia, cum lex esset: Ne frumentum exportaretur sanis tempore, vetere illi frumento reliquo, scitum fecerunt: Trudere priuatos debere frumenta sua Reipublica precio constituto, sic, ut quisque retineret vicium sibi vnius anni. Postea euendendi potestatem fecerunt volenti constituto precio, quod aequum videbatur.

runt volenti constituto precio, quod aequum videbatur.

Fames iam erat, itaque cum efferre non liceret iure quodam videbantur posse petere, ut Reipublicae venderetur quod supererat necessitati: ipsa deinde Reipublica euehebat, cariusque vendebat, quod iniquum erat, accipiebat enim res priuatorum, & illis negociabatur, adempta illis opportunitate lucrandi.

§. 26. Abydeni, quod terra ipsorum per seditionem inculta esset, neque quicquam amplius impendentibus incolis, propterea, quod alia adhuc deberentur, scitum fecerunt. Qui pecuniam mutuum dedisset agricolis, ut opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primum debere, & ceteros ea demum, quae reliqua fuissent.

Laudandum agriculturæ studium, in quo dominis praeposuntur, qui sumptum colentibus subministrant.

§. 27. Ephesii cum pecunia indigerent, tulerunt legem: Non licere ut mulieres aurum gestarent, quicquid eo tempore auri haberent, id ut commodarent ciuitati. Constitutum etiam argenti summa, quae numeraretur, permiserunt ut in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numerasset, tanquam eius, qui illam consecrasset, perscriberetur.

Hoc aequum erat, patriae enim commodare debebant potius, quam ornamenta sua nimium amando, & patriam, & ipsa amittere. Illud sane prudens de nomine columnis inscribendo, in quo nullius iniuria praesidium patriae comparabatur: nisi forte iam ante aliorum nomina inscripta fuerunt.

§. 28. Dionysij varia fraudandi, colligendique pecuniam artes fuerunt: recenset hos Aristoteles. Dionysius Syracusius cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Visam sibi Cererem esse iubentem, mundum muliebrem in suum sanum deferri. Ac se quidem hoc de suarum mulierum mundo fecisse. Postulare igitur, ut idem fieret ab aliis quoque, ne Dea irascetur. Qui non fecisset, eum sacrilegium fore pronuntiauit. Cumque omnes quae habebant, attulissent, & Dea respectu eius, re diuina facta abstulit mundum, tanquam commodatum ab ipsa Dea.

Hæc quidem scæda, & indigna rege in postura fuit, abutens miserarum superstitione ad lucum.

§. 29. At quod sequitur ad muliebrem castigandam non inimitabile fuit inuentum, si absit superstitio. Vbi vero, inquit Aristot. temporis aliquid praeterisset, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Ut quae aurum gestare vellent, ea in templo, quod tanti esset, dedicaret.

§. 30. Aedificaturus triremes sciebat pecunia sibi opus fore. Concione igitur aduocata, prodi quamdam urbem dixit, & ad eam rem sibi pecunia opus esse. Postulauitque, ut singuli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. Spatio autem interposito dierum duum triumve, quasi frustrata res ipsum esset, collaudatis ciuibus, id restituit vniciuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum sibi reconciliauit. Postea simili spe se esse recepturos, rursus contulerunt. Dionysius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium aedificationem.

Sic in paruis fidem praestruunt, ut in magnis fallant.

§. 31. Cum non abundaret argento nummum percussit ex stanno, aduocataque concione, copiosa oratione nummum eum commendauit. Syracusii vero, quamuis inuiti, illum scito suo approbauerunt, & vnusquisque prae tulit se habere argentum non stannum.

Cum stanneos nummos nec ipse postea, nec alij recipere, necesse fuit priuatos hoc damno affici praeterius, perinde enim erat ac si commutaretur χρυσία χαλκείων ἐκατόβουλια ἐπὶ τὰς βούλιας aurea aureis, centena septenis.

§. 32. Illud

Dionysius. §. 32. Illud etiam vasti fraudatoris, ciuibus suis illudentis. Rursum in pecunia inopia postulatit à ciuibus, ut sibi contribuerent. Quibus negantibus se habere, protulit vrenstia sua, & venalia, quasi per inopiam hoc faceret, proposuit. Hec cum Syracusi emerent, quid quisque emisset per scribatur. Persoluto autem pretio, referre ad se vrenstia iussit, quod emisset, vnumquemque.

Dionysius. §. 33. Quin & illud tyrannicū: Syracusi propter crebra tributa defierant pecudes alere. Ibi Dionysius satis sibi colatum esse affirmavit ad taurum vsum, quig, posthac parassent pecudes eos fore immunes. Cum multi autem multas pecudes immunitatis spe parassent, nactus opportunitatem, quid quisque haberet, aestimari iussit, & imposuit tributum seu pensionem. Ibi tum Syracusi egre ferentes se esse deceptos, pecudes iugulare & vendere. Cum autem ad hac Dionysius edicto desinisset iugulandarum pecudum indies numerum, illi mactantes sacrificare. Tunc Dionysius vetuit mactari pecudē feminā.

Dionysius. §. 34. Crudele vero illud, quod tamen imitatores inuenit. Rursum in pecunia inopia professione apud se describi iussit pecunias familiarum, quacunque essent orba parentibus. Quo facto ipse pecunias abusus fuit, donec singuli in suam trelam venissent.

Dionysius. §. 35. Et quod Rhegi fecit. Rhegio occupato, aduocata concione dixit. Quod diripere urbem ipsorum iure posset, sed velle se, si modo auferat impensas factas in id bellum, & pro singulis capitibus tres minas, eos missos facere. Tunc Rhegini quicquid occultauerant, id protulerunt in conspectum. Et cum ege-ri quog, pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis sum-
fissent, ita illam summam persoluerunt. At Dionysius hac accepta, nihilominus & omnes sub corona vendidit, & suppellectilem, quam occultatam protulerant, abstulit vniuersam.

Hic fur, & fœdifiagus fuit. Sed auaritiæ nihil sanctum est.

Dionysius. §. 36. Mutuo sumperat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cumq, illi repeterent, iussit afferri ad se argentum, quā-
tam possideret vnusq, proposita pena mortis, nisi facerent. Al-
lato autem argento, percussit nummum, ita ut denarius vnus
aestimaretur duobus, eoque, quod debebatur, quodq, attulerant
ad se, persoluit.

Dionysius. §. 37. Cum nauibus centum in Tyrreniam nauigasset, abstulit ex sano Leucothea & auri argentiq, plurimum, & nō
parum ornamentorum ceterorum. Quod non fugeret autem
ipsum habere multa, nautas quog, praconium fieri iussit: Vt
dimidium eorum quæ quisq, abstulisset, ad se referretur, al-
terum dimidium retinere posse eum qui abstulisset. Qui non re-
tulisset, ei mortis poenam proposuit. Arbitrati autem nautæ, si
dimidium retulissent, tuto se retenturos esse reliqua, illud re-
tulerunt. At Dionysius his acceptis, rursus dimidium referre
eos iussit.

Hæc tam iste tyrannus, non modo potentiā, sed
mēdacio, & fraudibus vsus, ad emungendā pecuniā.

Mendai. §. 38. Mendai fructibus quos redderent portus & alia ve-
tigalia, vrebantur ad ciuitatis administrationem, sed quod
ex solo & edificijs perciperetur, id non exigebant, ac nomina
tantum occupantium perscribebant. Qui quoties ciuitati pe-
cunia opus erat, persoluebant quantum debebatur. Lucrum fa-
ciebat igitur ex tēpore praterito, abusi illis pecuniis sine fœnore.

Iustissima illa ratio fuit, nā qui occupabant illa æ-
dificia pecunia vti poterant, atq, ita ditescere; si enim
spacio viginti annorum nō opus esset pecunia, nihil
soluebant; nec tum quidem quantum debebant, sed
quanto opus habebat ciuitas. Nec damnam inde
sentiebat Respublica, tanto enim cātius bona illa
conducebant, cum viderent se ex fructibus non per-
solutis lucrari posse. Ne tamen decoquerent, singu-
lis annis omnia perscribebantur.

Mendai. §. 39. Idem bello aduersus Olynthios cum pecunia indi-
gerent, & copia mancipiorum abundarent, scitum fecerunt:
Vt vnusquisq, tantum duodecim mares & feminas, &
reliqua venderet vniuersa ut haberent priuati pecuniam,
quam ciuitati mutuo darent.

Magna dubio procul pecunia collecta est; ex nu-

merosis, & caris mācipiis. Causa tamē edicti, ne bel-
lo occupatis Mendais mancipiorum multitudo pe-
riculosa esset, & urbem, quod alibi fecerūt, alibi ten-
tarunt, eiectis dominis occuparent; deinde ut sum-
ptus ad onera belli sustinenda superesset.

§. 40. Callistratus veniente in Macedonia portorio ple-
runque ducentis octoginta sestertiis, percipit ut perciperetur bis
tantum. Nam cum animaduertisset opulentiores illud semper
redimere, quod fideiussores oporteret Talantinos de illis ducen-
tis octoginta constitui, per praconē edixit: potestatē fieri emen-
di quicunq, veller, & constituendi fideiussores partis tertiæ, &
quantacunq, summa persuadendo habere aliquis posset.

Hoc crebro vsurpandum principi censeo, ut varijs
res commodentur; nam reuera sepe persuadetur minoris
commodi res esse, quæ summam ingentem conferre
possunt.

§. 41. Timotheus Atheniensis bellum gerens cum Olyn-
thiis, in pecunia inopia erum nummū percussit, & militibus
distribuit. Quibus hoc egre ferentibus, ostendit à mercatoribus
omnia & in foro venales eodē nummo ipsis venditū iri. Mer-
catoribus autem ostendit, quos nummos ereos accepissent, iis-
dem rursus eos emere & illa in regione venalia, & pradam
actam debere. Et si quid eris superfuisset, id ad se referre, proq,
eo accipere argentum.

Easdem conficiendæ pecuniæ praxes supra vidi-
mus. Hic tantum difficultas ex ea emergens tollitur.
Ex quo patet, non valere eam rationem, nisi pecunia
acceptetur, & spes sit eam recipi posse.

§. 42. Ad Corcyram autem bellum gerens, & laborans
inopia, militibusq, flagitantibus stipendium, & recusantibus
imperium ipsius, & minitantibus se esse ad hostes transituros,
aduocata concione illorum, dixit: Impedientibus tempestati-
bus argentum ad se non potuisse deportari: Nam tanta se
copia abundare, ut trimestre iam ante tempus persolutum sti-
pendium dono eis dare vellet. Milites autem rati, nequaquam
illum tantam facturum fuisse iacturam, nisi reuera pecuniam
expectaret ad se esse peruenturam, ita de stipendijs acquie-
runt, donec Timotheus ea, quæ voluit gerendo, expediret.

An donarit deinde non explicat Aristoteles, certe
milites crediderunt, & periculosum fuit non dare.
Arma tenenti omnia dat, qui iusta negat.

§. 43. Præclara eius ratio in oppugnatione Sami:
Cum Samum oppugnaret, fructus, & quicquid in agris erat, Timotheus.
ipsis Samiis vendebat, vnde copia pecuniæ ad stipendia militi-
bus persoluenda suppetebat. Postquam vero multis aduentan-
tibus necessariorum pecunia esse cepit in castris, edicto vetuit
vendi frumenti farinam, & mensuram minorem modijs VI.
& humida omnia mensuram minorem congijs decem. Centurio-
nes igitur, & qui ordines ducebant, ementes copiosa omnia, ita
militibus suis distribuiebant. Aduentantes vero, ipsi suum sibi
victum apportabant, & discedentes si quid reliquum erat, di-
uendebant, ut iam victus copia abundarent milites.

Primum laude dignum, quod cum fame eos ex-
pugnare non posset, vltro fruges vëdiderit, quas ca-
re emerent, timore annonæ, cum ager ob bellum in-
cultus iaceret; Claris ducibus exemplum, ut quæ ex
hostibus capta ipsis vsui esse non possunt, etiam ho-
stibus reuendi posse, ut militi stipendia comparētur.
Deinde cum illi qui ad castra aduentabant, non nisi
in vnum alterumq, diem comparare cibaria vellent,
nec tamen coemere possent pauca, secum attulerūt,
& paulo plura quā opus essent, quæ discedentes do-
nabant, aut vili in castris vendebant; nec sic tamen
mercatores & institores auertebantur à castris;
cum multa simul sine xelwawq, minuta diuisione di-
uenderent.

§. 44. Didales Persa, militibus quos habebat victū quo-
tidianum suppetitare ille quidem poterat ex hostiū terra, sed
pecunia, quam penderet, ei non erat. Cumq, dies venisset so-
lutionis, tale quiddā comminiscitur. Aduocata concione mili-
tum, non esse se pecuniarum inopem dixit, sed habere pecunias
quodam in loco, quem etiam indicauit. Et castris motis illuc
perrexit

Perrexit. Deinde ubi appropinquauit regioni illi, in locū ipsū proceffit, de quo fanis, quae ibi erant, abstulit, quicquid vasorum argenteorum reperit. Mox onus multis, quāsi illi nihil nisi argentum portarent, cum eminentia hi vasa ostentarent, ita facere iter. Hoc cernentes milites, & arbitrati quicquid portaretur à multis id esse argentum vniuersum, animum habuerunt bonum, tanquam stipendium accepturi. At ille Amisum perueniri, ibi signari argentum oportere dixit. Erat autem via Amisum vsque complurium dierum, & difficilis propter frigus. Toto igitur illo tempore abusus est exercitu, cum nihil nisi victum praeberet. Idem opifices in castris, & caupones, & permutantes aliquid penes se habebat omnes, neque licebat horum quicquam alteri exercere vlli.

Stratagema duce magno non indignum, si tamen bona fide ex aerario regio postea dissoluit.

Chabrias.

§. 45. Chabrias Atheniensis Tao Regi Aegyptiorum varios modos conficiendae pecuniae tradidit, ita recenset Aristoteles: Chabrias Atheniensis, cum Taos Rex Aegyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, suavit vi demonstraret viri, quos sex sacerdotibus sibi per sumptus belli, numerum ipsorum diminueri necesse esse. His illi auditis, & quia, sacrorum administratione volentes esse suam, ita singuli pecunias Regi dare. Hac cum accepisset, suavit Chabrias Regi, ut insuper iuberet: sacerdotes quos sumptus eatenus fecissent in sacra & sese, eorum deinceps, ut decimam tantum partem impenderent, & sibi reliquum daret mutuo, donec bellum aduersus Regem Persarum finiretur. De vnaqua, etiam colonia suavit, ut imperaret certa pecuniam tributum nomine, itemque, de singulis corporibus. Item de frumento quod veniret, ut exigerentur ultra pretium tam ab emptore quam venditore, de singulis artibus asses bini, nec non de nauigiis & officinis, & aliis, quicquid negotii gereretur & fieret quaestus, quaestus illius pars decima. Itemque, copia extra terram eductura regi suavit: ut iuberet quod quisque argenti aut auri non signati haberet, id ad se afferret. Cumque esset allatum, suavit item: Rex eo ut vteretur. Et eos qui mutuo dedissent, commendaret Nauarchis, qui debita persoluerent ex tributis.

Melius Iphicrates.

§. 46. Melius Iphicrates Atheniensis Coty suavit, ut imperaret omnibus suae ditioni subiectis, ut cognoscerent singuli soli partem exceptam regi XVIII. modis. Hoc facto magna frumenti copia fuit collecta. Quae in ea loca, ubi fora agebantur, exportata, abundans pecunia est confecta.

Ex agricultura itaque belli sumptus tolerauit, quod si ante in pace audisset Iphicratem frumentorum, & pecuniarum accuos in usus belli parasset.

Coty.

§. 47. Perfidiae plenum illud Coryos Thracis. Petebat ut mutuo ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthii dare volebant. Petiit igitur ex ipsorum ciuibus aliquot saltem ad se mitterent, qui certis locis praesidio essent, ut militibus ea tunc custodientibus alibi vti posset. Id Perinthii cito fecerunt, rati illa ita loca in sua potestate fore. At Cotys eos qui ad se missi fuerant, captos detinuit, iussitque, ad se mitti mutuo petitam pecuniam, & ita recipere suos ciues.

Mentor.

§. 48. Mentor filium comprehenso Hermia, occupatis etiam in locis quae ille tenuerat procuratores constitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus securis, & si quid dudum absconderant aut deposuerant apud externos, id rursus habentibus apud se, & ipsos comprehendit, & quicquid habebant penes se, id abstulit vniuersum.

Memno.

§. 49. Memno Rhodius Lampasaco potius in penuria pecuniae magnam summam pecuniae perscripsit, quam opulentissimi persoluerent, eamque recepturos ipsos esse ostendit ex aliorum ciuium tributo. Cum vero et ceteri conturbassent, iussit illa quoque summam mutuo sibi dari ad tempus, idque praefiniuit, quo ea pecunia restitueretur. Rursus pecunia egens contribuere eos iussit, & ex vectigalibus quod dedissent recipere. Illi, qui celeriter se recepturos sperarent, contulerunt. Eamque, aderat tempus ut vectigalia perciperentur, at Memno sibi pecunia tunc quoque opus esse ostendit, seque postea esse accepta redditurum cum senore. Quos in exercitu et habebat, iis detraxit frumentum & stipendium dierum sex, per annum. Pollicitus iis diebus ipsos neque vigilas neque, irruerit obituros, neque, insumpturos quicquam, nimirum exceptis illis.

§. 50. Superiore tempore etiam cum metiretur frumentum militibus, secunda post nouam lunam die, primo quidem ille mense dies praeterit tres, sequente vero quing, & hoc modo proceffit donec ad triginta perueniret. Hoc imitatio nostro tempore sunt, qui mensem militarem fecerunt quinque, aut septem hebdomadam.

Charidemus.

§. 51. Charidemus Orita, tenens loca quaedam Aegolidos, cum exercitum contra se adduceret Artabassus, pecunia deficiebatur, quae militibus numeraretur. Ac primum contribuebant nonnihil. Mox non habere se quicquam amplius aiebant. At Charidemus, quem locum esse opulentissimum arbitrabatur, ex eo iussit incolas, si quid nummorum haberent, aut si quae vasa pretiosa alio ablegare. Additumque se esse deductores. Ipsumque hoc agere erat manifestum.

Itaque illis fidem habentibus, non longe eductos extra urbem excussit, si quid haberent. & quam multis opus erat ea abstulit, ipsosque eundem in locum reduxit. Per praconem etiam edixit: Ne quis in illa urbe, suae ditioni subiecta, arma haberet domi suae: Quisque habuisset, eum argentum debere persolvere, cuius summa fuit pronuntiata. Sed statim negligere ipse, neque respectum ad haec habere. Illi vero homines praconum istud temere factum esse rati, retinebant ea quae prius quisque habuerat loco suo. At Charidemus de improviso excussis domibus, ab eis, apud quos armorum aliquid reperisset, multam constitutam exegit.

Prius rapina fuerat, alterum fraudulentia; nec enim lex ferenda est, ut multa transgressoribus ponatur. Nostri principes quotidie sic pecuniam copiosam colligere possunt. Nam leges eorum fere negliguntur. Itaque si clam notentur, qui leges sumptuarias prandiorum, aut vestium violant, cumque omnia tuta putant, praene exigantur, magno commodo aerarium augebitur. Verum non est boni principis leges tanquam laqueos, & tendiculas ponere subditis.

Philoxenus.

§. 52. Philoxenus quissiam Macedo satrapes in Caria in pecunia inopia, ostendit se Dionysia celebraturum esse. Et Caria incolarum opulentissimam descripsit, qui choros instruerent, imperatis iis quae apparerentur. Ac cernens eos grauari, subornauit quosdam qui sciscitarentur, quid dare vellet, ut muneris vacationem haberent. At hi plus etiam se duros esse, quam impensuri viderentur promittere, ne interpellarentur, & abducerentur a suis negotiis. Ibi ille acceptis quae isti dabat, descripsit alios, donec etiam ab his accepit quae voluit, & ita accipiebat aliquid à singulis.

Turpe quidem hoc lucrum, sed tamen magnum, & alia in parte vitatum, cum ad militiam vocantur, qui omnibus illam modis vitare cupiunt, ideoque vacationem quouis precio redimunt.

Euaesus.

§. 53. Crudelitati etiam auaritiam, & ludibria adiecit Euaesus. Syrus satrapes in Aegypto, cum enim sensisset praefectos prouincias ab se velle desistere, accessit in regiam ipsos suspendi vniuersos. Iussitque dici familiaribus eorum & propinquis, asseruari illos. Singuli itaque laborabant pro suis, & redimere cupiebant pecunia captos. Atque ipse pactus de vnoquoque & acceptis de quibus conuenisset singulis mortuum restituuit.

Cleomenes.

§. 54. Cleomenes Alexandrinus satrapes in Aegypto, cum fames alii in locis esset magna, in Aegypto autem mediocris, praefecit exportandi frumenta licentiam. Prouinciis autem praefecti negare se posse tributa pendere, si non liceret exportari frumenta. Tum ille ut exportare liceret concessit, sed vectigal imposuit frumento magnum. Itaque eueniebat, ut cum frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur praefectis id quod praetenderant.

Cum fames premeret Aegyptum iure euectionum frumenti, sed cum tributum negaretur, inuenit rationem, qua & efficeret, ne negandi prae-textus esset, & tamen parum frumenti eueheretur.

Cleomenes.

§. 55. Ridelicium quod de Crocodilis definiuit. Cum quodam tempore eam prouinciam nauigio transiret, in qua

in qua DEV S habetur Crocodilus, correptus fuit à Crocodilo vnus ex pueris ipsius. Tum sacerdotibus conuocatis: se, qui prior affectus esset iniuria, autores illius Crocodilos, velle vlcisci ostendit. Et mandata dedit vt illi caperentur. At sacerdotes, ne Deus ipsorum despiceretur, aurum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt.

Cleomenes.

§. 56. At maleuolum quod deinde fecit. Dedit hinc mandata Alexander Rex, vt conderet urbem ad Pharium, vtque eo transferret forum rerum venalium Canobo. Ibi ipse nauigio accessit Canobum, & ostendit sacerdotibus eo in loco ac locupletibus, ideo se aduenisse vt traduceret eos alio. At sacerdotes & cines collatas pecunias ipsi dederunt, vt forum apud se sibi relinqueret. Quibus acceptis tunc ille quidem abiit. Postea vero omnibus ad edificandum preparatis, nauigio iterum Canobum accessit, pecuniasque ab ipsis ingentes multitudine postulauit. Nam hoc iam interesset, vt ibi sit forum & non illic. Cumque se nullo modo tantum persolvere posse affirmarent, tum tradidit ipsos.

Cleomenes.

§. 57. Ingeniose tamen negotiatorem infidum circumuenit: Abigato quodam ad emptionem quampiam, cum sensisset, eum natum esse vilia, & velle expensum ferre quod plus esset, dixit necessariis illius, audisse, quod ipsorum amicis merces emisset supra modum magno pretio, itaque se non esse assensurum. Simulque inertiā eius simulata in acundia iniecit. At illi his auditis, non debere aiebant ipsum fidem sibi habere, qui contra absentem aliquid dicerent donec reuerfus hic rationem redderet coram ipso. Qui postquam rediit, narrauerunt ei, quæ ex Cleomene cognouerāt. At ipse suis simul atque Cleomenem volens demonstrare omnia, retulit de pretio quod mercando expenderat.

§. 58. Simile & illud. Cum frumentum veniret in illa regione denariis decem, accessit is qui vendendis frumentis faciebant, questum, percontatus est quantum a se accipere vellent. Qui cum dixissent: minoris ipsi se esse dacturos quam ceteris mercatoribus, iussit quidem sibi traditi frumentum quanti aliis, ipse vero pretium statuit frumenti denarios 32. & tanti vendebat.

Cleomenes.

§. 59. Conuocatis sacerdotibus dixit: Perquam inaequales sumptus in ea regione in sacrificia impendi, itaq; & sanorum & sacerdotum numerum diminui oportere. At sacerdotes cum priuatis suis, tum publicis sacras pecunias illi dare, existimantes reuera eum istud facitū esse, quod vellet suum quisq; facinum saluum esse, & ipse sacerdos permanere.

Antimenes.

§. 60. Antimenes Rhodius curatione ei lata viarum circum Babylonæ ab Alexandro, pecunia copiam ita conficit. Lex erat in Babylonie regione antiqua: Decimam pendere de is, quæ importarentur, debere. Ea nemo iam dudum vtebatur. At ille tempus obseruauit, quo aduentus Satraparum omnium exspectabatur, itemq; militum, nec non legatorum baud paucorum, præterea artificum accersitorum & alios adducuntium, quique priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & munerum multa solerent affrui. Tunc igitur decimam exegit secundum legem quæ extabat.

Antimenes.

§. 61. Rursum laborans inopia, iussit mancipiorum, quæ erant in castris, nomina per scripta à volentibus, quanti videretur aestimari: Et de singulis anno vno eos persolvere denarios octo. Quod si cuius mancipium aufugisset, pretium illius restitutum iri promisit. Multorum igitur mancipiorum per scriptis nominibus, non parum argenti conflatum fuit. Si vera aufugisset aliquid, iussit satrapam in cuius loca peruenisset, vel reducendum illud in castra, vel pretium Domino persoluendum curare.

Ophellus.

§. 62. Ophellus Corinthius, constituto procuratore provincie Arthridis cum provinciæ præfecti illius loci ipsum accederent, & multo plura se tributuros pollicerentur, & pererent, vt procuratorem constitutum remouerent: interrogauit eos, possent ne facere promissum? Qui cum posse se affirmarent, non ille eodem loco monuit procuratorem, tributa vero, quæ estimatione ipsi sua subiecerāt, exigi iussit. Neg, igitur constituto abs se honorem detrabere videbatur, neg, præfecti maiorā tributa imponere quam ipsi constituisent, cum ad se multiplex pecunia perueniret.

§. 63. Pythocles Atheniensis, Atheniensibus consilium dedit, vt plumbum Tyrium respublica à priuatis ad se reciperet, eo pretio quo venibat, nimirum duobus denariis, vt ciuitas deinde illud venderet constituto pretio denariorum sex.

Pythocles.

Ad menopolium vetitum fraus illa pertinet, neq; enim negotiari eo modo Rempublicam oportet, vt priuati emere cogantur.

§. 64. Chabria coactis ad naues centum viginti quantum satis esset hominū, cum Tamen non pluribus quam sexaginta opus esset, iussit vt reliqui is, qui in sexaginta nauibus essent, duorum mensium stipendium soluerent, aut nauigare ipsos. At hi cupientes remanere apud sua, dederunt quod imperauerat. Antimenes ea quæ condi solebant propter vias regias à satrapis compleri iubebat secundum regionis illius legem. Quoties autem inopia laborabat vel exercitus vel alia multitudo, absque Rege, aliquo abs se misso vendebat ea quæ condita erant.

Chabria.

§. 65. Cleomenes vno mense milites defraudabat. Accedente luna nona cum stipendium esset dandum militibus, accessit de industria nauigio. Et deinde abeunte mense discedens nauigio stipendium persoluebat. Postea sequente mense differebat solutionem vsque ad alteram nouam lunam. Milites autem quod paulo ante stipendium accepissent, quieti erant: itaq; ille vnum in anno mensem præteritis, vnus mensis stipendium militibus subtraherebat.

Cleomenes.

§. 66. Stabellius cum deberet militibus stipendium, co-uocatis ductoribus, sibi priuatis nihil prorsus opus esse dixit: & quoties indigeat militibus si illorum cuiq; argentum dederit, ita ad conducendum externum militem eos posse ablegari. Et ea stipendia, quæ militibus persolvere cogatur, se eis libentius esse daturum. Iussit igitur dimittere suos vnumquemq; ita vt manipulatum ex illa regione discedant. Ductores cum ea ex re lucri aliquid se facturos esse arbitrantur, milites ita quemadmodum Stabellius præcepit dimittunt. Ad hoc uicem interposito tempore, congregatis ipsis: neg, tibicinis absq; cornu Musico, neg, ductoris absq; militibus vsu esse dixit, iussitque eos regione illa excedere.

§. 67. Dionysius circum fana obiens, sicuti cerneret propositam mensulam auream aut argenteam, Boni cunctus, cum infundere iussisset, præcepit illam auferri. Quæ simulacra autem erant eiusmodi, vt extensa manu præferret pateram, eam adimere iussit, quod diceret se accipere. Pallia etiam aurea & coronæ de simulacris detraxerat, dicebatq; eis se & leniora & melius odorata dare velle, atq; ita illi pallium lintheum, & coronas violaceas circumdabat.

Dionysius.

CAPVT XVII.

Modi inique congerendi pecunias.

§. 1. Omnia quæ hactenus dicta sunt de opibus in pecunia colligendis, eo pertinent, vt æqua cōproquerenda benthur, iniqua repudientur, nam ex iniquitate dicere maximum est malum. Nihil vero adeo sanctum est, quod improbitas non violet. Omnis industria quæ in negotio tam lubrico versatur facile titubatur, atque ex iusta iniusta efficitur. Sunt enim in tributis vt ostendi, multa iniquissima, vt in Chrysargyro, vt in vectigali leonum, in Caligula, pstitibus. Nec sufficit priora sustulisse, nisi à nouis imponendis abstinereas. Anastasius quidem Chrysargyron sustulit, sed xev oλέταιν induxit tributum priore multo grauius, Nicephorus l. 16. c. 40. 41.

Nunc itaque modos alios, quibus opprimuntur in Republica pauperes diuitesque, recensēbimus.

Nummum

§. 2. Prima ratio præter iam dictas est in monetapublica minuenda, augendaque. Non veteri illa fraude, quæ patebat; sed noua, & subtiliore. Quis enim Hippam imitatur, aut Leuconem, de quo recenset Polyenus l. 6. stratagematum; Eum iussisse vt quilibet adferret nummos aliā formā excuden-

iactare ve-

tus malum.

dos, cum attulissent recudit, & nouam monetam duplici precio esse iussit, sibi itaque dimidium retinuit. Damno vero ciues affecit, quia apud externos non nisi consueto precio accipiebantur, nec diuturna esse potuit, tam aberrans à communi aestimatione constitutio.

Nunc sub-
idiora mo-
neta sunt
furta.

Romana Reipublica necessitas extorsit, ut aliquando fere dimidia, aliquando plane dimidia parte ciues priuarentur. Plinius l. 33. 3.

Hæc talia nemo nunc tentat, & frustra esset; non enim inter tot monetarios signi tantummodo, sed ponderis, & bonitatis rationem ducunt. Opus igitur artificiosa fraude permiscendis varie metallis.

Necessitas
artes vete-
res repetere
docuit.

Argentum purum quoque colligunt, opera etiam Iudæorum, idque permiscunt, ut interdum dimidio maius precium efficiant. Hinc tot nummi adulterini, nummulique, qui passim vetantur, & obtruduntur. Romanos tamen imitatos Castellæ Reges, ait noster Mariana l. de ponderibus & mensuris c. 22. Et quidem tanta varietatis causam inueniebam inopiam ærii extitisse, nam ea supplenda Reges saepe pondus & bonitatem monetae minuerunt valore antiquo retento. quod iniquum est, neque nisi asperimus Reipublica temporibus vsurpandum: presertim cum commercia impediuntur moneta adulterata, neque diuturna respiratio sit, sed breuissima noua pecunia valore, cum pondere aut bonitate breui etiam imminuto. Quod omnibus temporibus, & apud omnes gentes contigisse obseruamus.

Verum ut de nostratibus loquar monetis, continuas fraudes multæ leges latæ non tam impediunt, quam malas ostendunt. Nec aliud fortasse efficiunt, quam ut quorundam magnatum & dõpna & xya (improbitas & infamia) libertine potestingeret liceat. De his leges comitiarum Anno 1442. Francofurti. Anno 1512. Augustæ. Anno 1500. ibidem. Anno 1512. Colonia, Anno 1511. Wormatiæ, Anno 1524. Nurnbergæ, Anno 1526. Spira, Anno 1529. ibidem. Anno 1530. Augustæ Anno 1532. Ratisbonæ ibidem 1551. & 1559. & 1566. & 1582. Anno 1570. Spira, & 1570. Hæc fere notatu digna sunt.

Ratio mo-
neta in im-
perio.

1. In aurea bulla Regi Bohemiæ & electoribus ius monetae cudendæ concedi.

1. Anno 1442. Fredericus III. Francofurti iussit auream monetam vnius ponderis tantum cudi. Argenteam iubet recte cudi; pœnasque imponit aliter facientibus, aut eos recipientibus.

3. Anno 1500. constitutum est, ut Nurnbergæ certa, & constans monetae ratio institueretur, interea omnes officinæ cessent.

4. Anno 1512. statutum, ut finitimi consimilem monetam cudant.

5. Cum in cudendis Batzijs magnæ fraudes committantur, & mali bonis misceantur Anno 1524. Nurnbergæ statutum, ne ante constitutam monetae rationem noui cudantur.

6. Anno 1551. multa recte Augustæ constituta sunt, & precia nummorum definita.

7. Ne, qui ius monetae habent, officinas alii committant.

8. Sub pœna viuicomburij monetae adulteratio prohibetur.

9. Post varias dilationes tandem Anno 1559. à Ferdinando ratio nummi constituta est, qua omnes fraudes cauentur, sed in vsu hodieque manent, ut iam pœnis tantum opus sit ad subtilia furta inhibenda.

Vsura per-
niciosa.

§. 3. Huic affinis est fraus, & improbitas vsurariorum. Antiquum hoc Reipublicæ malum fuit, & nunc summum est, liberrime sub nomine luctri cessantis, damni emergentis, & collybisticis pallio grassatur.

Statuendum autem est, omnem vsuram, cum

Nummus gignit per fenora nummum

Esse illicitam. Non tamen vsuram esse emptionem census; nam ius pecuniæ in aliam transferretur, & ius annui redditus accipitur. Mutuum autem est, cum ius repetendæ summæ remanet apud mutuo dantem; cuius causa quicquid exigitur, furtum est. Potest tamen exigi, cum ex beneuola concessione alteri facta damnum emergit, verum damnum, cuique alia ratione occurrere non potest. Vel si lucrum verum, legitimum, quodque facturus erat, cesset. Nemo enim alterius commoda cum suo detrimento curare tenetur, manetque hic æqualitas, & iustitia, quæ non vult mihi esse fraudi, quod alteri lucrum est.

Census non
est vsura.

§. 4. Vsura omnino vetita est Exod. 22. Deut. 25. 19. Leuit. 25. 3. Plal. 15. 5. Ezech. 18. 17. Iure canonico 14. q. 3. & q. 4. Si quis Clericus vsura, nec in sola pecunia consistens, sed omni in re, 14. qu. 3. putant; in ipsa etiam negotiatione 14. q. 3. Canonum siue per se, siue per alium teneretur, ne se minus turpes esse putent, qui per Iudæos scœnus exercent. Omnibus denique prohibetur. Clericus vsurarius, nec ad ordines admitendus 33. dist. Maritum, & 46. dist. Seditioarios. & 47. per totum. Si ordines habeat, est deponendus. 47. dist. Episcopus & seq. Imo ad vsuram accipere nisi tempore necessitatis crimine non vacat, 83. dist. eret. 24. q. 3. non inferenda. 26. qu. 1. qui. Denique qui vsuras accepit, non vere pœnit, nisi vsuras restituat. Hæreticus iudicatur, qui id negat. c. consuit. c. super.

Iudæi scœ-
nus admini-
stri.

§. 5. Ciuilibus legibus etiam prohibetur, de quo videndus doctissimus Gregorius Tolofanus in Syn- tagmate iuris vniuersi, alijq; de quo mihi disputandum non arbitror. Neque enim vsuras nunc multi defendunt, sed plures exercent. Quemadmodum inter tot millia furum, & peculatorum vix vllum inuenias qui factum probet.

Iure ciuili
prohibetur.

Sed meliora probant, deteriora sequuntur.

Mihi itaque monendus princeps, ut eas tollat. Causa prima est eius officium, nam impedire debet latrocinia, rapinas, furta, calumnias, tribunalium iniurias, ergo & furta vsuratum. Romani feneratorum grauius, quam furem puniebant, nam hunc in duplum, illum in quadruplum condemnabant. Ex hac igitur causa iuste pecuniam colligit princeps, si enim Iudæos, & Iudaizantes in quadruplum condemner, non poterit illis deesse pecunia. Vitia temporum cum diuitem facient.

Vsurarius
quam fur,
grauius puni-
tur.

Hinc constat eos principes & ciuitates, qui Iudæos ita tuerent, aut vsurarios Christianos, & sinunt opprimi subditos, ut Iudæi ad ipsos habeant faciles aditus, sintque rei nummarie procuratores, graui crimine se obstringere. Imo ad damna eorum neglectu contracta teneri. Hæc igitur officij obligatio ex natura principatus oritur, sed in Germania multo magis. Nam omnibus Magistratibus mandatum est, ut feneratorum esse non sinant. Anno 1500. in comitijs Augustanis ita consensu omnium Statutum edixit Maximilianus. §. de vsurariis contractibus. Postquam etiam per contractus sanebres, aliosque periculosos, & indecetes, quos hætenus, ut intellexim, Christiani, & Iudæi exercent, prouinciis, populisque magna damna illata sunt. Statuimus, ordinamus, & volumus omnibus imp. crii statibus serio mandantes, ut eiusmodi sanebres, & periculosos contractus in eorum ducatibus, prouinciis, dominis, territoriis, & vbique sub conuenienti panâ prohibeant, etiam violatores serio puniant: Per hæc etiam Ecclesiasticis, & secularibus iudicibus, arbitris, iudiciis confessibus, ut se eiusmodi sanebres, & inconuenientes & periculosi contractus ad eos deferantur, eos indignos, irritos, minimeque obligatorios esse decernant, & declarant, neque ipsam executionem permittant, aut adiuent.

Nemini
principum
licet tolera-
re sanera-
tores.

Nec

Nec excusatio adduci potest, anno 1530. eisdem verbis omnia repetuntur, & criminis enormitas demonstratur. & additur.

Postquam intelleximus in sacro imperio multiplices fenebres contractus, non modo immoderatos, sed etiam Christianæ religioni contrarios, contra diuinas, ciuilesque leges agitato, atque etiamnum agitari. Ut cum octingenti floreni mutuo dantur, in literis census ponitur summa mille florenorum, atque ita plus, quam quinque de centum pendunt; alij ob exigui temporis dilationem immoderatum interesse accipiunt, summam augment, commutantq; contractum.

Hæc tum constituta, anno 1532. & 1548. renouata, non satis virium habuere tantæ iniuriæ remouendæ: nam anno 1576. manet eadem querela. Non esse leges obseruatas, plebem longo tempore iniquis usurarum contractibus, & negotiationibus contra diuinas, Cæsareasque leges, & speculiter ad contemptum ordinis politici, multis modis ad extremam egestatem redactam, angustiatam, coactam.

Eadem quoque anno 1577. iterum inculcantur, ut nemo se magistratus excusare possit.

Alterum malum est ex paupertate nata seditio, & principum infirmitas, quamuis enim firma, succulentaque sint corpora, si pedes arthritide, aliaue ratione infirmetur, stare non possumus: ita Respublica, cum populus vltis oppressus iacet, infirma est. Cum populus in sacrum montem secessit, infirma fuit Respublica, si vel exiguum hostem habuisset, de imperio actum erat. At secessionis causa erat, quod usurariorum rapinis populus exhauriretur, & pars ciuitatis partem premeret. Plura exempla obuia sunt, nec hodiernis destituimur. Rem breuiter attingam, magistratus eam suo momento ponderet. In imperio Romano sunt vrbes liberae, & principes. Liberae vrbes non tantum ab iniuriis usurariorum affliguntur, sed ita habent affectos ciues, ut nisi imperatorem timerent, Judæos, usurariosque Christianos, & quos ex magnatibus eorum patronos arbitrantur, vi eiceret, vel etiam, si auctor esset, vita priuarent. Et quamquā nec ordine, nec iure villo id populus faceret, occasionem tamen magistratus dedisse censeretur, non compescendo usuras, imo executionem contra iura diuinā, humanā, contra tot leges comitiorum imperialis, urgendo. Nectuti principes, quos norunt a Judæis protectionis causa pecuniam accipere, praesertim vero illi, quorum quæstores familiares illis usurariis esse vident.

§. 6. Cum usurae approbantur, id sit ratione alicuius legitimi contractus, non autem ratione mutui, cum permittuntur, id sit ad maiora mala euitanda. Ita Tolosanus libro 22. capite tertio. §. 20. Ceterum in omni iure inuenimus, & aliquando usuram permissam incertis rebus, & causis, & personis, & modis negociandi. Non tamē idcirco approbatas dicere oportet, sicuti Deus ob duram ceruicem Iudæorum illis permittit repudium, sed nō approbanit. Tanta enim hominum est improbitas, ut omnino à nobis hec tam bene emendari vel purgari non possit, ut scorie aliquid perpetuo non remaneat: aut, si omnino tollere velis, in peius vitium non degeneret: in quo discrimine peius malum euitandum est, & fugiendum. Hoc modo in usuris, si recantur omnino, facit diuinitus pessima avaritia & crudelitas seu immisericordia, ut maluit potius arca nummos rubigini committere, quam iuuare gratis indigentes: vel si mutent gratis, ita truculenter repetunt, ut omni inquietudine debitores infestent. Proinde & modus quidam senerandi permissus propter perniciam creditorum, & adiuvandam inopiam debitorum. Consideramus itaque in usurarum permissione, res, personas, & taxationem. Res in quibus permitti dicuntur usurae, comprehenduntur his versibus:

Feuda, fide inssor, pro dote, stipendia cleri,
Fenditio, fructus, cui velles iure noceri.

Vendens sub dubio, precium post tempora soluens,
Pena, nec in fraudem, lex commissoria, gratis
Dans, socii, pompa, plus sorte modis datur istis.

Quæ omnia late explicantur & probantur à glossa, & Henricho Bohic, in cap. conquestus de usuris, Ioanne Fabro, Angelo de Clauasio Baldo, Fulgofio, & Iasone Hostiensis, Chassaneo. Isti tamen casus non propriè pertinent ad mutuum, & ideo neque ad usuram illam illicitam pecunie ex mutuo, sed vel ad iustam negotiationem rationemque eius quod interest, vel ad penam, seu ad moram plectendam debitorum alio modo quam ex mutuo.

§. 7. Remedia tanto, veteri, communi, & pernicioso malo dudum qualita, legibusque constituta, sed potentia usurariorum, digladiationes aliorum, bella, & discordia principum, atq; nobilium quorundam, & optimatum egestas contra leges obtinuit. Sed tamen opponendæ leges, & pænæ. Primo usurarios patria pellendo. hæc efficacissima ratio est. Tabularum duodecim legibus cautum est, ne usura nisi rancia, hoc est centesima pars, solueretur. ut ait Tacitus, postea res ad ducentessimam, semiunciariam, redijt. Postea tota verita est, & multis senatusconsultis itum obuiam. Maxima habita est centesima, quod singulis calendis centesima pars summæ capitalis daretur, hoc est centum mensibus totum, quod si avaritiosius fieret, ut usura non soluta in sortem computarentur, multo citius summa capitalis recipiatur. Sed res est, quæ moderationem vix capit, excindendum est malum, itaque Judæos aut expellendos esse censeo, aut alijs rebus occupandos, nec permittendum, ut minimum fœnus accipiant. Sed ego pellendos arbitror Judæos, nec me mouet, quod multi principes eos retinent, quia multi iustissime pepulerunt. Itaque illis qui retinent non facio iniuriam; quia qui retinendos censent, eos, qui dimiserunt, non offendunt.

Rationes sunt multæ & graues.

1. Tanquam venenum, & pestes è visceribus Reipublicæ eiçi, depellique debent, quorum vnum est, atque vnicum studium, ex furtis, rapinis, fraudibus, imposturis viuere, quique nullam rationem honeste viuendi habent, vel habere possunt, manente illo reipublicæ statu. At Judæi tales sunt; eliminandi igitur è Republica. Maior propositio verissima est, nec ab villo negatur, nisi cum maius periculum oritur ex eorum exilio, ut si multitudine, potentiaque valeant, ut seditioem aut bellum mouere possint. Hic vero periculum illud adeo non est, ut maxima gloria futurus sit princeps, quicumque Judæos expulerit, in oculis ac manibus eum populus ferret. Assumptionem docet experientia. Nam imprimis tam acerbo Christianos odio persequuntur, ut quacunque in re possint illis detrimento sint. Deinde licitum sibi arbitrantur, omni genere fraudum circumuenire Christianos, & quamuis aliquando prolint, hoc tamen eo faciunt, ut grauius noceant, quemadmodum & damnati spiritus, commoda quædam in speciem miserrimis hominibus offerunt, ut in vera exitia precipitent. Tertio. Honestè viuendi, vel ex licito lucrum faciendi in Germania illis potestas negatur. Non agros, non vineas colunt, non artes exercent, non negociantur, quid igitur superest nisi fraudes? Hinc in omnem fraudandi occasionem sunt intenti, & ut inquit Joannes Pfefferkorn, Omnia scrutantur, & quasi canes lucrum ex qualibet re odorantur, modos & praxeis exponit, qui illis vsus est, Joannes Pfefferkorn, qui non modo vidit, sed etiam exercuit.

2. Qui sua improbitate omnibus sunt odio summo, etiam principes suos protectores faciunt inuisos, si eorum contractibus patrocinium præstant, eiiciens di sunt. Tales autem esse Judæos omnium ætatum experientia docuit. Nec hodierna exempla diuersa sunt nobilissimarum ciuitatum, quæ in Judæos insurrexerunt.

Remedia contra usuras.

Vnus modus ut Usurarii pellantur.

Usura usura.

Iudæi pellendi, aut laborare occupandi.

Pestis Reipublicæ.

Iudæo non est credendum.

Protectores Iudæorum inuisi.

rexerunt. Nec magistratus tutus fuit, nisi metu Caesaris, quo per bella ciuilia, aliaque occasiones sublato sunt in praesentissimo periculo, non modo fortunaram, sed etiam vitam Iudaei. Quia magistratui dura necessitas, vel eos deferendi contra pacta conuenta, vel contra omnia odia defendendi incumbit. Publicos itaque usurarios, si sapit, mature fugabit, bona eorum quae ex vlturis constant, veris dominis restituet, caetera sibi tanquam fisci retinebit. Furtum enim redhibitione, & confiscatione punitur.

3. Causa porro, cur tanto detrimento Reipublicae pestis illa retineatur, triplex esse potest. 1. Principum, & aetarii utilitas, quia vectigalibus onerantur. 2. Commodum subditorum, quia mutua pecunia egent. 3. Ipsorum Iudeorum, ut ad veram religionem conuertantur.

*Patrocinia
Iudeorum.*

At omni in causa falluntur principes. Primo enim si abessent Iudaei & faeneratores, plus praesidii conferre possent ciues, nunc enim & hoc quod Iudaei conferunt, de iniuria ciuium est, quos dolo, fraudeque exhauriunt, & praeterea, ipsos Iudaeos alere, & locupletare coguntur. Quae enim ciuitas est, quae non libenter id quod Iudaei fisco pendunt, in duplum repraesentatura sit, si magistratus Iudaeos expellat? Non pertinet igitur ad utilitatem publicam callidos illos fures alere, ut cum decem aureos contulerint, mille, & mille quidem modis furentur. Hic igitur error politiae est ingens, ad publicorum faeneratorum rapinas, hoc est, hebdomadarios, menstruos, annuos census conuiuere, atque hac ratione subditis extorquere fortunas, ut ex in ius faeneratorum abeant, aetarium aliqua portione aspergatur. Abeant inquam vniuersa ut olim Roma; & verissimum est, quod monet Gregorius Tolosanus, ita diuinitus immiser cordiam sentire, senus seniori, & lucrum lucro iniici, ut si ex arbitrio faeneratorum res ageretur, breui futurum, ut omnes facultates, patrimonium, atque ipsa persona in ditionem ipsorum venirent.

*Prudentium
seueritas in
faeneratores
sancta.*

Hinc viri prudentes sua commoda non astimantes, imo vere de illis iudicantes, in faeneratores seueri fuerunt. Tabulas eorum combussit Agis dux Atheniensis. Alexand. ab Alex. l. i. geneal. dierum. o vti nam nunc multos ei similes habeamus. Seuerior Gallia, quae olim Iudaeos regni finibus exterminauit, & faeneratorum immanium furaces dexteras detruncauit. Cato omnes usurarios Sardinia expulit, Lilius l. 32. Ego sane sententiam eorum Iuriconsultorum, qui usurarios criminiliter puniendos censent, improbare nullo modo possum; ita Molin. de vsur. n. 156. aliq. Nolle eorum conditionem esse meliorem, quam furis manifesti, eadem est iniuria, nisi quod haec speciem iuris induit. Venenarius latrone grauius punitur, & cur artificiosi fures retinentur? Nec satis est omnes usurarios, eorumque adiutores infames esse, nam infamiam bene diuitiis compensari putant; iam

Plurimus auro venit honos.

Per populum, & famam nummos congerunt, & sibi plaudunt, cum eos contemplantur in arca.

Non igitur aetario consulunt, ne illi quidem, qui minore sub censu pecunias accipiunt, deinde maiore apud Iudaeos ponunt. Dicuntur enim esse Christiani quorum Iudaei sint institores, & propolae vsurarum. Legitimo censu & cautione accipiunt à Christianis pecunias, in singulos annos quinque pro centum, Iudaeis deinde eandem elocant, & accipiunt octo, vel decem, illi vero etiam lucellum suum sibi vindicant, ut saepe 15, aut 20. in centum dentur. Nec tamen sic infamiam fugiunt, nam Iudaei palam, clareque fatentur, Christianorum esse pecunias, & se vsurarum tantum esse administratos. Non consulunt illi aetario suo, quia ciuitates opprimunt, odia colligunt, cum tamen honesta negotiatione plus lucri facere possent. Nec dissimilis ratio est eorum ab ea, quae fuit Ti-

*Aerarii ex
hausta ciui-
tate vacua-
tur.*

berii imperatoris; Praesides ille egentes, callidos, auaros, rapaces constituibat, quos deinde spoliis prouincialium opimos trucidabat, & spolia fisco inferrebat, quae quidem in re initio tanquam iustus, & seuerus imperator diu lauit, verum cum animaduersa fraude, omnia ad Tiberium redire cernerent, dixerunt; Eum praesidibus velut spongiis uti, quos aridos prouinciarum opibus immitteret, plenos exprimeret. Sic nostrae Germaniae nonnulli Iudaeos Lauer-niones, harpacticosque percursores libere grassari sinunt, ac deinde illos ipsos exprimunt, ut aetarium iniustus opibus stipent.

*Tiberiana
artes relata.*

Alteratio ratio ut pauperum necessitatibus consulat, non modo falsa est, sed plane contraria. Pauperes enim bonis omnibus, quae residua sunt, euertuntur. Nec assidue dubito singulis annis in Germania aliquot millia ciuium faenore exhauriri, maiusque id malum esse, quam si singulis annis insignis aliqua ciuitas euerteretur. Nunc enim sensim tanquam per febrim eroganur. Lucullus ex Asia sustulit, quia videbat fertilissimam prouinciam ad paucos redigendam. Quomodo igitur subditis utilis est, quo inducitur

*Fenebripe-
cunia pau-
peres non
inuuantur.*

Scleri prociui egestas:

Plusquam centum millia Iudeorum in Germania omni fraudum genere vexant Christianos, in his fere nemo est, qui non aliquē ad incitas reducat, quod si aliquis id non facit, multi tamen plures affligunt, centum ergo millia ab his circumueniuntur, quomodo ergo pauperibus per Iudaeos consulitur?

Quomodo Orthoni utilis fuit vsura depensa, cum publice fateretur, se nisi principem stare non posse. Nihil referre an in acie ab hoste, an in foro sub creditoribus cadere.

Verum non aequabat veterum seueritatem immanitatem, qua hodie medulla Christianorum exsugitur. Hinc illae querelae multorum. Ideo Iudaeos faenerari, quia nullus offert munera principibus, ut hoc scelus verent. Jul. Clar. recep. sent. l. 5. §. vsur. num. 7. Videatur & Couar. l. 3. c. 1. nu. 8. Hac etiam sententia est canonum exhauriri facultates Christianorum per vsuras Iudeorum.

Tertia causa fuit, ut conuerti ad fidem possint. Verum hac ratione obstinatissimi redduntur. Cuius causae tres sunt.

*Vsura Iu-
deos reddunt
obstinatos.*

Prima. Quod humanum genus disungit, bella litaeque excitat, est odium, hoc inter Christianos & Iudaeos durat perpetuo, quia causa non tollitur; Causa odii Iudaeis est, quia Christum supra omnia oderunt, illique in dies singulos maledicunt; deinde quia se vident Christianis esse odio. Naturale autem est inimicos odisse, nouis autem quotidie facibus ignis ille accenditur, cum scommatis, sannis, conuitiis à Christianis excipiuntur, diuexanturque, Nec Christianorum odia cessant, cum n. quotidie eos ante oculos vident insultantes, pauperum spoliis lautos, suis inhabitantes, non magis amare possunt, quam agnus lupum, aut columba accipitrem, itaque nec de conversione illorum Christiani loquuntur, nec Iudaei audire sustinent. si aliis laboribus agitentur, & ipsi ad mentem redibunt, & misericordia Christiani eos prosequuntur.

*Vsura cau-
se odiorum
inter Chri-
stianos.*

Alteratio causa est, quod nunc permisso, aut conniuentia principum faenerandi, decipiendique, & rapiendi crimina habent impunia, imo quo maiore sunt odio, & opinione nequitiae apud Christianos, hoc magis apud suos gloriantur. Quemadmodum miles ille gratissimus est Imperatori, & commilitonibus, qui plurimum nocet hosti; Hinc est atrocissimum illud, quod de Ierosolymis captis historia refertur, emisse Iudaeos à victoribus mancipia Christiana non ad vsum, & obsequium, sed ut in illis torquendis, & longa

*Cupient tri-
deri nequa
Christiani.*

longa morte necandis crudelissima se voluptate oblectarent. Hinc eorum in Christianos pueros immanis atrocitas, cum anno 1236. Fuldæ, anno 1380. Halæ Sueuorum, anno 1429. Rauesbergæ, anno 1475. Trideti, alias alibi innocuos pueros multis, minutisq; vulneribus conciderunt, ut ostenderent, odium non esse nostrorum vitorum, quæ eorum scelèribus vincuntur, sed generis, sed religionis. Hæc quamvis non tolerentur à Christianis principibus, non alia tamen puniuntur, cum longa fame, & pudenda tæbe nō modo pauperes, sed nobiles etiam familias occidunt. Christianum saltem fama, ignominia, separatio, excommunicatio à scelere publico reuocant; Judæos hæc omnia ad audendum incitant, & crimina faciendi, quia sibi apud improbos gloria esse vident, etiam in conspectu esse gaudent.

Tertia causa est omnium grauissima; qua sublata magna eorum multitudo Christiana sacra susciperet. Nempe restitutio male paritorum. Neque baptismus aut religio alienarum rerum detentionem admittit. Zachæus cōuersus; si quid aliquem defraudauit reddo quadruplum, inquit. Dura igitur conditio Iudæis videtur, thesauros quos vel magna parte, vel iudicis perinuriam cōgesserunt, dimittere. Si licitis operis omnia lucrarentur, suscepta religione res sibi suas retineret, & solum esset exuenda perfidia, nunc opes abijciendæ sunt, propter quas multi à fide, & pietate deficiunt. Hic ergo remora est, quæ magnam partē detinet, hæc igitur qui permittunt, pluribus eos vinculis perfidia, & contumaciæ illigant. Nam ne restituant ablata cōcedere Ecclesiæ non potest, quia Dei præceptum est. Vere Alexander 3. Episcopo Panormitano, in appen. Conc. Later. 3. par. 16. §. de virtutis c. 1. Super eo quod a nobis tua discretio postulauit, virum possit in recipienda pecunia ad vsuram, fieri dispensatio, ut pauperes qui in Sarracenorum captiuitate tenentur, per eandem possint pecuniam liberari: presentibus tibi literis duximus respondendum, quod cum vsuram crimen vtriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam non vidimus admittendam, quia cum scriptura sacra prohibeat, vel pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendum est, ne quis in redimenda vita captiui, vsuram crimine inuoluatur.

Eodem modo Concilium Basileense, sess. 19. quod tamen bona incerti Domini, cum ignorat bona fide Iudæus, cui sunt restituenda, in conuersionis fauorem illi permittit. Si quis eorum ad fidem Catholicam conueriti voluerit, bona sua quæcunque habet mobilia & immobilia, ei intacta illesaque permancant. Quod si huiusmodi bona ex vsura, aut illicito quæstu fuerint acquisita, ac nota sint persona, quibus foret de iure restitutio facienda, (quia non dimittitur, nisi restituatur ablatum) illis restitui omnino oportet. Hi vero personis non extantibus, quia talia per manus Ecclesiæ in pios essent vsus conuertenda, hæc sancta synodus vicem gerens vniuersalis Ecclesiæ, in fauorem concedit suscepti baptismatis, tamquam in pium vsu apud ipsos remanere debere, sub pena diuini anathematis tam ecclesiasticis quam secularibus interdicens, ut nullam super his, quousque quæsto colore, molestiam inferant, aut inferri patiantur, sed magnum se fecisse lucrum existiment, dum tales Christo lucrati fuerint. Et quoniam, ut scriptum est, qui habuerit substantiam mundi huius, & viderit fratrem suum, necessitatem habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in ipso? Si ipsi conuersionis tempore inopes aut indigentes fuerint, per viscera misericordie Dei nostri omnes tam ecclesiasticos quam seculares hæc sancta synodus exhortatur, ut ipsi conuersis manus porrigant adiutrices. Ipsi quoque diocesani non solum Christianos ad subueniendum illis exhortentur, sed tam de rebus Ecclesiæ, prout poterunt, quam de his quæ ad pauperum vsu per ipsos conuertenda deuoluuntur, huiusmodi neophytos sustentare non negligant, ipsosq; a detractionibus, contumelijs, paterna affectione defendant. Et quoniam per gratiam baptismi cives sanctorum & domesticus Dei efficiuntur, longèq; dignus sit regene-

rari spiritu, quam nasci carne, hac edictali lege statuimus, viciuatum & locorum, in quibus sacro baptismate regenerantur, privilegijs, libertatibus & immunitatibus gaudeant, quæ ratione dumtaxat natiuitatis & originis alijs consequuntur. Curret in super sacerdotes baptizantes, & hi qui de sacro fonte suscipiunt, tam ante baptismum, quam post, illos in articulis fidei, ac legis nouæ præceptis, catholicæq; Ecclesiæ ritibus diligenter instruere.

§. 8. Quid porro hac in praxi canones sancti cōstituant in gratiam magnatū, & eorum qui illis à cōsilijs sunt, adiungam. 1. Nullus potest sine scelere cogere quempiā ut vsuras perfoluat, ratio naturalis est; quia quod meum est, nulla legitima causa data, nō teneor tradere alteri. Lex Ecclesiastica est: (in appen. Later. 3. par. 16. c. 4.) Debitores (inquit Alexan. 3.) autem ad soluendas vsuras, in quibus se obligauerant, cogi non debent, nisi eas iuramento soluere teneantur. Si vero de ipsarum solutione iuramentum fecerint, cogendi sunt Domino reddere iuramentū, ut a creditoribus absoluantur: & cum vsura soluta fuerint, creditores ad eas restituendas Ecclesiasticæ, si necesse fuerit, cogendi sunt seueritate.

Et c. 15. Cum sicut tu asseris, manifestos vsurarios, scilicet qui in illo decesserunt peccato, communionem altaris & Ecclesiasticæ, iuxta decretum nostrum nuper in Concilio promulgatum, præceperis sepultura priuandos, donec reddant quæ tam præuereceperint: quidam eorum dicunt ad soluendas perceptas vsuras, proprias vsuras, proprias non sufficere facultates: alii vero promittunt se partes vsurarum quas habent præ manibus, reddituros: sed alias quas extorserunt vsuras, cum de his possessiones comparata sunt, & eorum filiis vel parentibus tradita, se non posse reddere protestantur. Alii vero ad excusandas excusationes in peccatis, imprudenter affirmant, illas dumtaxat vsuras restituendas, quæ sunt post interdictum nostrum receptæ, nec aliquos ad soluendas vsuras, quas ante interdictum receperant, debere compelli. Super his discretioni tue respondemus, quod siue ante, siue post interdictum nostrum vsuras receperint, cogendi sunt sub pena quam statuimus in Concilio, eas his, à quibus extorserint, vel eorum heredibus restituere: vel his non superstitibus, pauperibus erogare, dummodo in facultatibus habeant, vnde ipsas restituere possint, cum iuxta verbum Beati Augustini, non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum. Illi autem qui non habent in facultatibus, de quibus vsuras valeant restituere, non debent pena illa mulctari, cum eos nota paupertas excuset. Possessiones vero quæ de vsuris comparata sunt, vendi debent, & ipsa præcia his à quibus vsura extorta sunt, restitui, ut sic non solum à pena ista, sed etiam à peccato, quod per vsurarum extortiones incurrunt, possint liberari.

Et cap. 6. ad Wintoniensem Episcopum. Super ea quod nos consulere voluisti, virum clericus sit cogendus vsuras creditori soluere, prudentia tue taliter respondemus, quod cum periculosum sit omnibus Dei fidelibus vsuras recipere: ad earum solutionem nullus Christianus est cogendus, nisi iuramento vel fide eas soluere teneatur: sed potius creditores ab vsurarum exactione, Ecclesiastica debent coerceri sententia.

Denique prolixius ad Archiepiscopum Cantuariensem. Ad nostram noueris audientiam peruenisse, quod cum Petrus de Vinton tempore guerra, quæ fuit inter charissimum filium nostrum Henricum illustrem regem Anglorum, & filios eius, quibusdam hominibus pro tuitione regni Francorum, pecuniam certa summa permutasset, ab eis quasdam possessiones & redditus recepit in pignus. Ipsos etiam sibi iuramenti religione adstrinxit, quod ei super possessionibus & redditibus illis donec sibi mutuatam soluerent pecuniam, nullam molestiam vel grauamen inferrent. Licet autem de possessionibus illis & redditibus præfatus Petrus nondum sortem suam sicut asserit, deductis expensis, receperit: quia tamen tu frater Archiepiscopo propter hoc eum vinculo excommunicationis adstrinxisti, exinde cognitur literas nostras vobis destinare, præsertim cum ipse sicut asserit, forte velit esse contentus. Inde est quod frater-nitati tua consulenti &c. quatenus percepta à præfato v. susficienti cautione, quod exinde mandato vestro debeat parere, ipsum

Nemo cogere potest vllum ad soluendas vsuras.

Nulla excusatio est, ne vsura restituantur.

Et hac curare principum est, ne ideo gladiū portant.

*Vsura sol-
uenda cum
iusturandū
intercessit,
sed vsurari
cogendus vt
reddat.*

ipsum contradiotione & appellatione cessante, a sententia qua tenetur, aut horitate nostra penitus abfoluas: & deinde debito- res qui sibi pradiotas possessiones & redditus contra iuramentum suum subtraxisse dicuntur, si ita est. Ecclesiastica censura com- pellas, vt possessiones illas & redditus eidem Petro dicto, appella- tione cessante, restituant: nec sibi de cetero contra iuramentum molestias inferant, donec ei pecunia soluat. Quia non est tu- tum cuiuslibet, sed periculosum potius religionem infringere iu- ramenti. Cum autem pradioto P. pecuniam suam, sicut iuraue- runt, persoluerint, vos ipsum ad restituendum quicquid eum nouis deducis expensis, vltra sortem recepisse confiterit, stu- diose monere curetis & diligenter inducere: & si commonitus id non fecerit, ipsum remoto appellationis obstaculo, in eandem excommunicationis sententiam reducās: quia sicut periculosum est debitoribus suum infringere iuramentum, ita non minus pe- riculosum est creditoribus, retinere quod pro vsuris receperunt, cum sit vsurarum crimen detestabile plurimum & horren- dum, & vtriusque testamenti pagina condemnatum.

Has pœnas conuenire in magistratus & Respublicas, quæ vsuras reddere compellunt, certissimum est. Quin etiam ipsi magistratus ad restitutionem tenen- tur. Qui enim contra legem mea dat alteri, aliumue quo minus reddere compellatur, potentia defendit, ad compensationem damni tenetur. Hoc autem mā- datum est principibus, vt grauari nō sinant Christianos, legibus civilibus, & totius Ecclesiæ iussu. Con- cil. Lateran. sub Innocentio III. c. 67. Quanto amplius Christiana religio ab exactione compescitur vsurarum, tanto grauius super his Iudeorum perfidia inoleuit, ita quod breui tempore Christianorum exhauriunt facultates. Volentes igitur in hac parte prospicere Christianis, ne a Iudeis immaniter aggraentur, synodali decreto statuimus, vt si de cetero quo- cunque pretextu Iudei a Christianis graues, & immoderatas vsuras extorserint, Christianorum eis participium subtraha- tur, donec de immoderato grauamine satisfecerint competen- ter. Christiani quoque, si opus fuerit, per censuram ecclesiasti- cam, appellatione postposita, compellantur ab eorum commer- cijs abstinere.

Principibus autem iniungimus, vt propter hoc non sint Christianis infesti, sed potius a tanto grauamine Iudeos stude- ant cohibere.

At eadem pœna Iudeos decernimus compellendos ad satisfaciendū ecclesiis pro decimis, & oblationib. debitis, qua a Chri- stianis de domibus, & possessionibus alijs percipere consueue- rant, antequam ad Iudeos quocunque titulo deuenissent, vt sic ecclesia conferuentur indemnes.

Hoc mandatum etiam in Concilio Viennensi sub Clemente 4. repetitur. Adjicientes vt si de cetero quocun- que pretextu Iudei a Christianis graues seu immoderatas vsu- ras extorserint, Christianorum eis participium subtraha- tur, donec de immoderato grauamine satisfecerint competen- ter. Vnde Christiani, si opus fuerit, per censuram ecclesiasti- cam compellantur, ab eorum commercijs abstinere. Principi- bus autem iniungimus, vt propter hoc non sint Christianis in- festi, sed potius a tanto grauamine Iudeos studeant cohibere. Si vero Sacramentum altaris ante domos eorū deferri contige- rit, ipsi Iudei audito sonitu preuio, intra domos suas se recipi- ant, & fenestras ac ostia sua claudant, hoc etiam in quolibet die Parasceutes per Praelatos Ecclesia facere compellantur. Ne prasumant de fide Catholica cum simplicibus disputare, nec fi- lios & vxores Iudeorum ad fidem Christianam venientium inuitos audiant detinere. Nec Christianos ad Iudaismum al- liciant, aut aliquo ausu temerario circumcidant, nec Christia- nos infirmos visitent, vel circa ipsos exerceant opera medicinae. Synagogam nouam non erigant, & si quas exerceant, eas remo- ueant aut deponant. Vetusiam si opus fuerit, reficiant, non am- pliorem, preciosiorem, seu etiam altiorem. Carnes in Quadra- gesima quando Christiani a carnibus abstinent & ieiunant, aperte vel publice non deponent. Precipimus autem Episcopis, vt ad hæc omnia obseruanda in singulis articulis Iudeos per ab- stractionem cōmunionis Christianorum compellant. Ipsos quo- que principes ac indices eorundem districtius admonemus, ne

Iudeis Statuta nostra seruare nolentibus alicuius protectionis seu defensionis fauorem impendant, sed si aliqui eis a Pralatis Ecclesiasticis iniungantur, ea fideliter exequantur, alioquin introitum Ecclesiæ & communionem diuinorum officiorum si- bi nouerint interdictam. Volumus etiam & sub pœna excom- municationis precipimus, vt Dominus electus Saltzburgerf. eiusque Suffraganei nec non & Episcopus Pragenfis has consti- tutiones nostras sigillo nostro sigillatas habeant, easque singulis annis in Synodis Episcopalibus & in prouinciali Concilio faci- ant recitari, & diligentius obseruari, & ea que tangunt lai- cos, faciant per parochiales Ecclesias suarum diocesum publi- cari.

Verum omnia ista, & minutatim persecutus est, Joan. 22. in Conc. Rauenn. 4. Rubr. 15. Vsurarum Voragi- nem vtriusque testamenti paginam reprobantem, in nostra prouincia reprimere cupientes, denunciamus, seu declaramus, hoc sacro approbante Concilio, omnes vsurarios manifestos, donec de vsuris prout patiuntur facultates eorum, plenarie satisfac- erint, vel de satisfaciendo pro suarum viribus facultatum, ido- neam præsent cautionem, fore communionem altaris, & Eccle- siastica sepultura priuatos; eorumque oblationes recipi non de- bere, nec ipsos absolui posse: testamenta quoque ipsorum non valere, sed esse irrita ipso iure. Omnes etiam, qui huiusmodi vsurariis communionem altaris, ac corpus Christi tradiderint, aut eos ad Ecclesiasticam admiserint sepulturam, donec ad ar- bitrium Ordinarii loci satisfecerint, ab officii sui executione decernimus seu declaramus esse suspensos. Adjicientes, vt pœna huiusmodi subiaceant omnes, qui tales vsurarios absoluerint, aut ad communionem altaris admiserint, siue testamentis, aut sepultura interfuerint eorundem. Tabelliones quoque demit- tuis & contractibus vsurariis, vel in fraudem vsurarum ini- tis, instrumenta conficientes, vel recipientes scienter, quibus vsurarii pœnis subiaceant, ipso facto. Ceterum in recipienda ab vsurariis penitentibus, de vsuris restituendis, cautione prædi- cta, hanc haberi volumus, & obseruari cautelam, vt ante om- nia per confessionem vsurarii, vel per librum, vel libros ratio- num eius, aut per testes, siue instrumentum, vel aliquo alio mo- do fiat certa, & manifesta, si poterit, receptarum quantitas vsurarum, non earum tantum, quæ ab incertis, verum etiam quæ sunt a certis vniuersitatibus & personis extortæ. Si vero id non sit possibile, arbitretur, & moderetur quantitatem hu- iusmodi, is, qui ex vigore præsentis constitutionis recepturus fuerit cautionem huiusmodi, secundum rectam conscientiam, ex fama, seu vicinorum testimoniis, aut ex coniecturis alijs ve- risimilibus informandam. Vbi vero per postas libri vsurarii non apparuerit, per penitentem sibi vsuras restitui de vsuris solu- tis, si petens habuerit instrumenta originalia vel exemplaria sumpta de originalibus communis ciuitatis, vel loci illius, in quo contractum fuerit debitum mutui recepti ab vsurario, aut alterius obligationis cum illo contractæ, vel cum alio pro eodem, & instrumentum solutionis, seu liberationis, vel confessionis, solutio vsurarum prasumat & iudicetur: & ipso mutuo, vel obligatione a die contracti debiti seu oblationis, vsq. ad diem instrumenti confecti solutionis: & ab illo extorsisse vsuras, tot denarios pro libra singulis mensibus, quod declarare voluerit Diocelanus Episcopus, aut eius Vicarius, vel Penitentiarius, si ipse vsurarius in dicta cautione non declarauit, & dixit quot denarios accipiebat pro libra singulis mensibus. Quando au- tem solutionis instrumentum, aut scriptura non apparuerit, tunc iudicetur, vsuras per sex menses vsurarium extorsisse ab illo, ex illo mutuo, seu obligatione secundum rationem & ra- xationem prædictam, pro mense quolibet: dummodo appareat per postas libri, vel alio modo legitimo mutuum, vel obligatio- nem fuisse contractam: Quo factio, permittat solemniter, & iuret vsurarius, ei, qui, vt permittitur, hanc receperit cautio- nem curia Ordinarii loci, ubi vsurarius fuerit, omnium quo- rum interest, vel intererit nomine, quod ipse, per se ipsum, si po- terit, vel alium, seu alios, & in præsentia Vicarii ordinarii præ- dicti, vel eius penitentiarii, vel alterius de curia licentia, sine difficultate quolibet, de vsuris a se receptis, & a parte sua, ce- terisque personis, quorum hereditas ad ipsum peruenierit, & de alijs male ablatis, & illicitè acquisitis per vsurariam prauita- tem,

*Pœna vsu-
ratorum.*

*Pœna iuu-
tium vsu-
rarios.*

gem, usque in quantitatem estimatam, & etiam maiorem, si de maiore confiteritur, satisfaciatur eis, à quibus eas ipse, vel illi receperunt, aut eorum heredibus, si potuerint reperiri: & residuum, de quo, cui restitui debeat, non constabit, Ordinario, vel Vicario, seu Penitentiario ipsius Ordinarii liberè assignabit, pauperibus erogandum, iuxta Ordinarii arbitrium, sine strepitu iudicij, & figura. Et quod nihil dicet, vel allegabit, vel faciet per se, siue per alium, propter quod ipsius curia prosequitur, sententia, vel precepta impediuntur, aut quomodo libet retardentur circa ipsarum usurarum, & illicitè acquisitorum modo predicto restitutionem: speciali pacto se, & suos heredes, & bona obligans ad predicta, & renuncians expresse, specialiter & generaliter omnibus exceptionibus, iuribus & defensionibus, secundum libitum, & expressionem recipientis huiusmodi cautionem. Sed pro his attendendis, & restitutione, & assignatione; ut pramittitur, faciendis; obliget omnia bona sua, illa se constituens precario nomine dicta curia possidere: omnimodam licentiam concedens, & liberam potestatem ipsi Curia, & recipienti cautionem predictam, pro ea, apprehendendis, distrabendis, & alienandis de ipsis bonis liberè, ac impune, auctoritate propria, & contradictione non obstante cuiusquam, quicquid & quantum, & ubi voluerit ipsa Curia, usque ad integram restitutionem, & satisfactionem predictorum. Et eorum occasione renunciet etiam usuris, & sibi promissis remittat, ac iuramenta sibi pro eis soluendis, vel non recipiendis, seu repetendis prestita, relaxet, reddat, aut saltem reddere promittat: & iuret, quod liberos, & quateros rationum suarum, & instrumenta vsuaria, quae habebit, vel habere poterit; absque dolo vel fraude, diminutione, siue subtractione, Ordinario, vel eius Vicario, seu certo nuncio dabit, & consignabit per se, vel alios, pro eodem. Assignet etiam pecuniam quam habet, vel faciat depositum, si poterit, ad arbitrium Ordinarii, seu Vicarii, vel Penitentiarii ipsius: quod quidem in cautione ipsa venire censemus.

Damnet etiam heredes suos futuros, sub pena hereditatis amittendae, ad eadem faciendae: ipsi heredes, si praesentes fuerint, eadem se facturos sub pena, & sub religione promittant, & iurent: Det praeerea, si poterit, pignora, vel saltem fideiussores idoneos, qui ad predicta eodem modo, & sub eisdem pœnis, & tenoribus obligent principaliter se, & sua, constituentes se principales debitores in predictis, renunciantes epistola D. Hadriani, beneficio novarum constitutionum de fideiussores, & omni alij defensionem, & iuri, ad arbitrium recipientis cautionem eandem, ex pacto speciali: praestantes simile iuramentum. Hac autem praecipimus fieri coram sacerdote parochiali, & testibus fide dignis, ac notario publico, de Ordinarii, vel Vicarii, aut Penitentiarii ipsius mandato, qui recipiat predicta promissionem, & obligationem, renuntiationem & cautionem, & cetera supradicta, de his consensens instrumentum. Deniq; cautionem ipsam per singulas ordinariarum Dioeceses, ubi Ordinarius, vel Vicarius praesens non adest, recipiat Rector parochialis Ecclesiae, in qua Usurarius habitabat, vel notarius publicus in sacerdotis defectum: qui infra mensem teneatur hac denuntiare loci Ordinarii, vel eius Vicario. In civitate vero nullus omnino absq; Ordinarii, vel Vicarii, seu Penitentiarii ipsius licentia speciali, nisi forte parochialis sacerdos, ubi non poterit requiri adhuc cura Ordinarii, superveniente subito casu mortis, de illa recipienda se intrinsece presumat: alioquin poenam X. libr. Ratienn. incurrat, absq; satisfactione debita minime relaxandam: Illos namq; quoad predicta, declaramus usurarios manifestos, de quibus per parochiam, quam inhabitaverint, vel ubi morerentur, fama fuerit extorsisse usuras, vel ipsorum confessione, aut per idonea argumenta, seu alio modo legitimo apparebit. Constitutionem quoq; praesentem, omnes parochialium Ecclesiarum Rectores, etiam si collegiatae fuerint; habeant, legant, & intelligant: Usurarios namq; predictas frequentius in suis Ecclesiis publicantes, & sua cautius evitantes, si Divinam, & nostram effugere cupiunt ultionem.

Multa etiam de hisce sunt in Germania constituta; Concil. Salisburgense sub Euerardo Episcopo tempore Martini, eadem statuit, atque in sigillo statutum D. Pilgrini Episcopi renouat. Usurarii, postquam à suis

reitoribus trina monitione fuerint nominatim moniti, si infra mensem non desisterint, eo ipso excommunicationis sententiam incurrunt. Et Ecclesiarum Rectores & Praelati tenentur suos subditos, manifestos usurarios monere, & inducere, ut infra mensem ab huiusmodi prauitate desistant, & de perceptis satisfaciant cum effectu: quod si non fecerint, eos excommunicatos denuncient, certificates nihilominus eos, q; si in hoc peccato decesserint, Ecclesiastica sepultura carebunt. Quos si Rectores scienter sepeliverint, similiter ipso facto excommunicationis sententia sunt ligati. Et manifesti usurarii dicuntur, de quibus est publica vox & fama, & certa sunt indicia & argumenta, quod pecunias mutant ad usuras, easq; recipiunt, vel fructus rei pignorat ex pacto, vel alias sibi inbusant, nec computant in sortem pecunia mutuata.

Novam etiam fœnerandi rationem refert, & damnat. Usurarios actus diuina & humana lege satis nouimus exprobratos, & contra exercentes usuras nouissima constitutio Lugdunens. Concil. poenas statuit exquisitas, quibus addendum aliquid non videmus. Sed quia nouo quaesito fœnerandi colore, nonnulli sub titulo venditionis exercent usuras, emendo pignus pro Quantitate, qua mutuo petitur, & vendendo eodem redemptionis tempore pro Quantitate adaucta numero usurarii, huius fraudi sic prauitidimus obuiandum: q; constitutio sancta recordationis Gregor. Papa X. contra usurarios edita in Conc. Lugdun. in singulis Cathedralib. & Collegiatis Ecclesiis, vna cum praesentibus constitutionibus nostris publicetur, statim lecto Euangelio semel in an. in Quadragesima publice coram populo; & tunc fœneratores huiusmodi, & alios, qui contra tenorem huiusmodi Concil. Lugdun. exercent usuras, & retinentes eos in domibus propriis excommunicati nominatim publice nuncientur. Quod si Ecclesiarum Praelati in huius publicatione, quae per se ipsos & alios facere debent, negligentes fuerint, vel remissi; & in dicto tempore publicatio ipsa non fiat, eos acrius mittimus iudicis ultioni. Et si usurarius die claudit extremum, qui occultè usuras exercuit, & triu. aut duoru testium fide dignoru testimonio cõfiterit, exerceat usuras, nisi pro eo satisfactum fuerit de receptis usuris, nullum ipsum recipiat ad Ecclesiasticam sepulturam. Alioquin si cõtra factum fuerit, prater poenam latam in Lugdun. Concil. contra tales volumus, ut locus seu Ecclesia, in cuius coemeterio de voluntate Praelati seu Capituli sepulta fuerint corpora talium, ipso facto Ecclesiastico subiaceant interdictioni, quamdiu eadem corpora per eos non fuerint exhumata.

§. 9. Mihi quoq; hoc leges agere videntur, ut omnino Iudaei pellantur; nam primo qui eorum perfidiam fouent, excommunicantur ex Conc. Tolet. 4. & Meldensi c. 58. Tanta est quorundam cupiditas, ut quidam eam appetentes, iuxta quod ait Apostolus, etiam à fide errauerint. Multi quippe hucusq; ex sacerdotibus, atq; laicis accipientes à Iudeis munera, perfidiam eorum patrocinio suo fovebant, qui non immerito ex corpore Antichristi esse noscuntur, quia contra Christum faciunt. Quicunq; igitur deinceps Episcopus, siue clericus, siue secularis illis contra fidem Christianam suffragium vel munere, vel fauore praestiterit, ut profanus & sacrilegus anathema effectus, ab Ecclesia Catholica & regno Dei efficiatur extraneus: quia dignum est, ut à corpore Christi separetur, qui inimicus Christi patronus efficitur. At vero qui eorum usuras adiuuat, defendit, ex illis partem capit, alios ad soluendum compellit, ille fouet perfidiam, si non aliam, certe hanc, qua tibi persuadet, fœnerari licitum esse. Quod enim tam largiter à suprema auctoritate concedi animaduertunt, cur sibi illicitum arbitrentur? Deinde Christianum seruire Iudeis vetant leges, ita Greg. I. 7. cap. 13. & II. 4. & in Conc. Meld. c. 56. Greg. Papa Theodorico & Theoderico Regibus Francorum, & Brunehilde Reginae: Mirati sumus, quod in Regno vestro Iudeos Christiana mancipia possidere permittitis. Quid enim sunt omnes Christiani, nisi membra Christi? Et post pauca: In hoc vos amplius petim? Dei cultores demonstretis, quod fideles eius ab inimicis eius absoluatis. Itē idem ad Fortunatum Episcopum: Christiani, inquit, mancipia, quae à Iudeis adducuntur, aut possidentur, aut mādatoribus contradantur, aut certe Christianis emptoribus intra diem quadragesimae venundentur, & transacto hoc die nullo modo, nec

Praelati tenentur monere usurarios.

Fauore praestans Iudeis excommunicatur.

Christiani Iudeis seruire non debent.

apud

apud eos quolibet modo remaneant. Si autem quadam ex istis mancipiis talis egritudine portatus incurrerint, ut intra statutos dies vendi non valeant, adhibenda sollicitudo est, ut dum saluti fuerint pristina restituta, similiter modis omnibus distrabantur, & inde fraudis tollatur cuncta occasio, ne Christiana mancipia in domo Iudei habitare sinantur.

Christiana itaque mancipia à Iudeis empta libera fiant. ita Constantinus Flavius Imperator Augustus: Si quis Iudeorum Christianum servum, vel cuiuslibet alterius sectæ emerit & circumciderit, à Iudei ipsius potestate sublatus, in libertate permaneat.

Theodosius & Valentinianus Augusti: Iudeis vel paganis causa agendi, vel militandi licentiam denegamus, quibus Christiane legis volumus servare personas, ne occasione Domini sectam veneranda religionis immutent. Omnes igitur personas erroris insausi iubemus excludi, nisi his emendatio matura subueniat.

Item idem Imperatores Augusti: Hac victura in omne æquum lege sancimus, neminem Iudeum ad honores, & dignitates accedere, nulli administrationem patere civilis obsequii, nec defensoris saltem fungi officio. Nec fas quippe credimus, ut superne Maiestatis & Romanis legibus inimici, sub specie cuiuslibet officii Christianos, vel etiam sacerdotes, sub quacunque occasione, iniurijs audeant fatigare, vel legis nostre aliquos aut condemnare, aut adiudicare presumant: nec carcerali custodia præsent, ne Christiani (ut fieri assolet) nonnunquam abstrusi, custodum odii alterum carcerem patiantur. Nullam denique audeant struere synagogam: nam si fecerint, noverint hanc fabrica Ecclesie Catholica profuturam, & quinquaginta pondera auri auctores fabricæ esse multandos, ruinas tantum synagogarum suarum permissa licentia reparandi. Quicumque Iudeus servum seu ingenuum, inuitum vel suasionem plectenda ex cultu Christiana religionis in nefandam sectam ritumque traxerit, amissis facultatibus, capite puniatur, iustissimam penam sanguinis destinatus, qui fidem alterius expugnauit peruersa doctrina. Quicumque ex his ad honores irrepsit, habeatur, ut ante, conditionis extrema, ne videamur hominibus execrandis contumeliosum immunitatis beneficium præstare.

Childebertus Rex Francorum. Iudei à cena Domini usque, in primum Pascha per plateas aut forum, quasi insultationis causa deambulandi licentia denegetur.

Eodem in Concilio Meldæ & ista renouantur. Priscus Ecclesie Lugdunensis Episcopus, Arthemius Senonica, Remedius Biturica, & sanctus Siagrius Heduorum Episcopus, cum cæteris pluribus statuta Ecclesiastica renouantes, ita definiunt: Ne Iudei Christianis populis Iudices deputentur, aut telonarii esse permittantur, per quod illis (quod Deus avertat) Christiani videantur esse subiecti. Ut Iudei à cena Domini usque primum Pascha, secundum dictum bonæ recordationis Domini Childeberti Regis, per plateas, aut forum quasi insultationis causa, deambulandi licentia denegetur. Et ut reverentiam cunctis sacerdotibus Domini, vel clericis impendant, nec ante sacerdotis consensum, nisi ordinati habere præsumant. Quod si facere fortasse præsumperint, à iudicibus locorum, prout persona fuerit, distringantur. Et ut nullus Christianus Iudeorum conuiuiis participare præsumat. Quod si facere quicumque (quod nefas est dici) clericus, aut secularis præsumperit, ab omnium Christianorum consortio se nouerit coerendum, quisque eorum impietatis fuerit inquinatus. Et licet, quid de Christianis, qui aut captiuitatis incursum, aut quibuscumque fraudibus Iudeorum seruitio implicantur, debeat custodiri, non solum canonicis, sed & legum beneficiis iam pridem fuerit constitutum, tamen quia nunc ita quorundam querela exorta est, quosdam Iudeos per ciuitates, aut municipia consistentes, in tantam insolentiam & proteruiam prorupisse, ut nec reclamantes Christianos liceat, vel ad precium de eorum posse seruitute absolui: idcirco præsentis Concilio, Deo auctore, sancimus, ut nullus Christianus Iudeos deinceps debeat deseruire, sed datis pro quolibet mancipio duodecim solidis, ipsum mancipium quicumque Christianus, seu ad ingenuitatem, siue ad seruitum licentiam habeat redimendi. Quia nefas est, ut quos Christus Dominus sanguinis sui effusione redemit, persecutorum vincu-

lis permaneant in retri. Quod si acquiescere his, qua statimus, quicumque Iudeus noluerit, quamdiu ad pecuniam constitutam venire distulerit, liceat mancipio ipsi cum Christianis, ubicunque voluerit, habitare. Illud etiam specialiter sancientes, quod si quis Iudeus Christianum mancipium ad ritum Iudaicum conuictus fuerit peruersasse, & ipso mancipio careat, & legali damnatione plectatur.

Tertio Iudeorum familiaritas & conuiuium vetantur. ita in eodem Concilio recentur veterum dicta. Sanctus Alchimius Antiochie Ecclesie Viennensis Episcopus, & sanctus Apollinaris Ecclesie Valentina, & sanctus Gregorius Lingonica Ecclesie Episcopus, & sanctus Vientolus Ecclesie Lugdunensis Episcopus, cum aliis viginti Episcopis in nomine Domini congregatis, ita sanxerunt. Si superioris loci clericus, heretici cuiuscumque conuiuii interfuerit, amissionis Ecclesie pacem non habebit: Quod iuniores clerici si præsumperint, vapulabunt. A Iudeorum conuiuiis etiam laicos constituto nostra prohibuit: nec cum illo clerico nostra panem comedat, quisquis Iudeorum conuiuii fuerit inquinatus.

Idem cautur Concilio Basileensi. scilicet. 19. Sacros insuper Canones renouantes, precipimus ita diocesani, quam potestati secularibus, ut modis omnibus prohibeant, ne Iudei, aut alii infideles, aut Christianos, aut Christianas in familiares, seu seruientes, aut filiorum suorum nutrices habeant, ac ne Christiani cum ipsis in eorum festiuitatibus, nuptiis, & conuiuiis, aut balneis, seu nimia conuersatione communicent, aut medicos, vel matrimoniorum proxenetas, seu aliorum contrarium mediatores de publico constitutos assumant, nec aliis publicis præponant officiis, aut ad gradus quoscumque scholasticos admittant, nec eis locentur prædia vel alii redditus ecclesiastici. Prohibeantur etiam, libros ecclesiasticos, calices, cruces, & alia Ecclesiarum ornamenta, sub pena perditionis rei emere, aut pignori sub pena amissionis pecunie mutuata accipere. Sub grauius quoque penis cogantur aliquem deferre habitum, per quem à Christianis euidenter discerni possint. Quorum ut euitetur nimia conuersatio, in aliquibus ciuitatibus & oppidorum locis, à Christianorum cohabitatione separatis habitare compellantur, & ab ecclesiis longius quantum fieri potest. Nec diebus Dominicis, aliis solemnibus festiuitatibus apothecas tenere apertas, vel in publico laborare præsumant. Et Viennensi sub Clemente 4. eadem statuuntur.

Quarto. Vestitus illis singularis præscribitur, & habitatio, ut constet ad Republicam non pertinere. Concil. Salisb. Non ambigui iuris, & Hebraicam gentem à fidelium Crucifixi populo, aliquo discretionis extrinseca signaculo debere esse separatam. Vnde, sancta memoria Guido Titulo S. Laurentii in Lucina Presbyter Cardinalis in hac nostram Prouinciam à sacrosancta Apostolica Sede Legatus, prouide decreuit statuendo, ut Iudei in publicum se exhibentes, pileum deferre debeant cornutum: non portantes penam pecuniariam precipimus multa puniri. Nos autem volentes prædicti legati, bonam intentionem, quantum in nobis est, effectui mancipare, omnibus secularibus potestatibus, cuiuscumque conditionis & præeminentie existant, quocumque nomine censentur, siue communitates, siue singulares Reipubl. Præsidentes existant, sub excommunicationis sententia precipimus, & districte inungimus, ut per se, vel per alios suos familiares, quemcumque, Iudeum pileum talem in publico non deferentem, pecuniariam penam, iuxta eorum arbitrium taxanda, quacumque conditione prouocatione, vel excusatione, friuola non obstante, protinus puniant.

Non potest esse ambigui iuris, quia iam ante in Lateran. sub Innocent. 3. c. 68. decretum fuit. In nonnullis prouincijs à Christianis Iudeos seu Saracenos habitus distinguunt diuersitas: sed in quibusdam sic quadam inoleuit confusio, ut nulla differentia discernantur. Vnde contigit interdum, quod per errorem Christiani Iudeorum, seu Saracenorum, & Iudei, seu Saraceni Christianorum mulieribus commisceantur.

Et Viennensi sub Clem. 4. Item cum in tantum insolentia Iudeorum excreuerint, ut per eos in quam pluribus Christianis iam dicatur infici puritas Catholica sacritatis, non

Christiani, qui Iudeorum conuiuiis interfuerint, excommunicantur.

regendi familiaris Iudeorum

Vestitus Iudeorum.

Iudei iudei ne sint.

tam noua cudentes, quam Summi Pontificis statuta vetera renouantes districte precipimus, vt Iudei, qui discerni debent in habitu à Christianis, cornutum pileum, quem quidam in istis partibus consueuerunt deferre, & sua tenuitate deponere praesumpserunt, resumantur, vt à Christianis euidenter discerni valeant, sicut olim in generali Concilio extitit definitum.

Viennense quidem cornutum pileum, Rauenanas secundum Rubr. 23. rotam crocei coloris in superioribus pannis gestandam viris, & idem signum mulieribus in capite. Paulus I V. Iudaei in vna parte ciuitatis reclusi, quibus ne vsuram exercerent, vetuit, Crocei coloris pileum, quo à reliquis internosci possent, ipsos ferre voluit, ita in vita eius.

Intermittere nequaquam possum, quin saluberrima statuta Concil. i. Mediolan. sub sanctissimo viro Carolo Borromaeo de Iudaeis proponam.

Ergenda familiaritatem Iudeorum.
Vt quantum possumus, Iudeis corrumpendi Christianorum mores, & eis bona per fraudem auferendi occasione adimamus, ipsosque ad viam salutis traducere studentes, ex sacrorum etiam canonum decretis, edicimus.

Vt Iudei semper, & quocumq; iter faciant, viri pileum seu birretum crocei coloris, mulieres impostum reliquo capitis integumento pannum eiusdem coloris ferant.

Ne Christiani ad conuiuia, nuptias, vel dies festos, & synagogas Iudeorum accedant; aut cum eis ludant, vel quod detestabilius est, choreas cum Iudeis agant.

Ne Iudeis Christiani in famulatu esse possint.

Ne Christiani, si in diem, vel horam, Iudeis operas suas locauerint, apud illos cibum capiant.

Ne Christianae mulieres, Iudeorum nutrices in eorum domibus esse villo pacto possint. Ne vero extra eorum domos, nisi cum necessitas, Ordinario probanda, postularit.

Ne Christiani Iudeos medendi causa ad se accersant.

Ne in coniungendis inter se matrimonijs eorum opera vrantur.

Ne Christianae mulieres Iudeis fuci, pigmentorum, aut ornandi se causa adhibeant.

Agros, praedia ecclesiastica Iudeis locari; vestes, vasa, aliaue sacra, vel ad vsus Ecclesiae destinata, vendi, aut pignori dari non liceat.

Ne in aedibus, quae Ecclesiae vicinae sint, Iudei habitent. Et si qui in eis nunc habitant, intra certum tempus omnino migrare cogantur.

Ne Christiani cum Iudeis in diebus festis, emptionis, venditionis, vel alio nomine contrahere audeant.

Netribus ante Pascha diebus Iudei in publicum prodeant; neque, quidquam palam, vel secreto in contempnitionem Christianae religionis facere audeant.

Ne dignitatem, vel publicum officium, quod ad Christianos pertinere aliquo modo possit, Iudei obtineant.

Hac, & reliqua, quae de Christianorum cum Iudeis consuetudine sacris canonibus constituuntur, curent Episcopi, & principes, ac magistratus, pro sua quique auctoritatis munere, penitus contra Christianos, & Iudeos acrioribus constitutis, vt inuiolata seruentur.

Vehementer etiam à principibus petimus, vt in singulis ciuitatibus certum locum constituant, vbi Iudei separatim à Christianis habitare conueniant. Et si quas proprias ades Iudei in ciuitate habent; intra sex menses, eas vere, non autem simulato contractu, Christianis vendi iubeant.

Illud praeterea pro sua pietate principes statuere debebunt: vt Iudei quibusuis contractibus, & negotijs, quae cum Christianis habuerint, in libris suis conscribendis, literis, & lingua vulgari nostra, non autem sermone aut characteribus Hebraeis vrantur. Si secus fecerint seuerè puniantur: nullumq; inde ius eis esse possit agendi, vel excipiendi.

Omni deniq; diligentia illos in eo eniti equum erit, vt fraudulentam & infidelsam Iudeorum cum Christianis contrahendi rationem, & eorum facultatibus inhiantem auariciam comprimant, & coerceant.

Monemus vero Episcopos, vt ab hominibus pijs, ac peritis lingua Hebraica, & rituum Iudeorum, vel, si huiusmodi non

reperiuntur, ab alijs doctis, ac bonis viris curent, fidem ac doctrinam Christianam Iudeis predicandam.

Ad eas conciones Iudei omnes iussi conueniant; sed pueri, ac puella seorsum à parentibus, atq; illis maioribus natu concionatorem audiant: qui ipsos familiariter instruat; & interrogantibus benigne satisficiat.

In quo signum aliquod conuersionis cognitum fuerit, is ab alijs separetur: & in domum aliquam cathecumenorum ad id paratam, deducatur; vbi diligentius omnia, quae scire Christianum oporteat, doceatur.

Cathecumeni ne baptizentur, nisi prius diligenter instruantur, & examinati fuerint, praesertim si grandiores sint.

Baptizati cure alicuius probi viri, saltem per annum committantur, qui vitam illorum iis rationibus regat ac moderetur.

Vt diebus festis Missam, conciones, ac vespas obeant.

Aliis diebus aliquo artificio, quo victum quærere possint, vrantur.

Ne cum Iudeis yllam omnino consuetudinem habeant.

Neue cum Christianis, quorum vita flagitiosa sit.

Curet Episcopus, vt Iudeus, qui ad fidem se conuerterit, omnia bona sua habeat: ac si filius familias sit, legitima, & quaecumq; alia bonorum pars, ei iure debita, à patre etiam viuente, detur. Vel si mulier fuerit, ei dos à marito restituatur, vel à patre constituatur, vnde ali possit ex praescripto constitutionis Pauli III. Summi Pontificis: praesertim in iis, quae ille statuit de iis facultatibus, quae ex vseris comparatae sunt.

Quinto etiam magistratibus prohibentur, quod signum est, alienos esse eos omnino à republica. ita Lateran. sub Innocent. 3. c. 69. Cum sit nimis absurdum, vt Christi blasphemus, in Christianos vim potestatis exerceat, quod super hoc Toletanum Concilium prouide statuit: nos propter transgressorum audaciam in hoc capitulo innouamus, prohibentes ne Iudei officiis publicis praerantur, quoniam sub tali prae-textu Christianis plurimum sunt infesti.

Si quis autem officium eis tale commiserit, per prouinciale Concilium (quod singulis precipimus annis celebrari) monitione praemissa, districtione qua conuenit compescatur. Officium vero huiusmodi, tam diu Christianorum communio in commercijs, & alijs denegetur, donec in vsus pauperum Christianorum, secundum prouidentiam dioecelani Episcopi conuertatur, quicquid fuerit adeptus à Christianis occasione officij sic suscepti: & officium cum pudore dimittat, quod irreuerenter assumpsit: Hoc idem extendimus ad paganos.

Cum igitur vestis, habitatio, omniaque eo collata sint, vt Christiani cum Iudeis non agant; idque interesse Reipublicae, & Ecclesiae omnes iudicent, melius hoc obtineri non potest, quam vt omnino pellantur; venenatae bestiae nunquam sine periculo domi sunt, etsi non semper venenum exerant, id enim non faciunt, vel quia timent, vel quia torpent. Iudeis obnoxium esse, cum illis familiariter versari, conuiuari, in aula principum, consulum, senatorum eos versari, siue magno publicae salutis, decori, iustitiae, morum detrimento non credo.

CAPVT XVIII.

Alio modo eos qui mutuo egent, adiuvandos.

§. I. IN magna multitudine diuitum, & beneficorum non deesset, qui mutuum pecuniam liberaliter offerret egentibus, sed negligentia, & sublata fides facit omnes timidos.

Liberalitatem impedit debitorum perfidia.

Si quis mutuum dederit, sit pro proprio perditum;

Quum iam repetas, inimicum amicum beneficio inuenis.

Nihil promptius, quam ex beneficio inimicos facere.

Nam maxima pars, morem hunc hominum habet:

Quod sibi volunt, dum id impetrant, boni sunt: sed id

vbi iam penes se habent.

E e e

Ex

Iure repe-
re, quod a-
mico dati
sit, graue est

Montes piete-
tis.

De morte
pietatis co-
trouersia.

Ex bonis pessimi, ac fraudulentissimi sunt. Plaut. Trin. Quorundam periticia, perfidia, ingratitude debitorum facit, ut omnes, quos opprimit inopia, luant. Creditor interdum est molestus, & onerosus, precox, & saeuus, quod lege prohibetur. Sapius tamen debitor delicatus, & fraudator, fere enim humaniter postulant, quod debetur, qui vero debent, quantumcunque molliter appelles, quamcunque dilationem praestes, indignantur, si tenues sint; tyrannum proclamant, si magnates quali suo iure minantur; neque praesertim hac in re quicquam tam fontem benefaciendi occludit, quam beneficiorum abusus. Nec cauere satis potest, nec solet, quamuis sit hypotheca, iudiceque; hoc tamen graue est, conferta manu repetere, quod amico dederis? Hac igitur serio constituenda sunt magistratui, & debitorum debita celeriter, & de plano iudicanda, & debitorum contumax puniendus est.

§. 2. Princeps, aut ciuitas quaeque suis ciuibus ex aulario mutuum det, condita die quo reddendum est, acceptaque hypotheca. Hoc sine inuidia, & odio exigitur, nec sinit debitorem spe iudiciorum esse negligentem, & obligat eos, qui indigent. Multi principes ea ex re magnam laudem consecuti sunt, & firmissimo praesidio maiestatis, hoc est, amore se munierunt.

§. 3. Perpetuum est vltiarum remedium, mons, quem vocat pietatis. Itaque & hoc in primis curae fuit, Carolo Archiepiscopo Mediolan. in Concilio. Episcopi omnem curam & operam suam conferant ad erigenda & instituenda ex auctoritate Summi Pontificis loca pia, & Montes pietatis appellatur, in singulis ciuitatibus, & insignioribus oppidis; unde mutuas pecunias pauperes possint accipere. Ea quae & quae iam constituta sunt, studiosae & fideliter administranda curent. Principes autem, & magistratus obsecramus, ut ea in re Episcoporum studium, & diligentiam omni ope adiuuent. Nec in eis quidquam praeter sortem, nisi pro ministris, & aliis necessariis sumptibus, idque ex Summi Pontificis auctoritate, accipiantur.

Ortam de montibus disputationem Leo X. finiuit. Eius edictum ita habet. Leo Episcopus seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio. Inter multiplices nostrae sollicitudinis curas, illam in primis suscipere pro nostro pastoralis officio debemus, ut quae salubria, & laudabilia, ac Catholica fidei consona, & bonis moribus conformia, nostro tempore non solum enucleentur, verum etiam ad posterum propagentur: & quae materiam scandali praebere possent, penitus succidantur, & radicitus extirpentur, nec pullulare vltius sinantur, ea in agro Dominico & vinea Domini Sabbatho duntaxat censeri permittendo, quibus fidelium mentes pacis spiritaliter possint, eradicationis & oleastri sterilitate succisa. Sane cum olim inter nonnullos dilectos filios S. Theologiae Magistros, ac I. V. Doctores, controuersiam quandam non sine populorum scandalo & murmuratione exortam & nuper his diebus innotatam esse comperimus circa pauperum releuationem, in mutui eius publicae auctoritate faciendis, qui Montes Pietatis vulgo appellantur, quique in multis Italiae ciuitatibus ad subueniendum per huiusmodi mutuum pauperum inopiae, ne vltiarum voragine deglutiantur, à ciuitatum magistratibus & aliis Christi fidelibus sunt instituti, atque à sanctis viris diuini verbi praconibus, & laudati, & persuasi, ac à nonnullis etiam summis Pontificibus, praedecessoribus nostris probati & confirmati sint, ne praefati montes à Christiano dogmate dissonantes, vel non vtriusque parte diuersimode sentiente atque praedicante. Nonnullis enim magistris & doctoribus dicentibus eos montes non esse licitos, in quibus aliquid vltra sortem pro libra, decurso certo tempore per ministros huius montis ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & propterea ab vltiarum crimine iniustitiae, seu ab aliqua certi speciei mali mīdos non euadere, cum Dominus noster, Luca Evangelista attestare, aperto nos precepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam vltra sortem sperare debeamus. Ea enim propria est vltiarum interpretatio, quando videlicet ex vltius res, quae non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nulloque periculo lucrum fa-

tusque, conquiri studetur. Addebant etiam iidem magistri & doctores, in his montibus neque commutatio neque distributio iustitiae fieri satis, cum tamen iustitiae terminos contra actus huiusmodi excedere non debeat si debeat approbari: idque praeterea probare nitebantur, quia impensa pro huiusmodi montium conseruatione à pluribus, ut aiunt, debita à solis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur: pluraque interdum vltra necessarias & moderatas impensas, non absque specie mali ac incerto delinquendi, quibusdam aliis personis, ut inferre videntur, exhibeantur. Aliis vero pluribus magistris & doctoribus contra asserentibus, & in multis Italiae Gymnasiis verbo & scripto conclamantibus pro tanto bono, tamque Reipublicae pernecessario, modo ratione mutui nihil petatur, neque speretur: pro indennitate tamen eorundem montium, impensarum videlicet ministrorum eorundem ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium, absque montium huiusmodi lucro, idque moderatum & necessarium ab his, qui ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt, licite vltra sortem exigi & capi posse non nihil licere, cum regula iuris habeat, quod qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, praesertim si Apostolica accedat auctoritas. Quam quidem sententiam à felicis record. Paulo II. Sixto IV. Innocentio VII. Alexandro VI. & Iulio II. Rom. Pontificibus praedecessoribus nostris probatam, à sanctis quoque ac Deo deuotis, & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis, euangelicae veritatis praedicatoribus praedicatam esse ostendunt. Nos super hoc, prout nobis est ex alto concessum, opportune providere volentes, alterius quidem partis, iustitiae zelum, ne vltius aperiretur vsurarium, alterius pietatis & veritatis amorem, ut pauperibus subueniretur: vtriusque vero partis studium commendantes, cum hac ad pacem, & tranquillitatem totius Reipublicae Christianae spectare videantur, sacro approbante Concilio, declaramus & definimus, montes pietatis antedictos per Reipublicas institutos, & auctoritate Sedis Apostolicae hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impensis & indennitate aliquid moderatum ad solae ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conseruationem, ut praefertur, pertinentium, pro eorum indennitate duntaxat, vltra sortem absque lucro eorundem montium recipitur, neque speciem mali praeferre, nec peccandi incentiuum praestare, neque vltius pacto improbari, quum merito non esse, ac laudari & probari debeat tale mutuum & minime vsurarium putari, licereque illorum pietatem & misericordiam populis predicare, etiam cum indulgentiis à sancta Sede Apostolica eam ob causam concessis: ac deinceps alios etiam similes montes cum Apostolica Sedis approbatione erigi posse: multo tamen perfectius, multoque sanctius fore, si omnino tales montes gratuiti constituerentur, hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus si non omni, saltem vel media ex parte huiusmodi montium ministrorum soluantur impensa, ut ad leniorem aris soluendi portionem medio hoc pauperes grauari contingat, ad quos, cum huiusmodi census assignatione, pro impensarum supportatione erigendos, CHRISTI fideles maioribus indulgentiis inuitandos esse decernimus. Omnes autem religiosos & ecclesiasticas, ac seculares personas, qui contra praesentis declarationis & sanctionis formam de cetero predicare verbo vel scriptis ausi fuerint, excommunicationis latae sententiae poenam, privilegio quocumque non obstante, incurrere volumus: non obstantibus praemissis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se noverit incursurum.

In montibus igitur illis, hoc necessarium est, 1. ut mutuum detur omnino gratis. 2. ut ratione ministrorum aliquid detur, qui operas gratuitas non impendunt. 3. Domus et constituenda est, pignora asseruanda, quae si ne aliquo sumptu non potest fieri. 4. Supra illi aequi sunt, ut pauperes non magis grauetur quam diuites. 5. Nihil in his vltiarum est, nisi quis mutuum dat, testes, notariarum

Impensa in
ministris
licita.

Har
liber

Har
m

Iura
itira
dini

tarium adhibet, pignus inspicit, aut adduci iubet, nec æquum eius sumptu qui dedit mutuum ista fieri. 6. Conandum tamen ut montes omnino gratis constituantur, sicut enim omnis causa suspicionis tollitur. Hoc autem duorum modorum alterutro fieri potest, vel utroque. Primo, ut census ematur annuus, quo sumptus necessarij tolerentur. Secundo, ut magni viri, fidi, diuites, scribarum, numeratorum, custodum officia gratis præstent. Nec in re tam pia labor infra vllius dignitatem est. Si enim in Italia, & Hispania, & nunc quoque in Gallia, & Germania, viri nobiles, & senatorij elemosynas pro pauperibus petunt, nec est contra exilium eorum esse pauperum legatos, sed plus quam vlla purpura amplitudinem eorum exornat, quia & ad magnam Christi cedit gloriam pauperum suorum vicarios & procuratores esse purpuratos, & diuites huius sæculi altum non sapere, sed timere; nec paupertatem in Domini sui vita omnium sceptris antepositam, opprobriofam putare. Si reges & principes pauperibus ministrant; cur non & pauperum scribam, & atriensem agat diues? Quod vni ex minimis istis faciunt, Christo faciunt. omne officium Christo exhibitum, supra omnem dignitatem est, & omnino regium est, quia Deo seruire, regnare est.

CAPVT XIX.

Alie quoque rationes cogendæ pecunia, vscitate, & damnata.

§. 1. **S**VETONIVS de Nerone ista refert. Verum ut spes sefellit, desertus atque ita iam exhaustus & egens ut stipendia quoque militum & commoda veteranorum protrahat ac deferri necesse esset, calumniis, rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit ut de libertorum defunctorum bonis pro semisse dodrans cogere tur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent illa familia, quas ipse contineret.

Hereditates libertorum.

Erat hoc ingens prædæ augmentum; nam cum ante semissem, hoc est, mediam partem hereditatis vindicaret fiscus, Nero dodrantem, hoc est, nouem vncias ex duodecim, seu tres quartas accepit. si hereditas erat duodecim millium, nouem imperator, tria hæres adibat.

Hereditates ingratiorum.

§. 2. **U**t ingratiorum in principem testamenta ad fiscum pertineret: ac ne impune esset studiosis viris, qui scripsissent vel dictassent ea.

Ingens sub latrone principe vorago. Omnium præsertim locupletum testamentis inscribatur princeps, quod magnum erat. deinde non parua illi portio assignanda, ne priuatis postponeretur. Terio testamenta primipilariū, et qui sub Tiberio testamenta fecissent, ut ingrata rescidit, ita Suet. c. 38. Erant autem diuites primipilares, quorum hereditates ille rapiebat. Ex quo patet, eos ingratos esse vocatos, quibus ipse non esset hæres.

§. 3. **O**ccidere eos à quibus dictus hæres. Hoc Cai inuentū Suet. Quo metu iniecto, quum iam & ab ignotis inter familiares & à parentibus inter liberos palam hæres nuncuparetur, derisores vocabat quod post nuncupationem viuere perseverarent, & multis venenatas mactæas misit.

Iura ciuium iterato redimissis.

§. 4. **J**ura ciuibz tollere, cogere ita iterum redimant. Suet. Negabat iure ciuitatem Romanam vsurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filii essent. Neque enim intelligi debere posteros vltra hunc gradum. Prolataque duorum Iulij & Augusti diplomata, ut vetera & obsoleta desolebat.

Plus in eo lucri fuit, quam quisquam etiam rerum Romanarum gnarus intelligere queat; nam hoc in censu, erat Romanorum pars si non maxima, certe ingens, & multarum myriadam quæ donatione, aut emptione, non ortu eam habebant. magna autem summa emebatur præsertim sub illo prædone, & ab

aliis, qui iam ea fruebantur; nec tutum erat non iterato emere, quod possidebant, ne & vitam ipsam perderent.

§. 5. **A**rguebat & perperam editos census, quibus postea quicunque de causa quicquam incrementi accessisset. Testamenta primipilariū, qui ab initio principatus Tiberij neque illum, neque se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit: item ceterorum ut irrita & vana, quosunque quis diceret heredem Casare mori destinasse.

Reuocare editos census.

Cur vero illud? Quia multis multa accesserunt, fraudem vero in edito censu fecisse, aut morte, aut exilio, vel libertatis amissione, certè publicatione puniebatur; considera in tanta multitudine decem millibus hominum aliquid accessisse, tot igitur patrimonium monstri illius vna calumnia, sed exquisitissima calumnia, deuorauit.

§. 6. **C**ognitio relata ad lucrum. Suet. Cognoscebat autem de talibus causis, taxato prius precio, mora impatiens, super XL reos quondam ex diuersis criminibus vna sententia condemnauit, gloriatusque est ex pergefacta somno Casonia, quantum egisset dum ea meridiaret.

Sententias vendere.

Quadrageña enim hereditates vno elogio adeptus est, & ut videtur luculentas; nam diuitibus tum calumniæ struebantur; deinde credibile est splendidos fuisse reos, quibz iudicandis ipse Caligula sederet.

§. 7. **C**ogere ut res viles immenso emant. Suet. Auctione propolita, reliquias omnium spectaculorum subiecit & vendidit: exquirens per se pretia, & vsque eo extendens ut quidam immenso coacti quadam emere ac bonis exuti, venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnio inter subsellia dormitante, monitum à Caio præconem ne pratorum virum crebro capitis motu nutantem sibi prateriret: nec licendi finem factum quoad 13 gladiatores H-S, non agies ignorant adde-rentur.

Emptiones iniquos insituere.

§. 8. **O**mnes fraudes venditioni admiscere. Suet. In Gallia quoque, cum damnatarum sororum ornamenta & suppellectilem, & seruos atq; etiam liberos immensis pretiis vendidisset, inuitatus lucro, quicquid instrumenti veteris aula erat, ab vrbe reperit, cõprehensit ad deportandum meritorij quoq; vehiculis, & pistrinis sibus iumentis, adeo ut panis Rome sepe deficeret, & legatorum pleriq; quod occurrere absentes ad vadium non possent, causa caderent. Cui instrumento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit: modo auaritia singulos increpans, & quod non puderet eos locupletiores esse quam se: modo penitentiam simulans quod principalium rerum priuatis copiam faceret.

Omnes fraudes mercato-rias vsitare.

§. 9. **L**itium summas defalcare. Suet. Pro litibus atq; iudicijs vbicunq; conceptis, quadragesima summa de qua litigaretur, nec sine pena, si quis composuisse vel donasse negotium conuinceretur, defalcabat.

Litium partem ad se trahere.

Quanta illa præda omnium in tãto imperio litiū? fuere illa tẽpora litibus refertissima, inter maximos, & ditissimos, ut summam omnium rerum litigiosarū magno regno æqualem fuisse non immerito putem. Imo nunc quoq; ita esse puto, quadragesimam ergo alicuius regni partem ea legerapiebat.

§. 10. **O**mnia lucra turpia sequi. Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octaua, ex capturis prostitutarū quantum quæq; vno concubitu mereret. Additumq; ad caput legis, ut teneretur publico, & qua meretricium, quauis lenocinium fecissent, nec non & matrimonia obnoxia essent.

Lucra turpia.

Parua dictures, sed ob gerulorum multitudinem toto imperio magnum vectigal. De capturis dicere pudor vetat. nec dubitare tamen quisquam debet, in cæca gentilitate, in tanta morum corruptione sub Augusto, Tiberio, Caligula potuisse ex sceleratorum libidinibus multas legiones ali. Corinthi in solo Veneris templo quatuor scortorum millia merebant. Sed præstat hanc Camerinam immotam esse.

§. 11. **H**æc indicere, nec proponere, ut ignorantia legis peccetur. Suet. Huiusmodi vectigalibus indictis, neq; Ignaros legis peccetur. Suet. Huiusmodi vectigalibus indictis, neq; Ignaros legis peccetur. Suet. Huiusmodi vectigalibus indictis, neq; Ignaros legis peccetur.

rent, tandem flagitante populo Romano proposuit quidem legem, sed & minutissimis literis & augustissimo loco, ut necui describere liceret.

Hæc indicta sunt, nec tamen proposita, executionem tamen fuisse præsentem, & pœnas committentibus in legem, ostendit efflagitatio. sed reliqua Caligula videamus.

§. 12. Lupanar domesticum erigere. Suet. *Ac ne quod non manibus artem genus experiretur, lupanar in palatio constituit: distinctisq; & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matrone ingenuae starent. Misti circum fora basilicas nomenclatores ad inuitandos in libidinem iuuenes, senesq; praeita adiuuentibus pecunia fenebri, appositis, qui nomina palam subnotarent, quasi adiuuantium Caesaris reditus.*

§. 13. Alca ludere, peierare. Ac ne ex lusu quidem aleae compendium spernens, plus mendacio atq; etiam periurio lucrabatur.

§. 14. Locupletes confiscare. Et quondam proximo col-
lutori, demandata vice sua, progressus in atrium domus, cum
prætereuntes duos equites Romanos locupletes sine mora corrip-
piscari, iussisset, exultans rediit, gloriansque nunquam se
proferiore alta visum.

§. 15. Stipem cogere. Filia vero nata, pauperatatem, nec
iam imperatoria modo, sed & patria conquerens onera, colla-
tiones in alimoniam arg. dorem puellæ recepit. Edixit & stre-
nas ineunte anno se receperunt; sterique in vestibulo edium
Calend. Ianuariis ad captandas stipes, quas plenis ante eum ma-
nibus ac sinu omnis generis turba funderat.

§.16. Delectus acerbissimos agere; id quoque fecit Caligula, & visitatum erat, eos adolefcentes ad nomina adigere, qui vacationem magno essent empturi. Neque eas artes nunc ignorantilli, qui rusticanos in arma cogunt.

*Omnia de-
dicta facere
maiestatis.* §.17. Neronis illa lex quantas rapinas effecit. Tum
inquit Sueton. ut lege maiestatis facta dicta q; omnia,
quibus modo delator non decisset, tenerentur. Suet.
cap. 32.

Immane quam lex illa barbara, nam & vita priuabantur ob omnia dicta, nō modo facta, & quod avarus, & egens tyrānus quærebat, bona fisco cedebant.

Aurum co-
ronarium. in certaminibus ciuiles detulissent.

Itaque quædam mercede datum erat, quam de
rum, iterum reuocat. De coronis, & auro coronatio
Lipſius eruditiffime l. 2. de magnitudine Romana c. 9
primo dicitur victoribus honoris cauſa datum eſt,
deinde ſeuere exactum, & varijs collatum occaſionibus,
non ad ſolum triumphum conſtat ex eodem Li-
pſio; nam Sullano funeri bis mille collatæ fuerunt.
Neroni autem in certaminibus theatricis magni præ-
cij coronas omnes vrbes miferant. Haſ repetit, vel
aurum earum.

§. 19. Per calumniam spoliare officinas mercatorum. Suet. Et cum interdixisset vsum Amethystini ac Tyrii coloris submisisset q̃, qui nundinarum die pauculas vncias venderet, praeclusit cunctos negotiatores.

Quantum hoc spoliū fuerit, is cogitare poterit,
qui Romanas nundinas aestimauerit.

§. 20. Obvnum delictū bonis exuere diuites. *Quin etiam inter canēdum animaduersam matronam ē spectaculis, perita purpura cultam, demonstrare procuratoribus suis creditur, detractamq; ilico non veste modo, sed & bonis exuit.*

§. 21. Omnes magistratus intermedios ad rapinas
impellere. Suet. Nulli delegavit officium, ut non adiceret,
scis quid mihi opus sit : & hoc agamus, nequis quicquid habeat.

§. 22. Suet. Vltimo templis compluribus dona detraxit, simulacraque ex auro vel argento fabricata conflauit, in his penatium deorum, quæ mox Galba restituit.

Mendicare. §. 23. A focis emendicare pecunias: ita Julius in Hispania. Suet. c. 54. *Abstinentiam neq; in imperiis, neq; in magistratibus prestatit. Vt enim quidam monumentis suis te-*

stati sunt, in Hispania à proconsule. & à socijs pecunias accepit emendicatas in auxilium eris alieni.

§. 24. Sine causa oppida diripere. Suet. in Julio. Et
Lustranorum quaedam oppida, quamquam nec imperata detre-
derant, & aduenienti portis patefecerunt, diripui hostiliter.
In Gallia sancta templaque deorum donis referta expulsi: vrbes
dirui, sepius ob praedam quam ob delictum: unde factum
ut auro abundares, ternis millebus nummum in libras pro-
mercalle. per Italiam prouinciasq. diuenderes.

§. 25. Furari. Suet. in Julio. In primo consulatu tria mil-
lia pondo auri furatus è capitolio tantundem inauratiis re-
posuit.

§.26. Vendere aliena. Suet. Societates ac regna pretio
dedit: ut qui vni Ptolomaeo propè sex millia talentorum suo
Pompeij, nomine abstulerit.

§.27. Sine prætextu rapere. Suet. *Postea vero evidenti-
tissimis rapinis ac sacrilegijs, & onera bellorum civilium &
triumphorum ac munerum sustinuit impendia.*

§.28. Creditoribus nō soluere. ita Vitellius: vt narra-
rat Dio Niceus. Deinde cum tanta militum manu consen-
dere in Capitolium, quem nemo ante videre poterat in foro pro-
pter multitudinem creditorum: postremo colti ab omnib. quem
ne amplexari quidem libenter voluerat quisquam: tenere non
poterat quin riderent. Cum autē q̃ qui ei proficiēti in Ger-
maniam grandem pecuniam crediderant, insisterent, cumq; vi-
datis fideiussoribus dimitterent, tunc non modo non ridebant,
sed etiam cum misericordia per motu occultabant. At Vitellius
requisitis postea creditoribus dicebat se reddidisse saluē pro
credita pecunia, repositabatq; tabulas contrahū. Crebro ve-
niebat in theatra, vt ad se plebis animos alliceret. Cenanab
familiariter vna cum optimatib. vt eos sibi maiorem in modū de-
iuncret. Sepe mentionem faciebat veterum solalium, eosq; ha-
bebat in honore. Neq; enim turpe aut indignū se putabat, si ali-
quem ex q̃s agnoscere videretur: quod pleriq; faciunt, qui elati
maximis & insperatis honoribus oderunt eos: a quibus se in-
telligunt humiles antea & abiectos cognitos fuisse.

§. 29. Amicos hostiū proscribere. ita Seuer. Cum n. Albinum superasset, militum & ducum eius amicos p̄scripsit, tantūq; pecunia filijs reliquit, quantū nemo alius.

§. 30. Militem ipsum habere vectigalem. Tac. modum inquit. Namq; gregarius miles, tri tributum annui pēdebat. Pars manipuli, pariter cōneatus, aut in ipsis castris vagā, dum mercedem centurioni exfoluerit, neque modum oneris quisquam, neq; genus quaestus pensi habebat. Per latrocinia & raptus, aut Jerusalem ministeris, militare otium dedimebat. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac fauitia satigari, donec vacationem emeret. Vbi sumptibus exhaustis, foecidia miser elangueret, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat. Ac rursum alius atq; alius, eadem egestate ac licentia corrupti ad seditionem & discordias, & ad extremum, bella civilia ruebant.

§. 31. Pactum cum Piratis societatemque habere. ita
folet Prorex Algeriæ.

§. 32. Occidere eos, qui magistratus gesserunt. Turcarum imperator hoc in more habet. Præcipua eius sunt ex confiscationib. & donatiuis. ita Thefaur. polit. de Turcarū imperio. *Est autē ordinarij in Turcico imperio redditus eam quam diximus summā non excedunt, credi tamen vix potest, quantum extra ordinem Principis ærario accedat, præcipue ex confiscationibus & donatiuis.* Bassæ enim aliqui ministri Turcici subditorum sanguinem & fortunas itaqum hirudines exsugunt, & thesauros accumulunt inestimabiles: qui tandem vi plurimum, fisco Principis cedunt. Ibrahimus Bassa Alcaïro sexagies centena aureorum millia, id est, sex miliones auxessit fertur. Multo maiorem summā sibi acquiesuerat Mahumetes Vezir. Ochialis præter alias immensas diuitias tria mancipiorū millia habebat. Selymi II. soror Sultana quolibet die percipiebat vi mille & quingentos æchini sine coronatis, capitq; ad peregrinorū comoditate Aqueductū ab Alcaïro Mechâ vsq; perducere. Opus profecto incredibile. Sultano facile est causâ aliquâ inuenire cuiq; p. libitu vitæ cū fortunis auferendi. Iā & Donaria magna sunt & immensa. Nullus n. legatus cū adire autit

austi sine dono. Nemo minus aliquid aut dignitatem consequi potest, nisi pecunia interueniente. Nullus a provincia cui praefuit, aut ab expeditione qua fecit, vacuus manib. in tanti Principis conspectum venit. nec vero tanto Principi titiuititia donantur, aut teruncii. Moldauia, Valachia, Transylvania, Vainoda Principatus suos donatiuis redimunt & seruant. Et Moldania quidem & Valachia Principes sepius mutantur. Dantur enim ii Principatus plus offerentibus: qui vt promissa exoluant, non tondent sed deglubunt populos, & prouincias ad inopiam redigunt. Vidimus nihilominus superiori tempore bello Persico Turcarum exhausta araria, & thesauros prope omnes consumptos. Proximi annu & Constantinopoli & in vniuerso imperio Turcico auri praecium supra quam credi potest, auctum fuit, ita vt aureus minimus duplo plus quam prius valeat. Ipsa insuper auri & argenti materia sic fuit adulterata, vt Lantari octafione hinc arrepta, ignem Constantinopolitanae vrbi iniecerint & ingentem non ciuib. solum, sed ipsi etiam Sultano incusserint pauorem. Tunc quidem Sultani nomine a mercatoribus Alepiensibus 60. aureorum millia mutuo erant petita.

§. 33. Honores & sententias vendere: ita Vespasianus Suet. cap. 16. Sola est in qua merito culpetur, pecunia cupiditas. Non enim contentus omnia sub Galba vetigalia reuocasse, noua & grauiora addidisse, auxisse tributa prouinciis, nonnullis & duplicasse, negotiationes quoque vel priuato pudendus pro palam exercuit, coemendo quidam tantum vt pluris postea distraberet. Nec candidatis quidem honores reisse tam innoxios, quam nocentibus absolutioes venditare cunctatus est.

§. 34. Diuitum possessiones vendere. Dio in Caligula. Ibi publicum crimen fuit diuitem esse: atque horum possessiones cum venderet ipse, inde multo maiorem pecuniam redegit, quod omnes cohebantur pluris, quam res essent, emere.

CAPVT XX.

Nobilitatis defensio principem potentem facit.

§. 1. **M**VLTVM est olim, & nunc agitata quaestio, An potenti principi expediat, nullum sub se habere principem potentem; nobiles & plebeios indistinctos, ita vt sola nobilitas sit honoratum esse a rege. An vero nate nobilitatis ratio ducenda? Nec verbo duntaxat disputatur, sed re ita geritur, vt defensio regnantium ostendit. Vt alia taceamus; in Europa pleraque per nobilitatem aguntur, seruanturque praesertim in Germania matrimoniorum seria distinctio. At e contrario Turcarum imperator omnes etiam supremos Bassas tanquam mancipia habet; nec vlla nobilitas agnoscitur, nisi gratum esse Domino, quae proprie est felicitas serui, cum enim totus sit Domini, & vsu, & possessione, nulla re alia, quam eius beneuolentia niti potest. Haec igitur administratio multis placuit, & tutum est visum, post principem omnes esse seruos, aut pares, nullum ceteri nobilem, quod etiam apud Sinas obtinet. Si non sint nobiles, nullum fieri; si sint, eos sensim in ordinem redigere. De isthoc igitur negocio meam quoque sententiam proponam, vt quid in his imperandi varietatibus sequendum sit, manifestum reddatur.

§. 2. Non ignoro nullam Appietatem, aut Lentilitatem virtuti anteponendam, nobilitatem esse solam atque vnicam virtutem. Omnes pari sorte nascimur sola virtute distinguimur, vt monet Minut. Qui genus istat suum, aliena laudat. Quod optimum est, idem nobilissimum; imo recte Euryp. πολλοί γάρ οντες ευγενείς, εὐδὴν κακοί. Multi nobiles sunt improbi. Quare & optime Nazianzenus.

Κακὸς δ' ἀνὴρ, ἀσχύνει μὲν δὲ δυσγενὴς, γένος γὰρ εἶναι οἱ πολλοὶ στήθεότις.

Si improbus audias, non, si ignobilis, erubescet, Genus enim quod putatur, sunt illi, qui olim putruerunt; forte qui fures, adulteri, latrones fuerunt. ἔδὲ ἴππων ταχὺν ποιεῖ δὲ καὶ τὸν ταχὺν τῶν φόνων. Neque equum pernitem facit, ex pernicijs ortum esse.

Aureum itaque praecceptum Agapeti est. ἐπὶ πλεονεξίᾳ καὶ φιλαυδίᾳ ἐναβρυνέδω. πηλὸν γὰρ ἔχουσιν παρτες & γένος ἀσπείρομα. καὶ οἱ ἐν πορροῇ καὶ βύσσῳ καυχόμενοι, οἱ ἐν πενίᾳ καὶ νόσῳ τευχόμενοι. καὶ οἱ διαδήματα καὶ κέμενοι, οἱ δὲ δόματα πενήμενοι. μὴ τοίνυν εἰς πῆλον ἐρχόμεθα, ὥστε ἀπὸ δὴ γένος ταπαισιμονόμεθα τεύπον. Maiorum nobilitate ne quis insolentius se effert. Omnes enim limum habent generis auctorem, tam qui purpura & bysso magnifice & gloriose vestiuntur, quam qui egestate & morbis atteruntur: tam ii, quibus diademata sunt imposita, quam qui ante domos positi versantur custodia causa. Ne igitur nos de luteo genere iactemus, sed morum innocentia probitateque, nos venerabiles praestemus & commendemus.

Quanti itaque sit nobilitas non disputo, sed hoc quod ad rem pertinet; An expediat nobilitatem foueri, ad dignitates prouehi, plebeis neglectis, an vero premenda sit, & plebei tollendi in altum, atque omnia adaequanda.

§. 3. In Republica Turcica tantum sunt distinctiones officiorum, cetera seruilia, adeo vt ipse imperatoris concubina non cessantur liberae, & praecipuum robur sit penes infimos. In Romano imperio praeter officia sunt dignitates hereditariae, vel electivae.

Ordo nobilitatis est; dux, comes, baro, nobilis. Nobilitatis, inquam, non dignitatis, nec officiorum. Nam imperatorum nobilitas infra ducis esse potest, deinde dignitas electorum, archiducum, non sola nobilitate definitur. Comitum quoque dignitas diuersa est, alij comites simpliciter, alij Marchiones, alij Landgrauij nominantur. Ex nobilibus genere atque etiam alijs equites aurati fiunt, cum in praelio se fortiter gesserunt: tum enim dignitatem illam consequuntur. Ex his Bassones fiunt, virtutum, & potestate respectu; Qui primo praelio se heroice gessit, creatur nobilis, qui altero tribunus militaris, ex tertio baro. Deinde comes, Marchio, Landgravius, dux, rex. Quod vero aiunt, nobilem oportere esse diuitem, equitem etiam stitiorum, tribunum militarem vero debere posse suo stipendio turmam 50. nobilium educere, Baronem oportere iurisdictionem infimam, mediam, & bassam, ac quatuor nobilium castra, comitem Marchionem tres Baronias, Landgravium quatuor baronias in vno ducatu. Vicecomitem, seu principem comitem quinque comitatus, ducem oportere habere quatuor comitatus principales, & cuilibet adiunctum comitatu, aut baroniam, id sane non obseruatur. Rex coronatur si quatuor ducatus habeat coniunctos, & in vnoquoque quatuor ciuitates, in quas nemo alius habeat iusvllum, in his vrbibus archiepiscopum vnum, & sub quatuor archiepiscopis, prouincias Episcopales quadraginta. Verum ista nec firmo iure, nec consuetudine recepta sunt. Inter hos non est nobilitatis paritas, Imperator est enim fons nobilitatis e. de decuri. L. Imperatores, & ducum genus maius est comitum. Est igitur nobilitas quasi nobilitas, nimis arcte a Graecis dicta ἐυγενείᾳ, quod bene nati sint; nam nobilis esse potest, qui virtute primordia stirpis suae dedit, qui honores gessit, qui sine administratione per honorarios codicillos illam consecutus est. Nec enim in posteris est solummodo, sed crebro in prima radice melior; nam posterius interdum, nihil a maioribus, quam imagines habent, virtutum, & rerum inanes; quorum nobilitas poetarum veterum vilior alga est.

§. 4. Agendum hoc est Regibus & principibus, vt minores principes, regulos, comites, nobiles habeant, quorum opera domi, militiaeque perpetua vrantur, hoc est enim firmum Reipub. praedidium, cum in-

Omnium genus est luttum.

Nobilitas imperii Romani.

Imperator ex stirpe ignobilis nobilis facit.

Nobilitas fouenda, & augenda est.

ter Regiam apicem, & ancillæ filium, quæ sedet ad molam, non est medius quisquam, magnus hiatus est, hosti opportunus. Rationes meæ sunt, ut in his esse possunt, validæ.

*Respublica
bene insti-
tuta nobili-
tate colue-
runt.*

Prima ratio. Rerum publicarum recte conditarum omnium ea forma fuit, ut nobilitati esset sua dignitas. At in Republica versanti, & deque ea disputanti magnum hoc momentū esse oportet; non enim Platoniam, aut Idealem ciuitatem instituo, sed qualis esse potest, & solet.

Certe num. 1. 16. lego ex recenti seruitute nobilissimos principes קריאים *vocatos*, & Deut. 1. 15. nobiles נדברים *notos*, itaque hinc statim nobilitas in eadem gente, domoque. Samuel 1. Reg. 9. 6. vocatur vir נדב *et doctus* נדב honorabilis, grauis. Sic Psalmo 149. 8. Job. 14. 21. Prouerb. 31. 23. Isa. 3. 5. & 5. 13. & 34. 12. Jerem. 39. 6. quin & Joseph nobilis decurio laudatur Mar. 15. 43. εὐσχημων βαλῆντις. Verum de nomine ne laboremus. Quoties audimus principes Israël, viros nobiles & optimates intelligere oportet. Erāt & principes Ægypti magna dignitate, pariq; modo Persarum, & ante eos Medorum. De Romana Republ. clarius est, qui sero in Monarchiam desijt. Nabuchodonosor annos septem bestiarum vitam agens tandem restitutus est regno, optimates mei inquit, & magistratus requisierunt me, Dan. 4. Seruili non erant ingenio, qui annos septem amisso rege omnia gubernarunt. De Medorum Monarchia clarissime constat ex Dan. cap. 6. v. 12. & v. 15. præcipue v. 7.

*Europa no-
bilis.*

Macedonum regnum multos, & magnos principes, nobilesque habuit. Nec fere aliter in Græcia libertatis amantissima regione; Athenis ut refert Plutarchus in Theſeo ea distinctio fuit, nobiles enim ἱπποκρίτες *nominauit*, & magistratuum gerendorum curam demandauit. Nobilitas Germaniæ vnicum Cæsaris est fulcrum, & si cōcordia esset, ex ea aliquot nullia equitum selectissimorum celeriter habere posset. Eoque res deuenit, ut sine nobilitate nihil etiam principes possint. In Gallia bella gerunt, Rempublicam administrant, in Hispania eorum sunt etiam præcipuæ in tam vasto imperio partes, creuitque mirandum in modum nobilitas tot ducum, comitum, præfectorum, nauarchorum officijs aucta, ut nisi noui nobilitate donati in subsidium venissent, antiqua nobilitas tantis negocijs impar fuisset.

Britanniæ regnum etiam nobilitatis labore, curaque stetit, sed præcipue Poloniæ, ubi nobilitas populossima est, & magnæ in Republica eminentiæ. Venetos fouere nobilitatem non est mirum, Aristocratiam enim habent. Nulla nauigatio sine nobilium comitatu permilla. *Lege Venetorum* inquit Gregor. Tolos. 4. cap. 2. §. 13. etiam ab antiquo ad hæc vsque tempora seruatum, ut Galearia seu trirēmis cuiusque nauarcha, octo nobilium pauperum filios, ad quamcunque partem proficiscatur, cum septuaginta nummorum aureorum stipendio secum ducat. Illisque victui necessaria, qualia nobiles habere debent, impertiatur: simul ut aromatum libras quatuor mille sine nauali alicuius solutione & gratuito, singulis importare permittat. Veruntamen per senatus suffragia, hi nobiles de multis pauperibus supplicibus deliguntur.

Magnum est hoc nobilitatis priuilegium, quare hoc magis mihi mirum videtur apud eos nobiles esse pauperes, tanta ditescendi occasione.

*Quod om-
nes bonæ
Republ. tu-
entur, bo-
num est.*

Hæc cum ita sint, defendenda, augendaq; est omni modo nobilitas, nec ferendi politici, qui aliud suggerunt, boni enim viri est, eum statum Reipublicæ, qui est, tueri, & si non esset, suadere.

*Tyrannis
exosa nobi-
litas.*

Secunda ratio. Ex contrario si mores Rerum publicarum turbatarum, aut pereuntium aspiciamus, ijs odiosam nobilitatem animaduertemus, qui tyrannidem vnius, vel confusionem multorum moliantur inducere. Eminentes spicas tollere vetus est scitum

tyrannidis. Nec Turcæ maior cura est, quam ut in occupatis regionibus nobilitate excindat. Romæ quoque quilibet Republica seditiones mouerunt, id institutum habuerunt, ut nobilitatem opprimerent. Postquam vero lege regia ad vnius arbitrium res illa recidit, nemo in senatum crudelior fuit illis, qui tyranni importunissimi extiterunt. Adeo ut quosdam impetus cœperit vniuersi senatus delendi. Causa cur tyrannus oderit, princeps legitimus amet nobilitatem, est duplex, ex diuerso vtriusque proposito. Tyrannus metui vult, alios esse seruos æquum arbitrat, iuxta illud; *memento tibi omnia, & in omnes licere*. huic præcipue obstitit nobilitas, quam ideo timet, & veretur. Neque enim generosæ mentes, & militares feruliter subici patiuntur; neque potest tam impudens esse tyrannus, ut de sceleribus apud graues, prudentes, magnates nō erubescat. Cum autem esse nolit, quos vel timeat, vel erubescat, nobilitate è medio sublatam cupit. Princeps vero, quia iuris & æqui seruatur esse decreuit, nobiles viros amat, tanquam fidelissimos iustitiæ aduocatos, in conspectu Peritorum, Thraſearum, Corbulonum, Senecarum gubernationem ponit; Deinde ipso principatu honorificentius esse ducit, administrationem suam tantorum virorum testimonio, atque approbatione fumari. Hinc magnificæ, & regia illa edictorum præfatio. De principum agnatorum, nobilitatis, & consiliariorum notorum iudicio statuimus &c. Nero Senecam occidit, ne vitam turpem magistri verecundia oneraret. Magna auctoritas viri boni & magni apud animum deploratum. Famam humani generis præsentem, & posthumam contemnere Nero potuit, conscientiam suam suppressere, adulationes vitiorum omnium lenas audire dederat, vni Senecæ erubuit.

Ratio tertia. Bello nobilitas necessaria est; sine ea nec fides, nec fortitudo, nec prudentia bellica præstat. Non nego aliquos esse, qui bello pepererint sibi nobilitatem, sed nego diuturnum id esse; Republica autem ita instituenda est, ut inter magnorum, mediocrium, infimorum, magna, & mediocria vitia consistat, nec vnius calu pereat, quemadmodum factum est Thebis mortuo Epaminonda.

Fidem supra omnes gentes patriæ præstiterunt Romani, idque tribunorum, primipilariū, equitum, hoc est, nobilium, præsidio. Seruiles dexterae haud facile toto periculo pro Domino pugnant. 1. Non acquiritur illis quicquam, nisi forte tolerabilior seruitus. 2. Crebro etiam duriorum Dominum experiuntur, cum victoria superbiens, eos quorum vulneribus vicit, acerbius & contumeliosius tractat. 3. Qui seruiliter educati sunt, nec nominis, nec generis bonum æstimant, facile igitur metu vel precio vincuntur. Itaq; hæc in re vel maxime Turcæ errant, omnes enim metu, nemo spe, aut caritate Domini pericula subit. At vero ubi nobilitatis decus in dignatione est, accipiendæ, cōseruandæ, augendæ prolapia cupiditate in mortem ruunt. Documentū huius rei præbet, quotidiana nobilitatis vitiosa illa quidem, sed ad id quod propolui ostendendum, apta pugnacitas. si nobilem mendacem, infidelem Domino suo, nebulonem, imbellem, timidum, fugacem appelles, sine mora ad duellum prouocant, gladio litem secāt, prouocatum tergiuersari turpe ducunt. Vnde hoc tantum famæ, honorisque desiderium? Ex auita institutione, vitæ militaris disciplina, in qua summum flagitiū est perfidia, & timiditas. Hinc illi in acie stare; ordines deferere, læsis non succurrere contra honorem suum arbitrantur, maiorque est decoris, & fidei, quam vitæ cura.

Fidem igitur nobilitas seruat, ac proinde fortis est; nam

*Perditiſ-
ſimi tyranni
magistratus
reuerentur.*

*Leges in
muniſſimæ
non vero in
raro cōim-
genitiu.*

*Seruorum
infida & im-
firmama-
nus.*

*Furtis, mē-
dacijs, fla-
grijs aſſueti
ſerui, non
facile impe-
riculo ſunt
conſtante.*

Fides, & fortitudo in nobilitate.

nam duo illa in bello semper sibi mutuo harent, nemo rebus in arduis, inter volantia pila fidem seruat, nisi fortis, & nemo fortiter pugnat, supraque pericula fertur, nisi cui constitutum est, fidem, & insurandum nec morte propolita violare.

His igitur rudimentis instituta nobilitas prudentiam militarem etiam præ cæteris excolit, est enim hoc eius quasi opificium, quo Reipublicæ nauat operam. Nec aliud sentiunt qui nostro sæculo cautissime gerere bella censeantur Hollandiæ status, bello enim nobiles, barones, comites, præficiunt, cum tamen cõsiliū domesticum & rogatum hominum plebeorum habeatur.

Qui infolentes, & auari.

Ratio quarta. Qui subito, nulla spe nobilitatis permanentis ad dignitates perueniunt, facile insolentia efferuntur, & impotenter in omnibus se gerunt, opes tanquam semel data occasione colligunt cupidissime; nec ulli ditiores libertis fuisse. Crassus diues habitus est. Ex eadem gente, inquit, Plin. l. 33. c. 10. M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri possit. In agris suis septentium CIO CIO. possedit, Quiritium post Syllam ducentis. Nec fuit satis, nisi totū Parthorum esset aurum: atque ut nomen quidem optimi occupauerit (iuvat enim insectari inexplabilem istam habendi cupidinem) multos postea cognouimus seruare liberatos opulentiores, pariterque res Claudii principatus, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Ecce ditissimi Romanorum serui, unde nisi ex rapinis? Multi tales fuisse, sed hoc peculiare sub vno Claudio tres fuisse, & hoc agente Claudio. De Rufino, Eutropio, alijs non est opus quicquā agere. Hodierna tempora nobis ignobilium census per administrationem Reipublicæ auctos ostendunt. Quæ res ut intelligatur, proponam verba Politici nostri temporis famosissimi Ioannis Barneuelij Statuum aduocati. Is in Apologia ita scribit. Ex his quinq; regis legationibus & tractatibus accidit, ut prædicti Reges statibus vniuersim plus ducentes & quinquagescentena millia librarum suppeditarint; quarum solutione confederata prouincia (me potissimum augurante) absoluta sunt, obligationesq; cum oppignoratis ciuitatibus atq; arcibus restituta.

ignobiles quomodo censum augent.

Et cum adirem officium meum, summis laboribus ac difficultatibus Domini Status Hollandiæ & Frisiæ Occid. constare vix poterant decies octies centena, fl. millia annue, pro generalitate ad belli onera sustinenda: ac in presens soluunt plus minus bis & quadragescentena millia librarum. Sed hic notandum est, quod grana mina belli in his 32. annis, quibus in officio fui, tanta tamq; enormia fuerint, ut necesse vobis sit in presens amplius pro oneribus solius Hollandiæ & Frisiæ occid. comparare, quam anno 1586 potuerit colligi, tam pro oneribus generalitatis, quam pro Hollandiæ & Frisiæ orientali in particulari; videl. plus quam duos miliones fl. in annos singulos. Qui nihilominus præter antedicta 42. centum millia librarum à Patria prouentibus deducuntur & soluuntur. Et quamuis expediat magis gratiare Patriam quam amittere: sapienter tamen ac prouide animaduertere oportet (quemadmodum Collegia summi & Prouincialis Concilij & rationem præfeci anno 1604. scripto docuerunt) dum vltra prouentus exerceant onera. Prouincias necessario tandem ad extremam delabiruinam. Et si postremis decem annis pares sumptus facendi fuissent, cum is qui annis decem præcedentibus facti sunt: facile solius Hollandiæ & Frisiæ occid. onera hoc tempore circa quatuor miliones florenorum annuatim absumpsissent. Cui malo (alijs multis præiis aq; ac incognitis periculis ac molestiis præteritis,) induciarum confectio medicinam adhibuit.

In his ergo patriæ difficultatibus, tantoque ære alieno, an existimas eius rectoribus opes esse immunitas? Vide quid ille narret.

1. Tantum se bonorum habuisse ab vxore, ut facile se alere posset.

2. Ex praxi sua quatuor millia annuatim initio accepisse.

3. Hereditariis accepisse 400. iugera Hollandicæ, duo millia flor. annua.

4. Iugera quadringenta siccatis paludibus lucrifecisse.

5. In societatem Indicam paulo amplius quingentis millibus contulisse.

6. Possessiones coemisse. Animaduerte dum opera patriæ crescunt, celerissima diuitiarum incrementa. Sed in illo tolerabilia ista fuerunt; aduerte quæ sequuntur. Quod si modo complacitum vobis fuerit in subditorum vestrorum bona inquirere, eaque censere. id ego quidem facile patiar. Compertum namq; habeo, quod ii, qui in Generali censu anno 1599. bona sua vniuersa non plus quàm quinquaginta aut sexaginta millium florenorū aestimabant, nunc sese duplo me opulentiores esse iactare audeant: qui eodem tamen eodem anno, deteriore affectu iis me annumerarunt, quibus summa contributio persoluenda; & ducentis florenorum millibus censuerunt.

Ecce vide quid faciunt ignobiles, in extrema patriæ necessitate, quantas opes cumulent, ut mirum non sit pacem odisse, quibus bellum tam felix est.

Primo Barneuelij bona Anno 1599. aestimata sunt 200000. aliorum quorundam 500000. aut 600000. at illi nunc duplū possidēt, nempe 400000. Barneuelij bona fuere anno 1599. ducenta millia: iniq; ut ipse queritur aestimata. Interea sibi parauit multa, ut anno 1618. haberet. præter agros quingenta millia. At alij qui ann. 1599. habebāt 50000. vel 60000. decem & septem annorum spacio tantum compendij fecerūt, ut duplo ditiores essent Barneuelio. Hoc est, haberet mille sexcenta iugera, auri millionem, &c. nam plura habuit Barneuelius, quam agros, & aurum Indicū. Ecce non vni, sed aliquot talibus tantas opes contulit patria, hoc gubernando consequuntur. Atque hæc est præclara illa libertas patriæ, quæ exhaurit ciues, implet agentes in rebus, & pro rebus. Quia enim occasionem mercatores patriæ acceperunt, negotiati sunt, postea alibi caute viçturi.

Quintaratio. Quemadmodum cæterarum in ciuitate artium, ita patriæ defendendæ ab hoste, gubernandæ domi, componendæ quædam debet esse professio, certumque genus hominum, quod in tam præclara exercitatione versetur, hoc est, nobilium, qui ad bella, & regnandi disciplinā erudiantur. Hanc fuisse perpetuam nobilitatis exercitationem omnia monumenta nos docent.

Hinc enim nomen Germanicum, ut vocentur nobiles Vom Adel, de aquila, quod victrices aquilas, Romanaque signa sequatur, & Knaben von Schiſſ/ à Scuto nomen habent, quin præcedentibus sæculis simpliciter milites vocabantur. Militia porro duplex, armata, & pacior, quæ immunitates, & priuilegia habentium fuit. Ne vero pacis tempore bellicæ exercitationes intermitterent, variis ludis belli simulacra cibant, hastiludia, seu torneamenta vocabant, quæ propter pericula crebro vetita sunt, si exercitationem sine sanguine habeant, prodesse & excitare viriles animos possunt. Dici nec potest, nec credi, quantum res illa nobilitatem iuuerit, cum præsertim honestissimæ leges certantium ponerentur. Excluebantur enim vno verbo nobiles improbi.

Nobiles olim dicti milites.

1. Christianæ religionis hostes, aut prauaricatores & apostatæ. 2. Qui reus maiestatis fuisset. 3. Qui virginem contuprasset, aut viduam, & adulteri. 4. Periuiri Chirographorum, pactorumque inficiatores, proditores, desertores militiæ, auctores fugæ in prælio. 5. Iniuriosi in subditos, oppressores, homicidæ. 6. Sacrilegi. 7. Viduarum & pupillorum spoliatores. 8. Latrones, Piratæ, Sicarij.

Hastiludiorum leges.

Eec 4 9. Au-

Nobilitas
ad subitos
impetus
parata.

Opus est
bello nobi-
litas.

In vno cor-
pore nō de-
bet consistere
alio Reipublica.

Turca occi-
so nemo re-
sistit.

9. Auctores nouorum veſtigalium. 10. Qui Reipublica detrimento fuiſſent. 11. Feneratores, mercatores, opifices. 12. Qui nobiles à proauo non fuiſſent. Qui aliquo iſtorum vitiorum notati eſſent, ad ludicra praelia non admittebantur, & magnum erat audaciae, iactantiae, cupiditatum frenum, illique inter nobiles quodammodo infames erant; hinc ignominia notati, Schelmen dicebantur. Et ordinem amittebant. Quam autem ad deſenſionem patriae faciat, eiufmodi diuites, prudentesque complures eſſe, quibus ingenta ad bellum indoles, domeſticis praeceptis, hortamentis, exemplis, æqualium ſtudiis ad iuſtitiam, fortitudinemque prouehatur, tum ſolum apparet, cum ad ſubitos impetus in promptu miles eſt.

Sexta ratio. In bello ſumma eſt opus auctoritate, cuius cauſa eſt prima, quia difficillima præcipiuntur, tenere locum in acie datum, quamuis certo mors incubet, conſcendere vallum contra tela hoſtium, ire in mortem. Altera, quia magna opus eſt auctoritate, vt imperetur armatis. Tribuni vero, centurionesque nobiles plus auctoritatis habent, tum quia clari ſanguine, tum quia tota familia in dignitatibus, & cum imperio domi verſatur, ab illis etiam plura ſperantur, vt felicibus, qui vero conſerui ſunt, qui omnes ex eadem cella, vel ergaſtulo prodierunt, contumacius parent æqualibus, vel etiam in pace ſubiectis. Hanc ob cauſam nobiles duces, & centuriones fere conquirunt. Scitum eſt illud, tempore Claudij. Narciffus Claudij libertus, quem Roma venerabatur, Senatus pauebat, cum ad milites tumultuantes mitteretur, iam in concionem aſcendenti acclamatum eſt, 10 Saturnalia, tanto plus libertatis erat in caſtris, quam in curia.

Septima ratio. Cum in Republica poſt principem nemo eſt in dignitate, aut aſtimatione, in vno corpore tota Reipublica periclitatur; id autem contra rectam rationem eſt. Perſicum imperium iam ſeneſcens nobilitatem corruptam habuit, omnes ſeruos, omnes adulatōres, quocirca occiſo Dario, & quidem à ſuis, nemo reſiſtit; Macedonicum vero, quod multos Alexandros haberet, diu ſtetit, & multos Reges habuit, quorum ſinguli potentes fuerunt, & niſi inter ſe commiſſi vires attriuſſent, ſinguli æquare Alexandrum potuiſſent. Ipſe Machiauellus nobilitatis inimicus, fateretur occiſo Turcarum imperatore, nullum ſuper eſſe timendum. Et res ipſa docuit; capto Baiazeſe à Tamerlano, nemo Turcarum de imperio reſtituendo ſpem concepit; nam Calepinum Baiazeſis filium, cum profugiſſet Hadrianopolim, non Turcæ, ſed Græcorum proceres inſenſi Palæologo Imperatori ſuo armis, pecuniâ, milite inſtruxerunt, & imperium in exitium patriæ, opprobriumque deſperanti dederunt. Erat tamen eo tempore aliqua cura nobilitatis, quæ nunc, cum omnes pariter ſeruiunt, nulla eſt. Sed quia veteres hſtorie multum auctoritatis habent, geſta Philippi Macedonis, & Alexandri magni Politicus perpendat. Philippus nobilitatem coluit, & ornauit, inde comitati filium ſunt in Aſiam, & Philippum tamen prætulērunt; nam cum nobilitatem ſuam Alexander reieciſſet, Perſique & victis gentibus ſe applicuiſſet, multis periculis iactatus eſt, deque eius morte principes & tota nobilitas lætata eſt; nec dubium eſt, ſi diutius illis moribus vixiſſet, deſerendum, aut occidendum fuiſſe. Quanquam prior hſtoriarum auctoritas Babylonio veneno periſſe tradat, & conſter matrem eius, filium, & totam familiam ab eius principibus interfectam, quia iam viuos eos irritauerat.

Octaua ratio. Machiauellus regnum ait facilius teneri, in quo omnes ſeruiunt. Sed regnum in quo Principum eſt multitudo facilius occupari. Verum

eius diſcurſum proponere, & examinare oportet, miſcet enim vera falſis, & tandem omnino fallit. c. 4. in principe. Admiratione quis duci poſſet per ſpeciem difficultatibus, qua haberi videntur, quo ſuper partum imperium retineatur, vnde ortum habuerit, Alexandrum Aſia paucis annis potitum eſſe, vixque illo occupato diem obiſſe. vnde merito videri poterat, totum illud imperium ad deſectionem fuiſſe prolapſurum, cum tamen eius ſucceſſores ſibi illud conſeruarint? Nec vlla alia difficultate ad illud tuendum laborarunt, quam quæ inter ipſosmet præcipua eorum ambitione orta fuit. Reſpondeo principatus, quorum memoria adhuc extat, duplici, eaque diuerſa ratione adminiſtratos inueniri: aut vnus principis arbitratu, cuius gratia & permiſſu reliqui omnes, qui conditione ſunt ſerui, ad regni procuratorem veluti adminiſtri adhibiti fuerunt; aut principis & procerum conſilio, qui non gratia, ſed ſanguinis vetuſtate, illum gradum obtinent. Huiusmodi proceres diſtiones habent, & qui ſibi ſubiiciuntur, populos, qui eos vt dominos agnoſcunt, & quodam naturali erga eos afficiuntur amore. Qui vnus principis ductu, ſeruatorumque miniſterio reguntur principatus, illi princeps præſt maior cum auctoritate. Nemo enim in tota prouincia eſt, qui præter illum ſuperiorem alium cognoſcat, & ſi alii morem gerit, id tanquam adminiſtro, adſcriptoque facit, nec ſunt illi villo peculiari amore affecti. Horum duorum regni procurandi generum exempla in hac noſtra tempora incidunt. Turca & Galliarum Rex: Turca tota imperii ſumma poteſtas, vnus principis nutu regitur, ceteri conditione ſerui: atque in præſecturis diſtributo regno, diuerſos allegat adminiſtratores, & pro animi ſui voluntate abrogat, ſubrogatque. Verum Galliarum Rex poſitus eſt in medio antiquæ multitudinis dominorum, quos agnoſcunt populi eius ſubiecti, & beneuolentia complectuntur: retinent ſuam auctoritatem, quam ab eis Rex ſine periculo auferre non poteſt. Quocirca vtrumque eius generis ſtatim, quo animo reputat, ut Turca imperium occupaturus difficultates offenderet: ſed eo deuicto, nulla eſt difficultas, quomodo retineatur. Difficultatem cauſe, quo minus Turca imperium occupari poſſit, in eo vertitur, quod qui illud occupare molitur, hand poteſt à principibus illius regni eo vocari, nec in ſpem adduci, eorum, qui illum circumſtant, deſectione, inceptum facilius effectum reddere, quod ex his, quas attigi ſuperius rationes proficiſci videtur. Nam cum omnes ſint eius mancipia, eique deuincti, multo difficilius corrumpi poſſunt: & ſi quidem corrumpantur, parum tamen inde vtilitatis ſperari poſſet, cum ipſi ex allatis ſuperius rationibus populos ſecum tractare non poſſint. Quapropter Turcarum Imperatori bellum illaturo cogitandum eſt, collectum ſe illum inuenturum, & magis propriis viribus, quam aliorum ſtudiis, & ſeditioſis ſuperandum, eo autem debellato, acieque ſuſa, ſic vt exercitum reſicere nequeat, nihil eſt, quod præter principis ſtimpem ſit præterea timendum: quia extincta, nemo eſt (ceteri apud populos fide & auctoritate carentibus) de quo quisquam timeat reliquum. Et quemadmodum ante partam victoriam nullam in eis ſibi aſciſcendis poterat victor ſpem collocare, ita ſecundum illam, non eſt quod amplius de illis reformidet. His contrarium accidit in regnorum (vti Galliarum eſt) procuratore. Facili enim tibi aſciſcendi aliquem ex primariis regis parebit in illa acceſſus: in eis enim nunquam non inueniuntur, qui animo offendiſſe res nouas moliri ſtudeant. Hi ob eas, quas ſupra diximus, rationes, ad illud regnum viam tibi aperire, atque victoriam expeditiorem reddere poſſunt, ad quam poſtea tuendam difficultates iam adſunt pene infinite, non modo cum eis, qui tibi fuerunt auxilio, verum & cum illis, quos oppreſſiſti. Non ſatis habet principis ſanguinem extinxiſſe, ſuperſunt etiam primarij illi, qui nouarum ſtatus conuerſionum authores ſe ſe conſtituunt, quibus cum ſufficere non poſſis, nec extinguiſſe, illud, quandocunque ſeſe occaſo obtulerit, amittis. Nunc ſi ſpecies quo in genere adminiſtrationum fuerit illud Darii regnum, Turca admodum ſimile inuenies. Hac de cauſa Alexandrum oportuit in illud totum imperium facere, eumque caſtris exuere. A qua victoria mortuo iam Dario, ſecurum illud imperium, ex his, quas ſupra collegimus cauſas, ad eum conceſſit. Succeſſores vero eius, ſi concordas fuiſſent, plane otioſi eo fuiſſent plane

Turca imperium ſemel occupatum, non facile amittitur.

Principum mutari tempore periculo vix cupiunt

plane poterant: nam nihil cum multis in eo subortum est, quam quod ipse inter se excitarunt. Verum qui instar Gallici regni se constituti sunt dominatus, fieri non potest, ut tam pacate possideantur. Hinc crebra Hispaniarum, Galliarum & Græciæ à Romanis defectiones, quod frequentiores essent in illis principum ditiones, quarum memoria quamdiu viguit, de earum possessione Romani semper incerti fuerunt. At potentia & diuturnitate imperii deleta earum recordatione, securumius possidendi securi habuerunt. Atque deinde secundum quam quisque illorum sibi in partis provinciis peperisset auctoritatem (etiam inter se bellum gerentes) illarum quoque partem secum trahere poterunt: idque propterea, quod veteris principis sublata stirpe, quam Romanos agnoscebant neminem.

Regnum igitur in quo præter Regem sunt omnes serui, opprellum semel ab hoste, non potest in se libertatem vindicare: quod fateatur Machiavellus, at Respublica ita instituenda est, in qua habeat fortuna recursum. Quod vero ait difficilius occupari in eo fallitur.

Regna in quibus multi principes difficulter capiuntur.

Hæc enim iam olim experientia refutavit. Nam regiones in quibus multi principes fuerunt, non inodo difficilius alieni imperii iugum reuenerunt, sed etiam recipiunt. Romani Gallias per multos annos oppugnant, & particiatiim, nunchac, nuncha illa parte captam, cum reliquis bella gesserunt; at Antiocho victo celeritè præcipuam regni partem occuparunt, & trans Taurum regnare iusserunt. Idem quoque in Græcia contigit, nunc Aetoli, nunc Macedones, alias quoque sub Nabide suo Lacedæmon restitit, in Asia victo Antiocho, serui eius, domini postterga sequentis ierunt, serui degeneres. Neque multum referre putant cui seruiant, imo mutationem dominorum optant, mitigationemque seruitutis sperant. Turcatum etiam vices victo sæpe imperatore, non tamen Græciam nisi longo tempore occuparunt, quod principes, etsi non satis, multum tamen resisterent. Nonne idem in Vngaria videmus, cuius maiore parte Turcis prodita, & subacta iam olim, reliqua tamen portio principum, & nobilium virtute resistit, imo & libertatem tuetur, hos tolle, ceteri nil magnæ laudis agentes, pacti angelos suos, & adiculas magni illius imperij accessio fient.

Serui transierunt ad libertatem.

Hungarica nobilitas regnum tuetur.

Quinquam vero modis omnibus eos tyrannus tentauerit, nunquam tamen vicit.

At facile est vnum aliquem principem in suas partes allicere, quod non est in monarchia Turcica expeditum. Hoc igitur sentit, ubi nobiles sunt & principes, facilius proditores esse & rebelliones.

Serui crebris proditoribus, quam nobiles.

Mihi vero secus videtur, nisi Rex in tyrannum mutetur. Nam hominem scituli ingenio, avarum, nullo vinculo principis suo iunctum ad illa facinora impelli posse ratio ostendit, & exempla docuerunt. Quis pecunia Pyrrhum vendidit? quis Darium vulnerauit? Quis tot imperatores perdidit, nonne ut plurimum serui? Taceo eos qui cruda adhuc feruitute ciuitatis ab ultimis Romanorum occisi sunt. Imperiorum proditores sunt, Eutropij, Rufini, Stilicones, Andragathij, omnes serui, & ceteri, aut barbari sordidissimi.

Principes mutari temp. cum periculo vix cupiunt.

Hen! heul quam breuibus pereunt ingentia causis, Imperium tanto quaesitum sanguine, tanto Seruation, quod nulle ducum peperere labores, Quod tantis Romana manus contexit annis, Proditor vnus iners angusto tempore vertit. Proditus est Priamus, proditus Agamemnon, sed à vi-liadultero, Pompeius magnus ab Eunuchis, Roma à Curione, eadem ante à puella, Affuer? ab Eunuchis, Proditores fuere Phryno, & Philocrates Lenones, Eurybatus prodidit Regem Persarum, nam pecuniam ab eo acceptam Cyro tradidit. Vulpinam induere animorum sordidiorum est, nō principum; nam mul-

tas habent serui causas infidelitatis, principes vero paucas. Quod si exempla perpendamus, principes, vrbes, regna ferè à sordidis, & obaratis prodita intellegimus.

Rebellare & tumultuari non facile possunt, qui sūt omnino obnoxij dominis, ubi imperiū est despoticum; quia desunt vires, nulla est eorum auctoritas, hac itaq; sola ex causa, periculū creati potest illi regi, qui multos habet & potentes principes. Verum si pericula periculis, præsidia præsidij comparare libet, præferendam principum & nobilium multitudinem intelligemus. Imperator, aut Rex vnus est, eius salus, securitas, potentia in aliorum animo, viribusque consistit, estque semper in aliorum potestate; si principes ex genere lectos non habet, est in potestate infimorum, quorum armis cingitur, qui facile mouentur, & spectant res nouas, quibus ibi fas, ubi maxima merces. Si principes habet, nihil audent infimi; facilius autem insidia principum cauentur, quam infimorum, hinc videmus, quamuis fuerint varij in Gallia motus, regum tamen patricidas fuisse homines viles, nec à principib. subornatos. Denique caueri possunt insidie; si moderate, si æquabiliter regantur, si non vni omnia committantur, qua de re alibi actum.

Rex semper est in aliena manu, vel principum, vel infimorum.

Nona ratio. Vltimo non omnem nobilitatem, sed gnauam, integram, incorruptam ad societatem imperij adsciscendam cenſeo. Atq; hoc esse firmamentum imperij, quodque aduersum antiquum nobilitatis malum, superbiam, & iniurias plurimum valet. Nam reuera vt arbores ætate deficiunt, ita quædam familie longo æuo, nec vigorem, nec puritatem retinent, nec præter insignia quicquam habent, leues, maridi, stupidi de fortibus & magnis crebro nascuntur. Ea facies erat Romanæ nobilitatis cum Marius peroraret Salut. in Iugurtha. Bellum me gerere cum Iugurtha iussistis: quam rem nobilitas ægerime tulit. Quaso, reputate cum animis vestris, num id mutari melius sit, si quem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud re negotium mutatis, hominem veteris prosapia, ac multarum imaginum, & nullius stipendij, scilicet, vti in tantæ ignarus omnium trepidet, festinet, sumat aliquem ex populo monitorem officij sui, ita plerumque euenit, vti, quem vos imperare iussistis, sibi imperatorem alium querat. At ego scio, Quirites, qui postquam consules facti sunt, acta maiorum, & Gracorum militaria precepta legere cœperint, homines preposterij. Nam gerere, quam fieri, tempore posterius, re, atque vsu prius est. Comparate nunc, Quirites, cum illorum superbia me hominem nouum. Quæ illi audire, & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gesti, quæ illi literis, illa ego militando didici. Nunc vos existimate, facta, an dicta pluri sint. Contemnunt nobilitatem meam, ego illorum ignauiam. Mihi fortuna, illis probra obieciuntur, quanquam ego naturam vnam, & communem omnium existimo, sed fortissimum quemq; generosissimū esse, ac si iam ex patribus Albini, aut Bestia queri posset, me ne, an illos ex se gigni maluerint: quid responsuros creditis, nisi, se se liberos quæ optimos voluisset? Quod si iure despiciunt me, faciant idem maioribus suis, quibus vti mihi, ex virtute nobilitas cepit inuidet honori meo, ergo inuideant labori, innocentia, periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cepi. Verum homines corrupti superbia, ita ætatem agūt, quasi honores vestros contemnunt: ita hos petunt, quasi honeste vixerint. ne illi fassi sunt, qui diuersas res pariter expectant, ignauia voluptatem, & pramia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in Senatu verba faciunt, pleriq; oratione maiores suas extollunt: eorum sortia facta memorando clariore effe putant: q; contra est, nam quanto vira illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior. & pfecto ita se res habet: maiorū gloria posteris lumen est; neg. bona, neg. mala eorum in occulto patitur. Huius cerei ego inopia patior, Quirites. Vt nūq; multo pularius est, meam me facta mihi dicere licet nūc videre, quam iniqui sint, quod ex aliena virtute sibi arrogant, id mihi ex mea

Nobilitas educanda, & virtute formanda.

idem and

mea

mea non concedunt: scilicet, quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas est: quam certe peperisse melius est, quam acceptam corrupisse. Equidem non ignoro, si iam mihi respondere velint, abunde illis facundam, & compositam orationem fore. Sed in maximo vestro beneficio, cum omnibus locis me, vosque maledictis lacerent, non placuit reticere: ne quis modestiam in conscientiam duceret. Nam me quidem, ex animi sententia, nulla oratio ledere potest. quippe veram, necesse est bene praedicet: falsam vita, moreque mei superant. Sed quoniam vestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem & maximum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num id poenitendum sit. Non possum, fidei causa, imagines, neque triumphos, aut consulatus maiorum meorum ostentare: at, si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, praeterea cicatrices aduerso corpore. haec sunt imagines, hac nobilitas, non hereditate relicta, vt illa illis, sed qua ego plurimis meis laboribus & periculis quaeui. Non sunt composita verba mea: parum id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illius artificii opus est, vt turpia facta oratione tegant. neque literas Graecas didici, parum placebat eas discere, quippe quae ad virtutem, doctores nihil profuerunt. at illa multo optima Reipub. doctus sum, hostes ferire, praesidia agitare, nihil metuere, nisi turpem famam, byemem, & aetatem iuxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare. his ego praeceptis milites hortabor: neque illos arte colam, me opulenter; neque gloriam meam laborem illorum faciam. hoc est vtile, hoc ciuile imperium. namque cum tute per molliem agas, exercitum supplicio cogere, hoc est, dominum, non imperatorem esse. hac, atque talia maiores vestri faciundo, seque, remque publicam celebrare. quis nobilitas freta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum amulos, contemnit; & omnes honores, non ex merito, sed quasi debitos, a vobis repetit. ceterum homines superbiissimi procul erant. Maiores eorum omnia, quae licebat illis relinquere, diuitias, imagines, memoriam sui praecaram: virtutem non reliquere, neque poterant: ea sola neque datur dono, neque accipitur. Sordidum me, & incultis moribus aiunt; quia parum scite conuiuium exorno, neque hystionem vllum, neque pluris pretii coquum, quam villicum, habeo. quae mihi lubet confiteri, Quirites. Nam & ex parente meo, & aliis sanctis viris ita accipi munditias mulieribus, viris laborem conuenire, omnibusque bonis oportere plus gloria, quam diuitiarum esse; arma, non suppellectilem, decori esse. Quin ergo, quod iuuat, quod carum est, amant, id semper faciant: ament, potent: vbi adolescentiam habuerit: ibi senectutem agant, in conuiuio, dediti ventri, & turpissima parti corporis: sudorem, puluerem, & alia talia relinquunt nobis, quibus illa epulis iucundiora sunt. Verum non ita est, nam vbi se flagitiis dedecorare turpissimi viri, bonorum pramiae creptum eunt. ita iniustissima luxuria, & ignauia, pessumae artes, illis, qui coluere eas, nihil officiant, Republica innoxia cladi sunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia posebant, respondi; pauca de Republica loquar.

Qua nobilitate vtendum.

§.5. Hanc nobilitatem non probo. nam improba est; sed Marianæ nostri consilium sequendum statuo. Erit quidem, inquit ille l. 4. c. 4. me auctore, Principi tuenda nobilitas, & aliquid posteris dandum ob praecaram maiorum merita: ita tamen, si ad natalium splendorem mores haud dissimiles, industriam, virtutemque ipsi adiecerint. Ignaua nobilitate nihil turpius: qui maiorum gloria tumidi opes hereditate susceptas in nequitia & leuitate consumunt: confisque auorum laude, ignauia ipsi atque socordia marcescunt, pramiae virtutum virtus adipisci contententes, virorum fortium locum per nobilitatis fucum segnitia & ineria occupare, dupliciter adeo repellendi à Principe geminoque probro fecti, quod & se turpitudine contaminant & generis claritatem turpitudine maculant. quod enim clariore aui extiterint, eo maiori odio digni sunt, qui splendorem nobilitatis libidine & impuritate obsecrant. Ac praesertim tanta temeritate & amentia plerique ex eo numero sunt, vt nominibus inanissimis superbientes, obscuro loco natos, quamuis industriis, fortes & strenuos, ita pra se contemnant, vt homines esse non putent.

multisque honoribus affecti maiora expetunt: omniaque pramiae virtuti debita, nobilitati suae debere contendunt malis artibus ambitiosi, vacordesque. Sunt praeterea non pauca diuitibus concedenda, quoniam magnum Principi praesidium est à pecuniosis hominibus, ad omnem Republicae partem constitutum. multaque mouere possunt, nisi sint Principis beneficio conficti. sed ita demum in pretio habeantur, si bonis artibus studeant. si pecunias opesque ad honestatis studium conferant. Si diuites quamuis omni virtute vacui, pramiis & honoribus augentur, auaritia, insolentia, ignauia in populo sancietur: soloque beatos credent, quorum erit ingens census, ample possessiones. egeni in sordibus perpetuo iacebunt nulla emergendi spe: Vnde desperatione concepta, concitati in diuites impetum facient. rixa, contumelia, latrocinia existent. Res in contrarias partes distracta fundis peribit. Si igitur Princeps sua dignitati & saluti publica seruire cupit, non opes ingentes, si virtute nudata sint, respiciat, non generis nobilitatem fouebit, si fuerit honestatis luce destituta: sed potius virtutem amplectetur & industriam, vbi cumque erit: retentaque statuendi libertate nullius hominis inanem fremitum timebit: ad nullius offensionem mouebitur: nullus erit tantis opibus mixtus, vel tanta nobilitate clarus, qui leges imperanti imponat, tantumque sibi sumat, vt ad studio ordinandae virtutis abducere Principem audeat.

Non tamen illustres familias etiam desides princeps abijciat, sed omninaria ad virtutem excitabit, & quemadmodum veterum vrbium ita quoque familiarum conseruationem, & augmenta cordi habebit.

Vetut vero ea praecipue ratione, quam Plato maximi fecit, vt, scilicet, pacatis familijs bellicosas inserat; est nobilis familia in oppidis, aut arcibus deliciarum sectatrix, diues tamen, & quieta, ex illa uxorem quærat nobili nauparcho, tribuno, viro forti, & fero ci, addet affinis animum, & secum in labores, & dulce decus victoriarum trahet. Iuuenem nobilem domi delitescentem, aut pompis aulicis occupatum, socero tradat militari, sic enim vnus virtus & generum, & nepotes excitabit.

Deinde princeps nobiles circum se nullos habeat, nullos aestimare se indicabit, nisi quos prudentia, temperantia, labor delectet. Quod autem caput est, magno delectu virtutis, prudentiae, opum, in singulos annos bene meritos nobilitabit, Republicaeque adhibebit. Duo hinc consequetur, primum vt nobiles, deinde vt idoneos magistratus habeat.

Nouos homines, seu recens creatos nobiles multi veterum saepe irritant, quos contra Cicero l. 3. Ep. disputat, ostenditque posse esse *εὐγενέας* sine nobilitate, & nobilitatem sine *εὐγενείᾳ* quod etiam Eurypides egregie expressit.

ὁ μὲν γὰρ εὐδὸς εὐγενὴς ἐμὸς γ' ἀνὴρ,
ὁ δ' οὐ δικαίος, καὶ ὁ δὲ μὲν οὐκ ἀγαθός
Ζῆνός περὶ οὐκ εὐγενὴς εἶναι δοκεῖ.

Vir bonus nobilis mihi videtur, qui iniustus est, et si patre nobiliore natus sit, quam ipse sit Iupiter, ignobilem duco.

Agnoscant illos licet nouos, quia & ipsorum maiores noui fuerunt, & horum posterit antiqui stemmatis dicuntur. Prudenter Seneca Ep. 4. 4. Si quid aliud est in Philosophia boni, hoc est, quod stemma non inspicit. Omnes si ad primam originem reuocentur, à diis sunt. Eques Romanus est, & ad hunc ordinem tua repperdixit industria: at me hercule multis quatuordecim sunt clausi. Non omnes curia admittit: castra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, fastidiosi legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles nec reicit quemque philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accipit nobilem philosophia sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris à nullo te nobi-

Omnis
nobilis
quantum
na.

Nouus
des cur
ui finit

Excitanda
nobilitas.

Nouos no-
biles creabit

Nobilitas
suo exiliis
causa.

CAPVT XXI.

Potentiam com meatibus in usum compor-
tatis stabilem esse.

§.1. **D**E viris, armis, alijsq; dicendum, sed hæc ad librum de bello melius conferam, nunc de reliquis agamus, inter quæ primarium est, ut horreis, & annonæ princeps prospiciat. Omnem potentiam domat fames, multas vrbes & regna hosti tradidit inopia. sed nec in pace vllum firmius præditiū principi, quam com meatus, nec quicq; periculolius fame, si eam sedare princeps nō potest. Sine ferro vincitur, qui frumenta, aliaque cibaria tempori non præparat. Imo in pace periclitatur, ieiunus miles nullivtilis est, ieiunus cuius nulla maiestatis reuerentia tenetur.

§.2. Horrea igitur publica frumenti, vini & olei apothecas Respublica instituet, quod facere poterit non magnis impendijs, si agros publicos habeat, si in vilitate annonæ triticū coemat, quod fecit Iosephus in Ægypto. Potēs est ad alliciendam plebem frumētaria largitio, Melius eo modo ad regnum tendebat, pane dato Romanum Imperium ad se tracturus, nisi optimates obstitissent. Parum sibi princeps consulit, qui eam occasionem negligit. Quantum Romæ frumenti conditum fuerit dictū incredibile est. Pulchre, & erudite hæc de re Lipsius in admirandis l. 2. c. 10. Frumentatio igitur vetus Roma, & ab ipso etiam Senatu. Ille in rebus & annonæ arcta, quasi benignus pater, miseratus plebs, frumentum aliquando diuisit, non tamen nullo sed modico ere. Accessere Tribuni statim, & hoc tam populare sibi vindicarunt, varijs Frumentarijs legibus latis. Vltimus in hac re Clodius Annonariam legem tulit, ut frumentū, quod antea populo semisse æris ac trientibus in singulos modios dabatur, GRATIS daretur. Ita Asconius: atq; hæc origo deinde continuatio gratuiti frumenti fuit. Senatus quidem statim à coniuratione Catiline, largitione hac tali vsus erat, auctore ipso Catone: sed nescio an sine villo pretio. In Plutarcho hoc sic narratum, sed verbis qua pensanda sunt. Ait, C. Casarem in Prætoris ares novas tentasse, populo suspecto & mobili, ob Catilinarias illas turbas. Cato igitur, ut præueniret, & πεισε τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν τὸν ἀπορον, ἀνέμεινον ὅχλον εἰς τὸ σιτηγέσιον ἀναλωματος μὲν ὄντα, ἐν αὐτῷ χιλίων δὲ διακοσίων καὶ πενήκοντα ταλάντων. Suasit Senatui assumere egenum & in diuisum populum ad frumentationem, & si sumptus esset mille ducentorum quinquaginta talentorum. Id sit trecenties H. S. more Romano; nostro, septingenta quinquaginta millia Philippicorum. Vides igitur impendium in hanc rem, quod illo auro fuit.

Et deinceps mansit sub Imperatoribus nisi quod per ciuilia bella numerus accipientium cum immensum creuisset, Lulius Cæsar recidit. de quo Suetonius: Ex viginti trecentisq; millibus accipientium frumentum e publico, ad centum quinquaginta retraxit: aut si Dionem audis, ad centum sexaginta: quia dicit ad mediam partem redactos. Paruum discrimen: sed Augustus deinde auxit, & ducenta millia fecit. an & Tiberius: etsi ille minime popularis: tamen recenser in Senatu (apud Tacitum) quibus e prouincijs, & quanto maiorem quam Augustus rei frumentaria copiam aduectaret. Ergo & in plures, nisi fallor distribuendam.

Sed hoc genus iam supra improbaui, hiantantum ostendere volui ad populi colligendam gratiam, hoc fuisse semper vsurpatum. Nec potest quisquam, nisi de annonæ prospectum sit, tuto bellum gerere. Cæsar Augustus, & Antonius tanto Potentiores Pompeio ob famem populi periclitati sunt. Rem narrat Dio. Tum Romanos, (quia Sardinia occupabatur, vexabaturque maritima regio) res frumentaria defecit. Quamobrem quum ingens fames esset, eaquæ

Fames omnia infirma facit.

In fame si liber alius sit princeps potēs efficitur.

nobilitate superari. Omnibus nobis eorundem arte nos sunt. nullius nō origo vltra memoriā iacet. Plato ait: Neminem regem non ex seruis esse oriundum, neminem non seruū ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, & sursum deorsum fortuna versauit. Quis ergo generosus? ad virtutem bene à natura compositus. Hoc vnum est inueniendum. alioqui si ad vetera reuocatur, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu vsq; in hoc tempus, perduxit nos ex splendidis, sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus, nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit nostrum est. Animus facit nobilem: cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere. Puta itaque te non esse equitem Romanum, sed Libertinum: potes hoc consequi, ut solus sis liber inter ingenuos. Quomodo? inquit, si mala bonaque non populo auctore distinxeris.

Omnis nobilitas aliquid quando noua.

Noni nobilitas cur gignat fuit.

Totam nobilitatem si spectemus pauci vltra ducentos, pauciores vltra trecentos, paucissimi quadringentos extendunt insignia. Quotus enim quisq; nobilitum in actis & historiis ante eos annos celebratur inuenitur? Ridendæ igitur Arcadium Lunulæ, si eas ad antiquitatis iactationem in calcamentis ferebāt, tanquam essent luna vetustiores, laudandæ, si pro symbolo mutationum.

Insignem vilitatem nouorum promotio Reipublicæ adducit: cum enim vetus nobilitas illos partim contemnat, partim eorum incrementis inuideat, duo necessario noui spectare debet, ut sint extra contemptum, dein extra inuidiam. Extra contemptum erūt, si rebus magnis, honestis, laboriosis, sumptuosis fidelem, gnauamq; operam principi exhibeant, illiq; accepti sint; quemadmodum Daniel & socij eius in regia Chaldeorum. Hæc tamē faces inuidiæ inflamment. Ita in aura Darij factum, Dan. 6. 1. iacuit Dario, & constituit super regnum Satrapæ centum & viginti, ut essent in toto regno suo; Et super eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat: ut Satrapæ illis redderent rationem & rex non sustineret molestiam. Igitur Daniel superabat omnes principes & Satrapas, quia spiritus amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat constituere eum super omne regnū: vnde principes & Satrapæ querebant occasione ut inuenirent Danielē ex latere regis: nullamq; causam & suspitionē reperire potuerunt, eo quod fidelis esset, & omnis culpa & suspicio non inueniretur in eo.

Hæret rectis successibus inuidia, magis vero cum obstrui suis luminibus alij animaduertunt. Inuidiam vero effugient, aut minuent, modeste, ciuilitateq; viuendo: itaq; nec fastu, nec sumptu prohibebit. Veteres nobiles horū virtus exstimulabit, ut Themistoclem Miltiadae trophæum, & eadem via ad fauorē principis, per benefacta tendant. Deinde alios eadem famula alijq; excitabit, ut se quoq; audeant tollere humo. Nec vilior nobilitatis erit æstimatio, deligetur n. tales, qui ornamento sint Reipublicæ, non quorum nobilitas Cicadæ sint, aut prætextæ, sed qui eruditionem, prudētiam, agendi dexteritatem, magnanimitatem ad gubernationem adferant, quibus non nobilitas velamen vitiorum, & ignauitæ, sed eos, & calcet industriæ est. Succrescet itaq; noua nobilitas veteris amula ipsa mox futura vetus, decrescet & ut remediōrū præstantissima cū putauerunt nocentissima venena fiunt, sic generositas stirpis cum in degeneres mores est corrupta, Republicam grauius inficit.

Nobilitas facit exilis causa.

Vitia illa serio corriget princeps, præsertim si iniurias inferant, nam ferendo augefcunt, quo facto vel nobilitas Rempublicam turbabit metu iudiciorum, ut Rhoti factum est, vel populus insurget, ut factum in Heluetia, ut ante annos centum in multis Germaniæ locis factum est. Idem factum anno 1514. in Vngaria; Genienses anno 1505. nobilitatem eiecerunt. Nobilitum Polonicorum tyrannidem Casimirus Rex opportune corripuit, populo iam in conspurationem propenso. Cromer. l. 6. de gestis Polonorum.

eaque grauiter affligeretur, hortabantur Caesarem & Antonium ad pacem cum Sexto faciendam, ob eamque rem multum clamorem profundebant. Sed ut nihil proficere se intelligunt, celeriter ad eos interficiendos contendunt. Quare animaduersa Caesar, etsi iam suos vulneratos habebat, tamen vestem discidit, supplexque eorum fidem obtestari & misericordiam implorare cepit: Antonius maiore vi adhibita resistit. Tandem vero legatos de pace ad Sextum mittere coacti sunt.

Nectamē in posterum prospectum fuit urbi, nam & postea sub finem vitæ Augusti tanta fames fuit, ut Caesar ipse famulorum turbam dimittere cogeretur, & maior sub Claudio, quamuis illa Claudiana fuit vniuersalis.

Itaque omnibus in locis opportunis instituenda sunt arma contra famem, ut vastatis agris, aut impedito cultu, ex recondita annona subditi viuant. Si enim fame laborat regnum facile captu fuerit. Ideoque omnia fortia, caduca sunt. Quocirca si boreale frumentum ab Batania auertere Hispanus posset, facile ditiones illas subigeret, & si non omne, saltem difficile illis comitatum redderet. Nullum enim regnū firmū est, in quo non nascitur ea frugū copia, quæ sufficiat incolis alendis. Hanc ob causā Romæ vires domi semper imbecillæ fuerunt, si quis enim mare infestum haberet, si Africam, aut Egyptum in ditionem potestatemque redeisset, fame pereundum erat urbi æternæ, norant internum illud malum Romani principes, & ipsa fatetur apud Claudianum.

Exitum iam Roma timens & sessa negatis
Frugibus, ad rapidi limen tendebat olympi,
Non solito vultu, nec qualis iura Britannis
Diuidit, aut trepidos submittit fascibus Indos.
Vox tenuis, tardique gradus oculique iacentes,
Interius fugere genæ, reuina lacertos
Exedit macies humeris vix sustinet agris
Squalentem clypeum, laxata casside prodit
Canitiem, plenamque trahit rubiginis hastam
Attingit ut tandem cælum, genibusque tonantis
Procubuit, tales orditur moesta querelas:
Si mea mansuris meruerunt mœnia nasci
Iupiter, Auguriis, sistant immota Sibyllæ
Carmina, Tarpēas sine cedum despicias arces
Aduenio supplex, non ut proculcer Araxem
Consul ouans, nostræque premant Pharetræ a securis
Susa, nec ut rubris aquilas figamus arenis.
Hæc nobis, hæc ante dabas, nunc pabula tantum.
Roma precor, miserere tua, pater optime, gentis.
Extremam defende famem, satiauius iram,
Si qua fuit lugenda Getis, & flenda Suenis
Hæuissimus, ipsa viros horrebat Parthia casus,
Quid referam morbide lucem, tumultusque repletos
Stragibus, & crebras corrupto fidere mortes?
An fluiuium, per recta vagum, summissæq; mirantem
Collibus: ingentes vixi submersa carinas.
Remorumque sonos, & Pyrrhæ secula sensi.
Heu mihi quo latæ vires, urbisq; potestas
Decidit: in qualem paulatim fluximus umbram?
Armatis quondam populi, patrumq; vigebam
Constitui, domui terræ, hominesq; reuinci
Legibus, ad solem victrix virumque cucurri.
Postquam iura ferox in se communia Caesar
Transiit, elapsi mores, desuetæq; prius
Artibus in gremium pacis seruire recessi.
Tot mihi pro meritis Libyam, Nilumq; dedere
Ut Dominam plebem, Bellatoremq; senatum
Clasibus æstus alerent, geminoque vicissim
Eitore diuersi complerent horrea venti.
Stabat certa salus Memphis si forte negasset,
Pensabam Pharium Getulis Messibus annum,
Fragiferas certare rates, lateq; videbam
Ænica Niliacis concurrere Carbasa velis.

Cum subiit, par Roma mihi, diuisaque sumpsit
Aequales aurora togas, Aegyptia rura
In partem cedere nouam spes vnica nobis
Resabat Lybia, quæ vix egreque fouebant
Solo ducta Dorho nunquam secuta futuri.
Semper inops ventique fidem poscebat, & anni.
Hanc quoque nunc Gildo rapuit sub sine cadentis
Autumni, pauido metimur cæcula voto,
Puppis si qua venit, si quid fortasse potenti
Vel pudor extorsit Domino vel prada reliquit.
Pascimur arbitrio Mauri, nec debita reddi,
Sed sua concedi iactat, gaudetq; diurnos,
Ut famule præbere cibos, vitæq; famemq;
Librat Barbarico fastu, vulgique superbie
Fletibus & tanta suspendit fata ruina.
Romulus vendit segetes & possidet arua
Vulneribus quæ citra meos,

Vnaquæque igitur Respub. vires suas ex comitatu & annona æstimabit, quem domi habet, qui nascitur, quique foris aduehitur, an is impediri possit? Hinc Venetæ Reipublicæ id maxime necessarium est, ut in multos annos annonam reconditam habeant; Nam omnis ora maritima, insulæque ita expositæ sunt armis Turcicis, ut facile si non occupari, & sub ditionem redigi, saltem vastari, vii, spoliari possint, ideoque ex illis belli tempore non possit haberi annona, & si vel maxime abundarent, navigatio tamen facile intercludi potest, aut, quod satis est ad famem, periculosa reddi, nam ad timorē periculi negotiatores se continēt, & mercium præcia crescunt periculis. Vrbs ipsorum populosissima ex subiectis sibi regionibus ali non potest, sed cibum ex finitimorū agro aduectum absument; negociatione autem opes Reipublicæ, & singulorum ciuium constat, quæ sublata vel imminuta, necesse est multitudinem minui, urbem deseri, opificum enim collegia à mercatoribus aluntur, quorum si lucra cessent, operum Mechanicorum industria nullo emptore, concideret. Hinc est, quod nisi & publice, & priuatim in aliquot annos de annona urbi prouisum sit, quantacunque pecunia, militeque, aut classe polleat, non possit esse potens. Parare tamen potentiam valet, si, cum opibus valeat, publicis granariis in biennium frumenta recondita, habeat, Senatotes iubeat singulos habere pro familia in triennium, eodemque modo ditiores ciuium, opifices in biennium, vel annum.

Eadem difficultate Belgicæ ditiones premuntur, si in vnum fœdus coeant Danus, & Iber, si Polonus offendatur, si Suecus Hispana cum gente connubia societ, tantam populorum urbium multitudinem unde alent? Rhenum hostis obsidet, trans Mosam aduersa sunt, ab arcto panis aduenit; nonne multæ rationes sunt, quibus illa, quæ videtur potentia, nisi multo ante prouiderint, conteri possit? Et populus ille nauticus par esset Romano, qui dixit

Nunc in honoris, egens, perfert miserabile pacis
Supplicium, nulloque palam circumdatus hoste,
Obsessi discrimen habet, per singula lethum
Impendet momenta mihi, dubitandaque pauci
Prescribunt alimenta dies, heu prospera fata,
Quid mihi septenos montes, turbamque dedistis,
Quæ paruo non posset ali? felicior esset
Angustis opibus mallet tolerare Sabinos,
Et Vicos breuior duxi securus auum.
Ipsa nocet moles Vtinam remeare liceret
Ad veteres fines, & mœnia pauperis Anci.
Sufficerent Etrusca mihi campanaque culta
Et Quinti, Curique seges, patriæq; petenti.
Rusticus inferret proprias dictator aristas.

CAPVT

CAPVT XXII.

Potentia præcipua in ciuitatibus firmis,
& populosis.

§.1. **N**Vlla Respublica censenda potens, nisi alta habeat, & firma vrbium propugnacula. Hodie quidem habendas munendasque vrbes, & oppida nemo est, qui ambigat, sed de modo, rationeq; tantum ambigitur. Nam olim densa Spartanorum iactantia fuit, quod moenia sua virtutem, iuuentutis dicerent. Si scuto scutu haberet, densusq; viro vir. Magnus & perniciosus error, vel Spartanorum iudicio, qui moribus urbem postea cinxerunt, deinde ipsi iudicauerunt eas vrbes esse potentes, quæ moribus, turribus, fossisque præcinctæ essent. Athenas enim æmulam ciuitatem muris nudauerunt, ita enim suadent Lyfandro Ephori iudicauerunt faciendum, sicque exartatam triginta tyrannis presserunt. Arci præsidium imposuerunt, & Pyrao. Cur moenia nobilissimæ vrbs diruere, nisi vt vires enecauerent? Huius eiusdem iudicii insigne monumentum, sed plenum inuidia, & iniquitatis Sparta parū generosa, parumq; grata dedit, vt auctor est Probus in Themist. & Plutarch. Diodorus Sicul. l. ii. Front. l. c. i. Cum enim victo Xerxe ad Salaminem, cuius victoriæ prima gloria, & principatus penes Athenienses fuit, redeuntes in patriam moenia reficerent, imo potius omnia deiecta restituerent, Spartani inuidia gloriæ, & metu futuræ potentia, legatos miserunt, qui docerent contra omnium Græcorum salutem fore, si moenia exstrueret, si enim Persæ redirent, & vrbes occuparent, ex ijs facile posset Peloponnesum, totamque infestari Græciam, & obtinuisent, nisi Themistocles consilio & arte conatus occultorum hostium elusisset. Hoc dictum vobis propter adulescentulos, quibus illud oraculum Enthusiasticon est in ore.

ἀσπίς ἀσπίδος ἔπειθε, κλέψας κλέψας, ἀρετὰ δ' ἀνέγει.

Scutum firmet scutum, galea galeæ, virum vir. Quod veluti veteres intriserunt, ita nunc etiam noxium est; nam murum illum hodierno tempore pauca tormenta disijcerent. Qui igitur parua manu, nullo periculo, magnas opes defendere in animos habet vrbes sibi munitas, omni genere commearius, & belli instructissimas ædificabit. Cui enim vrbium propugnacula nulla sunt, is perpetuo in periculo iactatur, minusque quam feræ in syluis, & volucres sibi prospiciunt, quæ tutelæ prolis tutissima sylvarum, & rupium deligunt.

§.2. Vrbium ædificandarum cura verustissima fuit, nam primam exstruxit Cain, & de nomine filij Henochiam dixit. secuta est post diluuium Babel, (tempora enim Antediluuiana in obscuro sunt) plurimæ deinceps ædificatæ sunt, vt constat ex Abrahami historia, qui annos nondum trecentos à diluuii natus est, quo tempore non vrbes modo, sed vrbium excidia, gentium lóginqua bella & regum seruitia fuerunt, Gen. 13. In Chanamitide vrbes firmæ & ad cælum vsq; muratæ, quæ maxime filios Israel terrebant, conditæ erant tempore Moïsi. Dauid deinde ciuitates ædificauit, & muniuit, Salomon etiam lóginquas, vt Palmyram in deserto, & Iosaphat quauis in exercitu præter vrbium præsidia numeraret vndecies centena, & sexaginta millia fortissimorum militum. vrbes tamen muratas in Iuda ædificauit. Si nostra tempora respiciamus, vrbibus exstructis Hispanus novum orbem tenet. Colonias enim plurimas maximasq; ducit, habet vrbes populosissimas, paucissimas tamen, si Orientale Indiā spectes, in tam vasto spacio munitionibus navigationum principatum tuetur.

§.3. Ciuitatum cura, & tutela, populi multitudinem, artes, opes, aliaq; quibus potentia crescit, & fir-

mat, principi confert, & quod caput, amorem patriæ defendenda. Olim in Germania, & Britannia oppida non erant. Oppidum vocant Britanni, cum sylvas impeditas fossa, vallog, muniunt. Strabo lib. 4. ait eos exstruere tuguria in nemoribus cum armentis stabulari. Itaq; nulla tum fuit Germanorum potentia, nisi cum vno aliquo impetu in prælium ferretur, & si retunderentur, quiescebant, domi cum quæterentur inter sylvas, & paludes latuere.

Eadem de causa Wandalis, Gothis, Hunnis transfuentibus extrema omnia passi sunt. Translato ad nos imperio, tum opum copia, & potentia efflorescere cepit. Auctor Germanus ita de hoc statu loquitur. Habeo autem persuasissimam ætate (Cæsar) non ciuitates extitisse, vix villas ac pagos retulisse. Dum enim Argentinesum literas antiquitate etiam modesta prædicas, perlegimus, videmus eam urbem vix tantum spatii in recessu habuisse Otthonum temporibus, quantum oppidum ignobile. Eadem ratio de Moguntia, Vnormatia, Spira, Noremburga vulgaratur, quæ tamen Henricorum temporibus incrementa sumperunt. Traianus, vt Dion Prusensis auctor Græcus testatur, duas copiosissimas vrbes Dacia, quæ & hodie Danubio adiacent, exorisse, ac facile inducor illas primas Danubii ciuitates extitisse. Inde Constantini ac Iuliani temporibus, vt annales fide digni asserunt, à duobus Sæuita oppida temere munita sunt, quæ nunc imperio parent, in quorum numero Rauensburg, Vlna, & alia. Inde Attila vniuersa Germania destructor, Basileam, Vnormatiam, Argentinam, Ratissponam, Nurembergam, Iuuaniam, Coloniā, Iuliacum & alia oppida penitus destruxit. Quæ partim à S. Ruperto Episcopo auspiciis Theodoni Bavariæ ducis & aliorum Episcoporum restituebantur. Pipinus inde atque Carolus Magnus ciuitates in tantum auxerunt, tot Episcopatus prædicas effecerunt, quemadmodum ante eos Dagobertus. Maior itaq; pars totius Germaniæ à Francorum Regibus, sub quorum Imperio erat, atque à Caroli progenie Germania incrementum & initium sumpsit, vt priuatim de qualibet ciuitate, dum mentio erit, copiosius exequemur. Tempore etiam translationis Imperii ad nos, ciuitates Germaniæ copiosiores redditæ sunt.

Nunc vero tot, tamq; munitis, & opulentis vrbibus abudat, vt nulli penitus regioni cedat, omnes omnino vincat, non modo Asiam, & Africam; sed reliquam et Europam; Neq; n. vel Hispania, vel Italia numero magnarum & opulentarum vrbium nobiscum certauerit. Quamuis n. Vlyssiponam, Venetias, Parisios nulla ciuitas Germaniæ vincat, multitudine tamen superant cæteras. Nullum enim regnum vrbes habet, quas pari magnitudine, opibus, firmitate hisce opponat: Sunt vero Antverpia, Insula, Gadauū, Colonia Agrippina, Dordracum, Amstelodamum, Brema, Hamburgum, Lubeca, Datisburga, Noriberga, Augusta, Vienna, Basilea, Argétoratum, multas hisce maiores esse noui, vt Louanium, Lunenburgum, Brunsvicum, Brandeburgum, Erfurtum, Pragam, multas pares; verum illis quindecim quas primo loco nominavi eorundem in villo regno pares inueniri nego.

§.4. In condendis ornandisque ciuitatibus habenda semper sunt ea præ oculis, quæ l. 7. Polit. monet Aristoteles, in condendis, & ornandis, inquam. Hodie pauca conduntur, tum quia multæ sunt, tum quia opportuna loca occupata sunt, vt iam præcipua cura esse debeat vrbium conseruandarum. Agri, fluminum, portuum opportunitas quærenda est.

Vti igitur eiusmodi occasiones animaduertit princeps eam urbem priuilegijs & beneficijs prosequatur, vt breui euadat in magnam urbem. ita creuit nostro tempore Insularum in clyta ciuitas, ita portu suo crescere potest Dunckerka. ita Grauelinga. ita Goa in India, sic posset crescere Cöfluentia, duorum fluminum negotiorum affluxu opulenta, sic nostra Moguntia superiorum, inferiorumque commercijs op-

FFF portu-

Germania
vrbibus ci-
tas gentes
superat.

Quales vr-
bes, vrbium
que loca.

portuna, Gallicis etiam, & Thransthenanis diuitijs plena, vino & frugibus abundans. His, inquam, opera vtiliter impenditur. nam quæ commoditatibus quæ locorum propriæ sunt desituuntur, frustra sumptus absument, Hanouia iam dudum crescere desijt a mæno seiuncta, & qui primi eam ædificauerunt damno suo temeritatem luerunt, celeriter creuit Frankentalia, nunc tamen sistit, à Rheno seiunctior, & vbi Wormatia Spiraque negociandi auxerint industriam inter eas intercepta crescendi spem amittet.

Loci opportunitas qua renda.

§. 5. Eas vrbes commodò situ ædificatas facile iudicabimus, quæ sæpius aduersa passæ refluuerunt, locus enim rapit animos, & suis vtilitatibus detinet. Fertilem in primis locum requiro, quia paupertas seditionis est scaturigo, & suo populo fertilem terram Deus dare voluit. Stulte Dinocrates Architectus in monte Atho Alexandriam meditabatur, cui recte Alexander: *Vnde cibum habere poterit? Quod ad plagas cæli attinet in Germania exigua huius rei habita ratio est. Quamuis Moguntia nostra orientem, & aquilonem spectet, agri, fluminum, fontium, montium habita ratio est.*

Montes vrbibus non sunt opportuni.

§. 6. Duo illa difficulter obtineri possunt, vt facilis sit in aliena egressio, difficilis vero aditus hosti. olim multe erant in montibus positæ ciuitates, facilis erat descensus, difficilis ingressus; Verum quia ratio belli mutata est, atque etiam annonæ, nec firmæ sunt quæ in montibus, & commeatui, omnibusque rebus partum opportuna, itaque nunc quoque arces in Rhæni & Moëllæ collibus positas magna parte desertas videmus. Iam vero quod nonnulli aiunt periculosas esse ciuitatum munitiones, quod hostes ea capta tuti sint, id iam supra in pecuniariæ confutatum est. Virtute enim & prudētia defendi ciuitas debet. Quis enim dubitat Alexandro vnā Tyrum plus restituisse, quam totum Darij regnum? Eadem ciuitas Nabuchodonosori portas clausit, & victorem gentium detinuit, ita Ezech. 29. 18. *Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum: omne caput decalatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est reddita ei, neque exercitus eius de Tyro, pro seruitute, qua seruauit mihi aduersus eam.*

Vrbs vna regni instar

Facilius igitur totam Egyptum, hoc est, centurias vrbium cepit, quam Tyrum, quia facilius est mercedem accipere, quam laborando mereri. sic patrum memoria plus restitit Ottomannis vna, sed fida Vienna, quam dimidia Vngariæ pars, quam tota Peloponnesus.

Vrbes magna iusto imperio regende.

Magistratus vrbium in alijs locis possessiones habeant.

§. 7. Opulentas vrbes vbi rem pararunt facile rebellare aiunt, satietatem enim, & diuitias sequi libertatis & honoris desiderium. Verum huic malo remedium feret, iustum & lene principis imperium, fidorum ad magistratum electio, eorundem per honores, & beneficia obligatio. Neque hoc negligendū, vt qui auctores esse possent motum, alijs in locis possessiones obtineant, quarum amittendarum timore gratiam principis omnibus anteferant. Priuilegia quoque ea concedet, quæ, si mereatur ciuitas, continuo auferre possit. Aquilgranum nobilis vrbs, & regia sedes immunitatē vectigalium à Carolo magno accepit, ingēs beneficium si ciues spectes, sed vicissim acta obligatio ne imperatorem offendat, qui vno verbo, vna scheda fortunas euertere posset, itaque ciues eiusmodi nullos Manlios, nullos Clodios, aut Curiones, ne Brutos quidem audient. Sic nobile Emporium Francofurtum ius nūdinatum tuetur, quod beneficium imperatorum tenet, magnum est quodque vnicum vrbem conseruat, sed idem tamen eam imperio fidam vrbem efficit; vno enim edicto spoliari eo potest. Nulla in vrbe Europæ maiores diuitiæ sunt, quā Vlyssiponæ, quæ est totius orbis Emporium, portu, ædibus, numero hominum insignis. sed nullum defe-

Vrbium priuilegia qua vno verbo possunt tolli

ctionis periculum, quia vno edicto merces eorum per oēs vrbes regias, portusque diuisa confiscari possunt. Hanc etiam ob causam rebellionem Antonij detestati sunt, quod viderent se domestico bello impeditos facile Indias esse amissuros.

CAPVT XXIII.

Arces ad potentiam conseruandam viles, & necessarias esse.

§. 1. **D**E arcibus extruendis politici variant, imo nonnulli eas diruunt, quas alij extruxerunt. Machiavellus incertus est. Hoc enim est eius consilium c. 20. in principe. *Consuetudo inualuerat apud principes, vt quo tutius principatum obtineret, arces erigerent, quæ tanquam habenis & frenis compescerent quemq, imperum securum haberent, quo se reciperent, per fugium. Equidem consilium hoc, quod iam peruersum & vitiatum sit, improbatum nolim. Nihil fecius ætate nostra vidimus Nicolaum Vitellium duas, quæ Tipherni erant arces, vt ditionem illam retineret, diruisse. Guidus Vbaldis Metauensium Princeps in principatum, vnde à Valentino fuerat eiectus, restitutus, omnes illius Proincia arces funditus euerit. Illis enim sic euerstis, existimauit difficilius provinciam illam iterum amitti posse. Bentiuoli, Boxoniam recuperatam cum redissent, eadem consilia sunt secuti. Ex temporum itaq, conditione arces sunt, vel non sunt vsui: si qua autem in parte quid boni inde ad te redit, in altera maxime ladunt. Hoc sane sic examinari licet.*

An arces viles.

§. 2. Vrbibus liberis arces inutiles esse iudico, sed omnem sumptum, qui arci separatim impendendus est, mœnibus, follis, propugnaculis dandum esse, itaque & Romani capitolium aquare solo, & Athenienses arcē Mineræ diruere debuerunt, nam opportunū est, improbis ciuibus, ac mæcipijs eas occupare, hosti tradere. Pacis tēpore et custodiendæ sunt, bello flagrante miserum est solatium ciuibus, relictis ædibus in arcem confugere, quam tamen diu tueri non possunt, multitudine se impediēte, & defectu commeatuum, periculoque morborum in multitudine cōferta. Hinc arces demoliuntur tanquam ergastula, & seruitutis firmamenta, cum primum ad libertatem aspirant. Simō Maccabæus arcem, quā triginta annos Græci infederat, deiecit. Arces itaq, exolæ ciuitatibus sunt, tanq̃ compedes libertatis, quam diu manēt, sub ictu se positos ciues arbitrantur; & quanq̃ non noceat, formidabilis est tamen custodia. Romam tamen arx seruauit, sed magno animo erant illi qui mori maluerunt. Messenij quoque victi à Lacedæmonijs in arce montis Ichomes fe viginti annos defenderunt, Paulan. in Messenijs.

Arces libere vrbium munitio.

§. 3. Qui suo imperio provinciam aliquam bello adiecerunt arcibus in officio populum continere debent. Ea nunc omnes ratione videntur toto mundo, & si contrarium quispiam suadere instituat, id agere videbitur, vt cum ratione insaniat, & si verum dicendum est, insanit. Machiavellus igitur cum arces inutiles & noxias proclamat, hoc agit, vt exotica sapientia principem suum imperio exuat. Iam milles Hispani Occidentales Indias, Lusitani orientales amississent, si absque arcibus fuissent. Pauca enim arces frenum tot populis iniiciunt. Verum totares intelligitur, si Machiavelli sapientiam perpendamus, lib. 2. de Rep. c. 24. sic ratiocinatur. Mirum forte cuiuspiam videatur cum victi, debellatiq, Latii populi, toties rebellaret: cur populus Romanus, ad eos in officio continendos compescendosq, non arces aliquas, aut Priuerni, aut in alijs eorū ciuitatibus construxerit: secus n. certe fecerūt, quā Florentini nostri faciendū putarent, qui existimant ipsas, ceterasq, ciuitates, arcibus cōpescendas esse. Equidē si populus Rom. nostris hominib. similis fuisset, perinde fecisset, vt nostri. Sed q̃a in eo alia virtus, alia potestas, & aliud de reb. iudiciū inerat, idcirco aliter faciendū putauit: nec libera

Provincia occupata arcibus tenenda sunt.

Arces tam exiles, quam sacre

libera existente Republica vnquam vel ad vrbes compescendas, vel ad prouincias defendendas, arces aliquas extruxit: ex in ea-
men, quas conditas ab alijs occupauit, aliquas conseruauit.
Quae cum ita sint, ac longe aliter sentire videantur nostri tem-
poris principes: idcirco non ab re facturum putauit, si quaerem
hoc loco, viles ne an inuiles, sint auctoribus suis, tanta moles.

Romani
arcibus im-
perium te-
nerant.

Respondeo vehementer eos falli, qui Romanis
arces negat, totum enim imperium arcium praedijs
tenuerunt, quam rem vt antiquarijs miram, ita poli-
ticijs veram esse facile probabo. Obseruandum est,
quosdam a Romanis victos in vrbem receptos, sic
pax facta. Flor. l. i. c. i. Sic pax facta cum Tatio, sed usq; per-
cussim. Secutaq; res mira dictu, vt relictis sedibus suis no-
uam in vrbem hostes demigrarent, & cum generis suis auitas
opes pro dote sociarent.

Et c. 3. Albanos adsciuuit, Itaque hoste victo, ruptionem fe-
deris Metium Fufecium religatum inter duos currus, pernici-
ticijs equis distrahit: Albanque ipsam quamuis parentem, a-
mulam tamen, diruit, quum prius oēs opes vrbs ipsamq; popu-
lum Romanum transtulisset, prorsus, vt consanguinea ciuitas no
perisset, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

Colonia, &
arces prima
menta im-
perii.

Alios funditus deleuere, alios vendere, alios in
deditionem accepere, vt vel ita eneruarent, ne rebel-
lare possent, vel praedijs continerent, quae duplicia
Coloniaru, & arcium. Haec put belli causa, obstinatio,
vel obsequia obsecrorum. Falisci se sua spode dedide-
runt, cremati suo igne Fidenates, rapti, funditus dele-
tique Vieites, Sabini, & qua Nar ambit multum ho-
minum agrique captum, vrbes Samnitum ita deletae
vt Samnium in Samnio quaereretur, sed de arcibus
mihi dicendum est.

Primum genuserant colonie, cum locis opportu-
nis oppida antiqua munirent, vel noua construeret,
quas gentes rebellaturę omnium primum oppugna-
bant, magnarum instar arcium erant initio, postea in
magnas vrbes excreuerunt, describit hunc morem
Lipfius l. 2. conf. c. 23. Vnum tibi instar omnium exaction-
um rapinarumq; sit, de Colonia. Quo inueto vt nihil ad vim
imperij firmius, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius.
Deducebantur passim legiones cohortesq; veterana in agros &
oppida: miseriq; provinciales mometo temporis bonis & fortu-
nis omnibus prouoluiebatur, idq; nihil ausi, nihil meritis sed pro
crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profecto gurgis qui-
dam calamitatum omnium appareret. Miserrimum est nummis spo-
liari: quid etiam agris tectisq;? Graue istis pelli: quid tota pa-
tria, quid templis arisque? Distrahantur ecce aliquot milia
hominum, liberi a parentibus, domini a familiaribus, vxores a
viris & in varias terras, vt cuiq; fors sua fuit, spargantur:
alii in sitientes Afros, vt poeta in hac ipsa re ait. Pars Schythia
aut toto diuisos orbe Britannos. Solus Octavianus Caesar in sola
Italia duodeviginti colonias collocauit, in prouincijs quot li-
buit. Nec alias res magis, vt ego scio, exitio fuit Gallis, nobis,
Hispanisq;. Coloniae oppida erat ciuium Romanoru,
aut Latinoru deductorum. Causa Coloniarum a Si-
gonio illa referuntur, vt priores populi coererentur,
qui prius inhabitabant, militaris ergo erat alter po-
pulus, qui vt in munitionem inducebatur. 2. Vt ho-
stes vicini repellerentur. 3. Plebs vibana exhaurire-
tur. 4. Stirps tamen Romana augeretur. 5. Seditiones
tolleterentur. 6. Veterani praemia acciperent. Colonis
igitur ex primo instituto, nam postea etiam alio mo-
do actum est, cum victis gentibus, & vicinis hostibus
res erat. Sic Coloni in Vbios deducti contra Gallos
impacatos, & Germanos in perpetuis excubijs erant.
Verum de arcibus proprie dictis agendum, eas com-
plures fuisse affirmo.

Arces tam
ex cespite,
quam saxo

Nempe castra, unde & arces nostrae; seu castella
nomen habent, nam Citadella Italici dicuntur, quod
instar paruarum vrbicularum sint, quales initio Co-
loniae fere erant. Sed de castris ago, quae affirmo arces
fuisse, arces temporarias, & interdum perpetuas, sed
arces appello munitiones militares, siue ex saxo, siue

ex cespite & materia, nam nunc quoq; cespititiae ar-
ces magis probantur. Quod de Gallis suis docet Ni-
cola? Bellus reru Polit. T. i. Quod ad munitiones attinet:
Non est alia regio, in qua earum maior numerus sit, q. ex plu-
ribus causis sit. Vna est, quod cum regnum in plura dominia &
Principatus diuisum erat, nempe Burgundiam, Britanniam,
Andegauensem Ducatum, Normanniam: vnusquisque suos fi-
nes munierit. Creuit numerus munitionum bellis Anglorum,
qui magnae Francia parti imperarunt. Situs & natura loco-
rum, fortificationi opportunorum, nec minus diligetia & apri-
tudo populi ad has res, reddidit faciliorem munitionem locorum.
Non alia natio est magis industria in muniendo, & qua labo-
ribus & sumptibus minus parcat. Nec Francia minus fortis est
intus, quam in extremis finibus. Bellouacum, Treca, Aurelia,
Andegauum, Biturigum ciuitas, quae vernacule Bourges dici-
tur, Limogia, San. Florum, Carcassona, Sueffonium, nec ce-
dunt fortitudine Caletto, Perona, Narbone, & alijs locis limi-
taneis. Aptaque est vnaqueque huius regni pars, vt reliquor-
um pro limite sit. Hoc quoque in Belgio, & Germania
probat. Tales arces erant Romanorum, neque e-
nim de materia arcium disputamus, sed de fine &
modo. Arces igitur Romanas videamus. Primo qui-
dem omnia castra Romanorum etiam ad vnus no-
tis quiete instar arcium erant, locus ad prospectum,
aquationes, pabulationes eligeatur aptissim, vallo
& fossa cingebatur, ordine summo omnia distincta
erant, vt eruditissime Lipfius exponit: sed his castris
similia erant illa, quae in finibus perpetua erant. De-
inde erant copie perpetuae in tutelam imperij ab Au-
gusto constitutae. Facit. ann. i. Legiones, prouincias, clas-
ses, cuncta inter se connexa, in limitaneis enim prae-
cipua pars militum.

Castra Ro-
manorum.

Tertio. In Hispania legiones 3. In Gallia ad Rhe-
num 7. In Africa 2. In Aegypto 2. In Syria ad Euphra-
tem 4. In Moesia ad Danubium 2. In Dalmatia 2. erat
Augusti tempore. Sed postea in Aegypto tres, vna A-
lexandria, teste Strabone, item nouem cohortes, tres
in vrbe, tres ad Syenem, tres alijs locis. Beryti etiam
duae legiones, quia claustrum maris. Fuisse etiam so-
ciorum cohortes constar, auxilia, alas, equites. In
Rhætia, Iudaea, alijs solae cohortes, Lugduni in Gal-
lia cohors 18. Foro Iulii ligurum cohors, vetus loci auxiliu.
In Gallia 1200 milites, ait Agrippa apud Iosephum,
Postea in Britannia legiones tres a Claudio locatae,
duae in Cappadocia a Vespasiano, duae in Dacia a
Traiano. Quin Romae dena millia, aut nouena, &
deinde plura fuere Praetorianorum ad Principis tu-
telam, & subitos casus. Istis, inquit Lipfius, castra Prae-
toria fuere, ad portam Viminalem; vt arctius, & in
disciplina haberentur, secreta a ciuibus, & vrbe. Prae-
ter hos erant Vrbanae, & vigilum cohortes tres,
Dio 4. Lipfius arbitrat quatuordecim cohortes.

Rome ca-
stra arcis
instar.

§. 4. Haec omnia dum mecum perpendo, simul, q.
negare solent, arces Romanorum astruo. Castra Prae-
torianorum fossa, valloq; cincta erant, eodem modo
ad Rhenum omnia; Nec quicq; a nostris castellis dif-
crepabat, nisi q. maius praediu erat. Munition, qualis
iam in nostris extemporaneis castris esse solet, qual-
lem maximus belli ducum Ambrosius ad Rhenum
fecit, imo fortiora erant illa vetera Romanorum hy-
berna; fortiora, inquam, si tempora spectes, cum n.
tormentis carerent, manibus contendere, & reuel-
lere vallos, aggeres, & lorica planare oportebat, tunc
itaq; tutiores erant in illis suis castris, quam nunc in
arcibus. Quamuis n. paruo labore fierent, facile ta-
men defendebantur. Seianus Romae castra instituit,
valloque muniuit. Tacitan. 4. Vm praefectura modicam
antica, intendit, dispersas per vrbem cohortes vna in castra co-
ducendo, vt simul imperia acciperent, numeroq; & robore, &
visu inter se fiducia ipsi, in ceteros metus dideretur. Praetende-
bat laesivum militem diductum: si quid subitum ingruat, ma-
iore auxilio pariter subueniri, & seuerius acturos, si vallu sta-
tuatur procul vrbs illecebris. Fff 2 Quan-

Munitiones
Hybernorum
fortes.

Nunc quoque tales arces malo.

Arces causa securitatis, inde iniuria, hinc odium, & tandem rebellio nascitur.

Machiauelus principem securum esse vetat.

Timidus & sollicitus princeps facile scuit.

Quoniam igitur arces non putentur habuisse non est tamen dubium castra ipsa arcium instar fuisse. Arcem enim definitio propugnaculum populis coercendis, hostibus arcendis edificatum; ab arcendo itaque arces dictae, hinc & nomen castrorum multa oppida retinuerunt. sed Machiauellum porro audiamus.

Cuius disputationis hoc principium esto, quod arces extrui soleant, vel ad arcendos hostes, vel ad subditos compescendos, & in officio continendos. Ego vero pronuntio, ad priorem vsum necessarias non esse, ad posteriorem inutiles, & noxias existere. Ad compescendos subditos noxias arces existimo, quoniam rebellionis periculum, quod metuitur, oriri solet ex odio subditorum aduersus dominos concepto: odere autem principes, dominosque suos subditi per acceptas iniurias: principes iniurias afficere solent subditos, eosque male tractare tunc maxime, cum se illis pro arbitrio dominari, eos domare, ac compescere, pro animi libidine posse sperant. Id vero tunc potissimum cogitant, sperantque, cum in medio illorum ingenti mole extructas habuerint arces munitissimas: quod aduersus eas, neminem quicquam ausurum credant. Quae cum ita sint, non inutiles modo sunt arces huiusmodi ad continendos in officio subditos: sed et noxiae, cum ipsae plus quam consentiant, confidentes principes, subditos male tractandi plectendique occasionem arripiant, eoque odium illorum aduersus sese concitant, ex quo rebelliones, caedes, & infinita mala dependent. Argumentum Machiaueli sic breui claudi potest. Arces sunt causae ut princeps securus imperet, ex securitate sequitur tyrannis, qua dure & contumeliose tractentur subditi, inde odium, & rebellio, non igitur faciendae arces. Quis vero hunc consiliarium princeps audiet? Ne tyrannus fias potens esse noli? Imo vero ut potens sis labora, ut tueri bonos, malos euertere queas. securitas principi quaeritur ex arce, ex opibus, ab exercitu, quae omnia non minus facere animos, quam arces possunt. Nasci ex arcibus securitatem credo; Ideo edificandas censeo, ut princeps sui securus, iustitiam intrepidus administret, ut hostem & ciuem animo hostili, desperatione victorie a rebellionem deterreat. Alioquin si securitas fugienda est, miles dimitatur, sine corporis custodibus solus princeps incedat, inuitet ad parricidium improbos, quod nullo periculo patrabunt. Ex aequo autem inuitant hostem, princeps sine stipatoribus, & prouincia sine munitioum praediis. Ego igitur contrario concludo. Principi hoc agendum est, ut vere sit princeps, ut sui securus, imperata facere cogat, ut noua molientibus spem praedicat, arcibus muniendis propositum hoc praecipue tenere potest, arces igitur muniendae sunt.

Quin & illud non recte suaderetur, ne princeps securitatem quaerat, sed ut in metu agat vitam, ac sollicitudine, quo mitius agat: nam reuera nihil crudelius principe timido, omnia pauescit, omnia aduersa credit, & suspicionibus indulget; itaque calamitosa est optimatibus timiditas principis, multoque plures metu, quam securitate crudeles fuere. Augustus dum metuit saeuissimus extitit, & si primis vicennalibus mortuus esset, inter odiosissimos principum fuisset, at ubi iam rerum potius pericula discussit, mansuetudinem induit. maneat hoc alta mente repositum. Si timidus est, & crudelis est. Si timet, saeuit. Exemplum magnum Claudius. Ne igitur timeat, & sauiat, securitati arces aedificet. Pergit Machiauelus.

§. 5. Sed neque cum bella ingruunt, tantam vim habent arces, quantam illis attribuere homines solent. Duo enim soli sunt modi, subditos per vim in officio continendi, compescendique. Alter ut in promptu habeas exercitum egregium, ut populus Romanus habebat, quo motos liceat componere fluctus. Alter ut rebelles plane deleas extirpesque, ne amplius desicere, aut arma aduersus te capere queant. Nam si bona illorum diripias, spoliatis arma super sunt. Si arma quoque ademeris: furor arma ministrat. Si ducibus interemptis, ceteris vita vsum concedas:

renascuntur subinde alii duces, veluti Hydrae Lerneae capita. Si arces habueris, tempore pacis audaciorum iniquiorumque, te erga subditos efficiunt: bello adueniente, cum ab hostibus, tum subditis tuis oppugnabuntur: nec fieri poterit, ut vtrique resistas.

Scio nihil tyranno firmiter esse, quem subditi, exterique oderunt, quos ipsi seuitie administrum detestantur. Duo illi modi, diuitem sunt, potentum, & crudelium. Nam habere semper in promptu egregium sunt.

exercitum, non est nisi principis potentissimi, deinde exercitus perpetui magnis stipendiis alendi sunt, quae cum subditis extorquentur, tum demum arma capiunt, aut quocumque gentium configiunt, & prouinciae cultura deferitur. Deinde exercitus, quam facile tumultuetur, centum mortes imperatorum demonstrant. Tertio plus ad continendos hostes duo millia in arcibus, quam dena millia in aperto valent. Arces itaque sumptuum compendia sunt. Quod vero ait hostibus non admodum nocere arces, falsum est, nam arcem firmam, milite, & comitatu instructam, nemo nisi ad radia longa obsidione instructus aggreditur. Interim subsidia comparari possunt, dum contra saxa, cespites, & vimineos textus depugnat hostis, viresque & opes effundit. Verum callidissimi Imperatoris arces paululum spectemus. Illo anno quo Britannos Caesar sollicitauit, ob siccitates frugum inopia fuit, diuersis in locis legiones collocare coactus est. Vna in Morinos ducta, altera in Neruios. Tertia in Hednos. Quarta in Remos. Tres in Belgiam, vnam in Eburo-

nes, & cohortes. Ipse interea, quoad legiones collocatas, munitaque hyberna cognouisset, in Gallia morari constituit. Quam vero munita castra? censent tribuni, & primorum ordinum centuriones, Quanta? uis magnas copias, etiam Germanorum sustineri posse munitis hybernis. Rem esse testimonio, quod primus hostium impetum, multis vltro vulneribus illatis, fortissime sustinuerint. re fragmentaria non premi. Non possumus hic negare totidem castella, seu arces, quot sunt castra legionum. Non egreditur Gallia Caesar nisi audito hyberna esse munita. Munitio ea fuit, ut Centuriones & Tribuni iudicarent contra qualvis copias posse defendi, & sua castra multos dies contra plurima millia Cicero defendit, quamuis hostes testudines, turresque agerent, & tribus horis decem millia passuum muniendo perfecerint, quamuis septimo die castra incendunt, iacta intra vallum igne. sed tota spes in muniendo, & resistendo fuit. Caesar ita scribit. Hostes postero die (1.5.) posteaquam ex nocturno fremitu, vigiliisque deprofectione eorum senserunt collocatis infidiis bipartito in suis opportuno atque occulto loco a millibus passuum circiter duobus Romanorum aduentum expectabant. Et cum se maior pars agminis in magnam conuallem demisisset: ex utraque parte eius vallis subito sese ostenderunt, nouissimos premere, & primos prohibere ascensu, atque iniquissimo nostris loco praelium committere ceperunt.

Quod nisi firma castra habuissent vna die omnes legiones deleri poterant; Multo sane prudentius fecissent initio Romani, quod postea facere sunt coacti, ut statim, hyberna, atque etiam aestiua certis locis communirent. Hinc trans Danubium Traianus castella posuit, & potum fecit, ut succuri posset si oppugnarentur. Quin & Decebalus victus iubetur diuertere propugnacula.

Hoc solum loco quaeri potest, utrum sit consultius, temporaria castra, an perpetua habere? At nemo prudens dubitare potest perpetua esse utiliora. 1. Firmiora sunt, longo opere munita. 2. Non opus est singulis annis laborem iterare. 3. Exercitus victus, aut fugatus refugium habet; Hinc legiones, de quarum distributione dixi supra, cohortesque suis in munitioibus etatem agebant. Quae Alexandria erat legio ordinaria, sua seorsum castra munita, quali arcem habuit, cohors etiam, quae

Arce in structam nemo facile aggreditur.

Caesaris arces.

Munitio castrorum.

Ciceronis castra.

Arces vinctae hostes rami.

Perpetua castra facta.

quæ Ierolymis erat, sua castra habebat, quæ ad ruinam vsque durauit; quid hoc aliud erat, quam arx quædam continendæ ciuitati.

Herodes ipse non contra disciplinam Romanorum, tribus arcibus urbem populosam, & sibi infestam continuit. Nec aliter fortissimi regum fecere, Dauid n. Sionem muniuit, & ex eâ securus populum rexit, cui præter Cerethi, & Phelthi legiones semper 24. millia lectissimorum militum præsidio fuerunt, ut sacra Scriptura testatur. l. i. par. c. 27. Verum nostra tempora spectemus, de quibus hunc in modum Machiauellus. Quod si vniquam inutiles fuere arces ad compescendos subditos: nostra profecto atate, non inutiles tantum, sed etiam perniciosæ sunt propter bellicarum machinarum sum, quarum impetum neque arces, neq. vlla loca exigua sustinere possunt, quod ad illas sustinendas subinde retrocedere oporteat: & ruinas murorum ab iis factas, nouis fossis intrinsecus aggeribusque compensare. Hæc cum ita se habeant, expende porro, num per huiusmodi arces compescendus sit populus, qui iam ante ditionis tue fuerit, an qui nuper imperio tuo sit adiectus? Certe enim si principatum à maioribus acceptum possideas: arces ad subditos in officio continendos, non proderunt: propter causas tam explicatas: cum audaciore te, & posteros tuos efficiant, ad inferendas populo iniurias: ac proinde exponant te illorum odio: nec possint te postmodum defendere: propterea causas, & ne vel ipse, vel eius heredes, occasione habeant tyrannidem exercendi, sed populi sibi beneuolentiam conciliare conentur, sapienter princeps arces nunquam extruere debet. Hæc ratio superioris repetitione habet, additq. hoc tempore arces inutiles, q. machinarum impetu diu sustinere nō possint. Hoc argumentum si vim habet, nulla omnino munitione vtendum fuerit; nec more Romanorum vallanda castra, non n. diu tormētis possunt resistere. Verū plane diuersum sentiunt Reges & principes, nec non fortissimi duci nostri temporis, quos ego nequaquam robore animi, & prudentia veteribus cedere existimo. Nam primo arces multæ natura loci munitæ, arte et adiutæ, si militum gnauū habeant, sunt inexpugnabiles, quæ flumina, portus, vias tutas præstant. Deinde quæ hosti aliquando cedunt, tamen morando spaciū colligendi militis præbent, aduersarios sumptu, labore exhauriunt, auctoritatemq. minuunt: dum in rupem, aut paludem vnā interdum regnorum thesauri impenduntur. Quod si fine munitionib. omnia plana inueniat hostis, si vna sit victoria potius, eaq. vtatur, ac variis locis munitiones excitet perpetuæ seruitutis frenum imponit: inermem n. prouinciam inuenit; Albertum Brandenburgicum ferro, rapinis, incendiisq. grassantem, qd ab inferiore Germania prohibuit, nisi arx Cöfluentibus opposita: cum eam nec transire auderet, & oppugnare, suis rationibus alienū putaret. Quod Sfortia posterius Mediolanum perdiderunt, nō arx in causa fuit, sed mores, odium populi, potentia Gallorum. Quod si arcem nō habuisset, multo citius imperium amississet, & nunc multos annos arx illa, & aliæ tutela sunt istius ducatus. Melius omnium gentium constitutionis Franci regnum suum arcibus muniuerūt. Vere itaque Nicolaus Bellus. T. i. rerum Polit. de Francia. Quod attinet ad munitiones: Non alia est regio, in qua earum maior numerus sit, q. ex pluribus causis fit. Vna est, q. cum regnum in plura dominia & principatus diuisum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Adegauensem Ducatum, Normanniam: vnusquisq. suos fines muniuit. Creuit numerus munitionum bellis Anglorum, qui magnæ Franciæ parti imperarunt. Situs & natura locorum, fortificationi opportunorum, nec minus diligentia & aptitudo populi ad has res, reddit faciliorem locorum munitionem.

§. 6. Quod vero addit Machiauellus, ad rem nihil facit. His accedit, inquit, q. arces facile amittuntur vel fraude eorum, qui illis præficiuntur vel hostium vi, vel fame, & longa obsidione. Quod si amissam quampiam urbem, arcis ope, qua

sola in fide permanferit, recuperare velis: exercitu nihilominus opus habes, perinde, ac si arcem non haberes, & quidem tanto maiori, quanto verisimilius est, ciues magis insensos tibi esse ob iniurias: ex arce acceptas, quam fuissent futuri si arce caruisses. Experientia ipsa docuit Mediolanensem arcem, neq. Sfortianis, neq. Gallis tempore belli, quicquam profuisse, pacis tempore vehementer nocuisse: quod vtriq. tanti operis moli confidentes, non cogitarint de humaniori aliqua ratione conseruandi illius principatus. Guido Vbaldus certe, Federici Vbini Ducis filius rei militaris peritissimus: postquam imperio pulsus fuisset à Cesare Borgia Alexandri VI. filio, idemq. Imperium postmodum ex casu quodam recuperasset, omnes arces atq. propugnacula illius demolitus est. Iam enim supra simile argumentum de arario confutauit; si enim timore futurum, non est seponēdus thesaurus, nec patrifamilias suadenda quod æconomia ratio; at miserum est spoliari, miserimum nihil esse, quo spolieris; miserimum dico in principe, in Republica; non enim solitarios, & vtiuæ paupertatis alumnos, sed Rempub. instruo, cui opus sunt opes, arces, aliaq. necessaria sunt, quibus improbos terreat, compescat. Arcium præfecti transfugere possunt, & arces tradere, sed multo facilius castra non munita, oppida, & pagos, ideoq. nec castra, nec arces sine fide hominum profunt. Extorquet aliquando hastam militi fortior hostis, & proprio gladio prostratum iugulat, non tamen ideo nō est armandus exercitus. At Guido Vbaldus Federici Vbini ducis filius, rei militaris peritissimus, postquam imperio pulsus fuisset à Cesare Borgia Alexandri VI. filio, idemq. Imperium postmodum ex casu quodam recuperasset: omnes arces atq. propugnacula illius demolitus est. Nam quia beneuolos subditos habebat, ad eos compescendos iis opus non habebat: aduersus hostes: illas sine exercitu defendere se non posse videbat.

Non nego aliquando conuenire, vt arces deiciantur, si videlicet, tanta sit beneuolentia subditorum, vt ijs compescendis necessaria non sint, si desit alendo præsidio pecunia; si tueri non possint. Nec ea de re disputamus, magnos belli duces nouimus oppida, pagosque, fruges, aliaq. omnia flammis absumpsisse, quæ tueri non poterant, ne hosti prodesse possent. Guido Vbaldus nō diu deinde principatum tenuit, experientia docuit, populi fauorem atra citius commutari; quos principes cupidissime adsciscunt, velocissime odisse incipiunt, cum præter expectationem, tributa, vectigalia, operasque imperari vident.

De Genuensium arce non recte philosophatur, quamuis enim illa vrbs teneri non potuit, nō tamen ideo, oēs arces demoliendæ sunt. Alioquin nec mœnibus cingendæ vrbes, cum Babylonem, & Niniuen prodigiola mœnia non defenderint; nam aliæ causæ pereundi erant. Sed Machiauellum ex verbis eius & & historia reuincamus. Id vero, inquit, & recentissimum, & euidentissimum exemplum est, ad demonstrandum, inutilem esse arcium structuram, ruinam earundem vtilem: quod Genua accidit ante paucos annos. Nouimus enim postquam ea vrbs, anno salutis M.D.VI. à Ludouico Gallie Rege defecisset: isque cum magno exercitu ad eam recuperandam in Italiam venisset: recuperata vrbe, condidisse Rege ingentis molis arcem, quantam nullam eo tempore fuisse constat. Nam & loci natura, & arte inexpugnabilis videbatur: Gondefa promotorio super mari eminenti, insidebat, vt illic portus vniuersus, telis feriri posset, & magna etiam vrbs pars. Nihilominus tamen, cum deinde anno Domini M.D.XII. Galli omnes Italia pellerentur, Genua quoq. arcem nihil formidans, ad Octavianum Fregosium defecit, qui illam obsidione cingens, sedecim mensium spatio, fame coactam, ad deditionem compulit. Postquam eam Fregosius occupasset, omnium consiliis qui suadebant, vt illam tanquam refugium quoddam reseruaret, contempnis, funditus diruendam curauit: existimauitque populi beneuolentiam, virtutemq. suam, melius fore fundamentum imperii eius, quo etiamnum potitur, quam vllas arces aut propugnacula.

Non facile
arces diru-
enda spe beneuolentia.

*Arx Emu-
ensis Gallo
vtilis fuit.*

Mihi vero exinde firmissime probari videtur magna arcium utilitas. Nam cum Galli Italiam exosi moribus, fame, & innumeris calamitatibus affecti tota Hesperia pellerentur, non mirum, quod ciues quoque Genueses diu liberi, & principes Italiae in libertatem consentire, quod primi non fuerint, arx effecit. Neque hoc parui aestimari debet, nam mensles sedecim arcem & portum Gallitenuerunt, si interea firmum exercitum confecissent, obsidionem soluere poterant, adde fame coactam esse se dedere. Quod si igitur de comatu eius satis prospectum fuisset, duorum triumve annorum obsidione opus fuisset, quo tempore & Franci parare subsidia poterat, & fatigari obfidentes, & animi populorum mutari. Verum progreditur Machiauellus. Eadem est ratio earum arcium quoque, quas condere solent in urbibus Respub. nuper occupatis, ad ciues illos in officio continendos. Id enim si ex adducto iam Genuesium exemplo, minus sit manifestum, ex Florentinorum, Pisatorumque, acie notius euadet. Nam cum Pisas toties rebellantes Florentini vidissent: existimauerunt constructa arce se illos compescere posse: parum animaduertentes eam urbem, quae libera esse consueuisset, & Florentinorum nomini semper infesta fuisset, non posse aliaratione in officio contineri, quam si Romanorum more, eam aut in societatem suam recepissent, aut plane destruxissent. Ad quid artes illi profuerint ad institutum finem, ex Caroli Gallie Regis aduentu apparuit, cui statim tradita sunt, sine praefectorum desidia, sine maioris mali metu. Si illas Florentini prius non condidissent, neque illis tantum tribuissent, ut per illas conseruari urbem putarent: de alio vique modo cogitassent, quo urbis imperio non tam facile a Rege spoliari potuissent.

Cur Florentini Pisas amisserint.

Nihil hic quoque contra arces concluditur, Pise & Florentia diu aemulae ciuitates fuerunt, tandem Pise succubuerunt, sed quia nec praesidio satis firmo, nec arce tenebantur, cum occasio data est, rebellauerunt. Arce deinde eas continuerunt, donec aduentu Caroli Regis, cui omnia cedebant, cum arx parum firmo, infido, & laqueo praesidio defenderetur, maluerunt praefecti se Regis gratia tradere, quam sine causa periclitari, si Florentini arcem firmassent, valido praesidio & comatu imposito, Pisatorum infestis animis mitigassent, ut vicinos & cognatos, quam longinquos dominos mallerent, diu exercitum Caroli sustinere potuissent, & atterere, ne successus alios haberet.

Reliqui modi difficiles erant, Pisas transferre Florentiam, aut delere omnino. Maluerunt enim alteri urbi imperare, quam nullam esse; Non excuso Florentinos, si imperandi superbia, aut auaritia peccauerunt, contra magna odia, nulla potentia durat, arces tamen & exercitus aliquamdiu obsistunt. si arcem Pisi non extruxissent, iam ante aduentum Caroli Pisani excusso iugo, Florentiam excursionibus, deprædationibusque vexassent.

Pisana arcis utilitas.

§. 7. Quod autem per arces sint urbes recuperatae concedit, sed respondet in hunc modum. Quod si quis nobis obiciat, aut olim Tarentum: aut etate nostra Brixiam, per arcem recuperatam, postquam incola defecissent: Respondeo ad recuperandum Tarentum arcem nequaquam sufficisse: quod ad id occupandum Q. Fabius Consul cum maximo exercitu missus fuerit: cum quo procul dubio id expugnare potuisset: etsi nullam arcem illic habuissent. Quid igitur arx populo Romano profuit, si nihilominus exercitu consulari indigebat, ad urbem recuperandam? Capuae nullam arcem habebant Romani, eandem tamen urbem, exercitus virtute recuperarunt. In Brixienfis urbis rebellionem, nouum ac rarum quiddam accidit. Nam raro euenire solet, ut deficiente urbe, qui in arce sunt, in fide permanant, nisi vicinum habeant exercitum: cuius opem implorare queant. Deficientibus Brixianis, erat Foileus princeps Bononia cum exercitu Regio: eaque reperceleres nuntios cognita, statim se itineri accinxit: ac tertio die eo perueniens, arcis auxilio opem recuperauit. Ergo neque Bri-

xia per solam arcem recuperari potuit, sed exercitu Regio opus habuit: nec sic sola recuperari potuisset.

Respondeo arcem plurimum profuisse. Etsi enim non sine exercitu, facile tamen recipi ciuitas potuit, cui arx incumberebat. Recipiendo enim Tarento arx occasionem dedit. Quantum in arcibus momentum sit, Belgica discordia ostenderunt. Quin & Brixiam arcis auxilio receptam fatetur. Quod ipsa ratio bellorum docet: quantum enim a ducibus periculorum, ac laborum impeditur, ut dum urbem obsidet, vnam turrim, vnum propugnaculum hostibus eripiant: Et cum hoc obtinuerunt, opera se precium fecisse arbitrantur. Cum Ierolyma obsideretur, (fuit autem illa nobilissima inter omnes a mundo condito obsidio) Titus primum cepit murum exteriorem, deinde secundum, denique tertium, idque per intervalla temporum, & nouas suorum strages; quarto Antoniam arcem ab Herode extructam; quinto templum, quod arcis firmitatem, & situm habebat, denique montem Sion munitionem plane regiam. Quod si Romani mature sibi prospexissent, atque vnam earum arcium occupassent, antequam pellerentur, facile urbem obtinuissent. Prudentius itaque Graecorum Reges, quod arcem tenuerunt.

*Tarentum
faciliter
arce rece-
ptum est.*

*Si turrim
obtinuisse
opera pre-
cium est,
quanti est
arce te-
nere?*

§. 1. Sed neque arcium omnem modum probo, sed eas tantum triplices. Primo quae separatae sunt ab urbibus, aut vrbeulas adiunctas habent, quibus tamen in officio continendis non sunt extructae. Illarum finis est fluminum, portuum, limitum, viarumque tutela: quam ob causam eas viles reddit locorum opportunitas. Hinc vtilis arx Hermensteiniana Rheno ac Mosellae confluentibus imposita. Eodem modo in Rheno diuortio arx quam Schenkianam appellant, illam enim proprie arcem dici, quod hostem arceat, iam supra ostendi. Secundo. Magnis urbibus coeiscendis & defendendis conduntur arces, quarum triplex est modus. Quaedam enim urbem ferire possunt, & comaeum auertere, ut illa Genauit, quam Rex Franciae extruxit. Atque haec maxima probandae sunt, quia duarum rerum metu animos ciuium frangunt, iaculationis & eruptionis in urbem, & impediendi comaeum. Aliae alterutrum tantum incommodi timore valent, ut Pragensis, Lutzenburgensis, quae verberando vrbes, & inuadendo nocere possunt. Quae in portibus sunt, fere ad inuectiones tutandas, aut impediendas feruiunt, talis est munitio Africana Rachiana, quam forti stratagemate ante annos aliquot Hispani in suam ditionem redegerunt, quamque diu summis viribus Aethiopes oblederunt.

Tertium genus arcium est, quod principes, nobilesque extruere solent, quod munitionis nomine non venit, sed habitatio est paulo honestior, & contra subitos impetus munita. Harum in Germania, Galliaque est innumerabilis multitudo, olim munitissima multae erant, rupibus impositae, nunc pleraeque desertae sunt.

De arcibus contra hostes multo grauius errat. Ille arces autem, quae ad propulsandos externos hostes extruuntur, & ad populi Imperiique tui defensionem: ne illa quidem sunt necessariae: Et si viris fortibus ac strenuis militibus abundes, non modo necessariae non sunt, sed prorsus inutiles. Nam sine exercitu nihil profunt regibus exercitus absque arcibus defendere potest. Id experientia ipsa satis intellexerunt, quicumque vel in politicis, vel bellicis artibus excelluerunt, veluti Romani, Spartanique, quorum illi nullas arces vngquam adificauerunt: hi ne monia quidem circa vrbes ab se occupatas, habere volebant: solam militum virtutem, propugnaculum esse credebant. Quo factum ut Spartani quidam interrogatus, num Atheniensis urbs pulchris mœnibus instructa videretur? respondit, perinde ac si a mulieribus habitaretur. Ei ergo principi, qui bonum habet exercitum, prodesse

*Arx huius
aut imp
ant, aut
munita*

*Tarentum
necitas*

*Tarentum
curando
munitum
publice*

prodesse queunt solummodo arces aliquæ in finibus imperij, locis præsertim maritimis posita, ad sustinendos hostes per dies aliquot, donec exercitus instruantur: sed neque hæc quidem ei necessaria existunt. Si careat forti exercitu, arces in finibus imperij aut nil prosunt, aut etiam nocent. Nam facile amittuntur: & ubi hostis illas occupauerit, aduersus se ipsas vertunt. Quod si quas tam fortes munitasque arces esse concedas, ut occupari nequeant: pergit tamen nihilominus hostis, hisce post se relicto: quod potentissimi exercitus, hostium fines inuadant excurrantque nulla habita ratione vel urbium, vel arcium munitissimarum, quas à tergo relinquant. Et constat hoc ita se habere, cum veteribus, tum nouis exemplis: Franciscus Maria ante paucos annos Urbem inuasi, nec quicquam curauit, quod post se decem vrbes infestas sibi omnes reliquisset. Quicumque ergo princeps potentem exercitum habet, facile carere potest arcibus: qui eo caret, non debet arces extruere, sed urbem in qua habitat, quam maxime potest, communit, & ciues armis instruere: ut aduentantium hostium impetum aliquamdiu saltem possit sustinere, donec vel cum eo paciscatur, vel exterius in auxilium aduocare queat. Quacunque præterea adificantur arces, ac propugnacula, pacis tempore nimis sumptibus aggrauant cum principes, tum subditos: tempore belli nil prosunt. Ut igitur ceteris in rebus summa prudentia senatus populi Romani omnia administrabat, ita his quoque sapienter fecit, quod victos debellatoresque Latinos, ac Priuernes, non arcibus quibusdam compensendos existimauit, sed alia commodiori, ac virtuti magis consentanea ratione, in officio continentendos.

Arces hostes
aut impedi-
unt, aut re-
mouantur.

Hæc iam supra refutaui, nec me Lacedæmonij mouent, cum omnium gentium iudicio æquasque, hoc est, stolidam simplicitate egerint, ut ne quidem urbem muro cinxerint. Quo quidem nihil stolidius esset, Nam si locus apertus sit ad omnem iniuriam, magnis copijs, magno labore, & periculo excubandum est. Quocunque loco Romani etiam in pacato castra munebant; quæ enim sapientia est, exhaurire ciuem vigilijs, cum parui obiectu muri tantum laborem, potius lucrari?

At muri Athenensium erant perinde ac si à mulieribus habitarentur. Verum hoc comma Laconis fuit, & eius, qui muratas Athenas meruit. Nos nouimus viros fortissimos mœnia fortissima condidisse, atque defendisse, arces etiam in Europa, Indiaque nostro tempore insigni virtute defensas, & si Romanas vires laudamus, certe nostra tempora admittant conuenit; maius enim militum robur, contra tormenta ferrea, quam contra sagittas euntium.

CAPVT XXIV.

Fœdera ad potentiam facere plurimum.

Fœdera in-
uestigat.

§.1. FœDERA intelligo pacta conuenta, quo sese plures mutua obligatione deuincunt, & quædam, & societatem ineunt, ut eosdem amicos, & hostes iudicent. Quæ re nihil ad potentiam est efficacius. Plus enim cœderibus sociorum, quam bellis proficitur, & Romani sociorum copijs non pauciora quam suis auspicijs gesserunt.

§.2. Fœdera externorum principum domi securitatem constituunt, adferuntque auctoritatem. Magni enim quisque principem facit, quem ambiunt reges, & magnates, ad quem splendide legationes crebro ventitant.

Fœdera in-
uestigando
conueniunt,
& publice.

§.3. Fœderum sanctissima debet esse pactio. Nam iuramento laniantur, & publice. Iurandi cum execratione formæ multæ passim apud historicos in-

ueniuntur. Deinde quia publice fides data, magis obligat quam quauis priuata promissio. si enim nemo fidem seruaret, regibus tamen illa seruanda esset. Nihil vero magis obesse regno potest, quam violatio fœderum, hinc nemo Turcis amicus est, quia fœdera sola utilitate metitur.

§.4. Cum plures in vnum fœdus conueniunt, oportet, ut vtrique vtile sit, aut necessarium: alioqui diuturnum non est. Imo ex querelis sociorum oriuntur bella grauissima, ut cum Rhodij in honoratam militiam, & societatem cum Romanis fuisse queruntur. Nam fere omnes suam spectant utilitatem. Quæ res adeo præualeat sæpe honestati, ut fœderati fœderatis obliuantur. Fugato Xerxe cum classis Græciæ victrix staret in ancoris, subiit Themistoclem improba, & digna exilio cogitatio, ut sociorum classem incenderet, quo illi ex utriusque potentia maritima Atheniensium in potestate essent, quod cum Aristidæ vtile, sed non honestum assereret, populus Atheniensis vetuit; Et merito, nam tanto odio se onerasset, ut nulla par potentia cogitari posset, quæ eua-

Fœdas nisi
omnibus
fœderatis
vtile, breue
est.

Improba
Themisto-
clis cogita-
tio.

Uilissimum fœdus actitatum est inter Venetos & Hispanum anno 1571. ferius conuentum est, quam conueniebat; nam capta Nicosia est. Venetorum omnino intererat fœdus properari, & auxilia celeriter decerni, nam Venetus non nisi fœdere defendi potuit, & eo victo tota Italia in periculo futura erat, sed tamen postea irritum fuit, ex causis priuatis; quod Veneti mercaturam intercedere, ac proinde se ad paupertatem redigi viderent. Itaque semper aduigilandum est, ut cum eo paciscaris, quem subita necessitas non cogat, cum hoste pacisci; nam cum maximi sumptus essent facti, Veneti commerciorum damnis affecti, pacem cum Turca detrimentosam fecerunt.

Fœdus Vene-
tum irritum.

§.5. Fœdera inter diuersos admodum firma non sunt. Ut inter respublicas, & principes; Diuersa enim studia sunt, & diu nemo regum in urbem Romanam admissus est, quanquam enim reges fœderatos haberet populus Romanus, eos tamen præcipue pressit.

Inter Ari-
stocraticos
& Demo-
craticos,
Monarchas
que non sunt
firma fœde-
ra.

Hinc neque Veneti cum villo rege firmum fœdus obtinent, neque admodum optare videntur, & proximo bello ab Hollandis magis, quam ab villo alio principe defensi sunt. Nec Hollandi principum fœderibus fidunt. Vere id sensit, qui hisce diebus Belgis adulatus est, historicus alioquin mendacissimus. Regum societates, quibus magna ex parte libertatem debemus, magna odia sequuntur, & Gallica, Britannicaque auxilia, cessante cœcordia, cessabunt. Sociæ ad Orientem vrbes, ne factiosus Belgarum imperijs accedant; mox in libertatem se restituent, quam cum retinere sua imbecillitate non possint, feræ ad Septentrionem genti se submittent. Germania Principes Austriacæ imperia non patientia simulabunt. Turcæ P. C. præter solam Mediterraneam commercia; Nobiles Venetie, quæ hisce bellis florem nostri sanguinis prodegerunt, solas gazas aperient.

Causa mihi huius rei videtur; Quod Democraticæ, aut Aristocraticæ Reipublicæ nolint suos magistratus regum splendorem admirari, aut appetere. Summum enim periculum est, ne illi, qui tanto ambitu annua imperia affectant, ut etiam tota patrimonialia effundant, ne illi, inquam, ad perpetuas dictaturas & regiam stabilitatem omni conatu tendant. Existimo vix tres Romanorum fuisse, qui si potuissent, quod Cæsar, quod Pompeius, quod Augustus, non fecissent. Nec minus regibus est suspecta suorum principum, cum liberæ Reipublicæ senatoribus familiaritas. Libertatem enim illi obtinent, plerique minus potentes, cum principes sint multis modis obnoxii, ex eorum itaq;

Aristocra-
tie suspecta
regum fami-
liaritas, &
de contrario.

Ffi 4 legibus

Optimates
facile regu
auro inef-
cantur.

legibus, consuetudineque possunt consilia sua liber-
tatis capefere. Verum omnibus consideratis plus est
in Republica periculi. Quoniam Reipublice prae-
sunt, ut Venetijs, ut in Hollandia, ut in Grisonibus
Alpinis, ut in Heluetia, a regibus facile munera capi-
unt, & operas suas illis venditare solent. Vbi enim
nunc Fabricios inuenias? Et palam nunc in Hollan-
dia, & Alpibus *des d'arx* iudicia agitantur. Nam
inter pares Reipublice senatores ambitio magis ac-
cenditur, dum sibi succedunt, dum auras populares
captant, dum facta, & leges rescindunt; hinc cura o-
pum & potentiae; haec a regibus praestatur, dum ad
eorum commoda, sua consilia dirigunt, aut aliorum
impediunt.

Nec possunt Respublicae regios ministros sibi tam
facile auro deuincire. Quia priuati id non faciunt,
quia superat eorum facultatem; nec ipse senatus com-
mode potest, quia rationes reddendae sunt; ideoque
largitiones illae clam esse non possunt, quapropter &
periculosissimae sunt.

Connubia
regum pax
populorum.

§. 6. Multo vero maximam, & potentiam, & au-
thoritatem, quae fundamentum est potentiae, adfe-
runt honorata potentium connubia. Quapropter
principi socii generique querendi sunt potentes,
aut ad res gerendas opportuni. Et ita fieri videmus: o-
dia regia finiuntur amoribus, & gentibus saluti fuit
pronuba. Profecto nulla re bella feliciter, quam nu-
ptijs finiuntur.

Cum finis
connubioru
peruersus
est, maiora
bella nascun-
tur.

Verum cauendum ne occasione nuptiarum bella
nascantur. Quod fieri a solet, cum non fide concil-
iatur. Tale regnum nobis Daniel. 2. 43. describitur.
Quod autem ferrum vidisti mistum testa ex luto, commisce-
buntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt sibi, sicut
ferrum non potest misceri testae. Caula ex rei natura peten-
da est; Nec calore, nec frigore miscere possunt telitis
metalla. Testae calore coguntur, & in lapideam duri-
tiem firmantur, frigore molliuntur; metalla frigore
concresecunt, calore soluiuntur, & liquecunt, quod
igitur vni prodest, alteri obest. Metalla inter se facile
coalescunt, quia simul fluunt calefacta, & simul fri-
gefacta durantur. Haec regum conditio spectanda est,
ut nuptiarum foedera pacem prouinciarum efficiant.
Hinc igitur querenda ratio cur non cohaereant ani-
mi regum affinitatibus colligari. Daniel Chaldaice
ita loquitur. regum fore *מערב בחסד טיב* mi-
stum in testa luti; *ערב* est spondere, pignorare, ne-
gociari, miscere; miscebuntur igitur in illo regno per
modum mercium coniugia, ut non amore coniugali,
sed regnandi utilitate foedera contrahantur, misce-
buntur etiam semine humano, sed ut inquit Chal-
daeus: *לא לאהרן רבקה ונא עסרנא*, sed non ad existen-
dum conglutinatos alterum ad alterum. *נא ונא עסרנא* *נא עסרנא*
נא עסרנא ut Septuaginta vertunt. Quid
igitur in his praecipue considerandum est?

Finis ma-
trimonii.

§. 7. Primum in hisce matrimonijs spectandum
est, ut finis matrimonij sit verus, coniunctio maritalis,
sobolis susceptio, educatio, mutua auxilia coniugum,
amorque perpetuus. Qui enim hoc sancto foedere,
quod Deus instituit, peruerse ad fraudes vtuntur,
maiora inde sibi mala adfiscunt. Hoc modo
Saul filiam Dauidi promisit. 1. Reg. 18. 15. Vidit itaque
Saul quod prudens esset nimis, & cepit cauere eum, omnis au-
tem Israel & Iuda diligebat Dauid; ipse enim ingrediebatur,
& egrediebatur ante eos. Dixitque Saul ad Dauid. Ecce filia
mea maior Merob. ipsam dabo tibi uxorem, tantummodo esto
vir fortis, & praeliare bella Domini. Saul autem reputabat,

dicens. Non sit manus mea in eo, sed sit super eum manus Phi-
listinorum.

Non adhaeserunt sibi, nam & Saul persecutus est
generum, & alteri filiam collocauit, & filia marito fi-
delior, quam impio patri fuit. Non potuit igitur hos
matrimonium conciliare, cum nihil aliud quam
mortem Dauidis quaereret, ideo dos data centum
praepudia Philistinorum. Similis fraus Antiochi de
quo Daniel cap. 11. 17. Et ponet faciem suam ut veniat ad
tenendum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo, &
filiam seminarum dabit ei, ut euertat illud, & non stabit, nec
illius erit. Cum Aegyptij regis tutores infidias Antio-
chi cauerent, Cleopatram illi despondit, pacem si-
mulauit, Caelosynam, Iudaeam, Samariam, Phoeni-
cem, dotis nomine illi dedit. Non tamen illa omni-
no dimisit; nam Iosephus ait: tributa utrique regi de-
pensa fuisse. Filiae mandarat, ut maritum, quo posset
modo interimeret, sed illa mariti magis, quam patris
partes fouit. Polybius cui forte animus regis parrici-
dialis ignotus fuit, aliam causam nuptiarum putat;
ut nempe Ptolomaeum affinitate deuinciret, ne pu-
gnaturo contra Romanos obfisteret. Haec omnia in-
gentium calamitatum initia fuisse, dum ius patris in
filia, ius socii, ac denique generis humani societa-
tem violat, in omne genus hominum scelera diffusi-
mus.

§. 8. Non possunt concordiam stabilire matrimo-
nia, quum vnusquisque diuersum propositum habet,
quauis ex proposito non pugnent. Tandem eo ve-
nietur ut rumpantur illa foedera. Prima Reipublicae
seditio de matrimonijs fuit, & misto patricio plebeo-
que sanguine occasio fuit nata petendi magistratus
picci, donec omnia ad plebem, & quod inde sequi
ioler, ad vnum deuoluta sunt. Postea in triumphatu
idem est tentatum, Antonius duxit Octauiam, foro-
rem Augusti, Augustus Claudiam priuignam Anto-
nij, sed potentior regnandi libido, omnia illa vincula
disrupit, & orientem, atque occidentem inter se com-
muit. Postea Seuerus Caracallae & Getae filijs regnum
stabilire Plautiani affinitate voluit, sed nuptiae utriusque
parti exitio fuerunt. Tentatum idem in Silicone, a-
lijque, sed irritum conatu. Quia Augustis nuptijs ille
ad transferendum imperium vtebatur. Non pote-
rant conglutinari, quia supra modum impius Stilico,
& perfidus omnia alia potius, quam imperii salutem
quaerebat. Hinc nuptiae in dispari cultu religionis,
diuturnae & utiles diu esse non possunt.

§. 9. Foedera siue nuptiarum, siue alia quaecumque
cum longinquis inita, nec admodum iuuant, & vicini-
cos offendunt. Si enim quispiam principem Roma-
norum stante republica filiam Antiochi, aut Ptolomei
regum foederatorum duxisset, nec adiuuari a So-
cero potuisset, & ceteris ciuibz exosus omnino ad
nullam administrationem admissus fuisset. Ita nunc
quoque principibus cauendum, ne potentium ma-
trimonijs videantur noui aliquid moliri, Wilhelmo
Juliae duci noxia fuerunt, cum Franco foedera, pacta-
que sponsalia. Ratio est propalam nota. Cum enim
vicini principes negliguntur, & exterorum matrimo-
niorum splendor accersitur, simulas, suspicioque; na-
scitur, quae potentiam recens auctam semper comita-
tur. Domi itaque inter suos odia, alienationes, diffi-
denciam habet in promptu, auxilia longinqua.

Cetera quae ad potentiam faciunt, cum bellica
sint, de eis suo dicam loco.

Finis Libri Octau.

POLI